

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН**

**КАЗАХСТАНСКО-АМЕРИКАНСКИЙ СВОБОДНЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ КОНГРЕСС

**МЕЖДУНАРОДНОЕ ПАРТНЕРСТВО В ОБРАЗОВАНИИ И
НАУКЕ: ВЫЗОВЫ И ТРЕНДЫ**

Сборник докладов Международного научного Конгресса
(12-14 сентября 2017 года)

Часть 2

Усть-Каменогорск
2017

УДК 378
ББК 74.58
М 43

Редакционная коллегия: Е.А. Мамбетказиев
А.Е. Мамбетказиев
Д. Бэлласт
Г.А. Конопьянова
Т.В. Левина
И.В. Бордияну
А.Н. Нурланова
Ю.А. Гаврилова
Ю.В. Новицкая

М 43 «Международное партнерство в образовании и науке: вызовы и тренды»: Сб. докл. Международного научного Конгресса (12-14 сентября 2017 года). - В 3 частях. – Ч. 2.– Усть-Каменогорск, 2017. – 240 с.

ISBN 978-601-7930-05-9

Сборник публикуется по материалам Международного научного Конгресса «Международное партнерство в образовании и науке: вызовы и тренды». Тематика статей на казахском, русском и английском языках описывает вопросы экономики, экологии, информационных систем, актуальные проблемы развития языков и методики преподавания.

Материалы включают доклады, представленные в секциях, посвященных данным вопросам.

Материалы сборника адресованы научным сотрудникам, профессорско-преподавательскому составу вузов и студентам, работникам образования.

УДК 378
ББК 74.58

*Утверждено и рекомендовано к изданию на заседании Ученого совета
Казахстанско-Американского свободного университета, протокол № 1 от
28.08.2017, вопрос № 2.*

ISBN 978-601-7930-05-9

© Казахстанско-Американский
свободный университет, 2017

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ЭКОНОМИКИ, ЭКОЛОГИИ, ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО - ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ИНДУСТРИАЛЬНО - ИННОВАЦИОННЫМ РАЗВИТИЕМ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Абдыбаева А.Е., Конопьянова Г.А.

*Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

Современный этап экономического развития страны обусловливается, в первую очередь, формированием инновационных производств, обеспечивающих высокий конкурентный статус фирмы. Процессы глобализации, интеграции, повышение мобильности работников, доступность информационных ресурсов, с одной стороны, создают дополнительные возможности для организации, а с другой, усложняют всю систему управления инновационной деятельностью [1]. В итоге многие инновационные проекты не доходят до стадии практической реализации по следующим причинам:

1. Неэффективно выстроена система управления проектом. Проектный и инновационный менеджмент в казахстанской экономике находится на зачаточном уровне, и ответственность за инновационный проект во многих случаях ложится на работников, не компетентных в данной области корпоративной деятельности.

2. Увеличение затрат при продвижении инновационного проекта от стадии инициации до технической реализации и коммерциализации. Данная причина связана с тем, что по мере реализации проекта зачастую возрастают расходы; на создание инновации в силу того, что не зачитываются какие-либо факторы инновационного процесса (необходимость дополнительного оборудования, увеличение цены на ресурсы, высокая стоимость внедрения и т.п.). Вследствие этого возрастает себестоимость инновации и складывается ситуация, когда продолжение осуществления инновационного проекта становится экономически не эффективным.

3. Высокие риски инвестирования в инновационный проект. В соответствии с экономической парадигмой, высокорисковые проекты должны обеспечивать высокую доходность. Но на практике не все инновации обеспечивают должную рентабельность, что, в свою очередь, отталкивает потенциальных инвесторов от вложений.

4. Некорректная оценка инвестирования в инновацию. Общепринятая модель оценки инновационных проектов, основанная на методе дисконтированного чистого дохода (NPV), не отражает возможность выделения этапов инновационного процесса и рисков, связанных с осуществлением данных этапов, что ведет к неправильной оценке будущего дохода и неосознанно завышает ценность проекта.

В связи с этим принятие на предприятии дополнительных управленческих инноваций обеспечит более эффективное протекание инновационных процессов и позволит осуществить качественный отбор имеющихся в организации инновационных альтернатив.

Под управленческими инновациями понимаются изменения в системе управления компанией, обеспечивающие эффективную настройку внутренней среды компании в соответствии с динамикой внешней среды [2].

Применение управленческих инноваций на предприятии позволит:

- адаптировать имеющуюся организационную структуру к высокой волатильности рынка;
- ускорить процесс принятия решений в области инновационного развития;
- снизить затраты на процесс инновационной деятельности за счет более эффективного использования внутренних ресурсов (персонала, инвестиционных затрат и пр.);
- активизировать генерацию идей и уменьшить скорость их внедрения;
- повысить общую эффективность инновационного проекта.

Управленческие инновации представляют собой фундамент инновационного развития предприятия. Схематично место управленческих инноваций в системе инновационной деятельности предприятия представлено на рис. 1 [3].

Таким образом, для успешного осуществления инновационной деятельности корректировка организационной структуры формирует необходимую гибкость при изменениях внешней среды и обеспечивает своевременную разработку, внедрение и диффузию инноваций.

В ходе проведенного автором исследования на промышленном предприятии - ТОО «Казфосфат» были определены направления внедрения управленческих инноваций. Ключевую роль в построении структуры предприятия следует выделить принятую на предприятии систему менеджмента качества ISO 9001-2008.

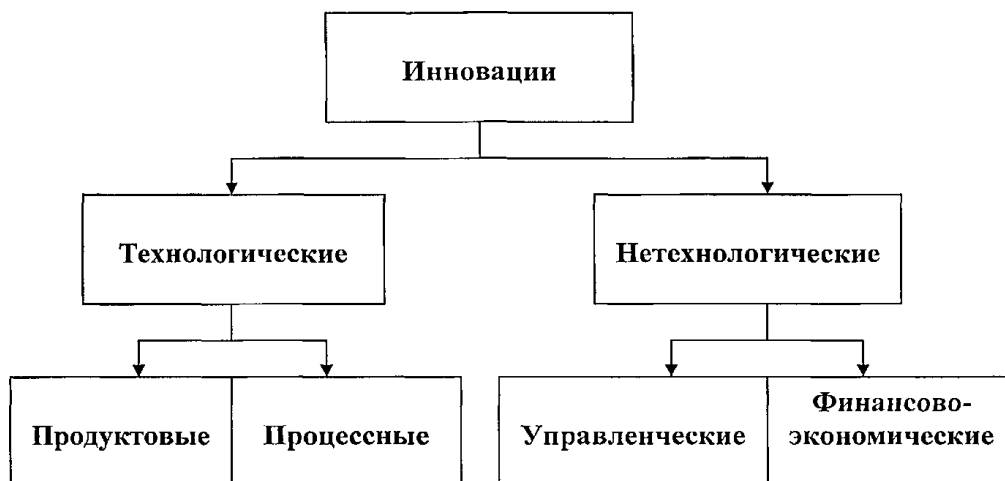

Рис. 1. Управленческие инновации в инновационной деятельности промышленного предприятия

При этом была разработана схема производственных процессов завода, определены их последовательность и взаимодействие, после чего деятельность по каждому процессу была подробно регламентирована в документированных процедурах с учетом требований ISO 9001-2000 [4].

Изменение системы управления обеспечило разработку и внедрение технологических регламентов по ключевым производственным операциям, рабочие инструкции по контролю качества продукции, процедуры по приему, конструкторской и технологической подготовке производства, закупкам, подбору и подготовке персонала. Для каждого процесса определены критерии результативности, установлен порядок мониторинга процессов и предоставления соответствующей отчетности руководству.

Несмотря на все плюсы внедрения системы менеджмента качества на предприятии, следует отметить недостатки существующей модели функционирования предприятия:

1. Хозяйственная деятельность предприятия опосредованно задействует научно-исследовательские и опытно-конструкторские разработки через подсистемы фирмы (отдел маркетинга, конструкторское бюро, отдел закупок и пр.), что затрудняет координацию инновационного проекта;

2. В полном объеме не регламентированы инновационные процессы на предприятии, что ведет к снижению эффективности осуществления инновационной деятельности;

3. Консервативность руководителей подразделений содействует поддержанию убежденности в условном характере процессного подхода при управлении компанией в целом и инновационной деятельно-

стью, в частности;

4. Инновационный процесс в значительной мере уступает по значимости производственному и технологическому процессу, что смещает приоритеты организации с инновационного развития на увеличения масштабов деятельности и выпуска продукции.

Таким образом, система управления не обеспечивает необходимой поддержкой инновационную деятельность, что ведет к увеличению зависимости от непосредственного окружения компании (поставщики, заказчики и пр.) и снижению конкурентоспособности предприятия.

При анализе имеющейся на предприятии системы взаимодействия структурных подразделений был выявлен процесс инновационной деятельности фирмы, который схематично представлен на рис. 2.

Исходя из представленной схемы, инновационный процесс предприятия условно можно разделить на пять фаз.

1. Фаза инициации инновационного процесса. При этом на предприятии возникает потребность в инновационном продукте, вследствие чего формируется инновационный замысел, и определяются основные характеристики будущей инновации.

2. Фаза генерации идей, направленная на удовлетворение критериев инновационного продукта и выборку технической документации, что в дальнейшем обуславливает успешность инновационного проекта в целом. На этом этапе аккумулируются знания и наработанный опыт в предполагаемой инновационной сфере, производится отбор альтернативных вариантов решения поставленной технологической проблемы.

3. Фаза технической реализации, которая подразумевает под собой создание опытно-конструкторской модели и практическое испытание полученного образца. Также здесь проверяется возможность запуска полученной инновационной продукции в серийное производство.

4. Фаза корректировки, необходимая для оценки экономической целесообразности инновации и соответствия всех элементов конструкции уровню качества и необходимому оборудованию. В этом случае проводятся приёмо-сдаточные исследования полученной инновационной продукции.

5. Фаза коммерциализации, включающая в себя удовлетворение потребностей заказчика. При этом формируется конечная цена, определяется прогнозный спрос на рынке.

Рис. 2. Схема осуществления инновационного процесса

Таким образом, инновационный процесс на предприятии взаимодействует с внешней средой, т.е. первоначальная инициация инновации определяется запросами потребителя и посредством инновационного процесса в виде конечного.

Инициация инновационного проекта осуществляется в отделе маркетинга компании после всестороннего анализа рынка и потребностей заказчиков и впоследствии согласуется с директором. При принятии директором положительного решения о реализации инновации, она направляется в конструкторское бюро, где выявляется потенциал внедрения: инновации. В случае, когда создание продукта невозможно по техническим причинам, проект блокируется и перенаправляется в

отдел маркетинга. Если исполнение проекта реально, то посредством отдела производственной реализации генерируются инновационные альтернативы, из которых выбирается наиболее эффективная.

Техническая реализация претворяется в жизнь после одобрения директора, отдела закупок, производственным цехом, в котором создается опытно-конструкторский образец. Отдел закупок при этом предоставляет необходимое-сырье и комплектующие, определяет денежное выражение себестоимости продукции. Если себестоимость удовлетворяет запросам рынка, то проект переходит в следующую фазу.

Проектно-сдаточные исследования выявляют недочеты в технической документации и практической реализации проекта. Если критический уровень неточностей и ошибок превосходит допустимое значение, проект блокируется, и предприятие либо вовсе отказывается от продолжения инновационного процесса, либо направляет его на доработку в конструкторское бюро.

На заключительном этапе бухгалтерия определяет конечную цену товара, и через отдел продаж и склад готовой продукции товар реализуется потребителю. Причем, если стоимость товара из-за неучтенных рисков становится неприемлемой для заказчика, проект также может быть отправлен на доработку, связанную со снижением затрат себестоимости и конечной продажи.

Процесс инновационной деятельности предприятия при этом имеет ряд существенных недостатков.

1. Длительный период реализации инновационного проекта. В данном случае, на полный цикл инновационного процесса может потребоваться от 6 месяцев до двух и более лет. В конечном итоге складывается ситуация - когда инновационный продукт выходит на рынок, он уже имеет аналогичные товары - субституты, и фирма не опережает рынок, а лишь догоняет его. Неэффективное взаимодействие подсистем фирмы увеличивает время продвижения проекта от одного этапа к другому, в частности, вовлечение в инновационную деятельность верхнего звена менеджмента практически на всех этапах. Это тормозит процесс принятия решений, и при отсутствии надлежащей компетенции (например, при анализе технической документации) управляющего персонала может возникнуть ошибочная интерпретация данных о проекте.

2. Неэффективная модель оценки инновационного проекта. Конечная цена формируется только на этапе коммерциализации, хотя данную оценку можно провести и на конечном этапе технической реализации. Это обуславливается тем, что не учитываются риски бло-

кировки инновационного проекта в какой-либо фазе. В период, когда происходит инициация инновации или техническая проработка, отказ от проекта не повлечет за собой значительных потерь. Но если на конечном этапе цена инновационного товара не удовлетворяет запросам рынка, фирма несет значительные затраты.

3. На предприятии отсутствует инновационный менеджмент. Данный недостаток также влияет на продолжительность инновационного процесса, т.к. контроль осуществляется в зоне компетенции, а не в специализированном отделе, обеспечивающем координацию и интеграцию инновационных фаз.

4. Дублирование функций отдела производственной реализации и производственного цеха. Это увеличивает затраты на координацию взаимодействия разработки опытно-конструкторского образца и практического создания модели. Таким образом, на предприятии непосредственного взаимодействия между разработкой и созданием инновационного продукта не выявляется. Промежуточным звеном представляется отдел маркетинга и отдел сбыта, которые не обладают достаточной компетенцией в области технического регламентирования и создания продукта.

5. Высокий уровень бюрократизации инновационного процесса. Внедрение на предприятии системы менеджмента качества ISO 9001-2008, помимо явных преимуществ, имеет большой недостаток. Он заключается в том, что регламентируются практически все сферы хозяйствования фирмы. В связи с этим возникает тенденция к замедлению инновационного процесса, т.к. согласования документации с различными отделами и вышестоящими структурами может занять продолжительный период. Также в значительной степени возрастают управленческие издержки.

6. Невысокая управляемость инновационного процесса. Это связано, в первую очередь, с отсутствием единого координирующего органа. Подсистема фирмы, управляющая инновационным проектом на всех фазах, позволит «разгрузить» структуру предприятия и создаст дополнительную возможность для проектного менеджмента. Т.е. на предприятии будет создаваться инновационный проект и на всех этапах жизненного цикла контролироваться специализированной подсистемой.

7. Отсутствие необходимого оборудования. На этапе практической реализации возможна ситуация, когда для создания инновационного продукта необходимо дополнительное инновационное оборудование. Это увеличивает затраты и время инновационного процесса.

Исходя из представленных недостатков, предлагается изменение

имеющейся схемы инновационного проекта. При этом будет внедряться управленческая инновация, базирующаяся на эффективной оценке вводимой инновации, проектный и инновационный менеджмент и упрощение координации и контроля инновационного процесса.

С помощью управленческой инновации создается управляющая подсистема - инновационно-проектный отдел, который осуществляет взаимодействие структурных элементов непосредственно через созданную подсистему. Данная управленческая инновация позволит:

1. Сократить затраты времени на принятие решений в области инновационной деятельности за счет координации и интеграции инновационного процесса;
2. Создать зону компетенции в области управления проектами и инновационного менеджмента;
3. Объединить в производственном цеху теоретическое обоснование и практическую реализацию проекта;
4. Снизить затраты, связанные с управляемостью инновационного процесса;
5. Внедрить модель оценки инновационного проекта и более качественно производить отбор инновационных альтернатив;
6. Соотнести полученную систему с системой менеджмента качества ISO 9001-2008;
7. Аккумулировать полученную информацию об инновационном проекте и своевременно корректировать инновационный процесс;
8. Произвести расчет конечной цены инновационного продукта на этапе технического проектирования и создания инновации.

Таким образом, инновационный процесс будет проходить под контролем одного отдела и взаимодействовать со всеми структурными подразделениями на всех фазах создания инновационного продукта.

Помимо проблемы продвижения инновационного продукта, от фазы инициации до фазы коммерциализации существует проблема привлечения инвестиционных ресурсов для реализации проекта.

Для ТОО «Казфосфат» актуальными источниками инвестирования инновационных проектов для промышленных предприятий Жамбылской области будет:

- чистая прибыль;
- эмиссия акций;
- банковский кредит;
- амортизационные отчисления.

На конец 2014 года предприятие имеет непокрытый убыток порядка 36 млн. тг. Таким образом, финансирование инновационных

проектов за счет чистой прибыли не представляется возможным. Стоит отметить, что теоретически возможны вливания собственных средств для осуществления инновационной деятельности. Но на практике такие финансовые потоки зачастую уходят более эффективным дочерним предприятиям.

Эмиссия акций должна также предприниматься головной компанией. Это затрудняет, в свою очередь, поиск привлеченных ресурсов и ведет к снижению конкурентоспособности компании.

Банковский кредит представляется одним из перспективных направлений обеспечения инновационного проекта финансовыми ресурсами. Но возникают две ключевых проблемы:

1. Высокая стоимость заемных средств не позволяет получить высокий уровень рентабельности при заданных уровнях риска инновации;

2. В случае с анализируемым предприятием банк будет страховаться от возможных рисков и с большой долей вероятности не предоставит кредит фирме, имеющей плохие показатели платежеспособности.

Поэтому для обеспечения компании устойчивого положения на рынке оптимальным будет использование амортизационных отчислений. При этом предлагается использование ускоренных коэффициентов амортизации. Исходя из проведенных расчетов, представим разницу в приросте собственных средств при применении измененных весовых коэффициентов на примере группы основных средств «машины и оборудование» в таблице 1.

Таблица 1. Применение измененных весовых коэффициентов при ускоренной амортизации за месяц по данным ТОО «Казфосфат», тыс. тг.

Наименование группы основных средств (Машины и оборудование)	Остаточная стоимость	Начисление ускоренной амортизации с применением существующих весовых коэффициентов		Начисление ускоренной амортизации с применением измененных весовых коэффициентов		Изменение суммы амортизации при применении измененных весовых коэффициентов
		Весовые коэффициенты, %	Сумма амортизации	Весовые коэффициенты, %	Сумма амортизации	
Вторая	4422	8,8	389,14	9,38	414,78	25,65
Третья	66	5,6	3,70	6,25	4,13	0,43
Четвертая	132	3,8	5,02	4,17	5,50	0,49
Пятая	4135	2,7	111,65	2,98	123,22	11,58
Шестая	10	1,8	0,18	2,29	0,23	0,05
Седьмая	15	1,3	0,20	1,53	0,23	0,03

Итого	8780		509,87		548,09	38,23
-------	------	--	--------	--	--------	-------

Следует отметить, что в нормативно-правовом акте, определяющем процесс начисления ускоренной амортизации, представлены весовые коэффициенты для 8-10 групп, но применение их на практике запрещено тем же нормативно-правовым актом. Для этих групп законодательно установлено использование только линейного метода начисления амортизации.

Анализируя полученные в таблице 1 данные, необходимо сделать вывод, что высвобождение собственных средств заметно ускорится. В суммарном выражении ежемесячно предприятие получит дополнительные средства на сумму 38,23 тыс. тг. Данные средства при инвестировании в инновационную деятельность способны принести значительный экономический эффект. Таким образом, внедрение измененных весовых коэффициентов посредством внесения поправок в законодательство Республики Казахстан является актуальным для промышленного предприятия.

Помимо совершенствования инновационного процесса и обеспечения инвестиционными ресурсами инновационного проекта, на фазе инициации следует учитывать специфику составления бизнес-плана [5].

Во-первых, отказаться от планирования объема продаж от достигнутого в прошлом результата. До недавнего времени план объема продаж являлся трудной, но решаемой задачей для компаний. Можно было опереться на динамику развития рынка, уровень спроса и предложения, конкурентной среды и т.п. В нынешних условиях эти данные не годятся, т.к. нет гарантий, что рынок в следующем году сохранит стабильность. Поэтому при разработке бизнес-плана следует системно оценивать возможные варианты развития внешней среды.

Во-вторых, бизнес-план обязан быть основан на достоверных допущениях. Данные должны быть подтверждены у независимых экспертов, аналитических компаний. Это позволит снизить уровень риска при привлечении инвестиционных ресурсов и более точно оценить возможные негативные моменты при реализации проекта.

В-третьих, особое внимание следует уделить уровню ликвидности проекта. В условиях кризиса большинство предприятий ощутило снижение ликвидности своих активов. Поэтому при составлении бизнес-плана необходимо закладывать значение показателя ликвидности в 1,5-2 раза выше, чем в аналогичных проектах в докризисный период. Так, например, в сложившихся условиях для среднесрочных проектов рекомендуемое минимальное значение коэффициента текущей лик-

видности находится на уровне 2 - 2,5, а для коэффициента быстрой ликвидности - 1,5 - 2. Естественно, такой большой запас прочности компании в дальнейшем может помешать ее развитию, но на первоначальном этапе обеспечит жизнеспособность проекта.

В-четвертых, необходимо закладывать сроки окупаемости проекта на уровне до пяти лет. Это связано с тем, что в кризисный период, при нестабильности рынка, долгосрочные проекты могут окупиться только за счет спекулятивного спроса на объекты производства. Следовательно, при составлении бизнес-плана необходимо сосредоточить внимание на краткосрочных и среднесрочных проектах и отказаться от долгосрочных.

В-пятых, в бизнес-плане следует четко выявить стратегические преимущества проекта, так как в преобладающих тенденциях практически любые инвестиционные проекты можно считать венчурными, и предположить приток и отток денежных средств возможно только в ограниченных случаях. Огромное значение приобрели конкурентные преимущества проекта. Таким образом, при разработке проекта следует заострить внимание на сильных сторонах будущего предприятия, основных преимуществах его деятельности.

В итоге особое значение для привлечения инвестиционных ресурсов приобретает адекватный анализ как внешней среды прямого и косвенного воздействия, так и самого бизнес-плана. Успешное вливание дополнительных активов может положительно отразиться на деятельности предприятия через несколько лет. Также необходимо все-сторонне оценить проект, исходя из количественных и качественных методов оценки с последующим построением модели двумерной карты инновационного проекта.

Литература

1. Черных Е.А. Подрывные инновации и их практическое значение // Менеджмент качества. - 2012. - №7. - С. 190-201.
2. Велиева И.С. Инвестиции в российский фондовый рынок // Аудитор, 2008. - № 7.
3. Черенков, В.И. Аутсорсинговые участки сетей МНК как каналы диффузии инноваций: экономический и геополитические аспекты // Менеджмент инноваций, 2012. - №8. - С. 292-302.
4. Шмелева А.Н. Инновационный подход к оценке конкурентоспособности предприятия в сфере управления трудовыми ресурсами (при внедрении СМК на основе стандартов серии ISO 9000) // Менеджмент инноваций. - 2012. - №8. - С. 256-265.
5. Сооляттэ А.Ю. Бизнес-модель - ключ к развитию бизнеса на основе

ОСОБЕННОСТИ РЕГИОНАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

Кирдасинова К.А.

*Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана,
Казахстан*

На современном этапе задачей любого государства является стимулирование направления экономических и трудовых ресурсов в районах экономически перспективных и благоприятных для жизнедеятельности и развития природно-климатических зонах, создание необходимых условий для повышения экономической активности субъектов рынка и формирование единого внутреннего экономического пространства, которая гармонично будет интегрировать с мировой хозяйственной системой.

Каждая страна индивидуально определяет свои стратегические направления для территориального развития, которая включает: инфраструктурное обеспечение территорий, формирование экономического пространства и расселения населения, служащей основой для создания или корректировки соответствующих региональных, государственных, отраслевых программ.

Европейские политики утверждают, что пространственное планирование может внести свой вклад в достижение социального согласия в обществе, которое будет способствовать сбалансированному и устойчивому развитию всех европейских регионов, укреплению демократических структур и повышению международной конкурентоспособности Европы.

В течение последнего десятилетия Совет Европы принял ряд важных документов, которые определяют перспективу совместного территориального развития. Так документ, подготовленный в 2000 году «Руководящие принципы устойчивого пространственного развития европейского континента», Европейской конференцией министров регионального планирования, главной целью которых положено региональное деление Европы. Данные принципы отражают намерение активного участия всех регионов в процессах Европейской демократизации и интеграции. В данном документе:

- определены политика пространственного развития в Европе; специфика частного сектора в пространственном развитии;

- намечено пространственное развитие в масштабе европейских территориальных категорий;

- сформулированы сами принципы устойчивого пространственного планирования Европы; новые континентальные перспективы и проблемы;

- даны предложения по укреплению сотрудничества между государствами членами Совета Европы и участию в нем регионов, муниципалитетов и граждан.

Результатом продолжающейся активной европейской интеграции стало новое образование больших регионов, простирающихся за пределы отдельных государств. Основные усилия по выравниванию жизненного уровня между Западной и Восточной Европой прикладываются к развитию приграничных территорий, отсталых и сельских областей, улучшению инфраструктур, укреплению малых и средних городов. Политика пространственного развития нацелена на расширение сотрудничества с частным сектором, на защиту окружающей среды от негативных влияний, на увеличение привлекательности многих европейских регионов для иностранных инвестиций.

Отмечается, что в Европе не маловажное значение уделено вопросам устойчивого регионального развития, которые базируются на создании новой системы управления территориями, основанные не на традиционных государственных структурах, а на регионах, простирающихся за пределы отдельных государств и обладающих рядом обобщенных свойств, позволяющих эффективно управлять пространственным развитием. Регионализация Европы является четко выраженной тенденцией, направленной на повышение уровня жизни населения на континенте [1].

Так, территориальное планирование в *Германии* обосновывает и подготавливает предписания по рациональному использованию территорий путем разработки концепций рационального развития, которое базируется на достижении политического консенсуса. В социальном рыночном хозяйстве территориальное планирование подчинено целям общественного развития, оно поддерживает экономическое процветание общества, способствует эффективному использованию территорий, а также сохранению и рациональному использованию природных ресурсов. Территориальное планирование в Германии имеет четыре уровня, это: федеральное, местное, региональное и перспективное.

На основе федерального уровня существует Федеральный закон «О территориальном планировании», регламентирующий рамочные

условия пространственного развития для территории Германии. Федеральное министерство территориальной организации, строительства и градостроительства несет ответственность за федеральный уровень территориального планирования.

Региональный уровень является промежуточным между федеральным и региональным планированием. С одной стороны, региональное планирование должно конкретизировать главные цели, сформулированные плановыми органами, на уровне земли. С другой стороны, его задачей является координация плановых решений, принятых отдельными общинами, и приведение их в соответствие с целями земельного планирования.

Региональное планирование проводится с помощью региональных плановых союзов, в пределах которых существуют сбалансированные общественные и хозяйственные связи.

Местное планирование является низшей ступенью в системе планирования Германии, которая находится в компетенции местного самоуправления.

В местном планировании различают планирование развития муниципальных образований и перспективное развитие градостроительства. Задачей местного планирования является комплексное планирование общины. План развития местного образования устанавливает рамки полномочий при реализации мероприятий, осуществляет координацию и контроль в соответствии с поставленными задачами.

Пример опыта Стратегического Плана развития *Великобритании*, предполагает комплексный подход к решению социальных, экологических, экономических и инфраструктурных вопросов государственного регулирования.

На всех уровнях власти Стратегические планы в Великобритании составляются на период от 15 до 20 лет и представляют собой объединяющий, согласованный и интегрирующий механизм принятия решений во всех сферах жизни. Определяя долгосрочные и среднесрочные приоритеты, стратегические планы и программы учитывают сильные и слабые стороны каждой конкретной территории, риски и опасности, внешние факторы и определяют системы мер по их внедрению, механизмы привлечения внебюджетных фондов и принципы распределения ресурсов [2].

За последнее время усилилась тенденция отхода от секторального принципа стратегического планирования в пользу межсекторального и территориального.

Система планирования во *Франции*, в отличие от других стран,

имеет ряд следующих особенностей.

Планирование, которое совместимо с рыночной экономикой. Планирование во Франции никогда не стремилось подменять собою рынок. Наоборот, оно его дополняет, стараясь компенсировать различные отказы и сбои рыночного механизма, обеспечивает и регулирует его постоянную совместимость его функционирования с социальным единством страны. Сбои и отказы рынка могут носить постоянный характер. Согласно экономической теории, перед лицом естественных монополий (случай растущей предельной производительности), перед лицом внешних эффектов или при производстве общественных благ рынок оказывается неспособным эффективно распределять ресурсы. Одной из характеристик рынка является его «близорукость», поэтому он не всегда считается лучшим советчиком для принятия решений, имеющих долгосрочное воздействие. Однако эти отказы и сбои могут носить также и временный характер, быть связанными с тем или иным этапом экономического развития.

Планирование вынуждено было непрерывно адаптироваться к глубоким преобразованиям французской экономики по мере ее вовлечения в мировое хозяйство. Поэтому Франция не претендует на обладание какой-то уникальной моделью, но имеет определенный опыт эволюционного планирования.

Так, в отличие от централизованной системы, спускающей директивы сверху, французское планирование основывается на подключении к анализу и процессу принятия решений всех экономических и социальных партнеров. Это процесс диалога и согласования, направленный на объединение различных партнеров (государственной администрации, предпринимателей, профсоюзов) с экспертами для совместного выявления проблем в различных областях и, по возможности, для предложения конкретных решений. Французское планирование выполняет, таким образом, значительные информационные функции и влияет на поведение экономических агентов. Как писал Жан Моне в своей работе, положившей начало планированию: «поскольку выполнение плана потребует сотрудничества со стороны всех партнеров, необходимо, чтобы все жизнеспособные силы страны участвовали в его разработке» [3].

Планирование вырабатывает также целую систему правил и данных, направленных на обеспечение лучшего функционирования экономики и рынка. Это экономическое и социальное руководство, однако, оно предоставляет в распоряжение партнеров лишь ориентиры, а не детальные указания показателей производительности,

стоимости и т.п.

Планирование на «французский манер» существенным образом отличается от централизованного планирования, осуществлявшегося ранее в странах Восточной Европы. Французский план, таким образом, дополняет рынок, исправляя его близорукость, указывая экономическим и социальным партнерам на общие информационные данные, которые позволят им самим сделать выбор.

Французское планирование, наконец, позволяет выработать целостное среднесрочное представление о социальном и экономическом развитии в сочетании с долгосрочным прогнозированием, делая это с помощью различных организаций, выполняющих экономические разработки.

Таким образом, в условиях функционирования рыночной экономики вопросы развития и размещения экономического потенциала и расселения населения в основном определяются рыночными механизмами.

Вместе с тем, государство должно обеспечивать системные условия для устойчивого экономического развития страны, благоприятной жизнедеятельности населения и рационального использования имеющегося ресурсного потенциала.

Литература

1. Щитинский В.А. Градостроительная деятельность важное условие устойчивого развития современной России. - 2005.
2. David Clark «Urban World / Global City». - 2008.
3. Батин В. Индикативное управление от Франции // «Время и деньги», - 14.03.2001.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ КАК ОСНОВА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО МАРКЕТИНГА

Искендерова Ф.В.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Детерминация в самом общем виде определяется как процесс формирования поведения личности под воздействием совокупности детерминант. Данное понятие описывает причинно-следственную связь между явлениями и процессами в их последовательности и зависимости. Процесс детерминации показывает, как и под воздействием

каких побудительных причин формируется и реализуется то или иное поведение, каковы его внутренние и внешние истоки, как взаимодействуют различные побудительные причины между собой [1, с. 1].

В качестве детерминант представляют систему факторов, которые задают специфику поведения и участвуют в его формировании. Но детерминанты являются не просто причинами, воздействие которых приводит к определенным последствиям. К ним принято относить такие побудительные воздействия, которые предопределяют определенный тип поведения при их совокупном взаимодействии, предполагая при этом некоторую вероятностную вариативность поведения.

В.Н. Наумов в своей работе, посвященной поведению потребителей, подробно рассматривает многие аспекты личности: от познавательных процессов до отношений - при этом раскрывая маркетинговый смысл. В частности, автор указывает, как могут быть применимы в маркетинге свойства эмоций. Маркетинговые действия основаны не на аргументах, а на выделении стимулов, которые затрагивают эмоции:

- организация лотерей, розыгрышей, игр;
- проведение рекламы, в которой акцентируется внимание на эмоциональные выгоды торгового предложения, например, в рекламе туризма, товаров для развлечений, престижных товаров и т.д.;
- наиболее эффективным способом воздействия на эмоции так же, как и на чувства, являются юмор, музыка, страх. Но эмоции не так долговечны и устойчивы, поэтому в рекламе постепенно нужно переходить от эмоциональной фазы к фазе аргументирования [2, с. 92].

В рамках нашего исследования мы рассмотрим такие психологические категории как «интерес» и «доверие».

Интерес и доверие обеспечивают особенное отношение потенциальных потребителей образовательных услуг к вузу, повышающее вероятность поступления в конкретное учебное заведение.

Итак, на сегодняшний день уже является доказанным фактом высокая эффективность маркетинга отношений [3, с. 250]. Прогрессивные учебные заведения опираются именно на идею выстраивания взаимодействия, развития коммуникации с абитуриентами [4, с. 158].

Раскрывая сущность понятия отношений, В.Н. Мясищев указывал на то, что психологические отношения человека состоят в том, что в развитом виде представляют целостную систему индивидуальных, избирательных, сознательных связей личности с различными сторонами объективной действительности [5, с. 140].

Интерес относится к интеллектуальным «эмоциям», или аффективно-когнитивным комплексам.

Испытываемые человеком в процессе выполнения интересующей его деятельности эмоции (процессуальные интересы) Б.И. Додонов называет чувством интереса. Это, как он пишет, чувство успешно удовлетворенной потребности в желанных переживаниях. Оно может быть разным и порой порождается обычными потребностями, еще не образовавшими особого механизма интереса-склонности. Деятельность, в которой выражают себя интересы через это чувство, может носить разный характер; иногда она может ограничиваться только познавательными процессами, и тогда отмечают, что люди нечто смотрят с интересом, нечто слушают с интересом или нечто изучают с интересом. Но человек может и работать с интересом, и играть с интересом и т.д. При этом, полагает Додонов, в зависимости от конкретного характера деятельности интерес будет выражаться через разные эмоции, иметь разную эмоциональную структуру. В то же время он пишет, что, для того чтобы понять природу человеческих интересов, их сущность надо искать не в специфике «чувства интереса», а в чем-то совсем ином. В чем именно - он не раскрыл. Это может быть и потребность в новизне, и привлекательность неизвестного, загадочного, и желание испытывать удовлетворение от сделанного.

Проблема доверия, на какое-то время забытая, вновь становится самостоятельным предметом исследований. Доверие относится к числу этических категорий, но сама сущность данного явления имеет глубоко психологическую природу.

Наиболее интересный подход к пониманию феномена веры с психологической точки зрения принадлежит А.К. Козыревой, определяющей веру как необходимый элемент социальной деятельности людей [6, с. 153]. Вера, с ее точки зрения, есть активное эмоциональное отношение субъекта и объекта на базе определенного информационного понимания. По мнению автора, вера возникает, когда необходимо совпадение информации об объекте и потребности в нем. Понятие веры тесно связано с доверием.

Противоположностью доверия является недоверие, понимаемое как состояние, в котором искренность и честность человека подвергаются сомнению.

Впервые выделил доверие человека к миру как базовую установку личности, связанную со становлением идентичности и формирующуюся на самых ранних этапах онтогенеза представитель американского социального психоанализа Э. Эриксон: «под «доверием» я подразумеваю собственную доверчивость и чувство неизменной расположенности к себе других людей».

Социологи, психологи и философы утверждают, что доверие –

«стержневой элемент социального и психологического благополучия индивида и общества ...», его можно определить как уверенность (индивида, группы, сообщества, нации) в том, что окружающий мир и его обитатели не намерены причинить вред [7, с. 95]. Поскольку доверие связано с безопасностью и значимостью того, кому доверяют, доверие можно рассматривать как специфический вид ценностного отношения, в данном случае, к другому человеку. Уровень доверия к другому проявляется в соотносении ценностных отношений к себе и к конкретному другому у каждого из взаимодействующих субъектов. Такой подход позволил понять, почему для столь разных феноменов межличностного взаимодействия как дружба, авторитетность, кооперативность, вражда, зависимость от других, доверие или его отсутствие является фоновым условием самого их существования.

Доверие как относительно самостоятельное социально - психологическое явление можно рассматривать и изучать как феномен, порождаемый, проявляемый и динамично изменяемый в процессе взаимодействия людей. В любом акте общения или взаимодействия людей существует определенная доля доверия, количественная и динамическая характеристика которого определяет качество общения. В жизни редко встречаются отношения, в которых присутствуют абсолютное взаимное доверие.

Таким образом, мы более глубоко рассмотрели проблему отношений в маркетинге образовательных систем. Отношения – психологическая категория и, соответственно, это предполагает возможность развития отношений в маркетинговой системе через психологические приемы. Отношения начинаются с интереса и доверия. Специфичность интереса, отличающая его от других тенденций, выражающих направленность личности, заключается в том, что интерес - это сосредоточенность на определенном предмете мыслей, вызывающая стремление ближе ознакомиться с ним, глубже в него проникнуть, не упустить его из поля зрения. Интерес - тенденция или направленность личности, заключающаяся в сосредоточенности ее помыслов на определенном предмете. Будучи обусловлен эмоциональной привлекательностью и осознанной значимостью, интерес проявляется прежде всего во внимании. Большинство исследователей определяют доверие как уверенно позитивные или оптимистические ожидания относительно поведения другого, а недоверие - как уверенно негативные ожидания. Некоторые авторы определяют доверие как специфический субъектный феномен, сущность которого состоит в определенном отношении субъекта к различным объектам или фрагментам мира, заключающемся в переживании актуальной значимости и априорной

безопасности этих объектов или фрагментов мира для человека. Доверие - это ожидание благоприятного или по крайней мере не негативного поведения в условиях, когда это поведение неподконтрольно. Доверие позволяет преодолеть неуверенность, обусловленную нехваткой информации о другом. Доверяя, индивид рискует, но этот риск доброволен и связан с процессом принятия решения.

Литература

1. Наумов В.Н. Модели поведения потребителей в маркетинговых системах. / Под ред. Г.Л. Багиева. – СПб., 2009.
2. Куницына В. Н. Проблема отношений личности в трудах В. Н. Мясищева. // Психологический журнал, 2002. - № 3. – С. 140-147
3. Ибрагимов Л.А. Маркетинг. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2008. – 367 с.
4. Донина И.А. Образовательный маркетинг – современный этап маркетинга взаимоотношений // Фундаментальные исследования, 2013. – № 4-1. – С. 158-161.
5. Куницына В. Н. Проблема отношений личности в трудах В. Н. Мясищева. // Психологический журнал, 2002. - № 3. – С.140-147
6. Козырева А.К. Природа веры. // Философские исследования. – Л., 1968. - С.152-171.
7. Праворотова Т.А. Недоверие как практическая проблема // Социология, 2014. - № 3. - С. 94 - 98.

РЕГЕНЕРАЦИЯ РАСТЕНИЙ ИЗ МИКРОЧЕРЕНКОВ

A.APHYLLA L.

Оразбекова С.О.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

На первом этапе культивирования из семядольных листьев *A.aphylla L.* получают первичный каллус, в процесс каллусообразования активно вовлечены 30,5% эксплантов от общего количества, 41,4% не участвуют в каллусообразовании, 29,1% активно формируют целое растение.

В эксперименте участвовали микрорастения (29,1% от общего числа эксплантов), для получения полноценных растений - регенантов использована питательная среда МС стандартной прописи и $\frac{1}{2}$ от ее солевого состава. Концентрация гормонов менялась в зависимости от этапа культивирования.

Микрорастение состоит из развитого стеблевого отдела, перисто-расчлененных листьев, развитого верхушечного конуса, инфантильной корневой системы. На 1 этапе культивирования необходимо стимулировать процесс кущения, для этого использована среда $\frac{1}{2}$ МС + БАП - 2,0 мг/л; ИУК - 0,5 мг/л. На 12 сутки корневая шейка микрорастения увеличивалась в объеме за счет активного каллусообразования. В дальнейшем, именно она является площадкой для формирования новых эмбриогенных почек. На 20 сутки культивирования микрорастение находится в центральной части молодых проростков. Новообразованные проростки имеют листовые пластинки без перистого расчленения, среднее количество находилось в пределах 23,8 штук, стеблевая часть плохо развита, наблюдается формирование корневых зачатков (таблица 1).

Таблица 1. Динамика кущения микрорастений *A.aphylla* L.

Период культивирования	Орган растений - регенерантов			
	побеги	листья	эмбриоиды	корни
20 сутки	23,8	150,2	23,3	зачатки
40 сутки	25,0	152,7	42,7	развитые

Большое количество почек, в среднем около 23,3 штуки, является положительным при рассмотрении динамики кущения. Длительное культивирование завершается получением полноценного растения - регенеранта. Основную зеленую массу растение приобретает на 20 сутки культивирования. На 40 сутки культивирования растение имеет развитую корневую систему и готово к переходу в условия *in vivo*.

Таким образом, использование микрорастений, как источников растений-регенерантов, целесообразно и перспективно. Культивирование в $\frac{1}{2}$ среде МС с БАП - 2,0 мг/л; ИУК - 0,5 мг/л является достаточным для получения растений - регенерантов. Содержание агара в среде соответствовало общепринятой прописи (0,7 мг/л).

Молодые проростки способны образовывать густую зеленую массу, но корневая система остается инфантильной. Для культивирования проростков использовали питательную стандартную среду МС с фитогормональным фоном ИУК / БАП.

Эксперименты проводились по схеме указанной в таблице 2. Продолжительность эксперимента - 30 суток.

Таблица 2. Схема эксперимента для анализа динамики органогенеза микрочеренков *A.aphylla* L. (стандартный солевой состав питательной среды МС)

Наименование фитогормонов	Концентрации фитогормонов в эксперименте, мг/л		
	1.	2.	3.
ИУК	0,1	2,5	5,0
БАП	0,1	0,1	0,1
	4.	5.	6.
ИУК	0,1	2,5	5,0
БАП	2,5	2,5	2,5
	7.	8.	9.
ИУК	0,1	2,5	5,0
БАП	5,0	5,0	5,0

На 15 сутки эксперимента заметное побегообразование отмечено на питательной среде с концентрацией фитогормонов ИУК - 0,1 мг/л, БАП - 2,5 мг/л, среднее количество побегов составляло 35 штук. При дальнейшем культивировании использование этой среды ведет к снижению побегообразования. Данный результат можно характеризовать как перманентный и нестабильный при длительном культивировании. На 30 сутки культивирования максимальный процесс гомогенеза отмечен на питательной среде с фитогормональным фоном ИУК - 2,5мг/л, БАП - 0,1 мг/л. Формирование проростков происходило в геометрической прогрессии с постепенным увеличением их количества от 30 штук на 15 сутки до 47 штук на 30 сутки. Анализируя все условия экспериментов, необходимо выделить питательные среды, на которых индукция гомогенеза носила стабильный характер, первоначальное количество побегов составляло 28 штук, на 30 сутки - 26 штук. Гормональный фон данной питательной среды ИУК-5,0 мг/л, БАП-2,5 мг/л. Таким образом, для индукции побегообразования целесообразнее всего использовать комбинацию гормонов ИУК-2,5мг/л, БАП-0,1 мг/л.

При анализе полученных результатов нами обращено внимание на соотношение количества образующихся почек к количеству побегов. Количество побегов имеет положительную динамику в случае, если концентрация БАП находится в пределах 0,1 мг/л и одновременно ИУК имеет широкий диапазон концентраций от 0,1 до 5,0 мг/л. Таким образом, оптимальной концентрацией, при которой количество сформировавшихся почек соответствует количеству побегов, является питательная среда МС с гормональным фоном ИУК - 0,1 мг/л, БАП - 2,5 мг/л.

Использование микрорастений без корневой системы для даль-

нейшего получения регенерантов затруднительно, а период закладки корневых выростов длителен и иногда - безрезультатен. Как можно заметить, исходя из полученных результатов, процесс ризогенеза в течение 30 суток культивирования на стандартной МС не отмечался. Дальнейшее культивирование рекомендуется проводить с использованием метода капиллярных мембран, который способствует развитию корневой системы у микрорастений.

Принцип метода капиллярных мембран заключен в использовании бумажных фильтров, обработанных раствором ИУК - 0,1%, на которые высаживаются микрочеренки. Далее, чашки Петри помещали в термостат при $t=40^{\circ}\text{C}$, продолжительность экспозиции имела размах от 30 минут до 2 часов. После чего, растения продолжали культивировать на стандартной полной среде МС и половинной среде МС без гормонов с 3% сахарозой.

Полученные результаты позволяют говорить о целесообразности использования мембранно-капиллярного метода, если для культивирования проростков использована стандартная среда МС (таблица 3).

Таблица 3. Динамика формирования зачатков корневой системы микрорастений *A.aphylla* L.

Условия эксперимента	Время проведения эксперимента, сут		
	10	20	30
МС без предварительной обработки ИУК и экспозиции в термостате (контроль)	Нет зачатков корневой системы	Нет зачатков корневой системы	Нет зачатков корневой системы
$\frac{1}{2}$ МС 30-минутная экспозиция	корневые волоски	главный корень	развитая корневая система
МС без гормонов 30-минутная экспозиция	-	корневые волоски	развитая корневая система

Индукторами вхождения растительных клеток *A.aphylla* L. в митотический цикл являются гормональные факторы - цитокинины и ауксины. Нами отмечено, что цитокинины в сочетании с ауксинами необходимы для поддержания неорганизованного роста культуры *A.aphylla* L., а в других концентрациях и соотношениях между собой вызывают также меристематизацию каллусной ткани. Использование 2 этапного режима культивирования семядольных листьев *A.aphylla* L., позволяет получить на 1 этапе на питательной среде с концентрацией фитогормонов ИУК - 1,75 мг/л и кинетин - 2,15 мг/л эмбриоидогенный каллус. На 2 этапе с концентрацией ИУК - 0,5 мг/л и БАП - 2,0 мг/л - увеличить массу первичного каллуса. Все использованные кон-

центрации БАП и ИУК участвуют в стимуляции органогенных процессов, но физиологические особенности прохождения циклов создают неравноценные структуры.

Как видно из полученных данных, лишь 30,5% эксплантов активно формируют первичный каллус, тогда как 41,4% - не способны перейти к процессу каллусообразования. В процесс органогенеза вовлечены все структурно-специализированные элементы растительной клетки, но процесс физиологической зрелости имеет широкий временной диапазон. Было отмечено, что при культивировании эмбрионного каллуса, наибольший процент составили листовые структуры 62,7%, затем - каллус с зачатками почек 36,2% и 21,1% отсутствие роста органогенных структур в каллусной массе. Обращено внимание на ряд закономерностей, выявленных при культивировании растений - регенерантов *A.aphylla* L.: в первую очередь организуется проводящая система новообразованного микрорастения, и только на 30-40 сутки культивирования развивается корневая система. Следовательно, корневая система, сформированная на последнем этапе органогенеза, является венцом процесса регенерации целого растения, и дальнейшее ее развитие и укрепление являются одним из этапов акклиматизации при пересадке в почву.

Разработка методов акклиматизации стерильных растений - регенерантов к условиям *in vivo* рассматривается под влиянием химических и физических факторов. Смена агаризованной среды на почвенный субстрат процесс трудоемкий и не всегда реальный. После появления первых настоящих листочков растения - регенранты высаживалось на жидкую питательную среду с низким солевым составом ($\frac{1}{2}$ солевого состава питательной среды МС) и минимальными концентрациями ИУК. Для улучшения роста корней нижнюю часть пробирки затемняли. Следующий этап - это пересадка регенранта на капиллярные мембраны, между которыми находятся слой субстрата. Субстрат состоит из песка и торфа в соотношении 1:1. Культивирование растения продолжалось до необходимости в дальнейшей пересадке. Слой субстрата с мембраной отделяется и переносится вместе с растением. При этом повреждение корней сводится к минимуму и уменьшается связанный с этим шок. Полученные регенранты *A.aphylla* L. после короткого периода закаливания являются альтернативным материалом для селекционных работ.

Литература

1. Тарчевский И.А. Сигнальные системы клеток растений. - М., 2002.
2. Чиркова Т.В. Физиологические основы устойчивости растений //

- СПб., 2002.
3. Андреева А.П. Влияние углеводного питания на биосинтез анабаина и цитизина в условиях *in vitro* Ж. Цитология. Том 48. 2007. - №9, 739 с.
 4. Кучеренко Л.А., Подходы к разработке технологии массовой регенераций растений *in vitro* II. Биология культивируемых клеток и биотехнология растений. – М.: «Наука», 1991. - С. 232-243.
 5. Асрандина С.Ш., Самбетова А., Кенжебаева С.С. Қазақстанда өсімдігін интродукциялау // Вестник Казахского национального университет им. Аль-Фараби. Серия «Биологическая». Алматы, №3 (45). 2010. - С. 106-110.
 6. Кретович В.Л. Биохимия растений. - М.: "Высшая школа", 1980.
 7. Кретович В.Л.. Усвоение и метаболизм азота у растений. Наука. М., 1987.

ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АО «КАЗАГРОФИНАНС»

Контарбаева А., Богородская О. Г.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Акционерное общество «КазАгроФинанс» создано в соответствии с Постановлением Правительства Республики Казахстан от 24 ноября 1999 года №1777 «О некоторых вопросах сельского хозяйства» для содействия в решении одной из главных проблем в сельском хозяйстве - обновление технического парка [1].

АО «КазАгроФинанс» является дочерним предприятием и входит в группу компаний АО «Национальный Управляющий холдинг «КазАгро», который является его единственным акционером.

Для осуществления деятельности АО располагает широкой филиальной сетью, представленной 14 филиалами во всех областях Казахстана, что показано на рис. 1.

Основная цель АО «КазАгроФинанс» - поддержка развития аграрного сектора республики путем предоставления доступных финансовых услуг и осуществления лизинговой деятельности по его техническому и технологическому обновлению на основе высоких стандартов ведения бизнеса и надежности.

Рис. 1. Филиальная сеть АО «КазАгроФинанс»

Общество осуществляет следующие виды деятельности:

- участие в разработке и реализации государственных программ кредитования и финансовой поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей;
- предоставление на лизинговой основе техники и технологического оборудования сельскохозяйственным организациям, занятым в сфере производства и переработки сельскохозяйственной продукции;
- оказание помощи сельскохозяйственному сектору за счет собственных средств, а также привлекаемых инвестиций путем кредитования [2].

Общество имеет лицензию, выданную Национальным Банком Республики Казахстан 03.06.2002 года, на проведение следующих операций, предусмотренных банковским законодательством:

- банковские операции в тенге, заемные операции, предоставление кредитов в денежной форме на условиях платности, срочности и возвратности;
- иные операции, предусмотренные банковским законодательством;
- осуществление лизинговой деятельности.

Механизм деятельности Общества представлен на рис. 2.

Рис. 2. Механизм деятельности АО «КазАгроФинанс»

Структура корпоративного управления АО «КазАгроФинанс» включает в себя:

- а) высший орган общества - общее собрание акционеров (единственный акционер);
- б) орган управления общества - совет директоров;
- в) исполнительный орган общества - правление;
- г) орган, осуществляющий контроль за финансово-хозяйственной деятельностью - служба внутреннего аудита;
- д) иные органы в соответствии с законодательством РК [3].

В настоящее время в АО внедрены следующие механизмы системы корпоративного управления и использования внутренних ресурсов:

- внедрена система долгосрочного и среднесрочного стратегического планирования;
- сформированы институты независимых директоров;
- создана система управления рисками (структурное подразделение осуществляющее риск-менеджмент), которая функционирует путем установления ограничений и лимитных параметров для каждого типа рисков, страхования, диверсификации, формирования резервов;
- создана система внутреннего контроля (Служба внутреннего

аудита), которая отвечает за независимую оценку, измерение, контроль и мониторинг рисков на постоянной основе;

- оценка реализации поставленных целей и задач филиалов и представительств Общества проводится на основе установленных ключевых показателей эффективности;

- для повышения эффективности деятельности центрального аппарата и филиалов и представительств проводятся соответствующие мероприятия по анализу и оптимизации бизнес- процессов;

- функционирует интегрированная информационная система управления внутренними и внешними ресурсами предприятия на базе промышленной ERP системы;

- внедрена информационная система для автоматизации бизнес - процессов по управлению взаимоотношениями с клиентами, которая позволяет выработать единый корпоративный подход к работе с клиентами;

- в Обществе действует система повышения квалификации персонала путем проведения обучающих семинаров и тренингов.

С целью проведения анализа текущего состояния АО «КазАгро-Финанс» осуществлен SWOT- анализ, представленный в таблице 1.

Таблица 1. SWOT- анализ АО «КазАгроФинанс»

Сильные стороны	Возможности
1. сформированный положительный имидж среди основной массы потенциальных клиентов. 2. высокая финансовая устойчивость; 3. государственная поддержка в части предоставления финансовых средств для удешевления услуг по приоритетным направлениям развития АПК; 4. наличие системы корпоративного управления с квалифицированным руководством и компетентной командой сотрудников; 5. постоянный спрос на услуги за счет устойчивого развития АПК; 6. наличие конкурентных преимуществ широкий спектр техники и оборудования, механизм предоставления отсрочек в случае ухудшения климатических условий	1. наличие государственной поддержки АПК через Программу модернизации до 2020 года; 2. увеличение объемов финансирования из республиканского бюджета для удешевления услуг; 3. повышение эффективности деятельности за счет оптимизации бизнес-процессов на основе международных принятых стандартов и методик; 4. расширения объема услуг и повышения финансовой устойчивости за счет привлечения внешних инвестиций и партнерство с международными лизинговыми компаниями
Слабые стороны	Угрозы
1. текучесть кадров на уровне низшего и среднего звена.	1. снижение платежеспособности потенциальных клиентов;

2. зависимость доходов клиентов от климатических условий;
3. риск снижения мотиваций и отток квалифицированных сотрудников;
4. усиление конкуренции между участниками рынка с учетом зарубежных лизинговых компаний.

Таким образом, АО «КазАгроФинанс» - компания, являющаяся финансовым оператором реализации государственных программ по поддержке агропромышленного комплекса страны. Уже более 17 лет компания четко выполняет поставленные главой государства задачи, путем обеспечения доступа сельскохозяйственных товаропроизводителей к финансовым средствам, а также к сельскохозяйственной технике и технологическому оборудованию на лизинговой основе.

Литература

1. О некоторых вопросах сельского хозяйства// Постановление Правительства Республики Казахстан от 24 ноября 1999 года №1777// online.zakon.kz/Document/?doc_id=1015707
2. Официальный сайт АО «КазАгроФинанс»//www.kaf.kz
3. Организационная структура АО «КазАгроФинанс»//www.kazagro.kz.

ЖЕРГІЛІКТІ ӨЗІН-ӨЗІ БАСҚАРУДЫҢ ҚАҒИДАЛАРЫ

Жұмабекова А.Ж., Кинашева Ж.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

Жергілікті өзін-өзі басқарудың қағидалары «Жергілікті өзін-өзі басқару туралы» Еуропалық хартияда құқықтық бекітілді:

1) жергілікті референдум, муниципалдық сайлаулар, тікелей ерік білдірудің басқа да формалары арқылы жүзеге асырылатын жергілікті маңызы бар барлық мәселелерді шешудегі халықтың дербестігі. Бұл қағиданы жүзеге асыру жергілікті өзін-өзі басқарудың қаржылық-экономикалық дербестігін қамтамасыз ету негізінде жатыр. Жергілікті өзін-өзі басқару органдары муниципалды меншікті өз бетімен басқарып, жергілікті бюджетті құрып, бекітеді және орындайды, жергілікті салықтар мен алымдарды белгілейді;

2) жергілікті өзін-өзі басқарудың қоғам мен мемлекеттік басқару жүйесіндегі ұйымдастырушылық ерекшеленуі.

Бұл қағида ең алдымен муниципалды құрылымдарға жалпы заңнамалық ережелерді бұзбай, жергілікті қажеттіліктерге сай және тиімді басқаруды қамтамасыз етуі үшін өз ішкі әкімшілік құрылымдарын анықтауға мүмкіндік береді. Аталған қағида негізінде жергілікті өзін-өзі басқару органдары мен лауазымды тұлғаларының мемлекеттік органдар мен мемлекеттік лауазымды тұлғаларының арасында өзара қарым-қатынас құрылады;

Сурет 1. Жергілікті өзін-өзі басқарудың қағидалары

3) жергілікті өзін-өзі басқаруды жүзеге асырудың ұйымдастыру формаларының алуан түрлілігі. Дамыған демократиялық мемлекеттерге жергілікті өзін-өзі басқаруды ұйымдастыру және жүзеге асыру формаларының алуан түрлілігі тән, бұған бірқатар себептер алғышарт болып отыр. Біріншіден, мемлекеттегі жергілікті өзін-өзі басқаруды ұйымдастыруға мемлекеттің әкімшілік-аймақтық (федералды не болмаса біртұтас) құрылымы ықпал етеді. Екіншіден, заманауи мемлекеттер көбінесе көпұлтты қоғамнан құралады, олардың көптеген өңірлері тарихи және басқа да жергілікті дәстүрлердің өзіндік ерекшелігімен, өзгешелігімен көзге түседі;

4) жергілікті өзін-өзі басқару өкілеттігінің оның қолданысындағы материалдық - қаржылық ресурстарына сай келуі. Жергілікті өзін-өзі басқару органдары халықтың муниципалды құрылым басқаруына берілген салаларындағы негізгі тұрмыстық қажеттіліктерін ең төменгі мемлекеттік әлеуметтік стандарттар деңгейінен төмен емес деңгейде қанағаттандыруы тиіс, оларды орындауға мемлекет жалпы мемлекеттік және басқа да салықтардан жергілікті бюджет кірісіне аударуды

бекіту арқылы кепілдеме береді. Бұл қағиданы жүзеге асырудың маңызды кепілі жергілікті өзін-өзі басқару органдарына заңмен берілетін жеке мемлекеттік өкілеттікті жүзеге асыруды қаржыландыру туралы және мемлекеттік билік органдарымен қабылданған шешімдер нәтижесінде туындаған қосымша шығындардың өтемақысы туралы конституциялық ережелер болып табылады;

5) жергілікті өзін-өзі басқару органдары мен лауазымды тұлғаларының жергілікті қоғам алдындағы жауапкершілігі. Бұл жауапкершілік қағидасы төмендегілерді қамтамасыз етуді көздейді:

- муниципалдық құрылымдардың басқаруына жататын жергілікті міндеттерді орындауды тиімді жүзеге асыру;

- жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қызметінде муниципалды құрылым халқының мүдделерін ескеру және қорғау;

- халықтың жергілікті өзін-өзі басқару органдары мен лауазымды тұлғаларымен тығыз байланысы;

6) азамат пен адам құқығы мен бостандығын сақтау. Бұл қағиданың муниципалды қызметтегі мәні демократиялық мемлекеттердің Конституциялары адамды, оның құқықтары мен бостандығын ең жоғары құндылық деп тануында және адам мен азаматтың құқығы мен бостандығы мемлекеттік билік органдарының ғана емес, сонымен қатар жергілікті өзін-өзі басқару органдары қызметінің де мәні мен мағынасын анықтайды деп белгілеуінде. Азаматтың құқығы мен бостандығы ең алдымен оның тұратын, еңбек, саяси және басқа да қызметтерін жүзеге асыратын жердегі жергілікті деңгейде жүзеге асырылады;

7) жергілікті өзін-өзі басқару қызметіндегі жариялылық қағидасы. Жариялылық – қоғамды және мемлекетті басқарудың демократиялық жүйесінің маңызды элементі. Жариялылықтың көмегімен басқару қызметінің демократизмі, оның қоғам бақылауында болуы, сондай-ақ, азаматтардың мүдделерін, құқықтары мен бостандығын қозғайтын шешімдерді әзірлеуге ықпал ету мүмкіндігі қамтамасыз етіледі. Жергілікті өзін-өзі басқару органдары жұмысындағы жариялылық қағидасын жүзеге асыру олардың ашық қызметін, ол жайында халыққа жүйелі түрде ақпарат беріп отыруды білдіреді;

8) жергілікті өзін-өзі басқару қызметіндегі алқалық және дара басшылық қағидасы. Алқалық бастаулар бұл орган алқалық орган болуынан көрінеді, оның сандық құрамын муниципалды құрылымның жарғысы белгілейді, ал өз шешімдерін алқалық тәртіпте қабылдайды. Дара басшылық қағидасы алқалық бастауларды, атап айтқанда, осы органдардың акт жобаларын әзірлеу, жергілікті өмірді басқарудың маңызды мәселелері бойынша шешімдер әзірлеу кезінде қолдану мүм-

кіндігіне рұқсат береді [1].

Жергілікті өзін-өзі басқарудың қызметі – мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарының тиісті өкілеттіктері мен қызметін қайта бөлу негізінде адамдардың мүдделері мен басқарылатын нысандардың ерекшеліктері болуы тиіс, өйткені барлығына әр-қашан даму мен әл-ауқаттылық қажет.

Жергілікті өзін-өзі басқару анықтамасына сүйене отырып, жергілікті өзін-өзі басқарудың төмендегі қызметтерін бөліп көрсетуге болады:

- халықтың жергілікті істерді шешуге қатысуын қамтамасыз ету;
- муниципалды меншікті басқару;
- сәйкес аймақтың дамуын қамтамасыз ету;
- қоғамдық тәртіпті қорғау;
- заңмен кепілденген жергілікті өзін-өзі басқарудың мүдделері мен құқықтарын қорғау;
- халықтың әлеуметтік-мәдени, коммуналдық-тұрмыстық және басқа да қызметтердегі қажеттіліктерін қамтамасыз ету;
- муниципалды меншікті, яғни жергілікті қоғамдастықтың иелігіндегі мүлікке қожалық ету.

Қазақстанда белгілі бір экономикалық және қаржылық дербестікке ие, әлеуметтік-экономикалық қайта құруды жүргізуде мемлекетке көмек көрсетуге және өздеріне жүктелген әлеуметтік функцияларды орындауға қабілетті жергілікті өзін-өзі басқару органдарының тиімді жүйесі құрылатын болады.

Қазіргі уақытта мемлекеттік функцияларды жүзеге асыруда жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қатысуын қамтамасыз ету қажет. Бұл мемлекеттік басқарудың бірқатар мәселелерін жергілікті жерде шешудің барынша орындылығымен түсіндіріледі. Өз кезегінде жергілікті өзін-өзі басқару органдары мен мемлекеттік билік органдары арасындағы осындай өзара қатынастар схемасы басқарудың деңгейлері арасында өкілеттіктерді қайта бөлуге әкеледі, бұл ретте біздің еліміздің біртұтас құрылымын сақтай отырып бұл органдардың өңірлік міндеттерді шешуге бірлесе қатысуын қамтамасыз етеді [2].

Жергілікті өзін-өзі басқару органдарының мәнін айқындаудың маңызды көрсеткіші олардың қызметіне халықтың тікелей қатысу факторы болып табылады.

Сурет 2 Жергілікті өзін-өзі басқару органдарының міндеттері

Басқарудың төменгі деңгейінде елді мекенді кешенді әлеуметтік-экономикалық орнықты дамытуды қамтамасыз ету үшін ауданды (облыстық маңызы бар қаланы) дамытудың қолданыстағы бағдарламаларына осы аумақтағы тұрғындардың бірінші кезектегі қажеттіліктері мен мұқтаждықтары көрініс табатын, жергілікті қоғамдастықтың тіршілігін қамтамасыз етуге бағытталған бюджеттік бағдарламаларды қалыптастыру үшін негіз болып табылатын кіші бөлім енгізу қажет [3].

Жергілікті өзін-өзі басқару тиімділігі көбінесе өзін-өзі басқарудың құқықтық, ұйымдастырушылық және экономикалық негізін қамтамасыз ететін қажетті заңдардың барлық кешенінің болуына ғана емес, сондай-ақ халықтың жергілікті өзін-өзі басқару жүйесінде өзінің құқықтары мен мүмкіндіктерін түсінуіне, жергілікті өзін-өзі басқаруды жүзеге асырудың нақты қабілетіне де байланысты болады.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқаруды дамыту тұжырымдамасын бекіту туралы / Қазақстан Республикасы Президентінің 2012 жылғы 28 қарашадағы № 438 Жарлығы

2. Гранберг А. Основы региональной экономики. - М.: «Высшая школа экономики», 2003.
3. Муниципальное право зарубежных стран. / Под. ред. Еременяна В.В. - М.: «Мир», 2006.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВТОРИЧНЫХ РЕСУРСОВ И ПУТИ ЕЕ ПОВЫШЕНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Азаев А.С., Сарсембаева Г.Ж.

*Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

Рыночная экономика обуславливает необходимость развития экономического анализа, в первую очередь, на микроуровне, то есть на уровне отдельных предприятий, так как именно предприятия (при любой форме собственности) и составляют основу рыночной экономики.

В настоящее время возникает необходимость проведения анализа бизнес-планов, маркетинговых исследований, возможностей производства и сбыта, внутренних и внешнеэкономических ситуаций, влияющих на производство и сбыт, соотношения спроса и предложения, конкретных потребителей и поставщиков, затрат живого и овеществленного труда с необходимой их детализацией.

Анализ эффективности деятельности предприятия необходим не только его руководителю для оценки финансового положения, но и ряду лиц, которые принимают непосредственное участие в хозяйственной практике:

- 1) инвесторам, которым необходимо принять решение о формировании портфеля ценных бумаг предприятия;
- 2) кредиторам, которые должны выдать при необходимости кредиты предприятию и быть уверенными, что их кредиты вернут вместе с процентами, раньше, чем предприятие обанкротится;
- 3) аудиторам, которым необходимо проверить отчетность и хозяйственную деятельность предприятия и дать соответствующие рекомендации по ведению бухгалтерского учета [1].

Актуальностью работы является проблема рационального использования ресурсов вторичного сырья и ее экономические аспекты относится к числу весьма активно разрабатываемых и особенно интенсивно в ТОО «Казцинк», который, располагает огромным сырьевым потенциалом и развито: перерабатывающей промышленностью.

Целью работы является анализ эффективности деятельности исследуемого предприятия и выявление резервов ее повышения.

Объектом исследования являются экономические процессы по повышению экономической эффективности деятельности организации ТОО «Казцинк».

Достижение поставленной цели потребовало решения следующих задач:

- определить сущность экономической эффективности;
- исследовать методику оценки экономической эффективности торгового предприятия;
- выявить основные показатели экономической эффективности;
- проанализировать эффективность деятельности ТОО «Казцинк»;
- оценить имущество предприятия и источники его формирования, платежеспособность и финансовую устойчивость.

ТОО «Казцинк» основано в 1997 году путем объединения вкладов учредителей. По уставу организация занимается производственной, торгово-сбытовой и прочими видами деятельности. Организация расположена по адресу г. Усть-Каменогорск, ул. Промышленная, 1.

ТОО «Казцинк» специализируется на операциях связанных с продажей металлов высокой чистоты на примере (золото, серебро, цинк, свинец, медь).

При анализе используется бухгалтерская отчетность ТОО «Казцинк», приведенная в Приложении к данной работе. Анализ производится за 2 последних года (2016 г. – отчетный и 2017 г. – базисный), т.к. в предыдущие годы (до 2016 г.) объем деятельности организации был крайне незначительным.

Таблица 1. Анализ основных показателей деятельности ТОО «Казцинк»

№	Показатели	Ед. изм.	2014 г.	2015 г.	2016 г.	Измен.	Темп роста %
1	Объем реализации продукции	тыс. тенге	9806	10704	12084	+ 1380	112,9%
2	Себестоимость и издержки обращения	тыс. тенге	8675,7	9559,2	9684	+ 124,8	101,3%
3	Прибыль от продаж	тыс. тенге	678,5	1144,8	2400	+ 1255,2	209,6%
4	Чистая прибыль	тыс. тенге	234	870	1824	+ 954	209,6%

5	Численность работающих	чел.	12	35	40	+ 5	114,2%
6	Среднегодовая стоимость основных фондов	тыс. тенге	1245,5	11762,5	13012	+ 1249,5	110,6%
7	Среднегодовой остаток оборотных средств	тыс. тенге	2752	3027	3332	+ 305	110%
8	Затраты на 1 тенге	тыс. тенге	0,45	0,89	0,80	– 0,09	89,8%
9	Экономическая рентабельность	%	1,6	10,6	19,9	+ 9,3	-

Показатель затрат на 1 тенге реализации продукции снизился в отчетном году по сравнению с базисным на 9 тиын. Данный показатель характеризует деятельность фирмы и ее эффективность и показывает величину затрат, которая содержится в 1 тенге выручки [2].

Показатель рентабельности фирмы в отчетном году достиг 19,9% по сравнению с 10,6% в базисном году.

Анализ эффективности использования основных средств имеет важное значение, поскольку структура, динамика, фондоотдача основных фондов, долгосрочные инвестиции в основные средства – это факторы, оказывающие многоплановое влияние на деятельность организации. Структура и динамика основных фондов организации приведена в таблице 2.

Таблица 2. Планируемые показатели эффективности деятельности ТОО «Казцинк» на 2017 г. с учетом предложенных мероприятий, тыс. тенге

№	Показатели	Ед. изм.	2017 г.	2018 г.	Измен.	Темп роста %
1	Объем реализации продукции	тыс. тенге	12084	15100	3016	25,0%
2	Себестоимость	тыс. тенге	9684	11500	1816	18,8%
3	Прибыль от продаж	тыс. тенге	2400	4100	1700	70,8%
4	Чистая прибыль	тыс. тенге	1824	3250	1426	78,2%
5	Численность торгового персонала	чел.	25	27	2	8,0%

6	Среднегодовая стоимость основных фондов	тыс. тенге	13012	13800	788	6,1%
7	Среднегодовой остаток оборотных средств	тыс. тенге	3332	3400	68	2,0%
8	Затраты на 1 тенге объема реализации продукции	тыс. тенге	0,8	0,76	-0,03841	-4,8%
9	Рентабельность общая	%	19,9	27,2	7,3	36,7%
10	Фондоотдача тенге выручки на тенге стоимости основных средств	тенге	0,92	1,09	0,174203	18,9%
11	Фондоемкость	тенге	1,08	0,91	-0,16609	-15,4%
12	Рентабельность основных фондов	%	18,4%	29,7%	11,3%	61,5%
13	Объем реализации на 1 работающего (производительность труда)	тыс. тенге	483,4	559,3	75,9	15,7%

Экономическая эффективность реализации мероприятий по повышению экономической деятельности организации предполагается в виде получения дополнительной чистой прибыли. На удаление данных имеет право только администратор сети.

Таблица 3. Прогноз увеличения чистой прибыли ТОО «Казцинк» вследствие реализации предложенных мероприятий в 2018 г.

Наименование мероприятия	Дополнительная прибыль, тыс. тенге
1. Совершенствование структуры и повышение эффективности использования основных фондов и оборотных средств	380
2. Совершенствование процесса управления поставками и ассортиментной политики	225
3. Рациональное использование производственных затрат	821

Таким образом, общий экономический эффект от реализации предложенных мероприятий составит 1426 тыс. тенге. Следствием роста прибыли станет увеличение общей рентабельности на 7,3%.

Показатель затрат на 1 тенге реализации продукции снизился в отчетном году по сравнению с базисным на 9 тиын. Данный показа-

тель характеризует деятельность фирмы и ее эффективность и показывает величину затрат, которая содержится в 1 тенге выручки [3].

Показатель рентабельности фирмы в отчетном году достиг 19,9% по сравнению с 10,6% в базисном году.

Реальный собственный капитал фирмы вырос в отчетном году на 954 тыс. тенге или на 109,6%. Величина уставного капитала осталась неизменной. Разница между собственным и уставным капиталом является положительной и говорит о том, что у фирмы есть собственные финансовые источники для текущей деятельности помимо уставного капитала. Фондоотдача за анализируемый период увеличилась на 0,01 тенге или на 1,09%. За счет роста фондоотдачи получен прирост реализации продукции на сумму 138 тыс. тенге, что составляет 12,9% от общего объема реализованной продукции. Вместе с тем темпы роста прибыли приближаются к темпам роста стоимости основных производственных фондов.

При расчете общей рентабельности определено, что за 2017 г. произошло увеличение чистой прибыли, принесенной каждой единицей реализованной продукции на 9,3%. Расчет рентабельности собственного капитала показывает, что в 2017 г. каждая денежная единица, вложенная собственниками предприятия заработала чистой прибыли в два раза больше, чем в 2016 г. Можно отметить, что произошло увеличение эффективности использования основных средств и прочих внеоборотных активов, определяемой при расчете фондорентабельности на 4,4% за 2016–2017 гг. [4].

Литература

1. Шеремет А.Д. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия /. М.: ИНФРА – М., 2011.
2. Гиляровская Л.Т., Вехорева А.А. Анализ и оценка финансовой устойчивости коммерческого предприятия. – СПб.: «Питер», 2013.
3. Шеремет А.Д. Анализ финансово хозяйственной деятельности. - М.: ИПБ-БинФА, 2011.
4. Анализ финансовой отчетности: учеб. пособие / под ред. О.В. Ефимовой и М.В. Мельник. 3-е изд., испр. и доп. - М.: «Омега – 1», 2013.

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аканов О.Б., Мамбетказиев А.Е.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Традиционный спрос на инвестиции порожден привычкой отечественных производителей искать помощи у государства. Эти ожидания не безосновательны, опираются на практику мощной поддержки со стороны административных структур различного уровня.

Предприятия, нуждающиеся в инвестициях, ищут, прежде всего, помощи «натурой» (поставки оборудования, передачи технологий), коммерческих небанковских кредитов (в том числе беспроцентных ссуд) или стремятся к организации совместного производства [1].

Инвестиционный процесс представляет собой совокупность практических действий юридических лиц, государства и граждан, которые осуществляют вложения в объекты предпринимательской и иной деятельности, в результате чего формируется прибыль (доход) или достигается социальный эффект. Объектами инвестирования могут выступать:

- вновь создаваемые и реконструируемые основные фонды, а также оборотные средства;
- ценные бумаги (акции, облигации);
- имущественные права и права на интеллектуальную собственность и т.д.

В таблице 1 показано принципиальное отличие единовременных вложений в простое и расширенное воспроизводство, а направление инвестирования отражено в таблице 2.

Таблица 1. Основные характеристики единовременных и дополнительных инвестиций в производство

Показатель	Вид капитальных вложений		
	Единовременные	Дополнительные	
		В простое производство	В расширенное производство
Ожидаемый характер изменений в производстве	Интенсивное расширение производства	Возобновление воспроизводства	Экстенсивное расширение производства
Последствия инвестиций	Рост прибыли за счет повышения производительности	Сохранение прибыли и производительности труда	Рост прибыли за счет увеличения затрат труда при сохранении производительности

Показатель	Вид капитальных вложений		
	Единовременные	Дополнительные	
		В простое производство	В расширенное производство
	труда		труда
Источники возмещения инвестиций	Дополнительная прибыль от интенсификации производства; средства Госбюджета	Отчисления на реновацию в составе себестоимости производимой продукции	Синхронные затраты производства
Период инвестирования	До начала функционирования объекта инвестирования	В процессе функционирования аналогов объекта инвестирования	
Максимальный период накопления капитала для реализации инвестиций	Период эффективного использования нововведения	Период, определяемый нормами амортизационных отчислений на реновацию	Период, определяемый планируемыми темпами расширения производства
Влияние инвестиций на текущие затраты производства	Обеспечивают абсолютное снижение себестоимости единицы продукции	Себестоимость единицы продукции не изменяется	Обеспечивают относительное снижение себестоимости продукции

Таблица 2. Структура инвестиционного процесса

Фаза	Этап	Задача
Нулевая (исследования до принятия инвестиционного решения)	Анализ возможностей	Определение инвестиционных возможностей, в т.ч. оценка существующих альтернативных проектов
	Подготовка обоснования	Анализ общих возможностей (региональный, отраслевой, ресурсный)
	Оценка проекта и решение об инвестировании	Анализ возможностей конкретного проекта
		Предварительное обоснование (критерии привлекательности)
Инвестиционная	Создание юридического, финансового	Вспомогательные (функциональные) исследования (рынки, возможности производства, оборудование)
		Технико-экономическое обоснование
		Оценочный отчет. Поддержка инвестиционного проекта (источники финансирования, организационные мероприятия)
		Подготовка документов
		Выбор структуры управления

<i>Фаза</i>	<i>Этап</i>	<i>Задача</i>
	нансового и организационного базиса	Технология
	Детальное проектирование	
	Строительство	
	Ввод в эксплуатацию	
Производственная	-	Хозяйственная деятельность

В системе управления реальными инвестициями оценка эффективности инвестиционных проектов представляет собой один из наиболее ответственных этапов. От того, насколько объективно и всесторонне проведена эта оценка, зависят сроки возврата вложенного капитала, варианты альтернативного его использования, дополнительно генерируемый поток операционной прибыли предприятия в предстоящем периоде. Эта объективность и всесторонность оценки эффективности инвестиционных проектов в значительной мере определяется использованием современных методов ее проведения [2].

Рассмотрим базовые принципы и методические подходы, используемые в современной практике оценки эффективности реальных инвестиционных проектов. Основные из таких принципов заключаются в следующем:

1. Оценка эффективности реальных инвестиционных проектов должна осуществляться на основе сопоставления объема инвестиционных затрат, с одной стороны, и сумм и сроков возврата инвестированного капитала, с другой. Это общий принцип формирования системы оценочных показателей эффективности, в соответствии с которым результаты любой деятельности должны быть сопоставлены с затратами (примененными ресурсами) на ее осуществление. Применительно к инвестиционной деятельности, он реализуется путем сопоставления прямого и возвратного потоков инвестируемого капитала.

2. Оценка объема инвестиционных затрат должна охватывать всю совокупность используемых ресурсов, связанных с реализацией проекта. В процессе оценки должны быть учтены все прямые и косвенные затраты денежных средств (собственных и заемных), материальных и нематериальных активов, трудовых и других видов ресурсов. Как показывает современная практика, в большинстве случаев оценка объема инвестиционных затрат не отражает косвенные расходы, связанные с подготовкой проекта к реализации, формированием необходимого объема инвестиционных ресурсов, контролем за реализацией проекта

и т.п. Это не позволяет осуществлять сопоставимую оценку эффективности инвестиционных проектов.

3. Оценка возврата инвестируемого капитала должна осуществляться на основе показателя «чистого денежного потока» [net cash flow]. Этот показатель формируется, в основном, за счет сумм чистой прибыли и амортизационных отчислений в процессе эксплуатации инвестиционного проекта. При проведении различных видов оценки этот показатель может рассматриваться как среднегодовой, так и дифференцированный по отдельным периодам эксплуатации инвестиционного проекта [3].

4. В процессе оценки суммы инвестиционных затрат и чистого денежного потока должны быть приведены к настоящей стоимости. На первый взгляд кажется, что инвестиционные затраты по отношению к чистому денежному потоку всегда выражены в настоящей стоимости, так как значительно предшествуют ему. В реальной практике это не так - процесс инвестирования в большинстве случаев осуществляется не одномоментно, а проходит ряд этапов. Поэтому, за исключением первого этапа, все последующие суммы инвестиционных затрат должны приводиться к настоящей стоимости (с дифференциацией каждого последующего этапа инвестирования). Точно так же должна приводиться к настоящей стоимости и сумма чистого денежного потока (по отдельным этапам его формирования).

5. Выбор дисконтной ставки в процессе приведения отдельных показателей к настоящей стоимости должен быть дифференцирован для различных инвестиционных проектов. В процессе такой дифференциации должны быть учтены уровень риска, ликвидности и другие индивидуальные характеристики реального инвестиционного проекта.

Литература

1. Крутик А.Б., Никольская Е.Г. Инвестиции и экономический рост предпринимательства. - СПб., 2012.
2. Бочаров В.В. Инвестиции: Инвестиционный портфель. Источники финансирования. Выбор стратегии: Учеб. для вузов. - СПб., 2006.
3. Крылов Э.И., Власова В.М. Анализ эффективности инвестиционной и инновационной деятельности предприятия. - М., 2009.

ОСНОВЫ УЧЁТА, АНАЛИЗА И АУДИТА РАСЧЁТОВ С ПОСТАВЩИКАМИ И ПОДРЯДЧИКАМИ

Демешко Е.А., Трофимова Ю.В.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Особое место в жизни современного общества занимают расчеты. Пальма первенства по их объему, разнообразию, частоте и сложности принадлежит хозяйствующим субъектам: организациям, предприятиям, банкам, инвестиционным, страховым компаниям и другим юридическим лицам, ведущим предпринимательскую деятельность. Расчеты постоянно формируют долги, поэтому носят постоянный характер и вызваны не только отсутствием денег к моменту платежа или их избытком, но и желанием часть своих средств оставить в обороте, чтобы вернуть их с дополнительной прибылью [3, с. 75].

Важность правильности расчётов определена тем, что в связи с переходом на международные стандарты перед предприятием встает вопрос о необходимости пересмотра отчетности, составляемой в соответствии с казахстанскими стандартами [6, с. 41]. Это обусловлено тем, что представление в отечественной бухгалтерской отчетности сведений об обязательствах, дебиторской и кредиторской задолженности не позволяет в полной мере оценить состояние расчетов предприятия. Многие отечественные предприятия в связи с расхождением бухгалтерского и налогового учета на практике не проводят процедуру реальной оценки дебиторской задолженности, что не позволяет учитывать фактор влияния времени и определить реальную стоимость задолженности, следовательно, отчетность составляется на основе искаженных данных.

Организации и предприятия постоянно имеют хозяйственные и договорные связи с поставщиками и подрядчиками, различными дебиторами и кредиторами. Значительная часть их оборотных средств всегда находится в расчетах. Следовательно, состояние расчетов оказывает существенное влияние на финансовое положение предприятия. Система расчетов строится так, чтобы максимально сократить сроки взаимных расчетов, а также дебиторскую и кредиторскую задолженность.

Положение о расчетах обязывает все предприятия и организации не иметь задолженности по платежам в бюджет, органам социального страхования. По другим расчетам возможна дебиторская и кредиторская задолженность в пределах установленных сроков.

С переходом на рыночные отношения расчеты сельскохозяйст-

венных товаропроизводителей с поставщиками строятся на договорной основе [5, с. 32].

По договору купли-продажи одна сторона (продавец) обязуется передать товар в собственность другой стороне (покупателю), а последний обязуется принять его и уплатить определенную денежную сумму.

Договор поставки является одним из видов договора купли-продажи. По нему поставщик–продавец, осуществляющий предпринимательскую деятельность, обязуется передать в обусловленный срок производимые или закупаемые им товары покупателю для использования только в предпринимательской деятельности. Особенностью данного договора является то, что товар, который реализует поставщик, должен быть либо им произведен, либо закуплен в целях последующей реализации.

Несоблюдение договорных обязательств при поставках любым товаропроизводителем материально-технических ресурсов, влечет за собой огромные потери, что негативно сказывается как на покупателях, так и на поставщиках [1, с. 25].

В соответствии с законодательством важнейшими основами правопорядка при осуществлении сделок по поставке товаров (выполнению работ или оказанию услуг) является соблюдение формы договора, полнота и своевременность исполнения обязательств сторонами.

Договором между предприятием и поставщиком могут быть оговорены условия расчётов.

Например, если продукция не соответствует по качеству стандартам, техническим условиям, образцам или договору, а также, если она некомплектна, изготовитель уплачивает получателю штраф в размере 20% стоимости указанной продукции и, кроме того, возмещает причиненные такой поставкой убытки без зачета неустойки (штрафа).

Если изготовитель (поставщик) в установленный срок устранил дефекты в поставленной продукции, штраф не взыскивается. Покупатель вправе отказаться от принятия и оплаты продукции, не соответствующей договору. Если она уже оплачена, он вправе потребовать возврата перечисленных сумм и замены продукции. Последняя принимается хозяйством на ответственное хранение до распоряжения поставщика, покупатель не имеет права ее использовать и несет имущественную ответственность за невыполнение этих обязанностей.

Обязательным условием договоров по поставке товаров, является определение срока исполнения обязательств по расчетам.

Основные первичные документы, предшествующие расчёту с поставщиком или подрядчиком представлены на рис. 1.

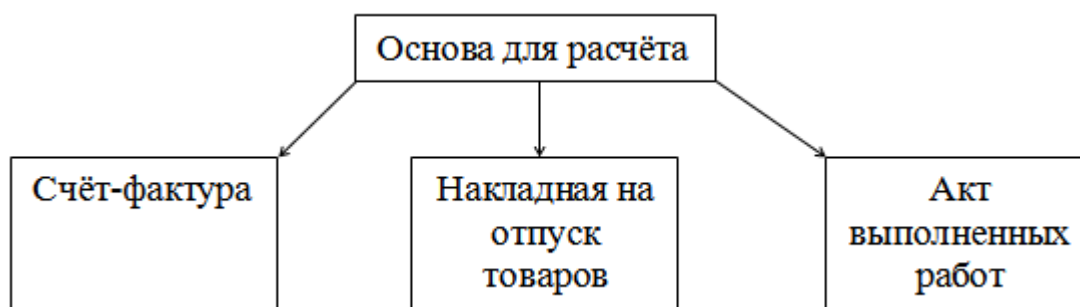

Рис. 1. Первичные документы для расчётов

Счёт-фактура

Счет-фактура является обязательным документом для всех плательщиков налога на добавленную стоимость.

Она может быть выписана в электронном и бумажном виде.

Накладная

Для учета реализации запасов применяется накладная на отпуск запасов на сторону. Перевозка грузов оформляется товарно-транспортными накладными, которая также является первичным документом для расчётов.

Грузоотправитель представляет перевозчику на предъявленный к перевозке груз товарно-транспортную накладную, составляемую в четырех экземплярах, которая является основным перевозочным документом и по которой производится списание этого груза грузоотправителем и оприходование его грузополучателем.

Акт выполненных работ

Подрядчики по услугам или работам вместе с накладной и счёт-фактурой предоставляют акты выполненных работ, то есть данный акт применяется для приемки-передачи выполненных работ (оказанных услуг), за исключением строительно-монтажных работ.

Также стоит рассмотреть момент аудита и контроля расчётов с поставщиками и подрядчиками. Если в компании имеется служба внутреннего аудита, то она занимается этим или при её отсутствии контроль возлагается на главного бухгалтера.

Основной задачей аудита расчетов с поставщиками и подрядчиками является: установление правильности определения и отражения в учете такого рода расчетов [1, с. 29].

Аудитор должен изучить договоры поставки сырья и материалов и другие хозяйственные договоры на выполнение работ (оказание услуг). Эти договоры должны отвечать требованиям, изложенным в

Гражданском кодексе.

В таблице 1 представлена проводка выставление счёта от поставщика и подрядчика за поступление основных средств, ТМЦ, услуг.

Таблица 1. Проводки по счетам поставщиков и подрядчиков

Содержание операции	Документ	Номера корреспондирующих счетов	
		Дебет	Кредит
Получены счета поставщиков и подрядчиков, в том числе:			
- за поступившие основные средства - НДС по приобретенным основным средствам	Счёт-фактура	2400 «Основные средства» 1420 «НДС к зачету»	3310 «Расчеты с поставщиками» 3310 «Расчеты с поставщиками»
- за поступившие материальные ценности - НДС по ТМЦ	Счёт-фактура	1310 «ТМЦ» 1420 «НДС к зачету»	3310 «Расчеты с поставщиками» 3310 «Расчеты с поставщиками»
- за услуги по производству (включаемые в себестоимость производства) - НДС по приобретенным услугам	Счёт-фактура	1420 «Незавершенное производство» 1420 «НДС к зачету»	3310 «Расчеты с поставщиками» 3310 «Расчеты с поставщиками»
- за услуги реализации - НДС по приобретенным услугам	Счёт-фактура	7100 «Расходы по реализации» 1420 «НДС к зачету»	3310 «Расчеты с поставщиками» 3310 «Расчеты с поставщиками»

Примечание – таблица составлена авторами

Таким образом, основным счётом для отражений операций расчётов с поставщиками и подрядчиками служит счёт 3310 "Счета к оплате" или "Расчеты с поставщиками и подрядчиками". При поступлении активов, он отражается по кредиту, а материальные ценности по дебету. При расчётах с поставщиками возникает дебиторская или кредиторская задолженность, для подтверждения которых используется акт сверки взаиморасчётов.

Литература

1. Богомолов А.М. Внутренний аудит. Организация и методика проведения. – М.: «Экзамен», 2014.
2. Бочаров В.В. Комплексный финансовый анализ- СПб., 2012.
3. Головкин С.Д. Оценка результатов хозяйственной деятельности промышленных предприятий. - М., 2012.

4. Дряхлов В.В. Основы аудита. - М., 2014.
5. Иванов И.Н. Экономический анализ деятельности предприятия: Учебник. - М.: НИЦ ИНФРА-М, 2013.
6. Ивашкевич В.Б. Бухгалтерский управленческий учет: Учебник. - 3-е изд., перераб. и доп. - М., 2015.
7. Казакова Н.А. Экономический анализ: Учебник. - М., 2015.
8. Богомолов А.М. Внутренний аудит. Организация и методика проведения. – М., 2014.

МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Алтай А., Кинашева Ж.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

Мемлекеттік қызмет мемлекеттік құрылымының қажетті және маңызды элементі болып табылады. Ол мемлекет пен қоғам арасындағы байланыстырушы звено ролін атқарады.

Кәсіби қызметшілер институтының қалыптасуын Егеменді Қазақстанның саяси жүйесінің стратегиялық реформалауының мақсаты ретінде қарастыруымыз қажет. Бұл мақсат ең алғаш Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың қол қоюымен «Мемлекеттік қызмет туралы» 1995 жылғы 26 желтоқсанда №2730 заңдық күші бар Жарлығында нормативті бекітілуге ие болды. Бұл нормативтік құжат ең алғаш мемлекеттік қызметті кәсіби іс-әрекеттің ерекше саласы ретінде тапты. Мемлекеттік қызметті институционалды рәсімделуінің жаңашылдығы болып, біріншіден, мемлекеттік қызметшілердің заңмен бекітілген ерекше мәртебесі мен олардың құқықтық ережесі; екіншіден, мемлекеттік қызметші лауазымының жіктелуін ендіру және мемлекеттік қызмет институты жүйесіндегі олардың градациясы; үшіншіден, партиялық және кеңестік жолын ұстаушылық қағидаларын демократизмнің мемлекеттік қызметке қол жетімділік, алқалық пен дара басшылық; мемлекеттік қызметшіге қойылатын талаптардың біртұтастығы сияқты қағидалары ауыстырды.

ҚР «Мемлекеттік қызмет туралы» Заңында мынадай ұғымдар пайдаланылады [1]:

– мемлекеттік әкімшілік қызметші–мемлекеттік саяси қызметшілердің құрамына кірмейтін, мемлекеттік органда тұрақты кәсіби негізде лауазымдық өкілеттікті жүзеге асыратын мемлекеттік қызметші;

– мемлекеттік қызмет – мемлекеттік қызметшілердің мемлекеттік органдардағы мемлекеттік биліктің міндеттері мен функцияларын іске асыруға бағытталған лауазымдық өкілеттілігін атқару жөніндегі қызметі;

– мемлекеттік қызметші – мемлекеттік органда заңдарда белгіленген тәртіппен республикалық немесе жергілікті бюджеттен не ҚР Ұлттық Банкінің қаржысынан ақы төленетін қызметті атқаратын және мемлекеттің міндеттері мен функцияларын іске асыру мақсатында лауазымдық өкілеттікті жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының азаматы.

Мемлекеттік қызмет кең мағынасында мемлекеттік органдардағы, кәсіпорындардағы, мекемелер мен ұйымдардағы кез-келген қызметкердің қызметін білдіреді. Өйткені, ол тұтасымен мемлекеттік міндетті шешуге, оның функцияларын атқаруға бағытталған. Алайда, әкімшілік-құқықтық мағынада мемлекеттік қызметті тікелей материалдық құндылықтар жасаушы жұмысшының функциясынан айыра білу керек. Тар мағынасында – бұл қызметшілердің өз міндеттерін мемлекеттік органдарда орындаулары.

Осылайша, олардың бірінші кезектегі міндеттердің бірі – мемлекеттік қызметті ұсынудың халықаралық, сервистік тәртібіне көшу. Қатаң бәсекелестік жағдайында үнемі өз қызметтерінің сапасын арттыратын жеке меншік секторлардан мемлекеттік органдардың айырмашылығы – өздерінің даралығынан бұл мәселелерге аз көңіл бөлінді.

Осы кезге дейін еліміздің заңнамасында «мемлекеттік қызмет» және «мемлекеттік қызметтердің стандарттары» деген түсініктер болған жоқ, сол себепті қызметтерді мемлекеттік органдардың міндеттерімен шатастырады. Сондықтан Елбасы мемлекеттік органдардың рейтингтік бағалауының негізгі критерийінің арасынан ұсынылатын мемлекеттік қызмет сапасын ерекше белгіледі.

Еліміздегі мемлекеттік қызметкерлер жұмысының өзіндік кәсіптік ерекшеліктері бар:

- биліктікі және басқарушылық құрылымдарға қатысу;
- заңды білу мен құқық нормаларын сақтау;
- мемлекеттік тәртіптің талаптарын орындау;
- аппараттық жұмысты қадағалау;
- қабылданатын шешімдер мен іс-әрекеттерге жауапкершіліктің жоғарғы деңгейі;
- нақты жағдайға байланысты ерекше шешімдер таба білу;
- қызмет жағдайына байланысты моральдық - психологиялық (күшке) жүктемеге бейім болу.

ҚР «Мемлекеттік қызмет туралы» жаңа заңы мемлекеттік қызмет-

тегі қызмет түрлерін саяси және әкімгершілік етіп екі түрге бөледі. Заң бойынша саяси тағайындаулардың шекарасы оның белгіленген, министрліктер деңгейіндегі саяси мемлекеттік қызметкерлерге: министр мен оның орынбасарлары, аймақтық деңгейде – облыс әкімдері мен орынбасарлары, қала, аудан, ауыл әкімдері жатады. Атқарушылық органдағы қалған барлық қызметтер – әкімгершілікке жатады. Олар мемлекеттік қызметкерлердің 96-97% құрайды және де саяси тағайындаулар ауысқан жағдайда негізсіз жұмыстан босатудан заңмен қорғалған.

Мемлекеттік қызмет әкімгершілік қызмет ретінде келесі функцияларды орындайды: ақпараттық - талдаушылық, ұйымдастырушылық - техникалық, эксперттік, басқарушылық шешімдердің орындалуын қадағалау, қаржылық - шаруашылықтың, құқықтық, кадрлық.

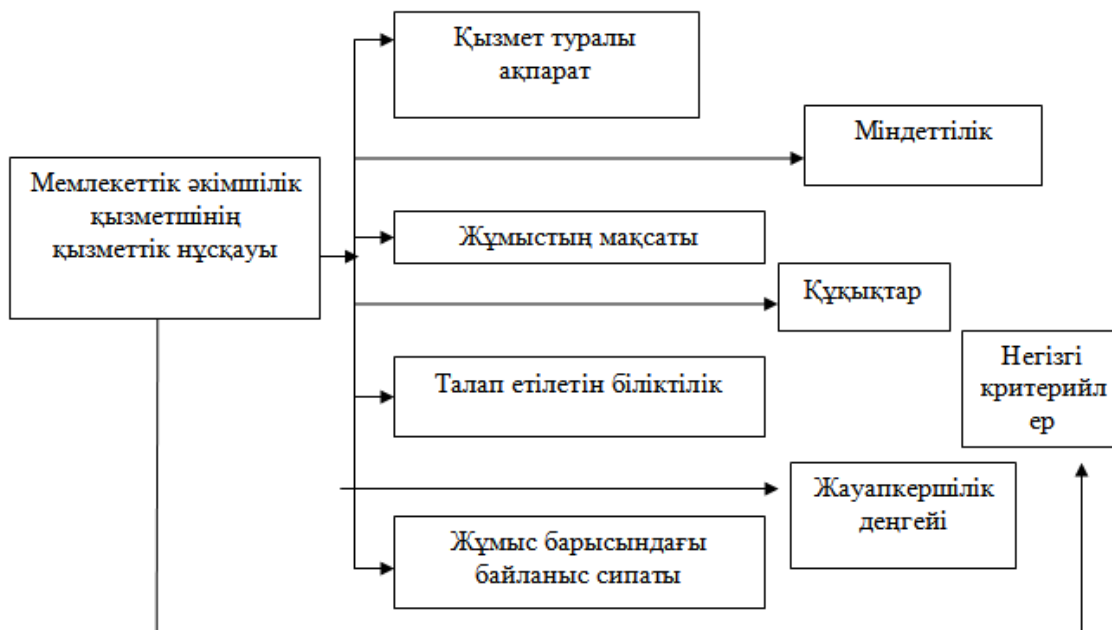
Мемлекеттік қызметтің жұмыс істейтін құрылымын талдау оның өзгешелігін анықтауға мүмкіндік береді, оларға жанама және тікелей бойынша биліктің бөліну қағидасынан туындайтын, мемлекеттік қызмет жүйесінің дифференциациясы; қызметкерлік қатынастарды реттеу мен зорлық пен заңсыз жұмыстан шығаруға жол бермейтін мемлекеттік қызмет жүйесіндегі тұрақтылық; лауазымдар, дәрежелер, атақ, мамандық дәрежелер мен талаптар біртұтас номенклатурасын болжайтын, мемлекеттік қызметке қойылатын талаптар бірлігі; құқық пен заңдылықтың, кәсібилік, мемлекеттік қызметшілердің біліктілігі мен жауапкершілігінің үстемдігі жатады.

«Мемлекеттік қызмет туралы» 1999 жылы 23 шілдедегі Қазақстан Республикасы заңы, «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы» 1998 жылы 2 шілдедегі Қазақстан Республикасы заңы және жалпы қабылдаған моральдық-этикалық нормаларға сәйкес Қазақстан Республикасы мемлекеттік қызметшілері мінез-құлқының стандарттарын Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметінің ар-намыс кодексі немесе мемлекеттік қызметкердің қызмет этикасы ережелері белгілейді.

ҚР Президентінің 2005 жылғы 3 мамырдағы №1567 жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасы мемлекеттік қызметінің ар-намыс кодексінде – қоғам мемлекеттік қызметші өзінің барлық күш-жігерін, білім мен тәжірибесін атқаратын кәсіби қызметіне жұмсайды, өзінің Отаны – Қазақстан Республикасына адал да қалтқысыз қызмет етеді деп сенім білдіреді.

Мемлекеттік қызметшілердің «Мемлекеттік қызмет туралы» Заңында белгіленген негізгі міндеттерінен туындайтын нақты міндеттері үлгі біліктілік талаптар негізінде айқындалады және тиісті мемлекеттік органдардың басшылары бекітетін қызметтік нұсқаулықтарда

көрсетіледі (Сурет 1).

Сурет 1. Мемлекеттік әкімшілік қызметшінің қызметтік нұсқаулары

Мемлекеттік қызметшілердің кәсіби деңгейінің төмен болуы, бюрократия көріністері және мемлекеттік қызметтерді көрсету кезінде әкімшілік кедергілердің болуы мемлекеттік қызмет имиджіне кері әсерін тигізуде және халық пен бизнестің мемлекеттік органдар жұмысына қанағаттан бауының негізгі себебі болып табылады. Сондықтан, 2011 жылғы 21 шілдеде ҚР Президентінің № 119 Жарлығымен Қазақстан Республикасы мемлекеттік қызметінің жаңа моделінің тұжырымдамасы қабылданды [2].

«Қазақстан-2050» стратегиясында айқындалған мемлекеттік қызметті дамытудың басымдықтары: «кадрларды жалдау, даярлау және жоғарылату жүйесін жақсарту»; «мемлекеттік қызмет – ұлтқа қызмет ету»; «мемлекеттік қызметтің жоғары абыройын қалыптастыру және қолдау» осы тұжырымдамамен Қазақстан Республикасы мемлекеттік қызметінің жаңа моделін қалыптастыру негізіне алынған.

Әдебиеттер

1. «Мемлекеттік қызмет туралы» ҚР Заңы / Егемен Қазақстан, 2000, қаңтар.
2. «ҚР мемлекеттік қызметшілердің ар-намыс кодексі туралы» ҚР Президентінің Жарлығы / Егемен Қазақстан, 2005, мамыр.

РАЗРАБОТКА МОБИЛЬНЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ НА БАЗЕ КОНФИГУРАЦИИ 1С:ПРЕДПРИЯТИЕ 8

Четтыкбаев Р.К.

*Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

Впервые фирма «1С» попыталась выйти на рынок мобильной разработки в 2006 году. К середине 2006 года компания представила релиз нового продукта с многообещающим названием «1С: Предприятие 8. Расширение для карманных компьютеров». Но технические ограничения, высокая стоимость не позволили продукту повторить колоссальный успех компьютерной платформы.

В 2013 году «1С» полностью переосмыслила подход к решению мобильной «теоремы» и учла ошибки предыдущего неудачного продукта. Результатом стал абсолютно новый инструмент, не имеющий ничего общего с предшественником и ориентированный на самые актуальные мобильные платформы – Android и iOS.

Мобильная платформа 1С: Предприятие – это набор инструментов и технологий для быстрой разработки приложений под мобильные ОС iOS, Android, Windows Phone / 8.1 / 10, с использованием той же среды разработки (Конфигуратор) и тех же методик разработки, что используются для «обычных» приложений 1С. В результате получаются автономные, офлайновые приложения, но с возможностью обмена информацией с внешним миром при помощи широкого спектра средств интеграции, предоставляемого платформой: Web и HTTP-сервисы, e-мейл и т.д. Поскольку протоколы обмена – платформенно-независимые, мобильная платформа 1С, помимо прочего – это средство быстрого создания мобильного приложения для практически любого серверного решения.

Система программ «1С: Предприятие 8» включает в себя платформу и прикладные решения, разработанные на ее основе, для автоматизации деятельности организаций и частных лиц. Сама платформа не является программным продуктом для использования конечными пользователями, которые обычно работают с одним из многих прикладных решений (конфигураций), разработанных на данной платформе. Такой подход позволяет автоматизировать различные виды деятельности, используя единую технологическую платформу.

Платформа «1С: Предприятие» содержит такие инструменты для выполнения поставленных задач, как визуальное описание структур данных, написание программного кода, визуальное описание запросов, визуальное описание интерфейса, описание отчетов, отладка про-

граммного кода, профилирование. В ее составе: развитая справочная система, механизм ролевой настройки прав, инструменты создания дистрибутивов, удаленного обновления приложений, сравнения и объединения приложений, ведения журналов и диагностики работы приложения, создания Web-приложений и приложений для КПК, а также поддержка коллективной разработки, версионирования и пр. Разумеется, список инструментов, необходимых для поддержки жизненного цикла, не является исчерпывающим, есть куда развиваться. Например, в ближайшем будущем планируется поставлять средства управления тестированием (функциональным и нагрузочным). Кстати, они создаются на платформе «1С: Предприятие».

Мобильная платформа - это всего один из компонентов всего комплекса, благодаря которому «1С: Предприятие 8» работает на мобильных устройствах. Итак, прикладной разработчик оперирует следующими компонентами:

1. Собственно мобильная платформа - мобильная часть фреймворка «1С: Предприятие». Она бывает обычной (которая используется во время сборки приложения для публикации в магазине приложений) и мобильной платформой разработчика, которая используется (сюрприз) во время разработки мобильного приложения.

2. Мобильная конфигурация - это конфигурация системы программ «1С: Предприятие», записанная в виде XML-файла.

3. Комбинация мобильной платформы и мобильной конфигурации дает мобильное приложение.

4. Сборщик мобильных приложений - специализированное прикладное решение, которое умеет сделать из мобильной платформы, конфигурации, заставок, иконок и прочих компонентов, готовый файл мобильного приложения, который можно загрузить в магазины Apple AppStore, Google Play, Windows Phone Apps / Windows Apps.

При разработке на универсальных средствах нужно вырабатывать целый спектр технологических и архитектурных решений. Как минимум, чтобы выбрать необходимые шаблоны проектирования и технологии и увязать их между собой. А это соответственно, кроме затрат времени, потребует наличия специалистов с соответствующими профессиональными навыками. При разработке приложения на «1С: Предприятии», разумеется, тоже нужны квалифицированные специалисты в предметной области и прикладной разработке, но такие специалисты, разумеется, понадобятся и при разработке на универсальных средствах.

Особо стоит отметить преимущества предметно - ориентированной среды на этапе поддержки системы. Наличие стандартизированной

модели позволяет с существенно меньшими затратами развивать функциональность и включать в работу новых специалистов. Если представить себе стек технологий (от работы с базой данных, коммуникаций с сервером, управлением интерфейсом), то разработчик в среде «1С: Предприятие» будет существенно лучше понимать устройство конкретного приложения при первом знакомстве с ним, так как он знает общую технологическую и прикладную модель его построения.

Фирма «1С» выпускает на мобильной платформе ряд приложений, являющихся мобильными клиентами серверных приложений 1С (1С: Документооборот, 1С: Управление Небольшой Firmой и т.д.). Эти приложения реализуют некоторое подмножество функциональности «обычных» клиентов. В случае мобильной версии «1С: Управление Небольшой Firmой» функциональности достаточно для полноценного использования программы, обычно клиентам для ведения бизнеса достаточно мобильной версии приложения.

Мобильную платформу можно использовать как для разработки тиражных мобильных приложений, распространяемых через магазины приложений, так и для заказных приложений, созданных по запросам конкретных клиентов.

Традиционно сильными сторонами технологической платформы «1С: Предприятие» являются легкость в освоении для разработчика и быстрота создания и модификации бизнес-приложений. Мобильная платформа 1С – это возможность быстро разработать приложение, работающее на трех самых массовых мобильных платформах (iOS, Android, Windows Phone / 8.1 / 10). А благодаря широкому спектру доступных платформенно - независимых средств интеграции (Web- и HTTP-сервисы и т.д.) мобильная платформа 1С - это возможность быстро создать мобильный клиент под три мобильные платформы для практически любого серверного приложения, поддерживающего любой из способов интеграции, доступных в платформе 1С (Web- и HTTP-сервисы, файловый обмен и т.д.).

Платформа «1С: Предприятие 8» на практике доказала о своей готовности стать простым инструментом для разработки корп. Приложений под мобильные платформы. Рассмотренные в статье примеры – лишние тому подтверждение. Вовсе необязательно тратить ресурсы на изучение нативных инструментов, если функционал приложения укладывается в возможности мобильной платформы и в компании доминируют продукты фирмы «1С».

Литература

1. 1С Предприятие: 8.2. Руководство администратора – М.: ООО «1С-Пабблишинг», 2009.
2. Архитектура системы программ «1С: Предприятие». Фирма «1С». М., 2003.
3. Смирнова Г.Н., Проектирование экономических информационных систем: учебник / Г.Н. Смирнова, А.А. Сорокин, Ю.Ф. Тельнов; под общ. ред. Ю.Ф. Тельнова. – М., 2001.
4. Теория бухгалтерского учета: учебное пособие / В.В. Бородина, Н.П. Родионова. – М.: ИД «ФОРУМ»: ИНФРА-М, 2010.
5. Хорнгрен Ч.Т., Фостер Дж. Бухгалтерский учет: управленческий аспект. Пер. с англ. / Под ред. Я. В. Соколова. – М., 2000.

ТУРИЗМ ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ КЛАСТЕРЛІК БАСҚАРУ

Ерембекова Д., Кинашева Ж.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

Қазір туризм инфрақұрылымын дамытуға мемлекет тарапынан көп көңіл бөлініп, барлық жұмыс заң негізінде жүзеге асырылып жатыр. Туризм әкімшілігі индустрияны дамыту жолдарын іздестіру мақсатында бірқатар шаралар атқарды. Соның нәтижесінде туристерге арнап қонақүйлер, сауықтыру нысандары мен басқа да қызмет көрсету мекемелерін салу және туризм индустриясына қаржы бөлу мәселесі оң шешіле бастады.

Туризм инфрақұрылымының дамуы тек жылжымайтын мүліктерге ғана емес, сондай-ақ көлік қатынастары қызметімен де тығыз байланысты. Қазіргі таңда еліміз туристерді көліктің бірнеше түрімен тасымалдауға назар аударып отыр. Республика бойынша шетел туристтерін тасымалдау мақсатында әуе, темір жол, автокөлік қатынастары іске қосылған. Шетелдің 6 әуе компаниясы жұмыс істейді [1].

Ал, экономикамыздың күретамыры – темір жолға келсек, шетел туристтерін елімізге жеткізу үшін бірнеше бағыттар іске қосылды. Солардың ішінде «Қазақстан темір жолы» ұлттық жолаушылар тасымалдау» компаниясы туризм әкімшілігімен және «Тұран Азия» компаниясымен бірлесіп, «Жібек жолының маржаны» атты арнайы бағыт жобасын әзірлеген болатын. 2002 жылы оның алғашқы бағыты Алматы - Тараз - Шымкент - Самарқанд - Үргеніш - Бішкек - Рыбачье-Алматы қалалары бойынша жүзеге асты. Енді осы бағытты Тегеранға,

одан әрі Бейжіңге дейін жалғастыру қолға алынды.

Туристерді автокөлікпен тасымалдау мәселесі де өзінің маңыздылығын ешқашан жоймақ емес. Қазіргі кезде біздің елдің автокөлік жолдары ірі туристік нысандарымызды шетелдермен байланыстырып отыр. Осы орайда көлік инфрақұрылымын одан әрі дамыту үшін әуе, автокөлік және темір жол нысандарының материалдық-техникалық базасын тиісті жабдықтармен қамтамасыз етіп, туристерге қызмет көрсету саласын дамыту керек деп есептейміз. Біз туристік ұйымдардың қызметіне де қатаң талаптар қоюымыз қажет, өйтпеген жағдайда саланы дамытуда біраз кедергілерге тап болатынымыз анық [2].

Тарихи және мәдени орталықтардың тағы бір ерекшелігі – олардың таялуы аймақтарға, өзен-көл жағалауларына жақын орналасуы. Сол себептен қазақтың көрікті табиғатын, саятшылық өнерін, балық аулау кәсібін этнографиялық жақтан әдептеу де туристік индустрияның табыс көзі болмақ. Маусымдық туризмге орай, қыстың күні қыратты аймақтарда шаңғы тебу, ат шана, түйе шанамен қыдырыс жасау да қызықтың оқшау бір түрі ретінде бағаланбақ.

Тарихи мекен-жайлар ежелгі салт-дәстүрмен, этнографиялық айшықтармен тығыз байланысты болғандықтан, ғылыми қызметкерлер көмегімен қазақтың ежелгі көшін шет елдік туристерге тамашалау, «Қыз Жібек» жырындағы көш легін реконструкциялау ісін бір ізге салған жөн. Бұрынғы көші-қон дәстүрі де туристерді қызықтырмай қоймайды.

Осы заманғы инфрақұрылым, туристік менеджментті ұйымдастыру үшін спутниктік, талшықты-оптикалық, байланысты жолға қою қажет. Халықаралық «Паблик рилейшнзтің» тұрақты қағидасы «ауқымды ойлап, абайлап қимылда» болу керек. Туристік бизнес табиғатына дөп келетін Туризм ханшасы конкурсын, сәйгүліктер көрмесін, қыран құстар мен құмай тазы саятын, қошқарлар жекпе-жегін, қораздар майданын жасап шығарудың да маңызы ерекше деп білеміз.

Біз ұсынар және бір бағыт – шет елдік туристерді ескі қалалардағы қазба жұмыстарымен таныстыру, оларға палеонтологиялық зерттеулер нәтижелерін көрсету. Бұл да, біздіңше, игілікті шаруа.

Біздің тарихи және мәдени ескерткіштерді қорғау, сақтау хақында жаңа тұжырым ұсынып отырмыз. Ондағы басты ой – тарихи, мәдени игіліктердің көсегесін көтеру үшін оны туристік бизнеспен, жарнамалық ақпаратпен тығыз байланыста дамыту идеясы. Біз қазіргі нарықтық заманда осындай экономикалық шаралар арқылы бюджеттік қаржыға қараған тарихи және мәдени орталықтарының жұмысын жандандыруға, тіршілігін жақсартуға болады деп ойлаймыз.

Міне, осындай өзара көмек, демеу арқылы жанданған салаға

мемлекет те, сыртқы және ішкі инвесторлар да көмек беруге мүдделі болады.

Туристік бизнес туралы сөз қозғағанда, біз оның бұрынғы дәстүрлі сипаты жойылып бара жатқаның ескерте кеткіміз келеді. Әлемдегі туристік алғышартты бағаласақ, экологиялық, орнитологиялық, ботаникалық, экзотикалық, шытырманды оқиғалық туризмге көңіл қоятындар қатары көбейіп келе жатқан секілді. Adventure деп аталатын мұндай топтарға пәлендей керемет жағдай қажет емес. Кемпингтер, киіз үйлер, ішер ас, дос пейілді халық болса болғаны.

Еліміздің әрі арзан, әрі тиімді дәл мұндай бизнес саласын жолға қоюға шамасы әбден жетеді. Қазақстандық туристік фирмалар жыл сайын Лондонда өтетін биржаға қатысып өздерінің ресурстарын әлемдік сауда сахнасына шығарып, стратегиялық және тактикалық жарнама әдістерін шебер пайдалана алғаны жөн.

Қазақстан туризм саласында дүниежүзілік тәжірибені, ғалымдар болжамын ескере отырып, төл туристік бизнесін жедел дамытуға күш салуы тиіс. Жалпы, тарихи, мәдени байланыстар халықтың пиғылын, мемлекет азаматтарының ой-өрісін көрсетеді. Тарихи мұрағаттар да, туристік бизнес те болашақта қызмет етеді, стратегиялық идеяларды жүзеге асыруға тартылар көпір болады [3].

Кластер – бір-біріне жақын орналасқан, біріне-бірі байланысты, өзара шаруаларын толықтыра алатын, белгілі бір салаларда еңбек ететін кәсіпорындар мен ұйымдар тобы. Қолда бар мәліметтерге қарағанда, ел экономикасын дамытуға туристік кластер де қомақты үлес қоса алады, өйткені, бізде туризмнің мәдени-танымдық, экономикалық, іскерлік, сауықтыру бағыттарындағы түрлері де дамып келеді. «Маркетинг және талдау орталығы» мен америкалық «Austin Associates» және «Economic Competitiveness Group» компаниялары бірлесіп, Индустрия және сауда министрлігінің Сауда және туризм қызметін реттеу комитеті өкілдерінің қатысуымен туристік кластер жобасының алғашқы нұсқаның жасаған еді. Ал ел экономикасын кластерлік басқару туралы қабылданған жаңа жобаға келсек, оның негізгі мақсаты еліміздің өндеуші салаларын тұрақты түрде дамыта отырып, бәсекеге қабілеттігін арттыру шараларының жоспарын жасау болып табылады. Соның нәтижесінде жаңа жұмыс орындарын көбейтуге, өткеру нарығы неғұрлым қажетсінетін тауарларды экспортқа шығаруға, мұнай өндіруге тәуекелділікті азайтуға, елімізде дамыған салалық кластерлер қалыптастыруға қол жеткізу сияқты ауқымды міндеттер орындалуы тиіс [4].

Жақында Индустрия және сауда министрлігінің Сауда және туризм қызметін реттеу комитеті Мемлекет басшысының Қазақстан хал-

қына Жолдауында туризм саласына қатысты қойған міндеттерді іске асыру мақсатында туризм дамытуға мүдделі өзге де министрліктер мен ведомстволармен бірлесіп Үкімет жанындағы туризм жөніндегі кеңеске арнайы жоспар мен туристік кластер жобасын ұсыну керектігі жөніндегі шешім қабылдады [5].

Бүгінде туризм – қай елде болсын бәсекеге қабілетті, қаржыны көп талап ететін сала болып табылады. Сол үшін барлық елдер оған қаржыны аямай төгіп жатыр, бұл сайып келгенде мемлекеттің имиджін қалыптастыру үшін жұмсалып жатқан нәрсе, яғни Қазақстанның шетелдерге қалай насихатталып жатқандығы. Қазір біздің ел шетелдермен Бүкіләлемдік Туристік ұйыммен қарым-қатынас арқылы және өзге жеке бастамалар арқылы насихатталып жатыр. Бүкіләлемдік Туристік Ұйым – Біріккен Ұлттар Ұйымының туризмді дамыту мақсатында арнайы құрған ұйымы. Қазір еліміз аталмыш ұйыммен тығыз байланыста жұмыс істеуде. Оған мысал ретінде биылғы жылдың сәуір айында Алматыда Бүкіләлемдік Туристік Ұйымның Еуропалық комиссиясының 45-мәжілісінің өткенін айтуға болады. Бұл жиынға Еуропаның 42 елінің ұлттық туристік әкімшіліктері қатысты. Біз алдағы уақытта да Бүкіләлемдік Туристік Ұйыммен байланыс жасайтын боламыз. Өйткені, бұл еліміз үшін өте қажетті нәрсе. Қазақстан аталмыш халықаралық ұйымға 1993 жылдан бері мүше болып келеді, 2000 жылдан бері оның ұйытқы болуымен өткізілген барлық халықаралық шараларға, Берлин, Мәскеу, Лондон, Мадрид қалаларында ұйымдастырылатын халықаралық көрмелерге қатысуда.

2017 жылы Қазақстанның ең ірі шарасы – техникалық және технологиялық жетістіктерінің халықаралық көрмесі «ЕХРО-2017» өткізілуі. «ЕХРО-2017» мамандандырылған техникалық және технологиялық жетістіктерінің халықаралық көрмесінің Астана үшін, жалпы Қазақстан Республикасының экономикасы үшін берері өте зор.

Жалпы айтқанда, қазіргі таңда Бүкіләлемдік туристік ұйымның біздің елге деген сенімі зор. Өйткені, Қазақстанда саяси тұрақтылық бар, халықтар арасында достық пен ынтымақтастық қалыптасқан, одан кейін туристерді қызықтыратын тамаша жерлеріміз бар. Осының бәрі еліміздің саяси имиджін қалыптастыруға өз септігін тигізуде. Саяси имидж дегеннен шығады, қазір еліміз көптеген халықаралық беделді ұйымдардың бас қосатын жеріне айналған. Мәселен, Азиядағы ынтымақтастық және өзара сенім шаралары жөніндегі кеңестің саммиттері, Шанхай ынтымақтастық ұйымының жиындары, Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының съезі, Еуразиялық медиафорумның мәжілістері, бәрі-бәрі біздің елде өтеді. Бұл шаралар Қазақстанның саяси тұрақты, бейбітшіл ел екенін көрсетеді [6].

Қазіргі таңда кез келген елдің туризмдегі имиджін қалыптастыруға ақпараттық технологиялардың әсері көп. Біз еліміздің туризмін дүниежүзінің туристік қызмет көрсету нарығына насихаттау жөнінде стратегия жасағанда, ең әуелі осы мәселеге баса назар аудардық. Қазір коммерциялық фирмалардың шетел тұтынушыларына жарнама жасау мүмкіндігі аз. Осыған орай, Туризм және спорт министрлігі тарапынан елімізге ең көп туристер келетін Батыс елдеріне насихаттау мақсатында жұмыс істеп жатыр [7].

Әдебиеттер

1. Сенин В.С. Организация международного туризма: Учебник. - М.: «Финансы и статистика», 2000.
2. Биржаков Т.Б Введение в туризм (3-ое издание) – СПб.: Издательский Дом Герде, 2002.
3. Янкевич В.С, Безрукова Н.Л. Маркетинг в гостиничной индустрии и туризме: российский и международный опыт / Под ред. В.С. Янкевича. - М.: «Финансы и статистика», 2003.
4. Қазақстан Республикасының Заңы «Қазақстан Республикасындағы туристік қызмет туралы» Қазақстан Республикасының Заңына өзгеріс енгізу туралы: 2003 ж. 4 желтоқсан. №503 – II – ҚРЗ // Егемен Қазақстан – 2003 – 5 желтоқсан.
5. Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы.
6. Қазақстан Республикасы Президенті мен Қазақстан Республикасы Үкіметінің Актілер жинағы – 2011 – №10.
7. Қазақстан Республикасы Президенті мен Қазақстан Республикасы Үкіметінің Актілер жинағы – 2016 – №49.

КОММЕРЧЕСКИЙ БАНК КАК КЛЮЧЕВОЙ ИСТОЧНИК ФИНАНСИРОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ

Непшина В.Н.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Сегодня большинство стран все больше стремятся к развитию и совершенствованию, прибегая к преобразованию экономик путем взятия курса на модернизацию. Под термином «модернизация» обычно представляется ряд мероприятий, которые направлены на поднятие конкурентоспособного уровня государства в мировой экономике, а

также разработка мер по преодолению экономического отставания Казахстана от других, наиболее развитых в экономическом контексте стран. Иными словами, придание объекту свойств, наличие которых – необходимое требование современности.

Итоговой целью модернизации экономики служит повышение благосостояния граждан, сопряженное с условиями перманентного роста конкурентоспособности государства на мировом рынке. Конкурентоспособность является главным звеном, т.к. обеспечивает быстрое распространение инноваций, обосновывает финансовые потоки, диктует эффективное размещение производительной деятельности в глобальном масштабе систем производства добавочной стоимости.

Сегодня интенсивность инновационной деятельности во многом отражается на уровне экономического развития: в глобальной конкуренции выигрывают те страны, которые обеспечивают благоприятные условия для инноваций. То есть развитие инновационной экономики является одним из эффективных путей повышения конкурентоспособности страны [1].

Конкурентоспособность выступает необходимым условием приобретения высокого уровня жизни нации в рамках глобальной мировой экономической системы, способствующей быстрому расширению инноваций, денежных потоков, качественному размещению производственной деятельности в рамках мировых сетей производства добавочной стоимости. Перед экономикой Казахстана стоит сложная задача – добиться опережающего развития экономического роста в контексте роста глобальной экономики, необходимо технологическое и структурное преобразование производительных сил. Но цели эти достижимы. В первую очередь эти цели отвечают интересам населения страны, т.к. определяются они на основе соблюдения принципа реалистичности экономической оценки условий и возможностей их осуществления.

Исходя из изложенного выше, мы согласны с Ж.К Бопиевой, которая считает, что «единственно возможный путь модернизации национальной экономики пролегает через высокотехнологичную индустриализацию, направленную на активное развитие отраслей вторичного сектора – нефтехимии, конечных переделов в металлургии, биотехнологии, производства новых конструкционных материалов, медицинского оборудования, отдельных направлений машиностроения, производства средств связи, наукоемкой продукции потребительского спроса, информационно-компьютерной техники» [2].

Далее необходимо определить какова же будет роль коммерческих банков в достижении поставленной цели и задач.

В условиях современного развития экономической науки неоднократно было доказано, что финансы – наиболее эффективный и особо важный инструмент развития, влияния на экономические процессы и как следствие на всю ситуацию в живом организме экономики.

Соответственно, через такие функции финансов как аккумуляция и финансирование производственных капиталовложений, эффективное размещение и использование финансовых ресурсов, контроль и анализ ситуации, осуществляется процесс регулирования национальной экономики.

На протяжении всей истории складывалось так, что максимальными возможностями финансирования экономических процессов является система кредитных учреждений, основное звено которой составляют банки второго уровня. Развита на достаточно высоком уровне банковская система вполне могла бы служить основной составляющей модернизируемой экономики. Но для этого необходимо сформировать несколько крупных универсальных банков, в руках у которых были бы аккумулярованы достаточно большие объемы финансовых ресурсов для финансирования выбранных при модернизации направлений и инвестиций индустриальному сектору экономики [3].

Следовательно, для полноценного финансирования стране необходим довольно крупный банковский сектор, который будет доминировать на рынке капиталов, который будет аккумулировать большую часть денег и управляться соответствующими специалистами. Подобные условия диктуют банкам укрупнение, слияние, чтоб объединить свои силы и свои капиталы. Ведь на сегодняшний момент не каждый банк располагает достаточным количеством денежных средств, способным удовлетворить потребность хозяйственной системы, особенно высокотехнологичные отрасли промышленности. Второе требование, которое предъявляется к банкам – они должны быть универсальными, чтоб участвовать в акционерном капитале фирм, которых они финансируют.

Важнейшим условием полноценного и качественного финансирования процесса модернизации выступает задача по достижению устойчивости финансовой системы Казахстана, где, опять же, важную роль играют банки второго уровня. В глобальной экономике открытые международные потоки денег оказывают влияние на валютный курс и процентные ставки внутри страны, что проявляется в финансовой системе Казахстана на современном этапе его развития и экономического уклада. Для того чтоб экономика могла противостоять такому влиянию, в ней должна быть заложена основа для самостоятельного капи-

талообразования, что придаст дополнительный стимул для самостоятельного регулирования и качественного управления рисками. В этом плане необходим переход на международные стандарты пруденциального регулирования для самих же банков, развитие перестраховочного сектора для страхования рисков, достаточная информированность участников финансовой системы. В укрупненном банке этого достичь проще, следовательно, появляется новая система защиты от отечественных валютных, финансовых и банковских кризисов. Кроме того, необходима последовательная, продуманная политика в отношении регулирования валютного курса страны и поддержания стабильных макроэкономических показателей.

Соответственно, любой бизнес основывается на денежном капитале. Где взять этот капитал молодым бизнесменам? Ответ очевиден - в банке. Что современный казахстанский коммерческий банк может предложить своим клиентам? Какими ресурсами обладают современные банки? Готовы ли они отдать деньги на финансирование возможно рискованных мероприятий? Ответ на эти вопросы заложен в организации работы самого банка, в эффективном управлении, которое является основой дальнейшего исследования.

На способность государства проводить независимую и эффективную экономическую политику влияет много аспектов, таких как политические, демографические, уровень правовой и экономической просвещенности наших граждан и управленческих органов. В свою очередь банковская система занимает здесь не самое последнее место. Банки, выполняя свои непосредственные функции в области регулирования и координации движения денежных потоков в стране, должны управляться наиболее эффективно, чтоб своевременно реагировать на изменения [4].

На сегодняшний день банки кредитуют в основном торговую сферу и сферу услуг. Однако, в условиях модернизационных преобразований Казахстану нужны денежные средства для строительства новых объектов промышленности, транспорта, аграрного хозяйства.

Таким образом, можно сделать вывод о значимости коммерческих банков как основных субъектов аккумуляции финансовых средств в условиях происходящей модернизации экономики. Только планомерная работа банка по финансированию инновационных проектов будет эффективно сказываться на результатах деятельности как самого банка, так и всего экономического режима страны в целом.

Литература

1. Есимжанова С.Р. Человеческий капитал в Казахстане: состояние и

- структура // Уровень жизни населения регионов России. – 2014. - №1 (191). – С. 48–56.
2. Бопиева Ж.К. Модернизация казахстанской экономики: теория и механизмы: автореф... докт. экон. наук: 08.00.05. - Караганда, 2006. - 44 с.
 3. Сальжанова З.А., Бопиева Ж.К. Совершенствование методов управления модернизацией экономики // Вестник КарГУ. – 2005. - №1. – С. 9.
 4. Святова М.А. О формировании конкурентной среды на региональных рынках банковских услуг// Банки Казахстана. – 2010. - №8. – С. 18-23.

ХАОСТЫҚ АТТРАКТОРЛАР-ХАОСТЫҚ ЖҮЙЕНІ ЗЕРТТЕУ МЫСАЛЫ РЕТІНДЕ

Ахметова Д.К.

*Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

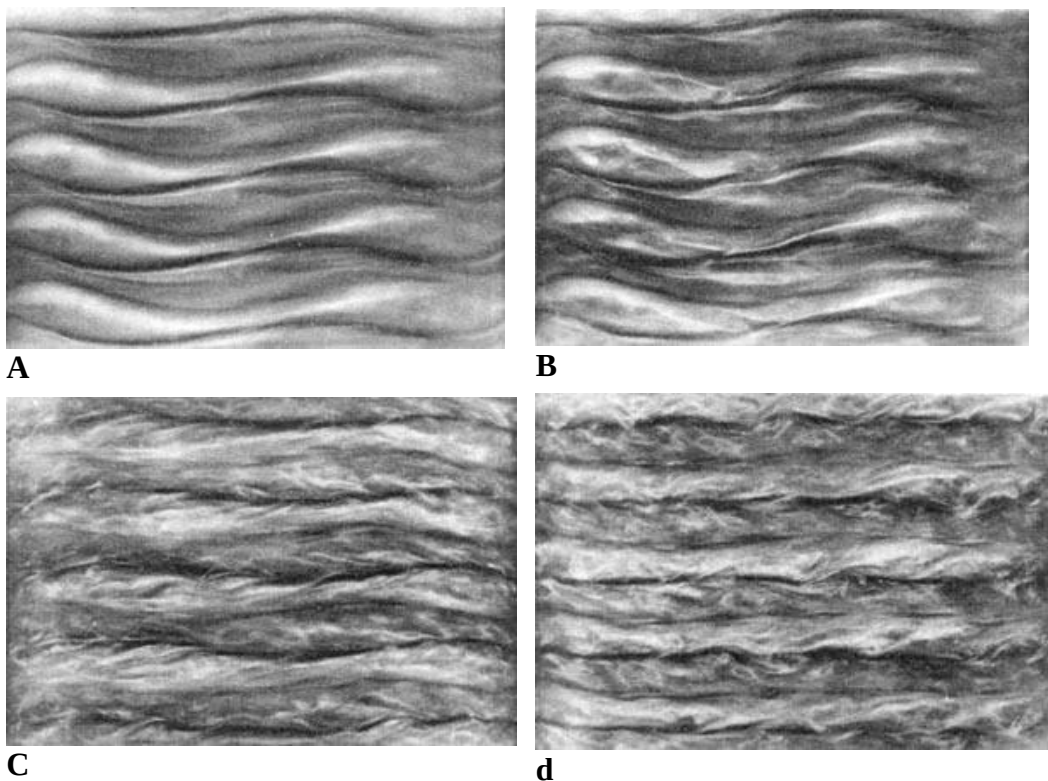
Хаостық аттрактор локальды түрде шуды күшейтуші ретінде әрекет етеді. Жылу шуының әсерінен болған аз ғана флуктуация траекторияның қатты ауытқуына әкеледі. Алайда хаостық аттракторлардың қарапайым шу күшейткіштерден маңызды бір айырмашылығы бар. Созылу мен бүктелу үздіксіз қайталанатын болғандықтан аз ғана флуктуацияның өзі түбінде қозғалыста маңызды роль атқарып, ол шу деңгейінен тәуелсіз болады. Сондықтан хаосты жүйені мысалы, температураны жай ғана төмендету арқылы «тыныштандыра салу» мүмкін емес. Хаостық жүйелер өздігінен кездейсоқтық туғыза алады және сыртқы әсерге мұқтаж емес. Мұндай жүйелердің кездейсоқтығын кателердің көбеюі және көріпкелдік қасиетін жоғалтуымен ғана емес, созылу мен бүктелу кезінде күрделі траекторияларының түзілуімен байланысты түсіндіріледі.

Хаостық қозғалыс та, хаостық емес қозғалыс сияқты консервативтік бейдиссипативтік жүйелерде пайда болады. Тек бұл жағдайда орбиталар аттракторға емес, энергетикалық бетке тіркелген. Алайда диссипация күнделікті өмірдегі бәрінде болмаса да көптеген жүйелерде маңызды роль атқарады, сондықтан аттрактор ұғымы көп жағдайларда пайдалы деп болады деп күтеміз.

Төменгі өлшемді хаосты аттракторлар динамикалық жүйелер ілімінің жаңа тарауын ашады, бірақ біз бақылаған физикалық жүйе-

лердегі кездейсоқтыққа олардың қатысы бар ма деген сұрақ туындайды. Сұйықтың кездейсоқ қозғалысының негізінде хаостық аттракторлар жатыр деген гипотезаны алғашқы тәжірибелер анық дәлелдей алмады. Тәжірибені 1974 жылы Хаверфорд колледжінен Дж. Голлуб пен Остиндегі Техас университетінен Х. Суинни жасаған еді. Анық дәлелі болмағандықтан зерттеушілерді аттрактордың өзі емес, оны сипаттайтын статистикалық қасиеттері қызықтырды.

Голлуб пен Суинни сұйықтың белгіленген орындағы жылдамдығын өлшеген еді. Айналу жылдамдығын арттырып, олар уақыт бойынша тұрақты өзгермейтін жылдамдықтан периодты түрде өзгеретін жылдамдыққа өтуді, сосын - периодсыз өзгеретін жылдамдықты бақылады. Тәжірибенің мәні - осы соңғы өту болатын.

Сурет 1. Тәжірибе мәліметтері сұйықтағы кездейсоқ қозғалыстардың кейбір типтерінің негізінде хаосты аттракторлар жатыр деген гипотезаны дәлелдеді. Мұнда екі бір - біріне салынған цилиндрден тұратын Куэттэ ұяшығындағы су бетінің қатарынан түсірілген фотосуреті берілген. Цилиндрлердің арасындағы кеңістік сумен толтырылған, ал ішкі цилиндр белгілі бұрыштық жылдамдықпен (а) айналады. Жылдамдық артқан сайын сұйықтың ағыны да күрделілене (b) түседі және алдымен ретсіз қозғалысқа (c), сосын хаосты (d) қозғалысқа айналады.

Ландау теориясы бойынша сұйықтың жылдамдығы артқан сайын тәуелді тербелістердің қозуы да артуы керек мына екі теориялық гипотезалардың бірін жоққа шығару үшін жасалған еді. Ол екі гипо-

тезаның бірі айналу жылдамдығын оның сәйкес аттракторы көп өлшемді тор деп саналған болатын. Париж түбінде орналасқан жоғарғы ғылыми зерттеулер институтының ғалымы Д.Рюэль мен Нидерландыдағы және Гронинген университетінен Ф.Такенс мұнымен келіспеді. Математикалық есептеулер негізінде олар сұйық қозғалысы нәтижесінде Ландау теориясына сәйкес аттрактордың пайда болуына күмәнданды. Олардың нәтижелері бұрын Лоренц айтқандай, мүмкін болатын көп өлшемді тордың қайсысы болсын хаосты аттракторға орын беретінін көрсетті. Голлуб пен Суинни сұйықтың айналу жылдамдықтары төмен болғанда оның уақыт бойынша өзгермейтінін анықтады: ондай кезде қозғалмайтын нүкте аттрактор болады. Жылдамдық артқан сайын сұйық шектеулі циклға (периодты траекторияға) сәйкес бір тәуелді жиілікпен тербеле бастайды, әрі қарай артқанда екі тәуелсіз жиілігі бар тербеліс пайда болғандықтан оған сәйкес аттрактор да екі өлшемді тор болады. Ландау теориясы бірте-бірте түрлі жиіліктер көбейіп әрі қарай да осылай жалғаса береді деп болжаған болатын. Бірақ оның орнына қандай да бір *кризистік күйдегі* айналу жылдамдығында күт-пеген жерден үздіксіз жиіліктер диапазоны пайда болды. Бұл бақылаулардың нәтижесі Лоренцтің турбуленттіліктің негізінде хаосты аттракторлар жатыр деген идеясы бойынша «детерминирленген периодтық емес ағындарға» сәйкес келеді.

Голлуб пен Суинни жүргізген талдаулар сұйық ағынындағы кейбір қозғалыстардың хаосты аттракторлармен байланысты екенін көрсеткенімен, олардың жұмысы ешнәрсені дәлелдей алмады. Мысалы Голлуб пен Суинни Куэтте ағынын толық тіркей алған жоқ; олар сұйықтың жылдамдығын бір нүктеде ғана анықтады. Зерттеушінің міндеті - аттракторды мәліметтер толық болмаса да қайтадан орнына келтіру. Егер аттрактор тым күрделі болса, кейбір мәліметтер жоғалатын болғандықтан қайтадан қалпына келтіру кейде мүмкін емес екені белгілі.

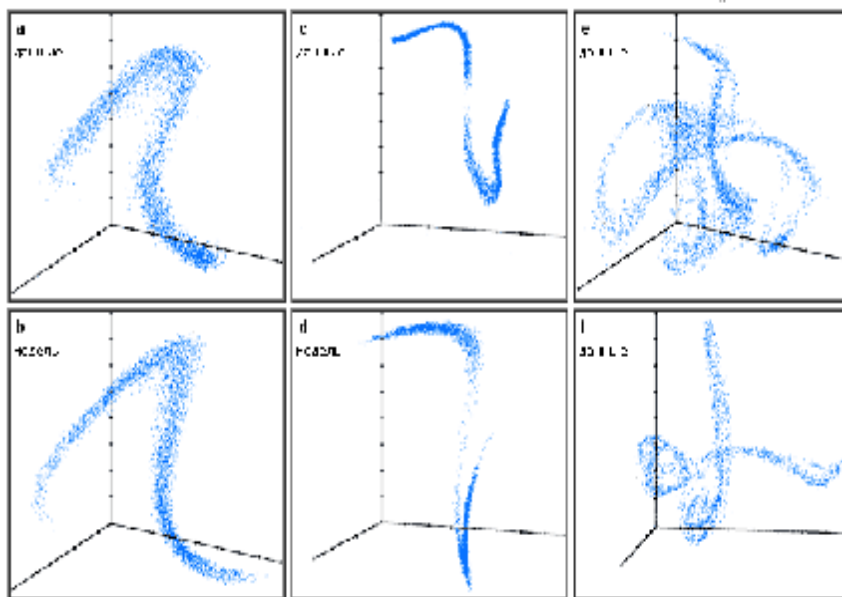
Такенс дәлме - дәл математикалық тұжырымдаған біз енгізген әдістеме фазалық кеңістікті құруға («қайтадан құрастыруға») және хаосты аттракторларды іздеуге мүмкіндік береді. Оның басты идеясы - жүйенің жеке алынған әрбір компонентінің (құрастырушысының) ол өзара әрекеттесетін басқа компоненттермен (құрастырушылармен) анықталатындығы.

Авторлардың бірі (Шоу) П. Скотт, С. Поуп және Ф. Мартейнмен бірігіп Санта-Крустағы Калифорния университетінде сынып ағып тұрған кранмен тәжірибелер жүргізді. Бастапқы тәжірибеде жай краннан ағып тұрған тамшылар микрофонға тамызылып, дыбыс импульстары

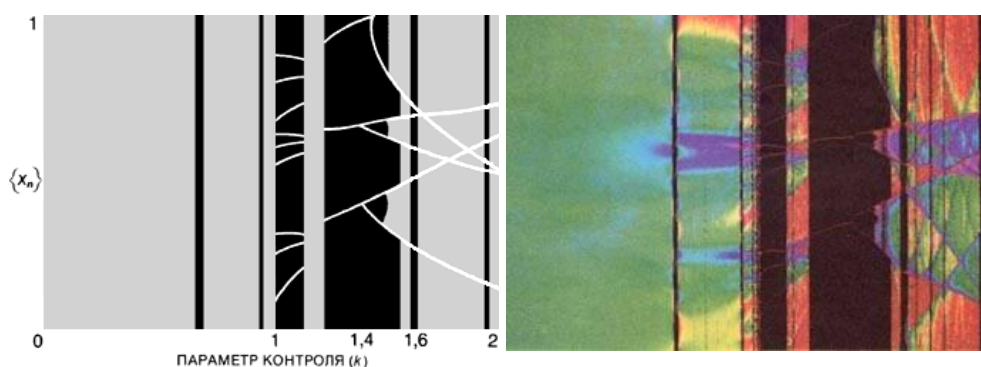
арасындағы уақыт интервалдары өлшенді. Бұдан гөрі дәлірек жасалған тәжірибе нәтижелері 8-суретте берілген. Осыған тізбектелген тамшы жұптары арасындағы уақыт интервалдарын салсақ сәйкес аттрактордың қимасын аламыз. Мысалы, периодты режимде үзілген тамшылардың менискісі біркелкі қайталанып өзгереді, бұл фазалық кеністікте шектеулі циклға сәйкес. Алайда бұл біркелкі өзгеруді кәдімгі тәжірибе жүзінде өлшеу мүмкін емес; тамшылар бөлек - бөлек үзілген сәттер арасындағы интервалды ғана тіркеуге болады. Бұл реттелген қозғалыстың ілмек бойынша үзікті жарықтандырылуын еске түсіреді. Егер жарықтың түсетін уақытын дұрыс таңдап алсақ, қозғалыстағы нәрсенің нүктеде қозғалмай қатып қалған сияқты болып көрінеді.

Тәжірибе өте жақсы әсер қалдыратын нәтиже берді: сынып ағып тұрған кранның периодты емес режимінде хаосты аттракторлар шынымен бар болып шықты. Тамшылардың кездейсоқтық жасауын қандай да бір көрінбейтін әсерлер шағын вибрациялар немесе ауа ағындары туғызуы мүмкін. Егер шынымен осылай болса, тізбекті интервалдардың арасында ешқандай байланыс болмаған болар еді. Ал графиктегі суреті формасыз бірдеңе болатын еді. Графиктің белгілі құрылымының болуы - кездейсоқтықтың детерминирлік негізі бар екенін білдіреді. Жекеше алғанда, көптеген мәліметтердің жиынтығы таға тәрізді форманы береді, бұл жоғарыда айтылған жайылу және бүктелу процестерінің белгісі болып табылады. Бұл форманы қатпар пайда болған мезетте түсірілген «бір сәттік сурет» деп қарауға болады. Мысалы, Рёсслер аттракторының айналасындағы жолдың қимасы 2-суретте көрсетілген. Басқа мәліметтер жиынтығы күрделірек болып келеді; олар көп өлшемді аттракторлардың қимасы болуы мүмкін. Үштен артық өлшемді аттракторлардың геометриясы қазіргі күні белгісіз.

Қайта құрастыру әдістемесі энтропияны өлшеу және өлшемділікпен бірге Голллубом пен Суинни зерттеген ағынға жаңаша көзқараспен қарауға мүмкіндік береді. Мұндай зерттеулерді Суинни тобының ғылыми қызметкерлері біздердің (Кратчфилд пен Фармердің) қатысуымызбен жүргізді. Қайта құрастыру бізге сәйкес аттрактордың суретін алуға мүмкіндік берді. Дегенмен энтропияны өлшеу мен өлшемдіктер Куэтт ағынына өтуге жақын жердегі сұйықтың реттелмеген қозғалысын хаосты аттракторлармен сипаттауға болады. Куэтт ұяшығындағы айналу жылдамдығы артқанда энтропия мен сәйкес аттракторлардың өлшемдері де артады.

Сурет 2. Сынып ағып тұрған кран хаосты өзгерістер болатын әдеттегі жүйелердің мысалының бірі. Сәйкес аттрактор жоғарыдағы суретте көрсетілгендей екі тізбекті тамшының арасындағы интервалдарды осьтерге салу жолымен «қайтадан құрылып жасалды». Кәдімгі су крандарына арналған аттракторлар Хенон (b,d) ережелерінің нұсқаларына сәйкес құрылған аттракторлаға жақсы сәйкес келеді (Хенон аттракторы 6 суретте көрсетілген). Е және f суреттері жоғары жылдамдықтар үшін алынған және бұрын ешкім көрмеген хаосты аттракторлардың қимасы болып табылады. Барлық графиктерде горизонталь бойынша n -інші және $(n+1)$ -інші тамшылар арасындағы t_n уақыты белгіленген. Келесі интервал t_{n+1} вертикаль бойынша салынған. Сурет жазықтығынан шыққан ось бойынша t_{n+2} интервалы белгіленген. Осылайша әрбір нүкте, 4094 рет теріп алынған үш саннан (t_n, t_{n+1}, t_{n+2}) тұратын жиынтықпен анықталады. в және d суреттерінде модельдеуші шуды қосу нәтижесі көрсетілген.

Сурет 3. Хаосқа өту сызбада бифуркациялар диаграммасы түрінде берілген: аттракторлар тұқымдасының графигі (вертикаль ось) басқару параметріне тәуелділік (горизонталь ось) түрінде салынды

Соңғы жылдары қозғалысы кездейсоқ көптеген жүйелер үшін қа-
рапайым хаостық аттракторлардың табылуына мүмкіндік туды. Олар-

дың ішінде шағын ыдыстағы сұйықты қыздырғандағы сұйықтың конвективті ағыны, араластырумен жүретін химиялық реакциялардағы заттардың концентрациясының ауытқуы, балапанның жүрегінің жасушаларының жиырылуы, сондай-ақ электр тізбектері мен механикалық қондырғылардың көбінде тербеліс процестері бар. Қазір тамаша идеялардың пайда болуы мен экономикада сияқты бір-біріне мүлдем ұқсамайтын нәрселерден хаосты анықтау мақсатында тәжірибелер жасалуда.

Хаостың болуы ғылыми әдісті де қозғайды. Теорияны классикалық тексеру әдісі - болжам жасау және оны тәжірибе мәліметтерінің көмегімен салыстыру болып табылады. Алайда хаостық құбылыстар туралы ұзақ мерзімді болжам жасау мүмкін емес. Сондықтан, теорияның артықшылығын бағалағанда осыны еске алу керек. Осылайша, теорияны тексеру өте күрделі мәселе және көбіне толығымен болжамнан гөрі, статистикалық және геометриялық қасиеттерге сүйенеді.

Хаос жүйені оқып - үйрену үшін оны бірнеше бөлікке бөліп, әрбір бөлігін бөлек қарастыру керек деп есептейтін редукционизмді қолдаушыларға қарсы шығады. Бұл пікірдің ғылымда көп уақытқа дейін орын алу себебі - расында да тәртібі жеке бөліктерінің тәртібінен құралатын жүйелердің көптігі. Алайда хаос жүйенің бар болғаны бірнеше құрастырушысы сызықсыз өзара әрекеттессе де жүйенің қозғалысы күрделі болатынын көрсетті.

Тіпті интеллектуалдық прогресс те жаңа идеялардың пайда болып, оларды ескі идеялармен байланыстырудың жаңа әдістеріне тәуелді. Туа біткен шығармашылық қабілеттілік ұсақ флуктуацияларды селективті түрде күшейтіп, оларды макроскопиялық байланысқан ақылға айналдыратын хаостық процесс болуы мүмкін. Ол сосын бізге ой түрінде келеді. Кейде бұл біздің шешімдер табуымыз немесе күш – жігерімізді танытуымыз болар. Егер хаосты біз осы тұрғыдан алып қарасақ, ол - детерминирленген заңдармен басқарылатын әлемдегі күш - жігерді еркін білдірудің механизмі болып табылады.

Әдебиеттер

1. Николис Г., Пригожин И. Самоорганизация в неравновесных системах. – М., 1979.
2. Познание сложного. От диссипативных структур к упорядоченности через флуктуации. – М., 1990. –344 с.
3. Дмитриев А. Хаос, фракталы и информационные технологии // Наука и жизнь, 2001, № 5. - С. 45-53.
4. Берже П., Помо И., Видаль К. Порядок в хаосе: О детермическом подходе к турбулентности. - М., 1991.

5. Кратчфилд Д.П., Фармер Дж. Д., Паккард Н.Х., Шоу Р. Хаос // В мире науки, 1987, №2. - С. 16-28.
6. Эткинс П. Порядок и беспорядок в природе. – М., 1987.

ЗНАЧЕНИЕ И ОСОБЕННОСТИ ШКОЛЬНОГО ТУРИЗМА

Уварова Н.С., Калиева А.Е.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Школьный туризм в общепринятом понимании - это ограниченные определённым временным промежутком выезды школьников в группе родителей или близких родственников, в группах взрослых туристов или проживание в иностранных семьях. Данные выезды преследуют оздоровительные, познавательные, спортивные или иные цели.

Согласно определению Манильской декларации по мировому туризму, принятой Всемирным совещанием руководителей сферы туризма, «Туризм - один из видов активного отдыха, представляющий собой путешествия, совершаемые с целью познания тех или районов, новых стран и сочетаемые в ряде стран с элементами спорта».

Рассматриваемое в данной работе понятие «школьный туризм» правомерно будет приравнять к термину «туристско-краеведческая деятельность в школе» (ТКД), получившему распространение с 80-х гг. прошлого века.

Потенциал школьного туризма во всём комплексе его форм и видов, включая походы, сложно переоценить. Однако величина полезного педагогического действия туризма зависит от основополагающих организационных моментов, от умения и опыта лиц, его возглавляющих, от самой его концепции и подготовки.

Туризм – незаменимый и эффективный метод воспитания здорового человека. В отличие от иных видов спорта он направлен не столько на развитие мускулатуры, сколько на закаливание и формирование выносливости. Бывалый турист не боится промочить ноги, простудиться на ветру, промокнуть под дождем. Туризм закаляет его тело и характер.

В процессе туристских занятий вырабатываются ценнейшие навыки: умение правильно ходить, развести огонь, сварить кашу, правильно ориентироваться и не заблудиться в лесу, быстро починить одежду.

Школьникам от природы свойственно естественная жажда знаний, повышенная двигательная активность, стремление к расширению кругозора. Им не хочется ограничиваться школьной партой. Их неуёмно тянет к путешествиям и приключениям. Эту тягу нужно своевременно направить в полезное, благотворное русло. Этим руслом вполне может выступить обсуждаемый нами туризм. В походах находят практическое применение многие знания, полученные на уроках географии, биологии, математики, астрономии. Школьник видит их реальную пользу, что способствует повышению его мотивации к обучению. Он изучает родной край, пополняет знания в области краеведения.

Трудно переоценить роль туризма и в нравственном воспитании личности, социализации и развитии коммуникативных качеств подростков. В походах ребята учатся преодолевать трудности, работать в команде, ценить взаимовыручку. У подростков формируются осознанная дисциплина, настойчивость, ответственность.

Общество в целом должно быть заинтересовано в развитии и поддержке такого феномена, как школьный туризм. Для детей полезно некоторое время проводить вне дома и родительской опеки, чтобы оценить собственные силы, взвесить свою самостоятельность и в тоже время осознать значение коллектива. Ребёнок в такой ситуации учится принимать решения и нести за них ответственность, полагаться на окружающих людей, получать от них помощь и поддерживать, когда в этом нуждается член коллектива. Таким образом, туризм - мощный педагогический инструмент.

По мнению многих учёных важнейшей функцией туризма является оздоровление. Смена привычной обстановки, влияние на организм подростка факторов окружающей среды, повышенная двигательная активность, развитие возможностей адаптации в условиях смены климата, активные способы передвижения, разнообразные двигательные действия, самоконтроль в соблюдении личной гигиены – всё это способствует укреплению здоровья ребёнка.

Здесь на лицо комплекс физического, умственного, эстетического и нравственного развития. В связи с чем можно смело утверждать, что возможности влияния туризма на школьников крайне велики. Особенно для современных школьников, как правило, ограниченных пространством и однообразными занятиями. Официальная статистика гласит, что учащиеся средних общеобразовательных школ, особенно старшеклассники, страдают различными хроническими заболеваниями. Порой число нездоровых детей в школьном коллективе достигает до 90%! Объяснений можно дать предостаточно: низкий уровень до-

хода родителей, неустроенный быт в семье, алкоголизм и наркомания среди родителей, чрезмерное увлечение компьютером, телевизионными программами, малоподвижный образ жизни, учебная перегруженность школьников, низкая культура досуга, отсутствие регулярных физических нагрузок и тому подобное.

Из всего вышесказанного органично проистекает, что туризм как форма активного отдыха и дополнительного образования полезен каждому ребенку. Более того, он просто необходим каждой развивающейся личности. Уместно вспомнить слова Гете: «Без странствований не создается ни одна индивидуальность». А значит каждому учащемуся, независимо от его склонностей, желаний, увлечений, школа должна дать определённую порцию туризма. А детям, проявляющим повышенный интерес к туризму, и готовым сделать его своим хобби, школа должна создать максимум условий в виде специальных кружков, секций, клубов.

Сегодня школьный туризм - одна из наиболее эффективных оздоровительных технологий. Важнейшей его целью является формирование здорового образа жизни человека и общества в целом. Учитывая, что будущее поколение в современных условиях не должно терять и нравственных ориентиров, перед детским туристским движением стоят следующие задачи:

- вернуть молодому поколению спортивный туризм;
- обучить его навыкам выживания в природной и городской среде.

Новые экономические отношения в стране обострили проблемы школьного туризма. Они требуют изменений в его материальной базе и организационной работе.

Туристские походы по форме их организации, целям и задачам подразделяются на спортивные, тренировочные и на туристские экспедиции.

Спортивные походы преследуют цель прохождения маршрута определённой категории сложности, выполнения спортивных нормативов.

Туристские экспедиции служат цели освоения новых районов, испытания нового снаряжения, разработки новых технических приёмов. В экспедициях могут проходить различные научные исследования: медико - биологические, физиологические, геологические.

Школе больше подходят учебно-тренировочные походы, имеющие оздоровительные, учебные, спортивные и познавательные цели.

Кроме прикладных целей туристского похода можно выделить и другие группы целей:

- физическая активность – туризм прекрасно подходит для привлечения детей и подростков к регулярным нагрузкам;
 - поддержка хорошего состояния здоровья достигается за счёт активного образа жизни. Спортивный туризм создаёт для этого уникальные возможности;
 - социальная активность – создание команды в ходе спортивного похода стимулирует детей для совместной работы и понимания важности сотрудничества;
 - характер приключения – основной признак туристского похода - неизвестность конечного результата, что делает его интересным.
- Вышесказанное определяет постановку следующих задач:
- определить, что представляет собой школьный туризм;
 - выявить его вклад в жизнедеятельность населения;
 - обозначить важнейшие тенденции развития современного школьного туризма;
 - сформулировать главные проблемы развития школьного туризма;
 - обрисовать основные перспективы его развития.

Детско-юношеский туризм является основополагающим фактором развития внутреннего туризма и воспитания туристской культуры. Занятия различными видами туризма с детских лет способствует воспринимать идеологию гостеприимства как общегосударственную идею, при реализации которой возможно реальное развитие отечественного туризма с минимальными последствиями для природы.

Литература

1. Остапец А.А. Педагогика и психология туристско-краеведческой деятельности учащихся: Методические рекомендации. - М., 2001.
2. Гуляев В.Г. Организация туристской деятельности. - М., 1996.
3. Барышева Ю.А. Формирование эколого-краеведческих знаний в школе. - М., 1997.
4. Остапец А. А. Педагогика и психология туристско-краеведческой деятельности учащихся. - М., 2001.
5. Детско-юношеский туризм [Электронный ресурс] // Материал из Википедии - свободной энциклопедии. - URL: [https:// ru. wikipedia. org/ wiki/ Детско-юношеский туризм](https://ru.wikipedia.org/wiki/Детско-юношеский_туризм)

УЧЕТ НАЛИЧИЯ И ДВИЖЕНИЯ ТОВАРОВ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ (НА ПРИМЕРЕ ТОО «СТЭЛС»)

Мамаева М.Е., Трофимова Ю.В.

*Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

Торговля - это вид предпринимательской деятельности, связанный с покупкой и продажей товаров и услуг покупателям. Эта экономическая отрасль обеспечивает обращение, обмен, покупку и продажу товаров, а также обслуживание покупателей в процессе продажи товаров, доставки, хранения и подготовки товаров к продаже.

Торговля представляет собой экономическое посредничество между производителем и потребителем, происходит путем покупки товаров у производителя с целью перепродажи потребителем либо реализацией товаров покупателям со следующей оплатой их стоимости производителю. Процесс торговли и процесс покупки продажи товаров является функцией организации торговли, осуществляет свою деятельность на основе полнейшего хозяйственного расчета. Розничные торговые организации в условиях современной экономики представляют собой самостоятельное звено торговли и услуг.

Современное состояние экономики Казахстана характеризуется уже состоявшимися рыночными отношениями. Одним из результатов этих процессов стало обострением внутри и меж отраслевой конкуренции, как производителей, так и торговых предприятий. Сущность осуществления деятельности предприятий торговли состоит в создании экономических благ, нужных для удовлетворения товарами разнообразных слоев общества. На рынке успешный процесс торговли осуществляют те субъекты, которые хотят и способны принимать наиболее эффективную организацию данного процесса, поскольку она обеспечивают им наивысшую прибыль; это представляет социально-экономическую характеристику торговли.

Ресурсы поступают тем организациям, на товары которых существует спрос. Субъекты хозяйствования продают свои товары до тех пор, пока продажа может давать доход, пока нет удовлетворения спроса на эти товары. Количество и объем товаров производить, по какой цене их реализовывать, куда нужно вкладывать капитал это определяется предложения и спрос, нормы прибыли, валюты, курсы акций, ссудным процентом.

Отрасли розничной торговли в силу предназначения может приспособляться к изменениям во внешней среде, в особенности, к из-

менениям вкусов населения, предложения на товары и политики цен на рынке. Определенная возможность к адаптации и изменениям рынка конъюнктуры выступает необходимым условием для выполнения устойчивости в розничной торговли как независимой отрасли казахстанской экономики. Розничная торговля выполняет ряд функций, представленных на рис. 1.

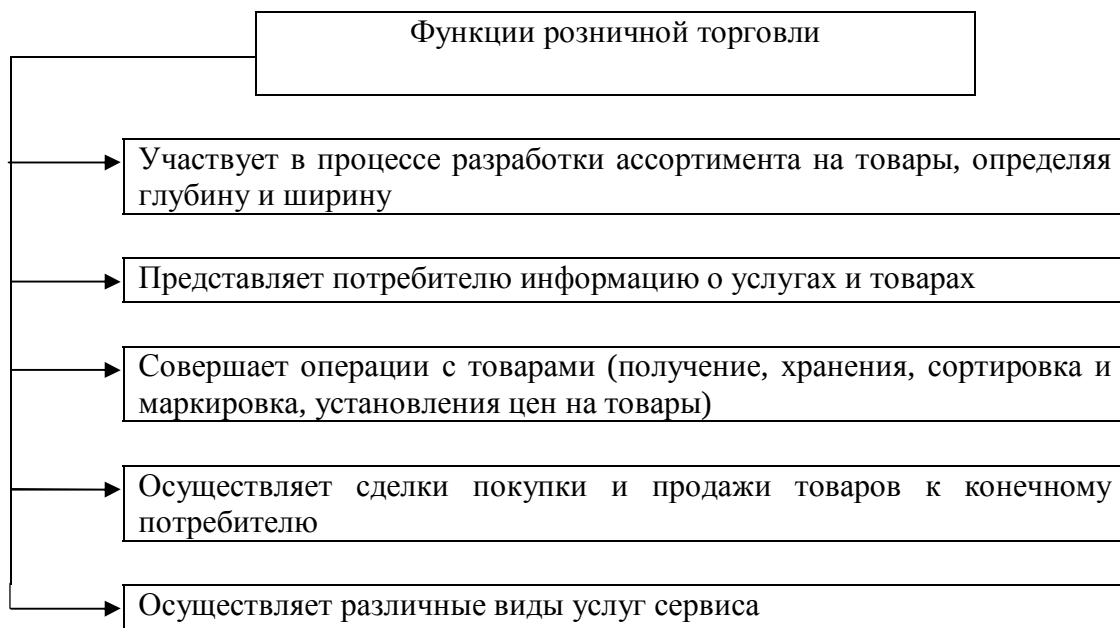

Рис. 1. Функции розничной торговли

В розничной торговле объектом учета является товар, бухгалтерия предприятия торговли обязуется обеспечить учет поступающих товаров и неотлагательное отражение в учете операций, связанных с выбытием. Основные цели бухгалтерского учета товарных операций:

- контроль сохранности товаров;
- неотлагательное представление руководству предприятия информации о выручке, расходах, продажи товара, прибыли продажи товара, состояние товарных запасов [1, с. 15].

Анализ движения товара в торговой организации осуществляет следующие главные задачи: определение фактических соответствий товара к их нормативу; определение оценки и динамики изменений товаров, а также объемов и структуры товарных запасов, определение оборачиваемости товаров; выявление и расчет показателей, проявлявших на изменение товарных запасов. Результаты анализа лежат в основе выполнения конкретных рекомендаций по улучшению состояния товаров и ускорению их оборачиваемости, по увеличению эффективности деятельности коммерческого торгового предприятия.

Таким образом, точный и общий учёт и углубленный анализ

движения товаров даёт возможность торговому предприятию влиять на обороты капитала, не допуская перебора товаров на прилавках, осуществлять контроль за сохранность товаров, предупреждать сложившийся недостатки, в конечном счёте, получить максимальную доход.

Одним из главных экономических показателей основной деятельности компании торговли является товарооборот, в котором проходит процесс обмена товара на деньги. Владелец товаров за деньги осуществляет продажу товаров в собственность другому физическому или юридическому лицу. Товарооборот - это процесс движения товаров, осуществляемый с помощью документов покупки и продажи. Товарооборот имеет одновременно два признака:

- товар как объект продажи;
- продажи как формы движения товара от производителя к потребителю [2, с. 215].

Товарооборот торговой организации можно просматривать:

- 1) как результат деятельности торгового предприятия, экономической эффективности;
- 2) (в экономическом деле) как показатель реализации товара покупателям, один из показателей уровня жизни населения.

Основными целями организаций торговли является получение дохода, и товарооборот является одним из важнейших и нужных условий, без которого не возможно это осуществить эти цели. В результате того, что организация торговли получает сумму прибыли с каждого тенге продаваемых товаров, то задача - увеличение дохода вызывает постоянную необходимость максимизации объема товарооборота как фактора роста прибыли и дохода, относительного снижения издержек и оплаты труда. Основным фактором удачного развития товарооборота является обеспеченность и рациональность использования товарных ресурсов [3, с. 149].

Деятельность по управлению товарами в ТОО «СТЭЛС» улучшена для пользователей, поскольку учет на данном предприятии автоматизирован, и выполняется с помощью программного обеспечения «1С: Предприятие 8.3». Таким образом, всегда есть точная, оперативная и проверенная информация о наличии товаров; можно быстро и эффективно отслеживать товары с высоким спросом и залежавшиеся товары.

Движение товаров в ТОО «СТЭЛС» будут отражены бухгалтерскими записями, показанными в таблице 1.

Таблица 1. Корреспонденция счетов по учету товаров

№ п/ п	Содержание хозяйственных операций	Корреспонденция счетов		Сумма
		Дебет	Кредит	
1	На основании счетов-фактур и других расчетно-платежных документов поступили от поставщиков и оприходованы на склад товары с учетом НДС	1330 1420	3310 3310	1 225 000 147000
2	Списана фактическая себестоимость реализованных товаров	7010	1330	288 900
3	В кассу сдана выручка от реализации товаров с НДС	1011 1011	6010 3130	48928,57 5871,49
4	На расчетный счет зачислена выручка от реализованных товаров с НДС	1031 1031	6010 3130	149 553,57 17946,43
5	Выручка от реализации товаров сдана инкассатору в последний день месяца	1020	6010	136000
6	Доход от реализации товаров списан на итоговый доход	6010	5610	441625

Литература

1. Власова В.М. Бухгалтерский учет и анализ деятельности торговой организации. – М., 2008.
2. Брагин Л.А., Данько Т.П., Иванова Г.Г. Торговое дело: экономика, маркетинг, организация. – М., 2009.
3. Баканов М.И. Экономический анализ в торговле: Учеб. пособие. – М., 2013.

РОЛЬ РЕКЛАМЫ В ПРОДВИЖЕНИИ РЕКРЕАЦИОННОГО ТУРИСТСКОГО ПРОДУКТА

Медведев А.Д., Калиева А.Е.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

В современном мире идет бурное развитие путешествий и туризма в целом. Все чаще и чаще можно увидеть предлагаемые «горящие» путевки и дешевые туры, и в телевизоре, и в интернете, и на баннерах по всему городу.

Современную индустрию туризма сейчас как никогда раньше нельзя представить без рекламы. Ведь реклама – это самый эффективный метод преподнесения непосредственно потребителю информации о турагентстве и о продвигаемом туристском продукте. Поведение

ние клиентов туристских фирм можно перенаправить в нужное русло с помощью правильной рекламы, привлечь этим их внимание к предоставляемым товарам и услугам путем создания определенного образа и имиджа туристического предприятия, тем самым показав его значимость для общества. Поэтому для того, чтобы добиться выполнения всех назначенных целей маркетинга и корпоративных целей – следует вести эффективную рекламную деятельность.

Судя по мировой статистике, один из крупнейших рекламодателей – это туристическая индустрия. По той же статистике, в среднем 5-6% доходов зарубежные компании тратят именно на раскрутку туристских поездок.

Маркетинг в туризме очень сильно отличается от маркетинга других услуг. Это обособлено спецификой как самой рекламы, так и особенностями самой системы туризма и самого турпродукта.

Туристические услуги в международном обороте выступают как «невидимый» пункт. Характерной чертой достоинства и вида туристских услуг как товара является то, что значительная часть этих услуг производится с минимальными затратами на месте и, как правило, без использования иностранной валюты. Иностранные туристы предпочитают услуги предприятия туристической индустрии страны назначения. Кроме того, они потребляют или покупают и берут в качестве сувениров определенное количество товаров, купленных в стране посещения за иностранную валюту, предварительно обменяв ее на местную валюту.

Международный туризм как форма международных экономических отношений приобрел в современных условиях огромные масштабы и стал оказывать существенное влияние на политические, экономические и культурные связи между двумя странами. Кроме того, во многих странах, доходы от туризма составляют значительную часть национального дохода (Испания, Кипр, Мальта, Австралия, Канада, Италия и т.д.).

Для организации пропагандистской деятельности туристская фирма может создать специальный отдел пропаганды и организации общественного мнения. В то же время фирма может обратиться за услугами в специализированные компании и институты по организации пропаганды. Однако, к сожалению, большинство туристских предприятий использует пропаганду недостаточно, а ведь она бывает более эффективной, чем простая реклама. Это связано с тем, что потребители нередко с большим доверием относятся к пропагандистским обращениям.

Цели рекламы определяются принятой на туристском предпри-

ятии общей стратегией маркетинга и его коммуникационной стратегии.

Помимо рекламы, существует много нестандартных средств распространения информации о турпродукте. Многие из таких методов могут принести клиентскую базу из более, чем ста тысяч человек. И такой метод может быть менее затратным, чем простое рекламирование. Все это положительно влияет на тур индустрию в целом. Также можно найти зарубежных спонсоров и партнеров, что поможет расширить свои загребушие туристические сети по всей планете.

Для туристического бюро очень важно найти свою основную целевую аудиторию. И происходит это как в известной поговорке – «Если гора не идет к Магомету, то Магомет пойдет к горе». Общество никогда не найдет товар или услугу той фирмы, которая желает найти эту самую аудиторию. Вокруг тысячи баннеров, реклам и агентств на самой улице, и человек может выбрать первую попавшуюся. Но скорее всего он выберет ту, что лучше прорекламирована. Выберет ту турфирму, которая лучше всех себя преподносит. И чтобы помочь обществу выйти на нужное предприятие, нужно грамотно и эффективно вести маркетинговую туристическую стратегию.

Маркетинг - это организационная функция и совокупность процессов создания, как продвижения, так и предоставления продукта или услуги покупателям, а также управление возникающими взаимоотношениями с ними с выгодой для определенной фирмы или организации. В общем смысле цели и задачи маркетинга содержатся в поиске и удовлетворении потребностей человека и общества.

Маркетинговые коммуникации производят процесс передачи определенной информации о своем продукте для целевой аудитории, которая будет употреблять этот самый продукт.

Особенности маркетинга услуг – неоднозначная тема.

Услуга - это действия, исполнение и усилия. Услуга передается покупателю через действия, тогда как товар передается из рук в руки. Услуга - это нечто, что обладает ценностью для покупателя и может восприниматься сознанием, умственно. Для передачи услуги покупателю необходимо выполнить определенные действия или операции. Любые операции или действия обладают такими характеристиками как начало, продолжение и окончание. Это признаки характеризуют процессы. Следовательно, суть выполнения услуги проявляется в выполнении процессов составляющих услугу операций. Причем услуга может содержать одну или несколько операций. Например, пение - это одна операция - пение. А диагноз врача содержит такие операции, как выслушивание пациента, осмотр, назначение на анализы, знакомство с

результатами анализа и установление диагноза.

Маркетинг услуг - отрасль современного маркетинга, научная дисциплина, изучающая особенности маркетинговой деятельности организаций, вовлеченных в предоставление услуг.

В отличие от товаров, услуги имеют ряд особенностей:

- неосвязаемость;
- несохраняемость (услуги нельзя хранить с целью последующей реализации);
- неотделимость от источника (означает необходимость постоянного контакта с потребителями и его потребностями);
- непостоянство качества (обусловлено влиянием человеческого фактора, и во многом зависит квалификации от работника).

Продвижение туристского продукта на рынок – дело очень серьезное.

Легко заметить, какое огромное количество рекламных носителей вас окружает. Сейчас очень сложно найти вещь, на которой не было бы логотипа производителя. Всевозможные значки так и пестрят перед глазами. Все социальные сети напичканы рекламой, ведь именно на ней их руководство делает свои миллиарды. Точно такая же ситуация на улицах городов. Человека всюду окружают вывески и билборды. От рекламы практически негде спрятаться, она присутствует везде, даже в общественных туалетах и на нижнем белье. А человеческое сознание устало воспринимать такое количество рекламы. Ведь хорошего, как известно, должно быть в меру.

Как правило, люди выбирают туры по цене или по привлекательности содержания самого тура. Соответственно, упор в рекламе делается или на цену – «очень дешево», или на интерес – «лучше впечатлений не бывает». И в том, и другом случае в качестве обязательной дополнительной информации должен выступать рассказ о местных «атрибутах»: погоде, стоимости товаров и услуг, о еде, гостинице, достопримечательностях, об уже оплаченных экскурсиях и о тех, которые можно заказать дополнительно сразу же или по прибытии на месте.

Важно понимать, что зачастую у людей по тем или иным причинам сложились неверные представления о стране, в которой они никогда не были.

Необходимо также развеять страх перед незнанием чужого языка и обычаев, опасение потратить свои деньги напрасно, предубеждение к местной пище, обеспокоенность настороженностью аборигенов по отношению к иностранцам и т.д.

Даже если туристы не спрашивают о возможных неудобствах,

связанных с промежуточными посадками, длительными переездами на поезде или автобусе, стоит на этом подробно остановиться. Рассказать, что это время можно потратить с толком: познакомиться с «промежуточными» достопримечательностями или просто бытом еще одного места на земном шаре. Для этого во время остановки будет проведена экскурсия или по ходу движения представитель компании расскажет о том, что видится за окном.

В туристической рекламе всегда стоит подчеркивать уникальность впечатлений. Если речь идет о море, то стоит рассказать, что это не простое море, а целебное или связанное с романтической легендой. Если горы, то не просто горы, а самые золотосодержащие и т.д.

Также всегда хорошо использовать конкретные отзывы уже побывавших в данном месте туристов, особенно те высказывания, которые опять же подчеркивают уникальность.

Есть одно важное правило – фотографии лучше, чем рисунки.

На фотографиях в рекламе стоит показывать не самих туристов, одинаковых во всех странах, а местных жителей и лучшие местные достопримечательности.

Люди мечтают увидеть новые земли. Нужно дать возможность превратить их мечты в реальность.

В рекламе товаров и услуг для отдыха важно подчеркнуть возможность расслабления, переключения на что-то новое, на получение удовольствия. Сама реклама должна выглядеть достойно, обещать людям праздник. Убогий текст и визуальный ряд отобьют желание у тех, кто хотел бы отвлечься от рабочих и бытовых будней.

Литература

1. Дмитриева Л.М. Основы рекламы: Учебное пособие. – М., 2007.
2. Дурович А. П. Реклама в туризме: Учебное пособие. – М., 2003.
3. Панкратов Ф. Г. Рекламная деятельность: Учебное пособие. – М.: «Дашков и К», 2003.
4. Маркетинг в отраслях и сферах деятельности: учебник / Под ред. проф. В.А. Алексунина. – М., 2010.
5. Маркетинг [Электронный ресурс] // Материал из Википедии - свободной энциклопедии. - URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖЕРГІЛІКТІ ӨЗІН-ӨЗІ БАСҚАРУ ҮЛГІЛЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУ ЖӘНЕ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Жұмабекова А.Ж., Кинашева Ж.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

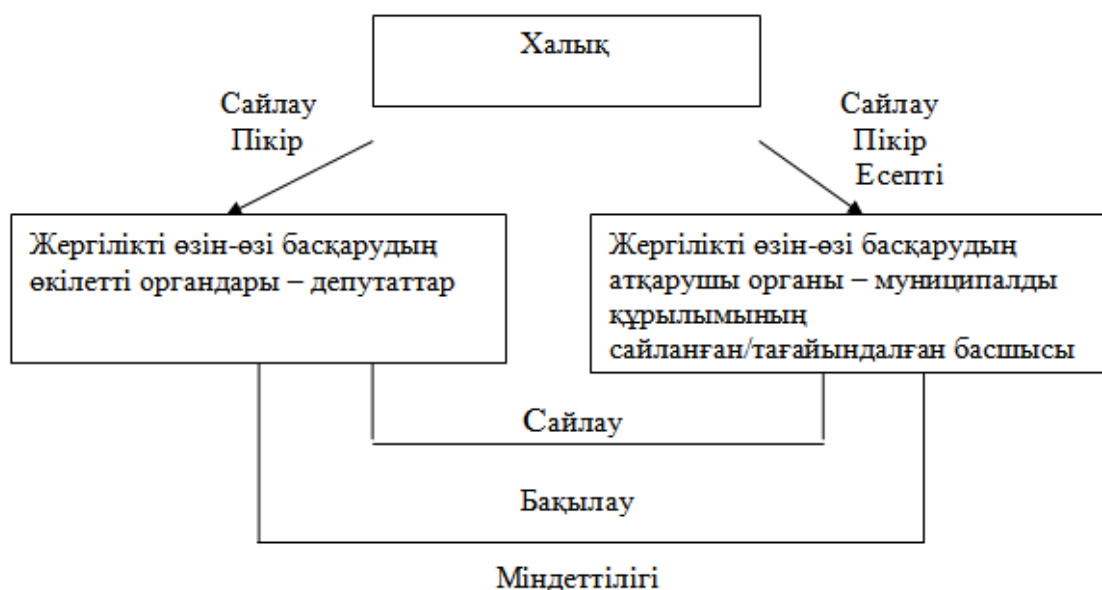
Қазақстан Республикасында жергілікті өзін-өзі басқарудың қалыптасуы – бұл мемлекет институттары мен азаматтық қоғамның дамуымен, елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының жалпы деңгейімен, жергілікті халықтың өміріне тікелей әсер ететін басқа да факторлармен және жағдайлармен байланысты көп кезеңді және серпінді үрдіс.

Қазіргі уақытта жергілікті өзін-өзі басқаруды ұйымдастыру мен жүзеге асыруда бірқатар өзекті мәселелер орын алып отыр. Әлемнің дамыған елдерінде жергілікті өзін-өзі басқару бірнеше кезеңде қалыптасқаны және бұл үрдіс тарихи ұзақтығымен сипатталатыны белгілі. Қазақстанда жергілікті өзін-өзі басқару мәселелерін шешу тәсілдері де пысықталуда және негізгі мәселе біздің еліміздің жағдайы мен болмысына сәйкес келетін жергілікті өзін-өзі басқару үлгісі параметрлерін айқындауға келіп тіреледі. Қазақстанда жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қалыптасуы мен дамуы үрдісі салыстырмалы түрде жақында басталды. Заңнама базасын, қолдану практикасын қайта қарауда, басқару жүйесін түзетуде және халықтың таным-түсінігін өзгертуде үлкен жұмыс күтіп тұр.

Заманауи әлемде мемлекеттің әл-ауқаты жалпы ұлт әлеуетін және жекелей алғанда азаматтардың мүмкіндіктерін тиімді пайдаланумен айқындалады. Сондықтан көптеген дамыған елдер жергілікті өзін-өзі басқару үлгісін жетілдіруге ұмтылады.

Биліктің осы деңгейі халыққа барынша жақын, негізінен оны халық қалыптастырады, оның бақылауында болады және халықтың негізгі өмірлік қажеттілігін қамтамасыз ету мәселесін шешеді. Жергілікті өзін-өзі басқару ұтымды құрылса, тек жергілікті ресурстардың жұмсауы оңтайланып қана қоймай, сонымен қатар, халықтың билікке деген сенімі едәуір артады.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қалыптасу тәртібінің айқын нұсқасын келесі суреттен көруге болады.

Сурет 1. Жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қалыптасуы

Мемлекет дамуының бүгінгі кезеңінде мұндай мәселе Қазақстанның алдында тұр. Мемлекеттік басқару жүйесінің тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігін арттыру жергілікті қоғамдастықтың тыныс-тіршілігін тікелей қамтамасыз ететін бірқатар функцияларды жергілікті өзін-өзі басқаруды реттеу саласына беруді талап етеді.

Алайда бұл үрдіс көптеген мәселелердің шешілме гендігімен және заңнамалық реттеудің жеткіліксіздігімен тежелуде. Қазақстанда жергілікті өзін-өзі басқаруды енгізуге ұмтылудағы негізгі кемшілік жергілікті өзін-өзі басқарудың тұтас үлгісін алдын ала әзірлемей, олардың үзінді ретінде жүзеге асырылғаны болып табылады [1].

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқарудың құқықтық негізі Қазақстан Республикасының Конституциясы мен «Қазақстан Республикасында жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» 2001 жылғы 23 қаңтардағы Заң болып табылады.

2007 жылы Конституцияға жергілікті өзін-өзі басқаруды халық тікелей, сондай-ақ мәслихаттар мен басқа да жергілікті өзін-өзі басқару органдары арқылы жүзеге асыратындығы айқындалған толықтырулар енгізілді. Заңнамада әкімнің мемлекеттік басқару функцияларымен қатар жергілікті өзін-өзі басқару функцияларын да жүзеге асыратыны, ал жергілікті деңгейдегі мәселелерді талқылау үшін жергілікті қоғамдастықтың тікелей еркін білдіру арқылы жиналыстарын (жиындарын) өткізуге болатыны белгіленген.

ҚР Конституциясының 89 бабы 4 тармағында былай деп көрсетілген: «Жергілікті өзін-өзі басқару органдарының дербестігіне олар-

дың заңмен белгіленген өкілеттігі шегінде кепілдік беріледі». Ал, 88 баптың 2 тармағында былай көрсетілген: «Мәслихаттардың жергілікті бюджет кірісін қысқартуды немесе жергілікті бюджет шығысын ұлғайтуды көздейтін шешімдерінің жобалары әкімнің оң қорытындысы болған кезде ғана қарауға енгізілуі мүмкін». Шын мәнінде, бұл норма жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қандай да бір дербестігін шектеп, оларды мемлекетке бағынышты етеді. Бұл жергілікті маңызы бар мәселелерді азаматтардың дербес шешу құқығына қайшы келеді, себебі бюджеттік дербестігінің жоқтығы Жергілікті өзін-өзі басқару органдарын және елді-мекен тұрғындарын өз бастамаларын жүзеге асыру мүмкіндігінен айырады.

Сонымен, Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқару мәселелерін конституциялық реттеу жергілікті өзін-өзі басқару органдары мәртебесінің нақты еместігімен және дербестіктерін шектеумен байланысты белгілі бір түсініксіздігімен ерекшеленеді. Ал 2007 жылы өзгертулер енгізілген ҚР Конституциясы жергілікті өзін-өзі басқарудың дамуына арналған маңызды әлеует ұсынады, себебі Конституция жергілікті өзін-өзі басқаруды реттеуді заң арқылы жүзеге асыруды талап етеді. Бұл жергілікті өзін-өзі басқаруға арналған ҚР азаматтарының құқықтарын жүзеге асырудың тәжірибелік механизмдерін әзірлеуге мүмкіндік береді [2].

Жергілікті өзін-өзі басқару мәселелері бойынша ҚР заңнамасына түзетулер енгізу толық талдау жүргізуге және жергілікті өзін-өзі басқару туралы Еуропалық Хартиямен салыстыруды қосқандағы, жергілікті өзін-өзі басқару саласындағы халықаралық стандарттармен салыстыруға мүмкіндік береді.

Еуропалық бірлестік жергілікті өзін-өзі басқарудың ежелгі және бай дәстүріне ие, себебі қоғамның демократиялық құрылымының басты элементі болғандықтан, еуропалық мәдениеттің ажырамас бөлігі болып табылады. Жергілікті өзін-өзі басқару саласында децентрализациялаудың түбегейлі негізі мен даму бағытын қалыптастыратын базалық құжаты Еуропа одағының 1985 жылы қабылдаған жергілікті өзін-өзі басқару туралы Еуропалық Хартиясы болып табылады.

Жергілікті өзін-өзі басқарудың ерекше ұлттық үлгісін құруға ұмтылған Қазақстан, ұлттық үлгі аясында демократиялық идея мен жергілікті өзін-өзі басқарудың рухын сақтау үшін осы саладағы беделді құжат ретінде Еуропалық Хартияға сүйенуі тиіс.

Жергілікті өзін-өзі басқару саласындағы отандық заң шығарудың аса күрделі мәселелерін анықтау үшін ҚР заңнамасы мен жергілікті өзін-өзі басқару туралы Еуропалық Хартия арасында салыстырмалы талдау зерттеушілермен жүргізілген. Идеяның рухтан айырылуы мен

алдын-ала теріс тәжірибе орнатуда көрініс тапқан мәселелер көбінде жергілікті өзін-өзі басқарудың түбегейлі негіздерін түсінбеумен байланысты болады.

Салыстырмалы талдау жергілікті өзін-өзі басқару туралы заңда қарауға жататын, сонымен қатар Хартияда қаралатын құрылымы жағынан негізгі мәселелерді қамтитын критерийлер бойынша жүргізіледі:

- 1) жергілікті өзін-өзі басқарудың конституциялық мәртебесі мен азаматтардың жергілікті өзін-өзі басқару құқықтары;
- 2) «жергілікті өзін-өзі басқару» ұғымының анықтамасы;
- 3) жергілікті өзін-өзі басқарудың билікті децентрализациялау әдісі ретіндегі айқындалуы;
- 4) құқықтық - ұйымдастыру формасы;
- 5) жергілікті өзін-өзі басқарудың құзырлығы;
- 6) жергілікті өзін-өзі басқару мүшелерінің мәртебесі;
- 7) жергілікті өзін-өзі басқару органдары қызметкерлерінің мәртебесі;
- 8) жергілікті өзін-өзі басқаруды бюджеттеу;
- 9) қаржыландырудың меншік көздері;
- 10) әкімшілік бақылау.

Бүгінгі күні мемлекеттік мекеме ұйымдық-құқықтық нысанында ауыл (село), кент, аудандық маңызы бар қалалар, сондай-ақ қалалардағы аудандар әкімдерінің аппараттары қалыптасқан. Бұл ретте олардың дербес бюджеті жоқ, бірақ бюджеттік бағдарламалардың әкімшісі болып табылады. Аталмыш шығыстар аудан (облыстық маңызы бар қала) бюджетінің құрамында қарастырылып, оларды тиісті мәслихаттар бекітеді. Бұл шығыстар мектепке дейінгі тәрбиелеу мен білім беруді жүзеге асыруға, мұқтаж азаматтарға үйде әлеуметтік көмек көрсетуге, елді-мекендерді абаттандыру мен көгалдандыруға, шаруашылық есепке алуға және т.б. бағытталған [3].

Әдебиеттер

1. Еременян В.В. Шетел мемлекеттерінің муниципалдық құқығы. редакциясымен. - М., 2006.
2. Хаузер Х.Г. Система финансового выравнивания между федерацией и землями в Германии // Финансы. – 2000. №5.
3. Третнер К.Х. Реформирование межбюджетных отношений в Германии // Финансы. – 2003. №1.

ESTIMATION OF FINANCIAL SECURITY OF «EMIL» LLP

Makarova M.I., Nepshina V.N.

Kazakh-American Free University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

Today, “Emil” LLP is one of the leading firms of food production in the East Kazakhstan. The firm started its activity with the production of kozinaks in June 1993. At that time, its staff consisted of five people, including three founders who were engaged in manufacturing products themselves.

The products were delivered to retail outlets in Ust-Kamenogorsk, Semipalatinsk, Zyryanovsk, Ridder and other towns by specialized transport.

The enterprise does not only makes a significant contribution into the development of the region's economy, but, being a major partner, it provides an opportunity for stable development to such peasant farms of the region as: “Kamyshinskoye”, “Experimental Farms of Olive Crops”, “Vorobiev and Co”, “Shemonaihinskoye”, “Shipulin”, “Glubochanka”, “Dorodnitsa” and “Sredigornenskoye”. The company “Emil” has provided more than 500 people with decent work, giving them the opportunity not only to work, but also to develop themselves, grow professionally and realize themselves as personalities. The company was founded in 1993. The shop for the production of ice cream was launched the first. Over 22 years of operation, the technology has been repeatedly changed, improved, the level of product control and quality has increased, and the range has expanded. The professional work of the employees and the correctly chosen course of development of this direction gave their results, “Emil’s” ice cream was recognized as the best at the specialized Congress of the dairy industry in Siberia in Barnaul, and in the homeland it became the “the Best Commodity of Kazakhstan” in the nomination “the Best Foodstuffs”. Milk processing at the enterprise began in 1997. From that time, the company began to develop more dynamically. The enterprise upgraded the equipment, it allowed to improve the technological processes, to increase the range of products. Today, the company produces more than 60 types of dairy products.

Nowadays, the company “Emil” has significant competition from manufacturers in the dairy, semi-finished and confectionery market. It is advisable to conduct a competitive analysis of dairy and confectionery products. In the course of the research, the companies that can be referred to the circle of real or potential competitors are defined. It is the firm of dairy production – “Shygys-Sut” (“Vostok-Moloko”). Since “Emil” has its own retail network, so it can influence the price policy over other sellers by

setting a “recommended price”.

Based on the range of existing and potential competitors, a comparative analysis of the prices of dairy products was conducted, and it showed that “Emil” LLP is sufficiently competitive and acceptable to consumers.

The financial position of “Emil” LLP is represented by analytical calculations of liquidity, solvency, financial stability, etc., as well as by analysis of the structure, dynamics of balance sheet items and the profit and loss accounts for 2015-2016. The financial condition of the enterprise is characterized by the placement and use of funds (assets) and the sources of their formation (equity and liabilities, i.e., liabilities).

The most general idea of the qualitative changes that have taken place in the structure of the enterprise's assets, as well as the dynamics of these changes, can be obtained by using a vertical and horizontal analysis of its reporting. It can be shown in the following results:

- fixed assets and other non-current assets were increased by 141,944 tenge or 2%;
- current assets were increased by 417,998 tenge or 26%;
- the size of the company's reserves were increased by 430,461 tenge or 32%;
- receivable accounts of the enterprise were decreased by 18,228 tenge or 7%;
- the company's cash resources were decreased significantly (by 164,000 tenge or 21%);
- in general, the balance sheet was increased by 559,941 tenge or 7% and was amounted on the average 829,056 tenge in 2016;
- the largest share in the structure of assets of “Emil” LLP is held by non-current assets, occupying more than 75% in the total;
- non-current assets of the enterprise are fully formed at the expense of fixed assets;
- current assets of the enterprise are formed by commodity stocks of more than 82%, and about 15% due to receivable accounts;
- the dynamics of the structure of assets (Figure 7) showed that the share of fixed assets of the enterprise decreased from 79% to 75%, while the turnover ratio increased from 21% to 25%;
- the share of commodity stocks in current assets increased from 84% to 88%, and receivables decreased from 14% to 11%.

To analyze the dynamics and structure of the sources of funds of “Emil” LLP, we perform a horizontal and vertical analysis of the balance sheet, on the basis of which we can note:

- sources of own funds were decreased by 185,957 tenge or by 3%;
- borrowed funds were increased by 745,898 tenge or 66%. It was

mainly increased due to the item "Settlements with creditors" for 743,273 tenge or 66%;

- the company does not have long-term and short-term loans.

Further, an analysis of financial stability was made. Based on the obtained data, we can conclude that "Emil" LLP has an unstable financial condition (pre-crisis), which is usually characterized by the violation of solvency. There is a decline in profitability of production, because stocks and costs are formed by all sources of funds.

To confirm the findings or to refute them, we shall analyze the solvency and profitability in the paper.

After the analysis of solvency, it should be emphasized:

- "Emil" LLP is illiquid and it cannot answer for its debts;
- at the enterprise under review, the overall liquidity ratio (coverage ratio) is reduced from 1.45 to 1.1 or 24%. It should be noted that the analyzed indicator lies within the recommended limits (from 1 to 2), but its further reduction may cause a threat of bankruptcy;
- analyzing the level of absolute liquidity, it should be noted that the share of cash of the enterprise is negligible, and therefore its level is zero. It confirms the previous conclusions which were made about the current insolvency of the enterprise and testifies the lack of sufficient funds on the accounts of "Emil" LLP for the payment of their term obligations in the short term (up to 3 days);
- a decrease in the level of all liquidity indicators confirms a decrease in the liquidity level of "Emil" LLP;
- in addition, it should be emphasized that for the formation of working capital of "Emil" LLP, that borrowed resources are used in a larger proportion than their own. However, there is an increase in the share of financing from the own sources, as the share of borrowed funds has decreased from 31% to 9%.

Next, we reviewed the analysis of the company's receivable and payable accounts.

The main purpose of the analysis of receivables and payables is not only to study their dynamics and structure, but also to assess the quality of the debt, i.e. revealing in the debt structure overdue debts.

Based on the obtained data in the analysis, we can conclude:

- if in 2015 in relation to 2014 the receivable accounts of the enterprise increased by 59,831 tenge or by 24%; in 2016 in relation to 2015 its value was reduced by 78,058 tenge or by 25%. In general, for the analyzed period, the value of the receivable accounts of "Emil" LLP was decreased by 18,228 tenge or 7%;
- there is an overdue of the receivable accounts, the value of which for

the analyzed period was increased by 4,127 tenge or 11%, including overdue more than three months by 1,145 tenge or 19%. The presence and the growth of overdue receivable accounts are unfavorable for the activity of the enterprise, especially in the conditions of its current insolvency, as it causes non-occurrence of the expected monetary resources;

- for the analyzed period there is an increase in payable accounts by 743,273 tenge or 66%. The growth of payable accounts caused a decrease in the degree of liquidity of the enterprise;

- a qualitative analysis of payable accounts showed the presence and increase in the amount of overdue payable accounts by 739,351 tenge or more than twice, including overdue payable accounts for more than three months at 3,922 tenge or by 9%.

Thus, we can conclude that:

- 1) An enterprise can build its position on the market based on different concepts - financial, calculating the most optimal spheres of expenditures and investments; competitive, superseding by any means a competitor from the market; commodity, improving the quality indicators of its products, etc. However, at present, according to numerous studies of scientists and practical confirmations of operating enterprises, the greatest effect in management is provided by a financial concept focused on the analysis of marketing activities, clarifying and satisfying the needs of consumers of a certain target market.

The management of marketing activities at the enterprise includes: planning of sales activities, organizational construction of sales services of the enterprise, implementation of planned sales decisions, evaluation of their effectiveness, control and adjustment, which subsequently increases financial results and establishes a firm financial position of the enterprise.

- 2) “Emil” LLP has an unstable financial condition (pre-crisis), which is characterized by a violation of solvency. There is a decline in profitability of production. Stocks and costs are formed from all sources of funds.

- 3) The existing picture allows to draw a conclusion about the current insolvency and liquidity of the investigated enterprise, and this picture is traced during the whole analyzed period:

- “Emil” LLP is illiquid and cannot answer for its debts;
- there is a long-term excess of payable accounts over receivable accounts, which leads to insolvency of the enterprise;
- this enterprise, like its competitors, does not have a dominant position;
- today “Emil” LLP is a competitive enterprise and pay great importance to the quality of its production;
- competition is very tense in the market for the production of similar

products;

- since “Emil” LLP has its own retail network, it can influence the price policy to the other sellers by setting a “recommended price”.

САЙТТАРДЫ ҚҰРАСТЫРУЫҢ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Мұратұлы Д.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

Бағдарлама сайт болғандықтан оны сайт жасаудағы ең әйгілі php тілінде жасаймыз. Таза php-да сайтты құрастыру өте ыңғайсыз болғандықтан Code Igniter фреймворкің пайдаланамыз. Бұл php тілінде жазылған коды ашық түрде таратылатын және әр түрлі деңгейдегі сайттарды немесе веб-бағдарламаларды жасауға арналған MVC фреймворк. Ол EllisLab компаниясының өнімі [1].

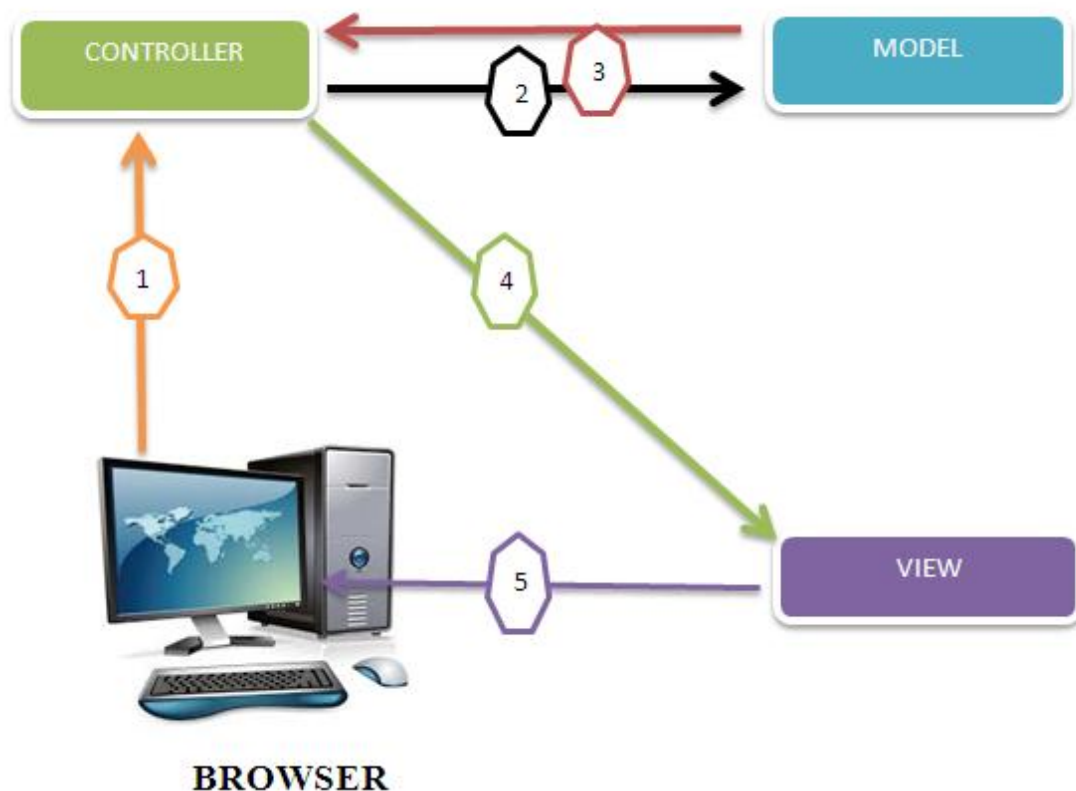
Сурет 1. Code Igniter фреймворкі

Codeigniter’дің басты артықшылығы оның оңайлығында. Бұл жеңілдікке қол жеткізетін бірнеше фактор бар:

- Өте сапалы документация мен жақсы мысалдар, үлкен қауым мен wiki-дің көптігі;
- Фреймворк программистке белгілі бір шектер қоймай толық еркіндік береді;
- Codeigniter ең жылдам фреймворктар қатарына жатады;
- Видеосабақтардың ресми сайтта да және басқа сайттардағы көптігі. Видеосабақтар материалды өте жылдам меңгеруге көмек береді;

Бұл фреймворк MVC идеологиясын өте қатты ұстанады. Бұл про-ект үш негізгі объекттерден тұрады: Controller, View, Model.

Модель – бағдарламаның негізгі объекттерін сипаттайды. Осы модель арқылы бағдарламаның негізгі объектілерінің қасиеттерін өзгертуге мүмкіндік бар. Оны Active Record деп атайды [2].

Сурет 2. Фреймворк MVC идеологиясы

Бұл жерде деректер қорындағы кесте параметрлері php объектінің қасиеттеріне (орысша свойства) аударылады. Мысалға алсақ, worker кестесінің моделінің бір параметрін өзгертсек:

```
$work = Work::model->findByPk(1); // жаңа объект жасаймыз
$work -> important = 1; // маңыздылығын өзгертеміз
$work -> save(); // және сақтаймыз
```

Жоғарыдағы кодқа қарасақ бізге деректер қорына сұраныс жасаудың қажеті жоқ. Оларды фреймворк өзі жасайды. Салыстыру үшін осы кодты таза фреймворксыз жазайық.

```
$db = mysql_connect('localhost', 'root', '');
mysql_select_db ('diplom', $db);
mysql_query('UPDATE work SET important = 1 WHERE id = 1')
```

[3];

Деректер қоры ретінде MySQL 5.5 деректер қорын пайдаланамыз.

Бұл деректер қоры өте ыңғайлы және оңай деректер қоры. MySQL Oracle компаниясына тиесілі. MySQL – коды ашық таралатын реляционды деректер қорын басқару жүйесі. MySQL – дің ыңғайлылығы оның көп кестелер түрін пайдалануға мүмкіндік беруінде. Веб-те бұл деректер қоры өте кең тараған. Бұл өте жақсы деректер қоры екендігін Вконтакте және Facebook әлеуметтік желілерінің пайдалануы дәлел бола алады.

3-сурет. Сайттарды құрастырудағы бағдарламалар

MySQL 5.5 ерекшеліктері:

- InnoDB кесте түрін негізгі кесте түрі ретінде пайдалануы;
- Жаңартылған JOIN механизмдерін өңдеу алгоритмі;
- Ақпаратын дискіде сақтау механизмдерінің жақсаруы, соның арқасында көлемі үлкен кестелерді сақтау дискті тиімді пайдаланады;
- Көп ядролы процессорларда InnoDB кестелерін пайдалану жақсартылған.
- Ішкі бұғаттау жүйесі қайтадан жазылған;

Клиентте HTML5, JavaScript (jQuery) тілдерін пайдаланамыз және әдемілеу үшін CSS3-ді пайдаланамыз[4].

Әдебиеттер

1. <http://codeigniter.org> сайты. CodeIgniter фреймворкінің ресми сайты. Документация мен форум.
2. <http://habrahabr.ru> сайты. Евразиядағы ең үлкен IT ресурс. Бағдарламалау философиясы.
3. <http://php.ru> сайты. PHP тілі документациясы.
4. <http://ruseller.com> сайты. PHP және MySQL жайлы видеосабақтар.

НАРЫҚТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ РЕТІНДЕГІ БИЗНЕСТІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСТАРЫ

Нұрсоветов Б.Е., Кинашева Ж.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

Нарықтық экономикасы дамыған елдердің тәжірибесі ұлттық экономиканың маңызды міндетін жеке кәсіпкерлікпен айналысатын бизнес субъектілері атқаратындығын куәландырады: ұсыныс пен сұраныс тепе-теңдігі арқылы нарықтық қатынастағы жаңадан өндіру механизмін ерекше қамтамасыз етіп, жалпы ұлттық өнімнің жартысынан артығын өндіреді, 70 пайызға дейін жаңа жұмыс орындарын ашады, адам ресурстарының белсенділігін және инновациялық потенциалды арттыруға маңызды әсерін тигізеді.

Батыстағы қазіргі экономика үшін шағын кәсіпорынның жоқ дегенде екі тобының болуы тән. Біреуі индустрия алыбының дайындаушысы ролін атқарса, екіншісі өз бетінше қызмет етуді қалайды. Осы екі топтың АҚШ-та ара қатынасы 50:50 тең; Ұлыбританияда 20:80; Жапонияда 70:30; Францияда 40:60. Сондықтан, Қазақстан үшін индустриялы технологиялық стратегияны қалыптастыру қажеттілігі дүниежүзілік тәжірибеден туындап отыр. Дамушы елдердің барлығы дерлік еңбекте қажет ететін өндірістен капиталды, технология мен ғылымды қажет ететін өндірістерге дейінгі жолдан өткен. Демек, тек шикізатқа бағдарланған ел болмай, сондай-ақ бізде де индустрия алыбының қорегі және дайындаушысы ролін атқаратын жекелеген шағын цехтардың мәселесін де көтеру қажет.

Дамыған елдердегі өндірістік құрылымды ұйымдастырудың үлесі шағын, орташа және ірі кәсіпорындардың табысты бірлесе қызмет етуін қамтамасыз етуші тұрғыда қалыптасқан.

Нарықтық қатынастар жағдайында кез-келген кәсіпкерлік формасының дамуы негізінен екі факторға қатысты болады:

- нақты бір кәсіпкердің өзінің экономикалық мақсаттарын жүзеге асыру үшін берілген құқықты пайдалана білу қабілеттілігіне;
- тұтастай алғанда елдегі және оның аймақтарындағы ішкі экономикалық жағдайына.

Бұл факторлардың шағын кәсіпкерліктің дамуына үлкен әсері болады. Өйткені, экономикалық конъюнктураның нақты жағдайларына неғұрлым әсер ететін және көп жағдайда кәсіпкер жетекшілігінің экономикалық шешімдерін айқындайтын жеке басы тұрғысы үшін ерекшеленген.

Экономиканың негізін екі фундаменталды ақиқат құрайды. Олар шын мәнінде экономиканың барлық проблемаларын қамтиды.

Бірінші ақиқат: қоғамның материалдық қажеттілігі шексіз немесе тойымсыз.

Екінші ақиқат: экономикалық ресурстар шекті немесе сирек.

Экономикалық ресурстар дегеніміз – тауар өндіруде қолданылатын барлық табиғат, адам және адамдардың өндірген құрал жабдық ресурстары. Олар: фабрика, зауыт және ауыл шаруашылық құрылыстары; әртүрлі жабдықтар, құралдар, өндірістік тауарлар мен ауыл шаруашылық өнімдерін өндіруге қолданылатын машиналар; әртүрлі транспорт, байланыс құралдары; материалдық байлықты өндіруге қатынасатын алуан түрлі еңбектер; жер және қазбалы байлықтар. Олар мынандай үлкен екі категорияға бөлінеді:

1. Материалдық ресурстар – жер оның табиғи байлығы және капитал;

2. Адамдар ресурсы – еңбек және кәсіпкерлік қабілеттілік.

Жер деген түсінікке барлық табиғи ресурстар жатады, өндірісте қолданылатын барлық «табиғаттың әншейін байлығы». Оған мынандай ресурстар кіреді: жыртылған жер, жайылыстар, ормандар, минералдар мен мұнайдың кен байлықтары, су ресурстары т.б.

Капитал немесе «инвестициялық ресурстар» – барлық өндірілген өндіріс құралдары, яғни құралдар, машиналар, жабдықтар, фабрика – зауыттар, қойма, транспорт құралдарының барлық түрлері және тауар өткізу торабы. Құрал-жабдықтарды өндіру және қорландыру үдерісін инвестициялау дейді.

Кәсіпкерлік субъектілердің қалыптасуы мен қызмет етуі жағдайларын құру жөніндегі қабылданған шаралар әлі де болса, оларды толықтай іске қосу үрдісін толық шараларында қамтамасыз ете алмауда. Бұл кезде адамдардың өндіріске қызығушылығын арттыруға, олардың ынталылығын дамыту белсенділігін арттырудың экономикалық механизмін жасаудың айырықша маңызды мәні бар.

Шағын кәсіпкерлікті дамытудың экономикалық даму механизмін және кәсіпкерлік құрылымдарын іске қосудың қолайлы жағдайларын қамтамасыз ету мақсаты бір жағынан, тұтастай экономиканы көтеру үшін республика мен аймақтарда кәсіпкерлер тарапынан ынталылық, жаңалық енгізу, және екінші жағынан, жекелей кәсіпкерліктің аясында белсенділік жағдайларын арттыруға бейімделуі тиіс.

Алайда, әртүрлі елдегі қолданылып жүрген кәсіпкерлікті дамытудың экономикалық механизмдері әр қилы. Бұл өндіргіш күштерді дамытудың әркелкі кезеңдерімен, тарихи сипаттау, ұлттық және мәдени салт-дәстүрлердің, табиғи-климаттық өзгешеліктің факторларымен, сыртқы саяси және ішкі экономикалық жағдайлардың қайталанбайтындығымен қамтамасыз етіледі. Жекелеген елде механизмдердің

өзгешелігі, көпқырлылығы және түрленуімен айшықталатын шаруашылықты жүргізудің неғұрлым жақын элементтеріне, шаруашылықты жүргізудің ағымдық формалары және тәсілдерінің басымдылығына қатысты [1].

Қазіргі заманғы нарықтық экономиканың даму механизмінде кәсіпкерлікке деген көзқарастар мен оның маңызды жұмысына баға беру әртүрлі көзқарастар және теориялық сілтемелермен айшықталады. Мұндағы кәсіпкерліктің экономикалық қызметтері: бәсекелестік ортаны қалыптастыру, аймақтардың экономикалық және әлеуметтік дамуын теңестіру, жаңалық енгізу арқасында дамыту және өсуіне жағдай жасау, жұмыспен қамтуға жәрдемдесу, нарықты әртүрлі тауарлармен толтыру.

Аталған қызметтерден басқа, біздің зерттеуіміз бойынша шағын бизнестің қызмет рөлін екі позиция бойынша кеңейтуге болады:

Біріншіден, ол өзінің қызметінің тұрақты дамуы жағдайында шаруашылықты жүргізудің «пионері» ретінде суырылып шығады. Соның негізінде орташа, одан кейін ірі кәсіпорындар құрылып, түпкілікті нәтижесінде ұлттық шаруашылықтың экономикалық қуаты мен бәсекелестікке қабілеттілігін анықтайды.

Екіншіден, шағын бизнес тұрғындардың нарықтық экономикалық белсенділігін әлеуметті бағдарлауға, көп қырлылықты қалыптастыруға, өндірістік және әлеуметтік демократияны дамытуға, қоғамның орташа тобының шығуына және әлеуметтік теңсіздікті бәсеңдетуге бейімдейді.

Нарық неғұрлым тиімді және перспективалы формаларды іріктеп алумен жүргізілетін бәсекелестік механизмі арқылы кәсіпорындардың шаруашылық қызметіне қатаң талаптар қояды. Сондықтан, әрбір фирма, компания, кәсіпорын кірістің тұрақты өсуіне, одан әрі даму мүмкіндігіне ұмтылады.

Үздіксіз дамып отыратын өндірісте мұндай күш ретінде экономикалық мүдделерді атауға болады. Шынында да өндірістік, экономикалық қатынастардың барлық формалары мүдделер арқылы пайда болады. Адамдар өзінің және балаларына жақсы жағдай жасауға жақсы тұрмыс жағдайын арттыруға талпынады – бұл заңдылық. Бұл адам жақсы жұмыс істеуге, көп пайда табуға ұмтылады. Мүдде, пайда категориясының экономикалық мәні осында, яғни адамдар өзінің еңбек және шығармашылық жеке қызметінің нәтижесіне мүдделі. Егерде әміршіл - әкімшіл жүйеде бірінші жоспарға қоғамдық мүдделер, одан кейін жеке коллектив мүддесі және одан соң туынды, жеке кісі басы мүдделері қойылса, ал нарық жағдайында Адам Смиттің айтуы бойынша, мүдде шкаласы кері бағытта жүреді, нақты айтқанда жеке мүд-

дені қанағаттандыру арқылы басқа да мүдделерді қанағаттандыруға болады.

Нарықтық экономикада дамыған еркін кәсіпкерлік негізінде ресурстармен қамтамасыз ету және өнімді өткізу бойынша тікелей келісімді байланыстар негізінде дамыту үшін нарықтық инфрақұрылым, ұйымдық - экономикалық нарықтық механизм қажет. Нарықтық экономикаға өтпелі кезеңдегі тиімді емес саясаттың нәтижесінде және экономиканы тиімді құру механизміне сәйкес институционалды негіздердің, яғни экономикалық, құқықтық нормалардың жоқтығы нәтижесінде монополистердің шексіз үстемдігіне және Қазақстанның шикізатты беру статусының нығаюына әкеп соқты. Демек, нарыққа өтпелі кезеңдегі инфрақұрылымды дамытудың қажеттілігі – өндірісті ұйымдастырудың үзіліс сіздігін және өндіріс үдерісінің ырғақтылығын қамтамасыз етумен байланысты. Инфрақұрылым тауар айырбасының сыртқы жағдайы мен өндіріс үдерісін қамтамасыз ететін, сонымен қатар жұмыс күшінің ұдайы өндіріспен байланысты өндіріс тиімділігін жоғарылатуға өз ықпалын тигізеді [2].

Инфрақұрылымның басты мақсаты – негізгі салалардың бір қалыпта және үздіксіз қызмет атқаруын қамтамасыз ете отырып, олардың тиімділігін арттыру болып саналады. Инфрақұрылымдық салалардың негізгі салалармен салыстырғанда өзіне тән ерекшелігі бар. Өйткені, өздігінен ешқандай өнім өндірмейді, бірақ олардың қатысуынсыз бірде-бір жаңа өнім өндірілмейді. Олар негізгі салаларға қызмет көрсету арқылы шығарылған өнімдерді одан әрі қарай ұқсату (өңдеу, тасу, т.б.) қызметтерін өз қолдарына алып, негізгі салалардың өндірістік өнімін молайтуға, олардың сапасын жақсартып, нарық жағдайындағы бәсекеде белгілі орын алуына мүмкіндік жасайды. Өз кезегінде инфрақұрылым элементтері қаржы айналымын жеделдетіп, ұсыныс пен сұраныс, баға анықтау, нарықтық ақпаратты тарату және осыған байланысты ресурстардың еркін айырбасын қамтамасыз ету үшін алғышарттар жасайды. Нарық механизмінің қозғалысында бәсекелестік қатынастар маңызды заңдылық болып табылады. Кеңестік жүйе жылдарында бәсеке біреулерге жеңіс, енді біреулерге ұтылыс көрсетуші капиталистік экономика заңы ретінде қарастырылып, біздің экономикалық әдебиеттерде бәсеке теориясы тереңінен зерттелген жоқ. Бәсеке – жоғарғы пайда табу үшін, тиімді шаруашылық жүргізу үшін тауар өндірушілер арасындағы күрес. Осындай күресте өмірге жаңадан көптеген кәсіпорындар келіп, олардың көбі бәсекеге төзе алмай күйрейді.

Бәсекелестіктің жағымды жақтарына жататындар:

1) нәтижесінде бір сала ішіндегі бәсекелестікте өндіріс шығын-

дары азаяды және өнімнің нарықтық құны төмендейді. Өндірушінің басты мақсаты пайда табу, егер өнімнің нарықтық құны өзгермесе, ал өндіріс шығындары азайса, онда өндірушінің кірісі көбейе түседі. Өндіріс шығындарын төмендету үшін кәсіпорындар жаңа техника, технологиялар енгізеді, ал бұл еңбек өнімділігінің өсуіне, яғни өнім санының көбеюіне әкеледі. Нәтижесінде бір сала ішіндегі бәсекелестікте нарықтық құн қалыптасады. Егер кәсіпорынның біреуінде өндіріске шығатын шығындары басқаларға қарағанда аз болса, онда ол жай кіріспен қатар артық кіріс алады. Артық кіріс үш ерекшелік бойынша мінезделі: а) тек жеке кәсіпорын ғана алады; ә) ол кірісті уақытша ғана алады; б) ГТП-тің дамуына мүмкіндік туғызады;

2) тауар сапасы жақсара түседі және түр жинақ көбейеді;

3) бәсекелестік ғылыми-техникалық прогрестің дамытушысы болып табылады және нәтижесінде кіріссіз кәсіпорындар жабылады, пайдасы жоқ жұмыс орындары азаяды, ескірген техникалар және өнімнің ескірген түрлері жойылады. Демек, бәсеке тауар өндірушілерді өндіріске жоғары тиімді ғылыми-техникалық прогресс жетістіктерін енгізе отырып, тиімді шаруашылық жүргізуге, сондай-ақ соның нәтижесінде пайда алуға ынталандырады. Ал, нарықтық ынталардың іс-әрекеті өзгеріске ұшыраса, оның салдарынан өндірісті құлдырауға әкеп соғады. Монополизм осындай факторларға жатады. Мұндай жағдайда нарықтың өзі келеңсіз тенденцияны жеңе алмайды. Бұл жерде мемлекет араласуы тиіс [3].

Әдебиеттер

1. Дауранов И., Курбанова Г., Рудецких А., Шишкина А. Малый бизнес Казахстана: тенденции и проблемы развития. - Алматы: РГП «Институт экономических исследований», 2002.
2. Кирцнер И. Конкуренция и предпринимательство. М., 2001.
3. Мейірбеков. Шағын кәсіпкерлік пен бизнесті қолдау жолдары мен дамыту әдістері. Ө.ғ.к ғылыми дәрежесін алу үшін ұсынған кандидаттық диссертациясы. - Алматы, 2002.

ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АО «БАНК ЦЕНТРКРЕДИТ»

Рахимбаева Р.М., Богородская О.Г.

*Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

Акционерное общество «БанкЦентр Кредит» функционирует с 19 сентября 1988 года и был одним из первых коммерческих Банков Республики Казахстан.

Банк имеет широкую филиальную сеть по всему Казахстану. Это позволяет производить обслуживание юридических и физических лиц в более чем 100 филиалах и отделениях банка.

Банк применяет современные высокие технологии, вследствие чего его клиенты имеют возможность:

- по системе Интернет-банкинг в режиме реального времени управлять своими счетами из любой точки мира;
- выполнять банковские операции из любого удобного места, в котором имеется выход в Интернет.

На сегодняшний день:

- значительно повысилась оперативность получения клиентами информации о состоянии счетов;
- с высоким качеством и стабильностью производится удаленное управление финансовыми потоками клиентов банка.

В настоящее время организационная структура АО «Банк Центр Кредит» выглядит следующим образом: головной офис, 21 филиал и 98 расчетно-кассовых отделений.

Головной офис является методологическим центром, координирующим деятельность всех филиалов и оказывающим им всестороннюю поддержку.

Корпоративное управление - ключевой фактор обеспечения экономической безопасности коммерческого банка, оно представляет собой систему взаимоотношений между акционерами, советом директоров, правлением, персоналом и другими заинтересованными лицами. Эффективное корпоративное управление – это важное условие повышения экономической деятельности банка.

Система корпоративного управления АО «Банк ЦентрКредит» основана на системе принципов и органов корпоративного управления, установленных Кодексом корпоративного управления данного банка.

Необходимо выделить следующие органы, осуществляющие корпоративное управление:

- общее собрание акционеров;
- совет директоров;
- правление;
- комитеты совета директоров;
- корпоративный секретарь;
- служба внутреннего аудита;
- комитеты при правлении.

На сегодняшний день АО «БанкЦентр Кредит» входит в число десяти ведущих банков Республики Казахстан, что показано в таблице 1 [1].

Таблица 1. Рейтинг 10 крупнейших банков второго уровня Республики Казахстан по операционной эффективности

Банки		Операционные расходы в процентах к операционным доходам		
		2014 год	2015 год	2016 год
1	Казкоммерцбанк	23,48	22,25	20,71
2	Kaspi Bank	36,76	29,80	25,41
3	ДБ Сбербанк	42,88	38,55	39,25
4	Народный Банк Казахстана	52,20	47,51	47,87
5	Цеснабанк	66,50	47,12	47,92
6	Банк ЦентрКредит	56,60	67,02	48,68
7	БТА Банк	-	-	64,05
8	Евразийский банк	59,75	74,44	68,65
9	АТФ Банк	42,45	88,43	77,54
10	Альянс банк	99,09	125,91	88,68

Кроме того, АО «БанкЦентр Кредит» занимает 5-6 место по интегрированному показателю банковского рейтинга, что показано в таблице 2 [2].

Таблица 2. Место АО «БанкЦентр Кредит» в рэнкинге ТОП-10 банков второго уровня Республики Казахстан

Показатели	Балл	Ранг
Операционная эффективность	48,7	6
Уровень финансовой безопасности и устойчивости системы распределения средств между вкладчиками и заемщиками	113	6
Устойчивость системы распределения вкладов	8	4-5
Интегральный показатель рэнкинга	-	5,5

В 2016 году АО "Банк ЦентрКредит" имеет следующий кредитные рейтинги, представленные крупнейшими рейтинговыми агентст-

вами Moody's, Standard and Poor's и Fitch Ratings, которые представлены в таблицах 3, 4 и 5.

Таблица 3. Рейтинг АО "Банк ЦентрКредит" от рейтингового агентства Fitch Ratings [3]

Наименование рейтинга	Рейтинг	Дата пересмотра
Долгосрочный рейтинг	B	20.12.2016
Краткосрочный рейтинг	B	20.12.2016
Национальный рейтинг	BB+(kaz)	20.12.2016
Рейтинг национальных приоритетных необеспеченных обязательств	B / BB+ (kaz)	20.12.2016
Рейтинг срочных субординированных обязательств	B- / BB-(kaz)	20.12.2016
Рейтинг субординированных обязательств в иностранной валюте	CCC	20.12.2016

Таблица 4. Рейтинг АО "Банк ЦентрКредит" от рейтингового агентства Moody's [4]

Наименование рейтинга	Рейтинг	Дата пересмотра
Долгосрочный рейтинг по Банковским депозитам (в иностранной и национальной валюте)	B2	09.03.2016
Краткосрочный рейтинг по Банковским депозитам (в иностранной и национальной валюте)	NP	09.03.2016
Долгосрочный рейтинг по национальной шкале	B1.kz	09.03.2016
Рейтинг субординированных обязательств иностранной валюте	Caa2	09.03.2016
Прогноз	Негативный	09.03.2016

Таблица 5. Рейтинг АО "Банк ЦентрКредит" от фондового индекса Standard & Poor's [5]

Standard & Poor's		
Наименование рейтинга	Рейтинг	Дата подтверждения
Долгосрочный кредитный рейтинг эмитента	B	09.02.2017
Краткосрочный кредитный рейтинг эмитента	B	09.02.2017
Долгосрочный рейтинг по национальной шкале	kzBB+	09.02.2017
Прогноз	Стабильный	09.02.2017

Акционерами Банка являются:

1) Kookmin Bank (Сеул, Республика Корея) - один из крупнейших Банков Южной Кореи по размеру активов и рыночной капитализации,

доля КВ в капитале Банка составляет 41,9%, международные рейтинги: S&P – A, Moody's – A1, Fitch – A;

2) International Finance Corporation (Вашингтон, США) - международная финансовая корпорация, входящая в группу Всемирного Банка, является крупнейшим глобальным институтом развития, нацеленным на поддержку частного сектора на развивающихся рынках, доля IFC в капитале Банка составляет 10,00%, международные рейтинги: S&P – AAA, Moody's – AAA;

3) Байсеитов Бахытбек Рымбекович (Алматы, Республика Казахстан), доля Байсеитова Б.Р. в капитале Банка составляет 25,60%.

АО «Банк ЦентрКредит» активно участвует во всех государственных программах поддержки предпринимательства. По итогам 2015 года АО «Банк ЦентрКредит» был удостоен звания «Лучший Банк по субсидированию кредитов в рамках Программы развития моногородов на 2012–2020 годы». Также АО «Банк ЦентрКредит» является лидером по количеству подписанных договоров гарантии АО «Фонд развития предпринимательства «Даму» в рамках программы «Дорожная карта бизнеса 2020».

Таким образом, АО «Банк ЦентрКредит» - достаточно стабильный банк второго уровня в Республике Казахстан, который имеет потенциальные возможности дальнейшего роста и повышения финансового положения.

Литература

1. Рэнкинг операционной эффективности 10 крупнейших банков Казахстана. [Электронный ресурс]. – URL: [https:// www. banker. kz/ raiting/ raiting-activs.php](https://www.banker.kz/raiting/raiting-activs.php)
2. Рэнкинг устойчивости систем распределения вкладов среди ТОП-10 БВУ РК. [Электронный ресурс]. – URL: [https:// www. banker. kz/ raiting/ raiting-activs.php](https://www.banker.kz/raiting/raiting-activs.php)
3. Рейтинг АО "Банк ЦентрКредит" от рейтингового агентства Fitch Ratings. [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.fitchratings.com/>
4. Рейтинг АО "Банк ЦентрКредит" от рейтингового агентства Moody's. [Электронный ресурс]. – URL: [http:// www. kase. kz/ ru/ emitters/ show/CCBN](http://www.kase.kz/ru/emitters/show/CCBN)
5. Рейтинг АО "Банк ЦентрКредит" от фондового индекса Standard & Poor's. [Электронный ресурс]. – URL: [http:// www. kase. kz/ emitters/ show/CCBN](http://www.kase.kz/emitters/show/CCBN)

АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕН ЖӘНЕ ОНЫҢ ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫ ТУРАЛЫ

Сандыбаев Е.Е., Кинашева Ж.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

Экономикасы дамыған елдердің тәжірибесі аграрлық өндірісті жандандырмай дамыған нарықтық қатынастарды қалыптастыру мүмкін еместігін дәлелдеп отыр.

Аграрлық саясат – ауыл шаруашылық өндірісі мен агробизнестің басқа да салаларын тиімді дамытуға бағытталған және осы негізде халықтың тұрмыс дәрежесі мен елдегі қоғамдық үрдістің дамуын қамтамасыз ету саясаты.

Аграрлық өнеркәсіптік өндірістің қазіргі және болашақтағы дамуы тек ауыл шаруашылығының тікелей даму деңгейіне ғана емес, сонымен бірге оған қызмет көрсететін ауыл шаруашылығының даму дәрежесімен де айқындалады, яғни ауыл шаруашылығының инфрақұрылымына да байланысты.

Агроөнеркәсіп кешенінің инфрақұрылымы дегеніміз – салалар, өндірістер, тікелей негізгі өндіріске де, өндірістен тыс (әлеуметтік) салаларға да қызмет ететін қызметтер және қызмет түрлері формасындағы өндіргіш күштер элементтерінің жиынтығы.

Агроөнеркәсіп кешен инфрақұрылымы: өндірістік, әлеуметтік және нарықтық инфрақұрылымдардан құралады [1].

Өндірістік инфрақұрылымдағы материалдармен жабдықтау, техникаларды жөндеу, ауылшаруашылық өнімдерін тасу, өңдеу, сақтау, сату, сол сияқты электр қуаты, жол жүйесі байланыс, т.б. жатады. Әлеуметтік инфрақұрылымдағы үй-жай, коммуналдық шаруашылық, мәдениет мекемелері, денсаулық сақтау жүйесі, халыққа қызмет көрсету, тұрмыс қажеттерін өтеу мекемелері, білім, балаларға тәрбие беру мекемелері т.б. кіреді. Аймақтағы агроөнеркәсіп инфрақұрылымының дамуы мен қалыптасу нақтылы аймақтардың табиғи - экономикалық жағдайына тікелей байланыста. Әрбір аймақтың өзіне тән табиғи және экономикалық өзгешіліктері бар, сондықтан инфрақұрылым осы нақтылы аймақ бойынша негізгі салалардың дамуына олардың өнімдерінің көбеюіне, сапасының жақсаруына, сол сияқты әлеуметтік салалардың жетілуіне әсерін тигізеді [2].

Өндірістік инфрақұрылым құрамына кіретін ауыл шаруашылығына тікелей қызмет ететін агрохимиялық, мал дәрігерлік, техниканы жөндеу, оларды күту, өсімдік қорғау т.б. салаларды айтпағанда нарық жағдайында халықтың әлеуметтік - тұрмыс халін жаңартуды ауыл шаруашылығының негізгі салаларына қызмет атқаратын электротехни-

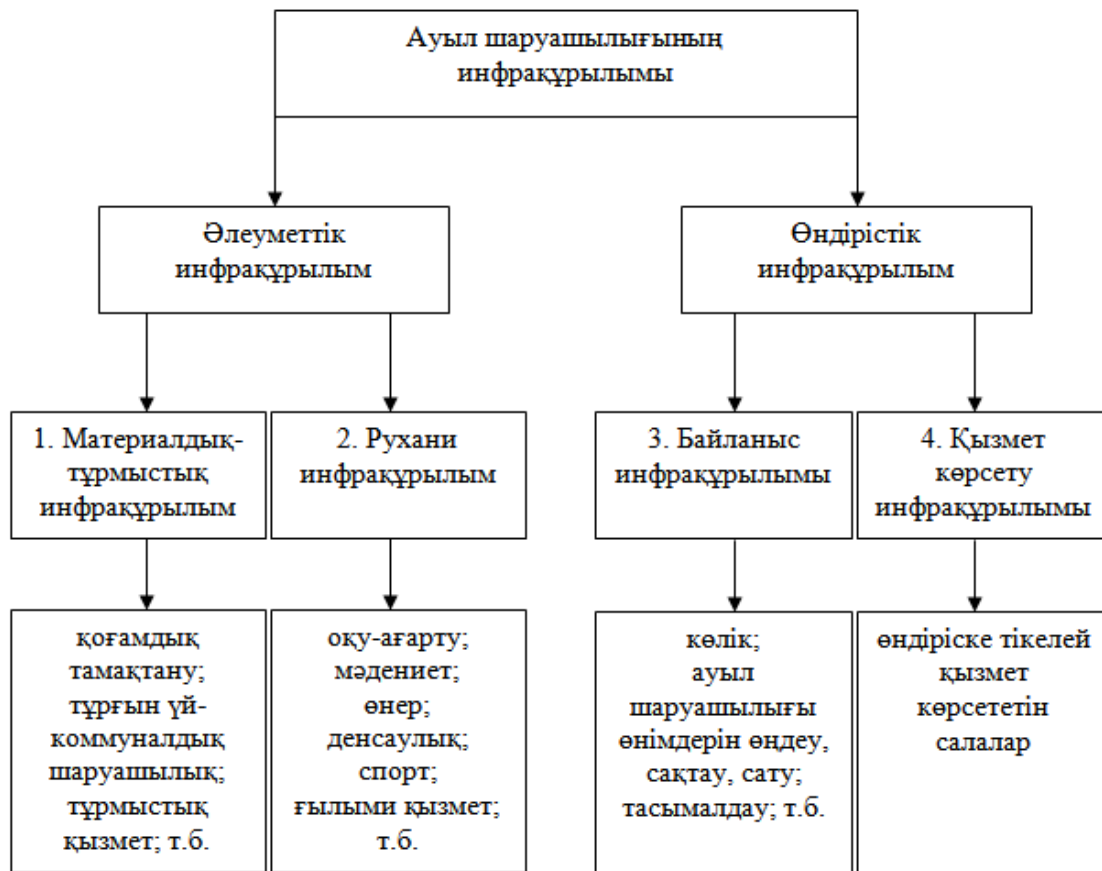
калық сала мен жол құрылыс, сол сияқты көлік қатынастарының да орны ерекше. Әлеуметтік инфрақұрылым өндірістік инфрақұрылым сияқты тікелей өнім өндірмесе де негізгі өндірістік салалардың бірқалыпты және үздіксіз жұмыс істеуіне жағдай жасайды. Әлеуметтік салалар өндірістің өркендеуіне халықтың тұрмыс жағдайын денсаулығын, білімін, мәдениетін, мамандық деңгейін көтеру арқылы әсер етеді [3].

Экономикалық аграрлық секторының нарықтық инфрақұрылымның қалыптасуы мен дамуы белгілі бір факторларға байланысты. Олардың қатарында: өңірдің табиғи - климат жағдайы, шаруашылық субъектілері мен өндірістік объектілердің орналасуы, бұлардың энергия қуаттары, су көздерімен қамтамасыз етілу дәрежесі, жол және көлік қатынастарының жағдайы, ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірудің технологиясы, кәсіпкерлердің белгілі бір кәсіпке жете бейімделуі, бұдан басқа, саланың өзіне тән мына ерекшеліктер: табиғаттың құбылмалы көріністеріне тәуелділігі, қаражат айналымының ұзақтылығы, жұмсалған шығындар мен олардың қайтарылыма көздерінің тұспа-тұс келмейтіндігі мұқият ескерілуі тиіс. Осы және басқа да объективтік факторларды жан-жақты қарастыру инфрақұрылымның нарықтық қатынастар жағдайындағы даму бағытын, оның жалпы құрамымен бөлімдерінің көлемін айқындауға мүмкіндік береді. Нарықтық инфрақұрылымды жіктеу оның салаларымен жекелеген элементтерінің жалпы экономикалық өсудегі маңызы мен рөлдерін анықтау, өндірушілер мен тұтынушылар арасындағы байланыстарды зерделеу, осының арасында негізгі өндіріс пен оны қамтамасыз ететін субъекттердің оңтайлы ара қатынасын қалыптастыру қажеттілігінен туындайды [4].

Агроөнеркәсіптің нарықтық инфрақұрылымы тиісті бөлімдерден тұрады. Оның негізгі экономикалық айналымға қатысушылар нарығының белгілі бір жүйелері, тауарлар мен қызметтер нарығы, ресурстар мен қаржы нарығы құрайды.

Нарықтық инфрақұрылымның жалпы жүйесіндегі ең маңыздысы – тауар нарығы инфрақұрылымының қалыптасуы. Нарықтық экономиканы игеру жылдары еліміздің ауыл шаруашылығы өнімдері өткізудің инфрақұрылымдық жүйелі бірқатар өзгерістерге ұшырады, бұрыннан қалыптасқан салааралық байланыстар үзілді. Нәтижесінде өндірілген, тұтынуға дайын сапалы өнімдерді ойдағыдай өткізу проблемалы мәселеге айналды. Тауардың өтімділік дәрежесінің төмендеу беталысы аграрлық экономиканың даму барысынан, халықтың әлеуметтік тұрмыс-тіршілік дәрежесінен айқын сезіле бастады. Өнімнің тауарлық деңгейінің төмендеуі, піскен өнімдердің орынсыз ысырапқа

ұшырап, тасымалдау жұмыстарындағы, шығысының азайып кетуін ту-
дырады.

Сурет 1. Ауыл шаруашылығының инфрақұрылымының сызбасы

Ауыл шаруашылығы тауар өнімділігіне кері әсерін тигізіп отыр-
ған келесі жәйт – бұл өткізу жүйесі инфрақұрылымының жұпынылы-
ғы, ресурстардың тапшылығы, өндірістік қорлардың жылдар бойы жа-
нарттылып жаңғыртылғандығы.

Ауыл шаруашылығының өндірісінің еркін нарықтық қызмет ету
механизміне бейімделуінің объективті күрделілігі, агралық саланың
ерекше статусы туралы мәселе көтереді. Агралық саясат халықаралық
көлемде кең талқылануы түрлі мемлекеттік доктриналар мен аграрлық
дамудың бірнеше стратегияларын ұстанатын мемлекеттік экономика-
лық қарама-қарсы бағыттарын көрсетеді. Осыдан екі концепцияның
қайшылығы шығады. Бірі либералдық үлгі және екіншісі көптеген да-
мыған елдер ұстанатын аграрлық протекционизм үлгісі [5].

Мемлекеттің қолдаусыз ауыл шаруашылығы дамымайды, ша-
руа қожалары өздерінің болашақтағы мүмкіндіктеріне деген сенімін
жоғалтып, сәйкесінше банкроттыққа ұшырайды. Мемлекеттік қолдау-
дың көптеген аспектітері бар. Мысалы, аграрлық өндірістің дамуын,

мемлекеттің қажеттіліктері үшін ауыл шаруашылық өнімдерін сатып алуды, бағаны реттеуді, ауыл шаруашылығы өнімдерінің негізгі түрлерінің өндірісіне квота бөлуді, сырттан келетін арзан өнімдерге кедергілер қоюды, әлеуметтік бағдарламаларды қаржыландыруды және т.б. қолдау [6].

Әдебиеттер

1. Н. Назарбаевтың жолдауы. // Заң газеті 31 қаңтар 2017.
2. Белгібаев.Қ. Ауыл шаруашылық экономикасы. - А, 2010.
3. Мырзакелді К. Нарыққа өту кезіндегі Қазақстан ауыл шаруашылық кәсіпорындарының қалыптасуы мен дамуы. - А, 2008.
4. Оспанов М.Т. және т.б. Агробизнес теориясы мен тәжірибесі. - А.: «Білім», 2007.
5. Нұрғалиев Қ.Р. Қазақстан экономикасы. - Алматы, 2009.
6. Райханұлы Н. АПК: кризис отрасли и проблемы выхода из него. М., 2007.

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ. ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ. ПЕРСПЕКТИВЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Зайцева В.С.

Колледж КАСУ, Усть-Каменогорск, Казахстан

Что вообще такое экологический менеджмент? Стоит считать, что экологический менеджмент - часть общей системы корпоративного управления, которая обладает четкой организационной структурой и ставит целью достижение положений, указанных в экологической политике посредством реализации программ по охране окружающей среды.

Непрерывный рост экономики и систем жизнедеятельности людей, работоспособности населения в целом приводит к непосредственному потреблению природных ресурсов, и как последующее загрязнение окружающей среды.

Игнорирование предприятиями охраны окружающей среды, правильного использования природных ресурсов, экологической безопасности ведет к уменьшению со стороны потребителей и конкурентов, общественного признания, своего имиджа и к потере конкурентоспособности. Потребители предпочитают экологически чистую продукцию, изготовленную на экологически безупречных предприятиях.

В общем стоит говорить, что идея экологического менеджмента –

это полное поддержание мер, которые способствуют охране окружающей среды и предотвращению загрязнения окружающей среды при сохранении баланса с социально-экономическими потребностями общества. Системы экологического менеджмента обращены к потребностям, касающимся охраны окружающей среды, широкого круга заинтересованных сторон.

Предыстория развития экологического менеджмента. С чего все начиналось...

В 1992 году в городе Рио-де-Жанейро состоялся референдум глав государств, который был посвящен тому, что человеческий прогресс не стоит на месте, а также очень быстрому и устойчивому развитию человеческого общества и природы, на котором были приняты планы на новый XXI век.

На референдуме также было определено, что экологический менеджмент следует отнести к ключевой прерогативе устойчивого развития и в соответствии с этим к высшим приоритетам промышленной деятельности и предпринимательства. В 1993 году на уругвайском раунде переговоров, посвященных Всемирному торговому соглашению, было принято решение о создании международных стандартов по экологическому менеджменту. Международная организация по стандартизации (ISO) в своих примерах организовала технический комитет 207 (ТС 207), который приступил к написанию стандартов серии ISO 14000, в которых определялись принципы функционирования систем экологического менеджмента. В 1996 г. был выпущен первый и основной стандарт ISO 14001 (который был пересмотрен в 2004 году).

В 1998 г. Госстандарт опубликовал аутентичный текст на русском языке в качестве национального ГОСТ Р ИСО 14001-98 (пересмотрен в 2007 году), а также со временем ввел в действие и остальные стандарты серии ISO 14000.

В 1993 году свой собственный стандарт экологического менеджмента ввел уже Европейский союз EMAS (схема экологического менеджмента и контроля Европейского союза). В 2000 году он был пересмотрен, и, в нескольких требованиях к системе экологического менеджмента предприятий, стал явно ссылаться на требования стандарта ISO 14001, в то же время предъявляя к предприятиям и компаниям ряд дополнительных требований.

До конца декабря 2006 года было выдано более 129199 сертификатов ISO 14001:2004 в ста сорока странах и экономических системах мира.

По Республике Казахстан, в целом, можно выявить, что с 2001

года начала разрабатываться деятельность компаний и организаций по продвижению и внедрению современных систем менеджмента, в том числе и экологического менеджмента.

Для внедрения экологического менеджмента на предприятия необходимо провести некоторые процедуры:

- определить экологическую политику, проанализировать предприятия и сформулировать требования к системе экологического менеджмента;
- сформулировать правильную программу реализации экологической политики;
- разработать механизм, который будет способствовать достижению целей и задач экологической политики;
- обеспечить постоянный и эффективный контроль, аудит характеристик окружающей среды;
- проанализировать состояние и возможности улучшения характеристики системы экологического менеджмента, обеспечивая ее постоянное соответствие изменяющимся внешним и внутренним факторам, которые представляются наиболее значимыми, например, с позиции выполнения требований нормативно-правовых актов в области экологической безопасности, охраны окружающей среды и рационального природопользования;
- рассмотреть аспекты экологического менеджмента в рамках хозяйственных проблем.

Нужно обратить внимание на то, что система экологического менеджмента в «чистом» виде используется очень редко на предприятиях. Конечно, можно сказать, что все приемы по улучшению качества продукции всем предпринимателям известны, но используются ли они? Вывод один: все обо всем знают, но «улучшать» окружающую среду никто не собирается, так как это очень затратно скажется на производстве.

Практически все руководители или топ-менеджеры посещают различные тренинги, конференции и так далее. Не стоит тут и говорить о том, что с такой ситуацией в окружающей среде о рациональном использовании ресурсов стоит задуматься не только заводам или большим предприятиям, но и предприятиям малого и среднего бизнеса необходимо правильно прописать экологическую политику.

А экологическая политика, в свою очередь, это - совокупность основных принципов, намерений и обязательств предприятия, создающая основу для разработки собственных экологических целей и задач. Экологическая политика, как и политика в области качества, должна быть документирована, известна и понятна персоналу и парт-

нерам. Но есть нюанс, в наших условиях чрезвычайно значимый. Экологическая политика должна быть доступна всем заинтересованным сторонам.

Более того, в этот процесс вовлечены все без исключения государственные органы, Акиматы областей, высшие учебные заведения. СМК внедрили акиматы г. Алматы, Алматинской области, а также акиматы г. Астаны и Усть-Каменогорска.

В разрезе областей, наибольшее число предприятий, внедривших СМК, находится в город Алматы и Алматинской области - 278 и 85 предприятий соответственно, Карагандинской области - 170, Восточно-Казахстанской - 110, г. Астане - 85 предприятий.

Из 548 предприятий, поставляющих продукцию на экспорт, системы менеджмента имеют 168 предприятия.

Миссией Концепции являются объединение усилий органов власти, предприятий и организаций, в том числе общественных, а также граждан для содействия решению задач в области качества и конкурентоспособности отечественной продукции и услуг, активизация деятельности по созданию и применению Систем Менеджмента, соответствующих требованиям международных стандартов, постоянного совершенствования этой деятельности на период до 2017 года.

Для организованного внедрения систем менеджмента в государственных организациях образования, государственных органах управления, государственных организациях здравоохранения необходимо определить специфику и в планах бюджетного финансирования предусматривать по этой специфике в централизованном порядке необходимые средства на эти цели.

На основе выявленных наилучших технологий пересматриваются технические стандарты и нормативы природопользования, приоритетные направления развития науки и техники, бюджетного финансирования. Как отмечается в Стратегическом плане Министерства индустрии и новых технологий РК на 2015–2017 годы: «В отличие от стран ЕС, национальные стандарты как инструмент технического регулирования не получили надлежащей оценки при разработке стратегии экономического развития Республики Казахстан, формировании и реализации государственных программ, организации закупок для государственных нужд, реализации программ государственного кредитования и обязательного страхования. Предприятия не стремятся разрабатывать и применять государственные стандарты, а используют упрощенную схему – применяют стандарты организаций, в которых изначально заложены упрощенные технологии, а получаемая продукция отличается низкими потребительскими качествами».

Под зелёной экономикой будем понимать отрасли экономики и институциональные механизмы, улучшающие окружающую среду и экологическое качество жизни на экономически выгодной и долгосрочной основе, включая опосредованную экономическую эффективность, сокращение бедности и обеспечение широкого доступа населения к чистой энергии, воде и устойчивым земельным ресурсам.

Создан технический комитет ТК 54 по стандартизации «Системы менеджмента качества». Казахстан является членом ISO/TC 176 по разработке стандартов в области управления качеством и осуществляет голосование по стандартам менеджмента.

Предусмотрены меры по стимулированию внедрения международных стандартов в области систем менеджмента.

Литература

1. Иванов И.Н. Менеджмент корпорации: Учебник. - М.: М, 2004.
2. Теория системного менеджмента: Учебник / Под общ. ред. П.В. Журавлева, Р.С. Седегова, В.Г. Янчевского. - М., 2002.
3. Савкин В.И. Механизм информационного обеспечения экологического менеджмента // Менеджмент в России и за рубежом. - 2010. - № 6. - С. 102-109.
4. Барлыбаева Н. Инновационный механизм природосберегающих технологий // Промышленность Казахстана. - 2011. - № 6(69). - С. 34-36.
5. Рахимов Р. Развитие экологического менеджмента // Промышленность Казахстана. - 2005. - № 2(29). - С. 48-50.
6. Шмаль А.Г. Экологическая безопасность в системе государственного управления. - Бронницы: МП "ИКЦ БНТВ", 2004.
7. Хлобыстов Е.В. Оценка и моделирование экологической безопасности промышленного производства: региональный аспект. - Киев: СОПС, 2006.
8. Хаустов А.П., Редина М.М. Управление природопользованием. - М., 2005.
9. Государственный доклад "О состоянии и об охране окружающей среды Российской Федерации в 2005 году".
10. Косякова И. Кадровик. // Кадровый менеджмент, 2007, N 3.

БЮДЖЕТТІК РЕТТЕУДІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Сейітқан Ә.Ж., Кинашева Ж.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

Қазіргі заманғы мемлекеттік басқаруда мемлекеттік шығындардың экономикалық дамуға әсер ету мәселесі тартысты болып келеді.

Олардың экономикалық өсу қарқынына ықпал етуі қайшылықтарға толы: бір жағынан, шығындар көлемін ұлғайта отырып, мемлекет ішкі сұранысты арттырады, нарықтық инфрақұрылымды дамытады, «адам капиталына» инвестициялар жасайды, екінші жағынан, шығындарды шектен тыс ұлғайту салық ауыртпашылығын күшейтуге әкеледі, ал ол өз кезегінде экономикалық өсу қарқынына кері әсер етеді [1]. Төменгі салық түсімдер мемлекетке өз функцияларын орындау үшін қажетті қаражаттарды таба алмау қиыншылығын тудырады. Сонымен қатар салық түсімдері жетіспеушілігінің себебі салық ауыртпашылығы болуы мүмкін, осыған орай кірістерді ұлғайту салықтарды төмендету мен тиімсіз шығындардың нәтижесінде болатыны анық [2].

Бюджеттік реттеудің негізгі мақсаты экономиканың жоғары технологиялық секторларында инвестицияның өсуіне, экономикадағы инновациялық үрдістердің дамуына ықпал етуі қажет. Осы тапсырмаларды дұрыс шешкен кезде өңдеуші сектор инвестицияларды салық төлемдерін төмендету жолымен жүзеге асыруға қосымша қаражаттарды босата алады, отандық және шетелдік инвесторлар үшін қызығушылық тудырады.

Бюджеттік қаражаттарды шығындаудың негізгі бағыттарын жасау және олардың тиімділігін анықтау Қазақстан үшін ерекше мәнге ие. Біздің пікірімізше, жұмсалатын шығындардың тиімділігін үнемі бақылап отыру керек. Бақылау жасамау барлық жағдайда да мемлекеттің маңызды функцияларын орындауда қаражаттарды дұрыс бөлеуге әкеліп соқтырады.

Тиімді мемлекеттік саясат мемлекеттік шығындардың қысқаруында, ұлғаюында сипаттайды. Бұл жерде басты мәселе тек қоғамдық сектор мөлшері ғана емес, сонымен қатар, мемлекеттің өзінің функцияларын атқару тиімділігі туралы болуы керек. Мемлекеттік шығындардың шектен тыс көлемді қаражаттардың тиімсіз жұмсалуды, жоғары салық ауыртпашылығына, еңбекке деген ынтаның төмендеуіне әкеледі, бірақ бұл жерде мемлекеттік шығындарды және салықтарды қысқарту бюджеттік реттеудің тиімділігін бірден көтереді деген сөз емес. Барлық бюджеттік шығындарды бірқалыпты қысқарту оны экстен-

сивті ұлғайтумен бірдей қауіпті болуы мүмкін.

Пайыздық емес шығындарды абсолютті шамада бірқалыпты ұлғайту экономикалық өсудің позитивті факторы болып табылады, бірақ тиімді қаржылық бақылау болмаған жағдайда осындай шаралардың ынталандырушы әсері сөзсіз төмендейді [3].

Қалыптасқан жағдайдан шығу жолы бюджеттік реттеуді жүзеге асыруға қажетті материалдық базаны құруға, «шынайылықты» көтеруге және бюджеттік жүйенің барлық деңгейлерінде қаржы саласын арттыруға, сонымен қатар нарықтық инфрақұрылымды бюджеттік қаражаттарды тиімді пайдалану мен оның жеке сектор үшін қызығушылығын тудыруға мүмкіндік беретін мемлекеттік секторға кешенді реформа жасау керек [4].

Ғылым мен білім беру, сот реформасы мен денсаулық сақтауға нақты шығындардың ұлғаюына байланысты позитивті беталыстарға қарамастан тұтас алғанда бюджеттік реттеу экономиканың дамуы үшін қолайлы алғы шарты ретінде әлі де болса жеткіліксіз бағытталған. Қазақстан экономикасының ұзақ мерзімдегі тұрақтылығын қамтамасыз ету міндетін бюджеттік шығындарды қысқарта отырып шешуге болады.

Қазіргі таңда бюджеттік бағдарламалардың тиімділігін бағалау бюджеттік тапсырыстарды ұсыну кезінде бюджетті дайындау сатысында жүргізіледі. Бюджеттің шығыс құрамына енгізудің талаптарының бірі министрліктер мен ведомстволардың бюджеттік тапсырыстарының елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының басымдықтарына, индикативті жоспар бағыттарына және 2050 стратегиясына, дамудың мемлекеттік және салалық бағдарламаларына сәйкестігі және сонымен қатар осы шығындарды қаржыландырудың заңды негіздерінің болуы болып табылады.

Ғылым, білім беру, денсаулық сақтау және сот жүйелері сияқты бағыттарға арналған мемлекеттік шығындарды қысқартпай, оларды ұлғайту қажет.

Білім беру жүйесін жеткіліксіз қаржыландыру материалдық-техникалық базаның сапасына, оқытушылардың әлеуметтік мәртебесінің төмендеуіне ықпал етті. Білім беруге мемлекеттік бюджет қаражаттарының жеткіліксіздігі жоғары оқу орындарын коммерциялау есебінен толықтырылды [5].

Жоғары білімі бар мамандардың еңбек нарығының қажеттіліктерін есепке алмай стихиялы түрде өсуі кәсіби білім беру жүйесіндегі құрылып отырған жұмыс орындары мен мамандарды дайындау арасындағы теңсіздікке әкеліп отыр.

Қазақстан жағдайында мемлекетке жүктелген функцияларды ат-

қару сапасын жоғарылату институционалды реформаларды жүзеге асыру үшін маңызды қаржылық ресурстарды талап етеді. Бюджеттік шығындарды жұмсаудың тиімділігін арттыру құнды реформаны жүргізуді талап етеді. Осының салдарынан мемлекет экономикасының жағдайы төмендейді, олар қайтадан пайыздық емес шығындарды қысқартуға мәжбүр болады, сонымен қатар шығындарды қысқарту одан әрі олар тиімді жұмсалады дегенді білдірмейді. Керісінше, мемлекеттің қаржылық мүмкіндіктерін одан әрі қысқарту қаражаттардың жұмсалыуының тиімділігін бақылау мүмкіндігін төмендетеді.

Мемлекеттік шығындардың тиімділігін арттыру бюджеттік реттеуді жүргізудегі бағдарламалы - мақсатты тәсілді енгізумен тығыз байланысты. Бағдарламалы - мақсатты тәсілдің негізгі идеясы, бұл бюджеттік реттеуді жүргізу барысында мемлекеттік шығындар шамасын оларды жүзеге асыру нәтижесімен байланыстыру болып табылады. Сонымен қатар, қаржылық ресурс шығындар түрі бойынша емес, белгіленген мақсаттар бойынша бөлінеді. Қазақстан жағдайында бағдарламалы - мақсатты тәсілді енгізудегі басты кедергі экономиканың қайсыбір секторының жағдайы туралы нақты мәліметтердің жоқтығынан болуы мүмкін.

Нақты мәліметтер болмаған жағдайда мемлекеттік бағдарламаның орындалу дәрежесі мен қаржылық ресурстардың тиімді бөлінуін қамтамасыз ету мүмкін емес. Сонымен қатар, осы тәсілді пайдалануға объективті шектеулер де бар, өйткені барлық нәтижелер сандық мағынада есептелуі мүмкін емес. Сонымен қатар егер де бюджеттік қаражаттар қажетті нәтижені бермеген кезде де оларды одан әрі жұмсаудың объективті қажеттілігі болады.

Осы жағдайға байланысты, біздің пікірімізше, ғылыми жұмыстарды қаржыландыру тәсілін өзгерту қажет және оны бағдарламалы – мақсатты тәсіл мен ғылыми мекемелерді қаржыландыруды тікелей мемлекеттік қолдау үйлесімділігінде жүзеге асыру қажет.

Мемлекеттік тапсырыс аясында қаржыландыру үшін басым бағыттарды анықтаудың мәні зор. Мемлекет барлық ғылыми бағыттарды қаржыландыра алмайды.

Бюджеттік реттеудің тиімділігі мемлекеттік қаржы жүйесінің алдына қоятын мақсаттарды тәжірибеде жүзеге асыруға байланысты.

Қоғамның нақты қызығушылық тудыратын ұжымдық игіліктерді өндіруге бағытталған бюджеттік реттеуді жүргізудегі басты қиыншылық сандық және сапалық критерийлер жүйесі негізінде мемлекеттік шығындардың тиімділігін бағалау. Сонымен қатар, негізгі мәселе тиімділіктің сандық критерийін тандау болып табылады.

Бюджеттік шығындардың тиімділігін бағалау олардың әлеуметтік

және экономикалық тиімділігін шектеуді қарастырады. Әлеуметтік тиімділік деп бюджеттік шығындардың бір бірлігіне шаққандағы белгілі әлеуметтік нәтижеге жету деп түсініледі.

Елдің әлеуметтік және экономикалық дамуының деңгейін көтеру үрдісі көп жағдайларда мемлекеттің әсерінің тиімділігіне тәуелді болады, ол ең алдымен бағдарламалы - мақсатты тәсілдерге негізделген республикалық бағдарламалар жүйесі арқылы жүзеге асырылады [6].

Бюджеттің атқарылуына бақылау жасау формальды сипатта болады және негізінен бюджеттік қаражаттардың мақсатты пайдаланылуына бақылаудың азаюын сипаттайды. Сонымен қатар, бюджеттік шығындардың әлеуметтік-экономикалық нәтижелілігі мәселелері шеттеп қалады. Осылайша, бюджеттік реттеу шеңберінде қаражаттарды жұмсау осы шығындарға бағытталған нәтижелермен формальды байланыста болады.

Институционалды реформалар (әскери, сот, әкімшілік, ғылым мен білім беру кешені, медицина) ресурс жинау әлеуетіне ие, бірақ алғашқы кезеңдерде олар үздіксіз бюджеттік қаржыландыруды қажет етеді. Осындай шығындар экономикаға оң әсер етіп, ұзақ мерзімді болашақта тұрақты өсуге іргетасты қалайды. Мысалы, Польша мемлекетінде институционалды реформаларды жүргізуге жылына ЖІӨ-нің 2%-ы жұмсалады.

Республикалық мақсатты бағдарламалар әлеуметтік-экономикалық дамудың маңызды басымдықтарына бағдарламалы тәсілмен жүзеге асыруды қамтамасыз ететін, мемлекеттің бюджеттік реттеуді жүргізуінің маңызды құралдарының бірі болып табылады. Осындай тәсілді Ресей тәжірибесінде қолдану осы салада үлкен кемшіліктердің бар екендігін көрсетті. Ол тәжірибе жүзінде, Ресей экономикасының құрылымдық қайта құрылуына бағытталған, институционалды реформаны жүзеге асыруды қамтамасыз ететін құралға қарағанда, жекелеген жобаларды бюджеттік қаржыландыру тәсілі болды.

Орта мерзімді жоспарлау, бағдарламалы - мақсатты тәсілдің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Орта мерзімді бюджеттік жоспарлаудың болмауы институционалды реформаларды жүргізуге кедергі келтіреді. Институционалды реформаларды үздіксіз қаржыландыруды қамтамасыз ету мақсатында және мемлекеттік қаржы жүйесін жалпы тұрақтылық деңгейінде ұстап тұру үшін Қазақстанда мемлекеттің міндеттемелерін қарастыратын орта мерзімді бюджеттік жоспарлау жүйесі ендірілген. Орта мерзімді жоспарлау бюджеттік реттеудің стратегиялық бағыттарын жүзеге асыруда конъюктуралық факторлардың әсерін төмендетуге мүмкіндік беретін құрал болып табылады.

Бюджеттік реттеудің тиімділігі мемлекеттік қаржы жүйесінің алдына қоятын мақсаттарды тәжірибеде жүзеге асыруға байланысты.

Қоғамның нақты қызығушылық тудыратын ұжымдық игіліктерді өндіруге бағытталған бюджеттік реттеуді жүргізудегі басты қиыншылық сандық және сапалық критерийлер жүйесі негізінде мемлекеттік шығындардың тиімділігін бағалау. Сонымен қатар, негізгі мәселе тиімділіктің сандық критерийін тандау болып табылады.

Бюджеттік шығындардың тиімділігін бағалау олардың әлеуметтік және экономикалық тиімділігін шектеуді қарастырады. Әлеуметтік тиімділік деп бюджеттік шығындардың бір бірлігіне шаққандағы белгілі әлеуметтік нәтижеге жету деп түсініледі.

Бюджеттік үрдісті ұйымдастырудың қазіргі заманғы беталысы бюджетті орта мерзімді жоспарлауға өтуін, бюджеттік өкілеттіліктің институционалды нормалары мен нақты әдістемесінің өсуін қарастырады [7].

Мемлекеттік шығындардың энергия тасымалдаушылардың әлемдік бағаларына тәуелділігі, мемлекеттік қарыздың маңызды бөлігі, сонымен қатар, салық ауыртпашылығын төмендету қажеттілігі олардың тұрақтылығын орта мерзімді болашақта қамтамасыз ететін механизмдерді жасау қажеттігін білдіреді. Қаржы ресурстарын үнемдеудің елеулі мүмкіндігі мемлекеттік сатып алу жүйесін ұжымдандыру болып саналады.

Дамыған елдерде мемлекеттік сатып алу конкурсты сауда негізінде жүзеге асырылады, ол бюджеттік шығындардың тиімділігіне әкеліп, түрлі заңсыз іс-әрекеттерді болдырмауға жеткізеді.

Мемлекеттік сатып алуларды ашық конкурс негізінде жүзеге асыру әр түрлі бағалаулар бойынша бюджеттік қаражаттарды едәуір үнемдейді. Мемлекеттік сатып алу тұрақтылық және «шынайлығы» қағидаларын сақтай отырып жүзеге асырылуы қажет, өйткені ол мемлекет пен жабдықтаушы арасындағы қаржылық қарым-қатынастың транспаренттілігі қарастырады. Бұл үшін бюджет жүйесінің барлық деңгейінде мемлекеттік сатып алуларды жүзеге асыру тәртібін реттейтін заң болуы қажет.

Салық жүйесінің реформасы мемлекеттің қаржы ресурстарын пайдаланудың тиімділігін арттыруы қажет. Мемлекеттік шығындарды реформалау үрдісінде қабылданған бағдарламалық құжаттар бюджеттік қаражаттарды шығындаудың тиімділігін арттыруға бағытталуы қажет. Бюджеттік қаржыландыру әлі де болса нақты нәтижелерге аз байланысты, сондықтан әрдайым әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешуге ықпал ете алмайды.

Осылайша экономикалық дамудың жолына кедергі болатын не-

гізгі кедергілерге тек қана жоғары салық ауыртпашылығы ғана емес, сонымен қатар мемлекет өндіретін игіліктердің шығындар деңгейіне сәйкес келмейтін төменгі сапасы да әсер етеді. Мемлекеттік шығындар жүйесін кешенді реформалаусыз салық ауыртпашылығын төмендету ұзақ мерзімді болашақта мемлекеттің қаржы жүйесін тұрақтандыруға әкелмейді.

Осылайша, салық ауыртпашылығын төмендету тек қана салықтарды төмендетумен ғана емес, сонымен қатар мемлекеттік шығындардың тиімділігін арттыру мен мемлекеттің өз қызметін сапалы атқаруына да байланысты болады.

Бюджеттік қаражаттар ең алдымен ұзақ мерзімді болашақта экономикалық өсуге ықпал ететін негізгі бағыттарға шоғырлануы қажет [8].

Әдебиеттер

1. Аманжол М. Экономикалық дағдарысты мемлекеттік реттеудің тәжірбиелік және әдістемелік мәселелері // Қоғам және дәуір, 2010. – № 2. – Б. 118-119.
2. Баймағамбетов С. Современная социально-культурная политика. – Астана, 2013.
3. Бопиева Ж.К. Модернизация экономики Казахстана: теоретические основы, потенциал, механизмы. – Карағанды, 2005.
4. Пунин Е.И. Маркетинг, менеджмент и ценообразование на предприятиях. – М., 2003.
5. Құлпыбаев С., Ынтықбаева С.Ж., Мельников В.Д. Қаржы. – Алматы, 2010.
6. Орманбеков Ә.О. Экономиканы мемлекеттік реттеудің кейбір мәселелері. - Алматы, 2002.
7. Ихданов Ж.О. Экономиканы мемлекеттік реттеу. - Алматы, 2000.
8. Алимбаев А.А., Таубаев А.А. Кластерлерді қалыптастыру және дамыту. – Қарағанды, 2005.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ТУРИЗМДІ ДАМУ СТРАТЕГИЯСЫ

Ерембекова Д., Кинашева Ж.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

Туризмді дамытудың мақсаттары мен қағидалары.

Туризмді дамытудың мақсаты:

- сапасы, халықаралық туристік рынок жағдайында өндіруге, сатуға және бәсекелестікке төтеп беретін өнім өндіруге және сатуға қабілетті, рентабельді туризм индустриясын құру жолымен туризмді экономиканың табысы жоғары салаға айналдыру;

- республиканың туристік әлеуетін арттыру;

- тарихи-мәдени және табиғи - рекреациялық ресурстарды сақтау және ұтымды пайдалану;

- халықтың барлық жіктерінің туристік ресурстарға қол жеткізуін қамтамасыз ету, туристік қызмет көрсетуге деген сұранысты барынша қанағаттандыру;

- тұрғындардың жұмыспен қамтылуын ынталандыру;

- мемлекеттік және жеке құрылымдардың туризм саласындағы өзара бірлескен іс-қимылының тиімділігін арттыру;

- шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту болып табылады.

Республикада саланы дамыту мынадай қағидаттарды негізінде жүзеге асырылады:

- әрбір адамның демалу және бос уақытын өткізуге деген құқығын іске асыруы;

- халықтар мен мемлекеттер арасындағы өзара түсіністік пен ынтымақтастықтың ізгілік сипатын, бейбітшілік пен сыйластық, нәсіліне, жынысына, тілі мен дініне қарамастан, адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын сақтау;

- әділеттік пен егемендік, саяси, экономикалық және әлеуметтік жүйесіне қарамастан, мемлекеттердің ішкі ісіне қол сұқпау;

- қоршаған ортаға және мәдени игіліктерге ұқыпты қарау;

- әлеуметтік тепе-теңдік пен даму, жеке адам мен қоғамның игілігін арттыру;

- туризмді тұрақты дамыту.

Алға қойылған мақсаттарды іске асыру үшін мынадай міндеттерді шешу қажет:

- туризм саласындағы мемлекеттік саясатты жандандыру;

- туристік қызметті реттеу жүйесін жетілдіру;

- туризм индустриясының құқықтық, ұйымдастырушылық және экономикалық негіздерін одан әрі дамыту;

- туристік рынокты демпингке қарсы және мемлекеттік қолдаудың басқа да шараларын қабылдау арқылы қорғау;

- туристердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету;

- тартымды туристік объект ретінде Қазақстанның беделін қалыптастыру;

- ақпараттық қамтамасыз ету жүйесін жетілдіру;

- туризм саласындағы ғылыми зерттеулерді тереңдету;

- туризм саласындағы қызмет көрсетудің статистикалық есебінің әдіснамасын халықаралық стандартқа сәйкестендіру;
- туристік объектілерді қайта жаңғырту мен салу үшін отандық және шетелдік инвестицияларды тарту жолымен туризм инфрақұрылымын дамытуды ынталандыру;
- туристік қызметті стандарттау, сертификаттау мен лицензиялау негізінде туристерге қызмет көрсетудің сапасын арттыру;
- туризм саласындағы кадрлар даярлау мен олардың біліктілігін арттыру жүйесін дамыту;
- туризм саласындағы халықаралық ынтымақтастықты дамыту;
- қоршаған ортаны қорғау жөніндегі шараларды қамтамасыз ету, теріс әлеуметтік әсерлерді бәсеңдету және мәдени мұраны сақтау;
- туризм саласындағы келеңсіз үрдістерден арылу.

Маркетинг стратегиясын әзірлеу

Ұлттық туристік өнім және оны дамытудың әлеуметіне сәйкес маркетинг стратегиясын әзірлеу қажеттілігі бар.

Маркетинг стратегиясын іске асыру мақсатында мемлекет мынадай міндеттер белгілеп отыр:

- сапалы туристік қызмет көрсетуді ұсынатын туристік орталық ретінде Қазақстан туралы туристер жіберілетін негізгі елдерде жағымды пікір қалыптастыру;
- Қазақстанды ерекшелейтін сипаттамаларға және артықшылықтарға негізделген маркетингтік іс-шараларды әзірлеу және жүзеге асыру;
- қосымша мүмкіндіктер бере отырып, төлем қабілеті жоғары деңгейдегі туристерді тарту;
- жеке сектордың маркетингтік жұмысына қолдау көрсету;
- Германия, АҚШ, Ұлыбритания, Франция, Ресей, Қытай, Жапония және т.б. туристер ағынының дәстүрлі рыноктарына ұлттық туристік өнімнің енгізілуін күшейту;
- рыноктың жаңа сегменттерін айқындауға бағытталған зерттеулер жүргізу;
- ел аумағында орналасқан көрнекті туристік орындар мен объектілердің бүкіл ауқымын әлемдік рынокқа жал жыту;
- ғылыми негізделген өткізу әлеуетін ескере отырып, республика аумақтарына туристік ағынның теңдестіре бөлінуін қамтамасыз ету;
- жыл ішінде туристік инфрақұрылымның бірқалыпты жүктемесін қамтамасыз етуге бағытталған маркетингтік және бағалық тәсілдерді қолдану арқылы туризмнің маусымдық жылжытылуын күшейту;
- ұлттық туристік өнімді жылжытудың жаңа ақпараттық техно-

логияларын пайдалану;

- туризмді дамытудың тұрақты сипатын насихаттау қажет.

Бағдарламаның басты мақсаты – қазақстандық және шетелдік азаматтардың әртүрлі туристік қызметтерге қажеттілігін қанағаттандыру үшін кең мүмкіндіктерді қамтамасыз ететін қазіргі заманғы тиімділігі жоғары және бәсекеге қабілетті туристік кешен құру, саланы дамытудың экономикалық және құқықтық тетіктерін әзірлеу әрі Қазақстанның туристік өнімінің сапасын қамтамасыз ету жөнінде мемлекеттік деңгейдегі шараларды іске асыру [2].

Бағдарламаның міндеті

Бағдарламаның қойылған міндеттерге сәйкес бірінші кезектегі міндеттері мыналар болып табылады:

- туризмде әлеуметтік-экономикалық өзгермелі жағдайларға, мақсаттарға, қағидаттарға және туристік қызметті жүзеге асыру міндеттеріне жауап беретін мемлекеттік реттеудің жаңа көзқарастар жүйесін қамтамасыз ету;

- мемлекеттің туризм саласында республикалық уәкілетті орган арқылы әрекет ететін басқарудағы, атқарушы органдар мен ұйымдар арасында өзара іс-қимылын реттеудегі рөлін күшейту;

- Қазақстан Республикасында туризмді дамытудың нормативтік құқықтық базасын, осы саладағы мемлекеттік реттеу тетігін жетілдіру;

- туристік саланы кадрлық, ғылыми әдістемелік, жарнама – ақпараттық қамтамасыз ету жөнінде шаралар қабылдау;

- туризмнің инфрақұрылымын дамыту.

- туризмнің материалдық базасын жаңғыртуға, жаңа объектілері құрылысын жандандыруға жәрдемдесу жөніндегі шаралар кешенін әзірлеу;

- Қазақстанның туристік өнімін туристік қызметтердің әлемдік рыногына жылжыту;

- туризм және қызмет көрсету салаларында шағын кәсіпкерлікті дамытуды, халықтың жұмыспен қамтылуын ынталандыруды қамтамасыз ету;

- сала субъектілерін инвестициялау және қаржыландырудың, кредиттеудің басқа да нысандары үшін жағдайлар жасау.

Бағдарламаны қаржыландыру

Бағдарламаны іске асыру үшін боланы отырған шығыстар мынаны құрайды: республикалық бюджеттен 2014-2016 жылдарға жыл сайын – 32604 мың теңге; жергілікті бюджеттен 2014 жылға – 125989,7 мың теңге; 2015 жылға – 84898,5 мың теңге, 2016 жылға –

83448,3 мың теңге, сондай-ақ басқа да қаражат тартылуы мүмкін.

Бағдарламаны іске асырудан күтілетін нәтиже

Бағдарламаны іске асыру барысында туризмнің ішкі және келу бағыттары бойынша туристердің жалпы ағынының 2014 жылы 80 мың адамнан 2016 жылы 150 мың адамға дейін тұрақты өсуін қамтамасыз ету көзделуде, бұл ретте ол жыл сайын орта есеппен 17500 адамға өседі деп болжанып отыр.

Келу туризмінің көлемін 2014 жылы 24 мың адамнан 2016 жылдың аяғына 60 мың адамға дейін көбейту болжанып отыр. Бұл ретте екі бағытта да туристердің жалпы көрсеткіші бойынша келу туризмінің үлесі 2003 жылы 30%-дан, келесі жылдары 40%-ға дейін артаыны стратегиялық тұрғыдан алғанда маңызды болып табылады және жылына 7 мың адамға дейін өсетін болады.

Ішкі туризмнің көлемі де 2014 жылғы 56 мың адамнан 2016 жылы 90 мың адамға дейін көбейеді. Республиканың ішінде туристер ағынының жыл сайынғы өсуі 10500 адамды құрайды деп күтілуде.

Бағдарламаны іске асырудың тиімділігі 2014-2016 жылдарға арналған болжамды көрсеткіштер бойынша есептелінеді.

Бір шетел туристі өзінің болуы кезінде бюджетке орташа есеппен 700 АҚШ долларын әкелген жағдайда, келу туризмінен бюджеттің жыл сайынғы толықтырылуы мыналарды құрайды:

2014 жылы – 32,2 млн. АҚШ доллары;

2015 жылы – 37,1 млн. АҚШ доллары;

2016 жылы – 42 млн. АҚШ доллары.

Келу туризмінен барлығы 2014-2016 жылдар кезеңіндегі бюджет түсімінің жиыны 111,3 миллион АҚШ долларын құрайтын болады.

Әлемдік практикада бір шетелдік туристке қызмет көрсетуден 9 жұмыс орны құралатынын ескерсек, онда келу туризмі есебінен 2014 жылы – 414 мың жұмыс орнын, 2015 жылы – 477 мың жұмыс орнын, 2016 жылы – 540 мың жұмыс орнын ықтимал қамтуға қолдау көрсетіледі.

Жалдау арқылы жұмыс істейтін қызметкерлердің орташа жалақысы жылына шамамен 20%-ға өсуін ескеріп (немесе нақты көрінісінде 6 пайызға), келу туризмі көлемінің ұлғаюы арқасында жұмыспен қамтылған халықтың табысы өсе түседі.

Бағдарламаның іске асырылуы республикалық бюджетке едәуір түсімді қамтамасыз етеді.

Бағдарламада әзірленген шаралар елдің ішіндегі де, сондай-ақ шет елден келетін туристер ағынының бұдан әрі ұлғаюына жәрдемдеседі және түпкі нәтижесінде халықаралық кәсіпкерлік және іскерлік

ынтымақтастық саласы ретінде ұлттық туристік өнім тартымдылығының артуына едәуір қол жеткізетін болады.

Қазіргі туризм – бұл әлемдік экономиканың құлдырауын білмейтін саласы.

Қорыта айтқанда жалпы туризм мемлекетке 3 оңтайлы нәтиже береді:

1. Шетел валютасының құйылуын қамтамасыз етеді және төлем теңгерімі мен жиынтық экспорт сияқты экономикалық көрсеткіштерге оң ықпал жасайды.

2. Халықтың жұмыспен қамтылуын қамтамасыз етеді. Бүкіл әлемдік туристік ұйым (БТҰ) мен Бүкіл әлемдік туризм және саяхат кеңесін бағалау бойынша туризм өндірісінде құрылатын әрбір жұмыс орнына жұмыс орны келеді. Туризм тура немесе жанама түрде экономиканың 32 саласының дамуына ықпал жасайды.

3. Елдің инфрақұрылымын дамытуға жәрдемдеседі.

Туризм елдің тұтас аудандарының экономикасына белсенді әсер етеді.

Туризм саласындағы шаруашылық жүргізуші субъектілерінің құрылуы немесе жұмыс істеуі жол көлігі, сауданы коммуналдық тұрмыстық, мәдени, медициналық қызмет көрсетуде дамытумен тығыз байланысты. Сөйтіп, туризм индустриясы басқа экономикалық секторлардың көпшілігімен салыстырғанда неғұрлым дәрменді мультипликаторлық тиімділікке ие.

Туризм жеке және ұжымды жетілдіру құрамы ретінде жоспарлануы және тәжірибеге іске асырылуы тиіс демалыспен, бос уақытты өткізуді спортпен айналысумен байланысты қызмет.

Туризм жылдам және тұрақты дамуы, оның қоршаған ортаға барлық секторларымен қоғамның әл-ауқатын күшті әсерін назарға ала отырып, үкімет Қазақстанның ұзақ мерзімдік дамуы бағдарламасында туристік саласы басымдық ретінде белгілі.

Осы тұжырымдама туризм саласында тұтас мемлекеттік саясатты қалыптастыруды, Қазақстанда қазіргі заманғы бәсекеге қабілетті туризм индустриясының құқықтық ұйымдастырушылық және экономикалық негіздерін қалыптастыруды көздейді [3].

Әдебиеттер

1. Папирян Г.А. Экономика туризма. - М.: «Финансы и статистика», 2008.
2. Зорин И.В. и др. Менеджмент туризма. - М., 2006.
3. Сапрунова В. Туризм: эволюция, структура, маркетинг. - М., 2007.

АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕНДІ ДАМУДА БӘСЕКЕЛЕСТІК СТРАТЕГИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Сандыбаев Е.Е., Кинашева Ж.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

Нарықтық қатынас жағдайында тиімді еңбек ету бәсекелестік тартымдылықты күрделей түсе отырып, кәсіпорындардың тұрақты жұмыс істеуіне итермелейді. Сапалы бәсекеге лайықты өнім өндіруге барлық өндірістер жұмыс істейді, бұл олардың тұрақтылық пен жаңалаудың бір түрі. Осы қойылған мақсаттарына жету үшін, олар өздеріне ұзақ мерзімді бағдарлама қабылдайды.

Экономикада тұрақты экономикалық өсуді ұстап тұру үшін, экономикалық жүйені нығайтуға және тұрақтандыруға керекті ең пәрменді механизмін пайдалану керектігі туып отыр. Мұндай механизм жеткілікті. Осындай, механизмнің бірі – стратегиялық жоспарлау. Бұл жүйе экономикалық тәуелсіздік өсу жолына бет алған әлемнің көптеген мемлекеттерінде XX ғасырдың аяғынан бастап кеңінен қолданыла бастады.

Өндірістерде және экономикада бәсекелестік жағдайында жандандыру үшін өнім өндіруде шаруашылықтарға сәйкес тұжырымдамасына қатысып, ондағы қойылған мәселелерді талдай отырып, болжам дайындау. Бұл жөнінде американдық экономист-ғалым М. Портердің айтуынша «Бәсекелестік стратегиясын» жандандыру шаруашылықтың сапалы өнім өндіруіне ұмтылдырады дегенді айтқан. Шаруашылық бәсекелестік стратегиясын жасай отырып, өзінің тиімді мол көлемде өнім өндіруге, ұзақ мерзімде алдыңғы қатарда болуға ұмтылатындығын көптеген мемлекеттердің жұмыс тәжірибелері көрсетуде. Оның айтуы бойынша: «Көп салалы бәсекелестік стратегиясы болмайды, тек қана стратегия белгілі саланың жағдайымен әр бір шаруашылықтың игілігінде бар капитал мен дағдысымен келісілген жетістік әкелуі мүмкін», дегенді айтқан.

Осы белгіленген стратегиялық даму болжамында М. Портердің айтуы бойынша екі басты факторларды іске асыру керек. Олар: саланың құрылымы, шаруашылық жұмыс жасайтын және сала аясында оның алып тұрған орны (позициясы). Ол үшін бірінші кезеңде саланың құрылымын анықтау керек, екіншіден ондағы бәсекелестік күштердің қатынастарын құрайтын факторларды білу болып табылады. Зерттеулердің көрсетімі - болжамы бойынша оны анықтауда жүргізілетіні анықталды. Олар:

- бәсекелестіктің өзара байланыстылығы;
- жаңа бәсекелестің пайда болу қаупі;

- тауар жеткізіп берушілердің саудаласуға қабілеттілігі;
- сатып алушылардың саудаласуға қабілеттілігі;
- тауардың пайда болуы және ауыл шаруашылық қызметінің қауіпі [1].

Осы күштердің бір-бірімен қатысуы арқылы олардың жұмсайтын шығынына және инвестицияны пайдалану шамасына қарай шаруашылық баға белгілеуі мүмкін, оған келістік күштер әсер етуі мүмкін.

Өндіріс саласындағы бағыт алған бәсекелестіктің артықшылығы, шаруашылықтардағы нарықтық ортаны тұрақтылығымен қамтамасыз етілуі қарастырылады. Ол екі әдіспен жеткізілуі көзделеді: біріншісі – ең төменгі шығынмен массасы көп пайданы алуға мүмкіндік туғызатын, немесе сатылатын өнімдерді дифференциациялар арқылы жүргізу. Дегенмен, саладағы бағытқа бәсекелестік өрістің таңдалуы әсер етеді: сатылатын өнімнің өндірілуінің түрі, өткізу нарығы, тұтынушыларға қызмет көрсету айналымы, жақын орналасқан шаруашылықтардың саны (тартымдылық әлеуеті) [2].

Өндірістерде өнімді жоспарлаудың бағдарламалық-мақсаттық әдісі экономикалық құбылыстарға, ірі мәселелерді шешуге жүйелік, кешенді көзқарас керектігіне негізделген. Себебі, кез-келген саланың дамуы, басқа да салалардың шикізат беретін, отын-энергетика, қосалқы бөлшектер шығаратын және сол саланың өнімдерін пайдаланатын, сол салаға әр түрлі қызмет көрсететін (тасымал, байланыс т.б.) салалардың даму көрсеткіштерімен тығыз байланысты болады. Сондықтан алға қойған мақсатқа жету жолдарын көрсететін жоспар (стратегия) жасалған кезде осы жоғарыдағы көрсетілген байланыстардың бәрі ескерілуі керек.

Бағдарламалық-мақсаттық әдіс мемлекеттік, салааралық және аймақтық бағдарламалар қабылдағанда қолданылады. Олардың алға қойған мақсаты анықтала отырып, сол мақсатты орындаудың жолдары мен құралдары көрсетіледі. Ірі бағдарламаларда бірнеше кіші бағдарламалар болады. Олардың өзіндік маңызы болады және экономикалық тиімді жолдары көрсетіледі.

Бағдарлама - мақсаттық әдісінде оның ішінде бірнеше күрделі мәселе қаралады:

- өндірістің экономикалық дамуындағы негізгі мәселелер: ғылыми-техникалық, экономикалық, әлеуметтік;
- мәселелерді шешу үшін материалдық, еңбек және қаржы, тағы басқа ресурстарды тиімді пайдалану жолдары;
- кешенді мәселелерді шешу үшін ресурстарды үйлестіру, баланстық үйлестіру деңгейлері;
- кешенді бағдарлама көрсеткіштерін салалық және аумақтық

жоспарлаумен байланыстылығы.

Қазіргі экономиканың әлемдік бәсекелестікте шаруашылықтардың тәжірибесінде жалпы мемлекеттік макроэкономикалық жоспарлау бюджеттік, стратегиялық, индикативті, директивті түрлерге бөлінуде. Соның ішінде экономикасы дамыған елу елдің қатарына қосылу үшін, бәсекеге қабілетті өнім өндіру үшін, Қазақстанға стратегиялық және индикативті жоспарлаудың маңызы айтарлықтай болып отыр.

Стратегиялық жоспарлау дүние жүзіндегі мемлекеттердің кеңінен қолданып жүрген арнаулы білім (қызмет) саласы.

Стратегиялық жоспарлаудың мәні, шектеулі қор көлемі бойынша дамудың магистралды бағытын тауып, экономиканың қолайлы тұстарын тиімді пайдаланып жағымсыз жақтарының әсерлерін бейтараптандыру.

Егер күшті (ұтымды) және әлсіз жақтарын талдауда саланың ішкі факторлары қаралатын болса, онда мүмкіндіктер мен қатерлерді бағалауға сыртқы факторлар зерттеледі. Оның ішінде, нарықтың қатерлі бәсекелестік дұрыс. Өйткені, пайдаланылмаған мүмкіндік, оны бәсекелестер дұрыс пайдаланған жағдайда қауіп-қатер болып шығуы мүмкін.

2007 жылы аймақта өңдеуші өнеркәсіп орындарында жылдық өсу қарқыны 8-8,4% мөлшерінде болса, ол 2020 жылы еңбек өнімділігі кемінде үш есеге арттыру және жалпы ішкі өнімде энергия сыйымдылығын 2 есе төмендету, өңдеуші өнеркәсіптердің негізгі қорларының өнімділігін арттыру белгіленген:

- кәсіпкерлік ахуалды, құрылымды және жеке секторларды ынталандыратын, әрі бәсекелестік артықшылықты жетілдіретін қоғамдық институттарды қамту, қосылған құнға барынша қол жеткізе отырып, нақты өндіріске қосылған құндар тізбегіндегі элементтерді игеру;

- ғылымды көп қажет ететін және жоғарғы технологиялық экспортқа негізделген өндірістерден өнім өндіру бәсекеге тартымды, оларды ынталандыру;

- мемлекеттің экспорттық әлеуметтік қосылған құны, жоғарғы тауарлар мен қызметтердің пайдасына қарай әртараптану;

- сапаның әлемдік стандартына көшу;

- дүние жүзілік ғылыми-техникалық және инновациялық үрдістерге қосыла отырып, өңірлік және әлемдік экономикамен ықпалдасуды күшейту қарастырылған.

Стратегиялық жоспарлаудың республика бойынша 2010-2020 жылдарда жүзеге асыру кезеңдері:

- 1-кезең 2010-2011жылдар;

- 2-кезең 2012-2016 жылдар;

- 3-кезең 2017-2020 жылдар.

Стратегия жоспарын іске асыруға жұмсалатын инвестициялық сипаттағы тікелей шығындардың болжамды мөлшері жылына 1,2 млрд. АҚШ долларына белгіленген. Ал, стратегияны іске асыруға белгіленген мемлекеттік шығындардың құны 2012 жылғы бағалармен жылына 260 млн АҚШ долларын құрайтыны қаралған.

Стратегиядағы іс-шараларды қаржыландыру үшін Даму Банкінің, инвестициялық қордың, инновациялық қордың қаржыларын тарту белгіленген.

Болжамдар бойынша индустриялық-инновациялық саясатты белсенді жүргізу экономиканың өсу қарқынын жылына кемінде 8,8-9,2 пайызға қамтамасыз етеді. Бұл 2007 жылмен салыстырғанда 2020 жылы жалпы ішкі өнім көлемін 3,5-3,8 есеге көбейтуге мүмкіндік беретінін көзделуде. Ал, өңдеуші кәсіпорындарда жылдық орташа өсу қарқыны 8-8,4 пайызға дейін жеткізуге, еңбек өнімділігін салыстырмалы жылдары кемінде 3 есе арттыруға, ЖІӨ-ге энергия сыйымдылығын 2 есе төмендетуге мүмкіндік береді.

Стратегия жоспарын іске асыруда:

- жалпы ішкі өнім құрылымында өнеркәсіптің үлестік салмағы 2020 жылы 46,5 пайыздан 50-52 пайызға дейін мөлшерде ұлғаяды;

- ЖІӨ-дегі құрылымдарда ғылыми және ғылыми-инновациялық қызметтің үлестік салмағы 2007 жылғы 0,9 пайыздан 2020 жылы 1,5-1,7 пайызға артады.

Сонымен, Қазақстанның 2020 жылға арналған мемлекеттік экономикалық стратегиялық жоспары ішкі саясатты қалыптастырып жаңа экономика салаларын әртараптандыру арқылы дамудың шикізаттық бағытынан, тұтынушыларға дайын өнім жеткізу кезеңінен өтіп, мемлекеттің тұрақты дамуына қол жеткізуге мүмкіндік алатынын айтуға болады.

Республикадағы өңдеуші өнеркәсіпте және қызмет көрсету саласында бәсекеге қабілетті және экспортқа төтеп беретін, бейімделген тауарлар, жұмыстар және қызметтер өндірісі мемлекеттік индустриялы - инновациялық саясаттың басты бағыттары болып қала бермек.

Дегенмен, қазіргі кезде Қазақстанның экономикасы, әлемдік экономиканың жаһандану жағдайында, бірқатар мәселелерге тап болуда. Оларға мыналарды жатқызуға болады:

- өндірістердің әлі де болса шикізаттың бағыттылығының барлығы;

- экономиканың, әлемдік экономикадағы бірлесуіне әлсіздігі;

- мемлекет ішіндегі салааралық және өңіраралық экономиканың бірлесуінің босандығы;

- ішкі нарықта тауарлар мен қызметтерге деген тұтыну сұранысының мардымсыздығы;
- өндірістік және әлеуметтік инфрақұрылымның дамымауы;
- кәсіпорындардың жалпы техникалық және технологиялық тұрғыдан артта қалушылығы;
- ғылым мен өндірістің арасындағы өзара тығыз байланыстың болмауы;
- ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарға қаржының аз бөлінуі;

- ғаламдану үрдісіне, менеджмент және сервистік – технологиялық экономиканың өтуге бейімделмеуі, міндеттерінің сәйкес келмеуі.

Осы мәселелерді шешу үшін, Даму Банкі, мемлекеттің инвестициялық қоры және басқа стратегиялық жоспарлауға қатысатын институттар ғылымды және инновациялық қызметтерді ынталандыратын бағыттарды және инновациялық саясатты жүргізулері керек. Осы қойылған мақсаттарға қол жеткізу үшін қаржы нарығын одан әрі дамыту және білім беру, монополияға қарсы, инфрақұрылымдық саясатты жетілдіру мәселелері алда тұр.

Енді, стратегиялық жоспарлаудың әлемдік тәжірибесіне талдау жасасақ, оларда жоспар сыртқы және ішкі факторларға қарай 2016-2017 жылдары экономиканы дамытудың қарқындарын негіздейтін орталық және жергілікті ұйымдардың экономикасын жеке және мемлекеттік секторларды дамыту үшін іс-қимылын анықтау белгіленді.

Стратегиялық жоспарлауда, әлемдік тәжірибе сәтті де, сәтсіз де стратегиялар жеткілікті. Кей жағдайда, орындалуы мүмкін емес стратегиялық жоспар, нәтижелі түрде жүзеге асырылады, керісінше, кейбір стратегиялық жоспар тиімді ұйымдастырылғандығынан, іс-әрекеттерінің байланыссыз жүргізілмегендігінен және т.б. себептерге байланысты іске аспай қалады. Мұндай жағдай ауыл шаруашылықтарында көптеп кездеседі.

Өндірістерде жоспарланған стратегия аралас болуы да мүмкін, нақты жағдайға байланысты жоғарыдағы көрсетілген стратегиялардың элементтерінен құрылуы мүмкін.

Стратегиялық жоспарлардың орындалуын кезеңдерге бөлу керек. Ол ішкі және сыртқы бақылау үшін қажет [3].

Әдебиеттер

1. Мамыров Н.К., Ихданов Ж. Государственное регулирование экономики в условиях Казахстана (теория, опыт, проблемы). Учебное пособие. - Алматы, 2008.
2. Курбанов С.К. Курманбаев С.К., Нуременов Н.Г. Антикризисное

регулирование и управление в аграрной сфере Республики Казахстан // Научное издание. - Алматы, 2008.

3. Шукуров А.К. Механизм государственного регулирования сельского хозяйства в регионе и проблемы его развития // Вестник ОГУ №7, 2009.

ҚАЗАҚСТАН ҚОҒАМЫНДА МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТТІҢ ДАМУЫНА ТАЛДАУ

Алтай А., Кинашева Ж.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

Бүгінгі күні Қазақстанда мемлекеттік қызметтің конкурсты – мансаптық үлгісі жүргізілуде. Аталмыш үлгі өзін айтарлықтай тиімді екендігін танытты, алайда қазақстандық үлгі тек жақсы ұйымдастырылған түрде ғана емес, сонымен қатар, ТМД елдері үшін үлгілі нұсқа ретінде болуы қажет. Белгіленген мәселелі сұрақтарды есепке ала отырып, мемлекеттік қызметтің қазақстандық жүйесінің әрі қарайған жетілдіруде келесі ұсыныстарды бөліп көрсетуге болады.

1998 жылы 18 қыркүйекте алғаш рет посткеңестік кеңістікте, Қазақстанда ел Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Жарлығымен мемлекет Басшысына тікелей бағынышты және есепті құзыретті орган – Қазақстан Республикасының Мемлекеттік қызмет істері агенттігі құрылды. Аталмыш орган мемлекеттік қызмет аясында біріңғай мемлекеттік саясатты жүзеге асырады. Осылайша, ел Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясында қойылған міндеттер негізінде мемлекеттік қызмет реформасы мемлекеттің маңызды институты ретінде негіз қалады.

Қазақстан Республикасында мемлекеттік қызметкерлердің құқықтық мәртебесі ҚР Конституциясымен, ҚР «Мемлекеттік қызмет туралы» заңымен және басқада нормативтік құқықтық актілермен реттеледі.

Соңғы жылдары жүргізілген реформалардың нәтижесінде мемлекеттік қызмет саласы түбегейлі өзгеріске ұшырады. Осылайша мемлекеттік қызметшінің құқықтық мәртебесі де жаңаша сипатқа ие болды.

Елбасының саяси еркінің және уәкілетті органның арқасында, біршама аз уақыт ішінде мемлекеттік қызмет байланысын регламенттейтін жаңа «Мемлекеттік қызмет туралы» Заң және 20 заңдық актілер қабылданды. Бұл үлкен жұмыс Агенттіктің бірінші Төрағасы Ә. Байменовтың басшылығымен жүргізілді [1].

Елбасы 2013 жылдың 14 желтоқсанында мемлекеттік қызметтің жаңа жүйесі туралы Заңға қол қойды. Ал, 2014 жылдың 26 наурызынан бастап «Мемлекеттік қызмет туралы» Заңдағы өзгерістер қолданысқа енгізілді. Бұл Мемлекет басшысының саяси күш-жігерінің арқасында Қазақстанда мемлекеттік қызметтің жаңа моделі қалыптасып, осы саладағы реформаның жаңа кезеңі жүзеге асырылатынын білдіреді.

Мәселен, мемлекеттік қызметшілер санатына бұрын мемлекеттік басқару жүйесінде болмаған «А» корпусы қосылады. Олар – Қазақстан Республикасының Президенті айқындайтын кадр резервіне іріктеудің және конкурстық іріктеудің ерекше тәртібі, сондай-ақ арнайы біліктілік талаптары көзделген басқарушылық деңгейдегі мемлекеттік әкімшілік лауазымдар. Яғни, оған министрліктердегі қазіргі жұмыс жасап жатқан жауапты хатшылар мен комитет төрағалары т.б. жатады. Олардың барлығы арнайы тесттен өтеді, оның ішінде ескеретіні осы санаттағылардың барлығының мемлекеттік тілден тест тапсырады.

Жаңа заң бойынша «Б» корпусы деген ұғым пайда болған. «А» корпусына басқарушы қызметкерлер топталатын болса, «Б» корпусына атқарушы, яғни орындаушы қызметкерлер жиынтығы. Кадрларды, мемлекеттік қызметкерлерді бұлайша бөлу – мемлекеттік қызметкерлердің қызметтік сатыда көтерілуін дұрыс жүргізуге, жалпы алғанда, мемлекеттік қызмет сапасын арттыруға жағдай жасайды. «А» корпусында жұмыс жасау үшін қызметкер алдымен «Б» корпусында ұзақ та қажырлы еңбек етуге тиіс. Тек содан кейін ғана оған алғашқы корпусқа өтуге мүмкіндік тұмақ. Бұл – еліміздегі мемлекеттік қызмет жүйесінің жанданып және мемлекеттік қызмет сапасының жақсартылып, келе жатқанын көрсетеді.

Енді жоғары лауазымды шенеунік басқа қызметке ауысқанда өзімен бірге кеңесшісін, көмекшісін және баспасөз хатшысын ғана алып бара алады.

Қазіргі таңда мемлекеттік қызметкерлердің алаңдататын мәселелердің бірі жұмыс орынының сақталып қалуы. ҚР Мемлекеттік қызмет туралы заңының 8 бабына енгізілген жаңа 8-1 бөлігіне сай, Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру бағдарламалары бойынша мемлекеттік тапсырыс шеңберінде оқуға немесе тағылымдамаға жіберген жағдайда жұмыс орнының (лауазымының) сақталуы қарастырылған.

Жаңа қабылдаған заң бойынша мемлекеттік қызметшілердің негізгі міндеттеріне: қызмет этикасы нормаларын сақтау, лауазымдық өкілеттіктерін жүзеге асыру кезінде бейтарап және саяси партиялар-

дың, діни және өзге де қоғамдық бірлестіктердің қызметінен тәуелсіз болу, мемлекеттік меншіктің сақталуын қамтамасыз ету өзіне сеніп тапсырылған мемлекеттік меншікті тек қызметтік мақсатта пайдалану міндеттері қосылған.

Жаңа Заңды қабылдау мемлекеттік қызметтің шетелдік жүйесін алдын ала мұқият зерделеуді қажет етеді. Халықаралық тәжірибе сараптамасы көрсетіп отырғандай демократиялық мемлекеттің негізгі мемлекеттік қызметі болып меритократия болып табылады.

Меритократия, тиімділік, нәтижелілік, транспаренттік және қоғамға есептілік қағидаттарына негізделген мемлекеттік қызмет жүйесін кәсібилендіру мемлекеттік басқару жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін және халыққа сапалы қызмет көрсетуді қамтамасыз етудің аса маңызды факторы болып табылады.

Меритократия – мемлекеттік қызметтің жеке еңбегіне лайық негізделген жүйе, ол өзіне келесі элементтерді қосады:

- мемлекеттік қызметке кіру және ауысу кезіндегі міндетті конкурстық іріктеу;
- мемлекеттік қызметтің құқықтық және әлеуметтік қорғалуы;
- бірдей жұмысты атқаруына байланысты еңбек ақыны тең төлеу;
- өз қызметінде тиімді нәтижелерге жеткен мемлекеттік қызметшілерді ынталандыру;
- қызмет нәтижелілігін жақсарту мақсатында мемлекеттік қызметшілерді үнемі оқыту [2].

Жалпы алғанда меритократия мемлекеттік қызметтегі адам ресурстарын тиімді пайдалануға бағытталған жүйе болып табылады.

Дәл осы қағидалар жаңа «Мемлекеттік қызмет туралы» Заң мен заңдық актілер негізіне енген. Мемлекеттік қызметтің қазақстандық моделінде тек шетелдік тәжірибелер ғана емес, сонымен қатар, ұлттық дәстүр, басқару мәдениеті де есепке алынған.

Бірінші оң нәтиже мемлекеттік қызметшілердің саяси және әкімшілік қызметкерлер болып заңнамалық бекітіліп бөлінуі. Бұл саяси процесстердің мемлекеттік аппаратқа әсерін төмендетіп, әкімшілік қызметшілердің саяси қызметшілерге ауысуы барысында құқықтық қорғалуын қамтамасыз етеді.

Қазақстандық модельдің негізгі белгісі қызметке конкурстық іріктеу арқылы алынуы. Қазақстанда бастапқыда мемлекеттік қызметшілерді анкеталық мәліметтермен немесе таныстар арқылы қабылданса, ашық конкурстар ұйымдастыру қоғамдық өмірде айқын көріністі тауып отыр. Себебі біздің азаматтар мемлекеттік органдардағы бос орындар, мемлекеттік қызметшілердің еңбек ақысы қанша турасында анық ақпаратты біле бастады. Бұл өз кезегінде қоғамда қалып-

тасқан шенеуніктердің ауқатты тұруы туралы ойына елеулі өзгерістер алып келді.

Соңғы уақытта мемлекеттік қызметтегі еңбек қатынастарының тәжірибесіне персоналды басқарудың жаңа стилі белсенді түрде енуде (оны партиципативті стиль деп атайды), оның ерекше сипаттары – ашықтық, ақпараттық, сенімділік қатынастар, бағыныштыларға өкілеттікті делегирлеу. Адамның сыртқы және ішкі іс-әрекет себептерімен байланысты болып табылатын аталмыш стиль жетекші мен бағынушы арасындағы паритетті қатынастарға, олардың өзара қолдауы мен әлеуметтік өзара қарым-қатынастарға арналған.

Жаңа басқару стилімен қатар мемлекеттік қызметкерлердің іскерлік қатынастарының этикасында субординация қағидасымен қатар жүретін паритеттілік қағидасы бекітіледі. Іскерлік мәселелерді талқылау тиімділігіне талқылаған қатысушылар өз бағдарлары мен ойларын, көзқарастарын өзінің мәртебесі, лауазымынан тәуелсіз түрде білдіру барысында қол жеткізуге болатыны барлығына мәлім.

Қазіргі таңдағы іскерлік этикеттің негізгі қағидаларын білу адамға кез-келген стандартты емес жағдайда аса сенімділікпен бағдарланып, қоршағандардың оның тәрбиелілігіне күмән тудыратын қателіктер жасамауына (мәртебесін түсіретін) мүмкіндік береді.

Халықтың мемлекеттік аппаратқа деген көзқарасы мемлекеттік қызметтердің сапасымен және қолжетімділігімен байланысты екенін атап өту керек.

Осыған сәйкес, Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарына сәйкес, мемлекеттік қызметтің жаңа моделінде корпустық вертикаль: мемлекеттік саяси қызметшілер, «А» басқарушылық корпусы және «Б» атқарушылық корпусы айқын көрініс табатын болады, яғни жаңа модельді қалыптастыру 2012 жылдан үш корпусқа негізделген мемлекеттік лауазымдардың жаңа тізілімін бекітуді көздейді.

Мемлекеттік саяси қызметшілер корпусына мемлекеттік саясатты қалыптастыратын, мемлекеттік басқару саласына (аясына) басшылық етуді жүзеге асыратын, тиісті саладағы мемлекеттік дамудың стратегиялық бағыттарын айқындайтын қызметшілер, сондай-ақ тағайындалуы саяси - шешуші сипатқа ие қызметшілер енгізіледі.

Мемлекеттік саяси қызметшілер корпусына мынадай лауазымдар: орталық мемлекеттік органдардың, Қазақстан Республикасы Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін органдардың бірінші басшылары, олардың орынбасарлары, облыстардың, астананың және республикалық маңызы бар қаланың әкімдері және олардың орынбасарлары, сондай-ақ тізбесін Қазақстан Республикасының Президенті

айқындайтын басқа да мемлекеттік лауазымдар енгізілетін болады.

Жаңа модельде мемлекеттік әкімшілік қызмет құрылымында мемлекеттік саяси қызметшілер қалыптастыратын саясатты іске асыруды және стратегиялық шешімдер қабылдау мен оларды орындау арасындағы өзара байланысты қамтамасыз ететін «А» басқарушылық корпусы құрылатын болады. «А» басқарушылық корпусының әкімшілік лауазымдарына тағайындау тек қана кадр резервінен жүзеге асырылатын болады. Оны пайдалану тиімділігін қамтамасыз ету үшін Кандидаттың «А» корпусының кадр резервінде тұру міндеттілігін көздейтін құқықтық норма қарастырылатын болады.

Мемлекеттік қызметтің жаңа моделінде мемлекеттік саяси лауазымдар тізілімі қайта қаралып, мемлекеттік саяси қызметшілер саны шектелетін болады. Жауапты хатшы лауазымына тағайындалған адамның рөлі мен жауапкершілік дәрежесі нақты айқындалып, оны тағайындаудың ашық, транспарентті, сіңірген еңбегіне негізделген тетігі әзірленетін болады.

Мемлекеттік әкімшілік қызметтің «А» корпусына іріктеу өздерін кәсіби құзыретті және тиімді жұмыс істейтін қызметкерлер ретінде көрсеткен «Б» атқарушылық корпусына жатқызылған мемлекеттік қызметшілер қатарынан тұрақты рекрутинг негізінде жүргізілетін болады.

Сонымен қатар, қолда бар кадр әлеуетін кеңейту және мемлекеттік қызмет жүйесінің ашықтығы «әлеуметтік лифт» тетігі есебінен қамтамасыз етілетін болады.

Осы тетік мемлекеттік қызметшілер болып табылмайтын, бірақ мемлекеттік ұйымдарда және жеке секторда басшы лауазымдарды атқаратын кәсіби даярлығы бар кадрларға «А» корпусының кадр резервіне енгізу үшін конкурстық іріктеуге қатысуға мүмкіндік береді.

Қызметшіні «А» басқарушылық корпусы лауазымына тағайындау және лауазымынан босату Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Кадр саясаты жөніндегі ұлттық комиссияның шешімі негізінде мемлекеттік қызмет істері жөніндегі уәкілетті органмен келісілетін болады.

Кәсіби және басқару дағдыларының жоғары деңгейін қамтамасыз ету үшін мемлекеттік қызметшілерді ротациялауды жүргізу көзделеді.

Мемлекеттік қызметшілерді ротациялау жүйелі негізде мынадай: деңгейаралық («орталық – өңір, өңір – орталық»), өңіраралық («өңір – өңір»), сектораралық («орталық – орталық») схемалары бойынша жүргізілетін болады, бұл орталық мемлекеттік органдарға, сондай-ақ жергілікті атқарушы органдарға кәсіби кадрлардың көптеп келе бастауын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Жұмыс істеп жатқан мемлекеттік әкімшілік қызметшілерді басқарушылық корпусқа және атқарушылық корпусқа бөлу лауазымдық критерий бойынша жүзеге асырылатын болады (мемлекеттік қызметшінің қазіргі кезде атқаратын лауазымына сәйкес).

Мемлекеттік әкімшілік қызметтің «Б» атқарушылық корпусына атқарушы лауазымдардағы мемлекеттік қызметшілер («А» корпусына жатпайтын лауазымдар) кіретін болады.

«Б» корпусындағы мемлекеттік қызметшілерінің негізгі міндеті «А» басқарушылық корпусындағы мемлекеттік қызметшілердің талаптарын сәйкес мемлекеттік саясатты іске асыру (атқарушылық қызмет) болады.

Үш корпусқа негізделген мемлекеттік лауазымдар тізілімін мемлекеттік қызмет істері жөніндегі уәкілетті органның ұсынуы бойынша Қазақстан Республикасының Президенті бекітетін болады.

Жалпы, мемлекеттік қызметтің отандық үлгісін қалыптастыру мәселесін талдаудың нәтижесінде мемлекеттік қызмет пен кәсіби үкімет біздің еліміздің дамуының басымдығы мен факторы болып табылатындықтан, оларды реформалау, әрине, уақыт талабын ескереді деген қорытындыға келеміз және ол үзіліссіз жүріп отыратын процесс болып, тиімді өмір сүру қажеттілігімен түсіндіріледі [3].

Әдебиеттер

1. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента: Пер. с англ. М.: Дело, 2000. С. 66-67.
2. «Персоналды басқару тиімділігін бағалау әдістемесін бекіту туралы» 2012 жылғы 16 қаңтардағы №02-01-02/9 ҚР Үкіметінің Қаулысы.
3. Иватова Л.М. Совершенствование механизма формирования кадрового резерва государственной службы и методов работы с ним. - Астана, 2012. - С. 20-21.

ХАЛЫҚТЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУДЫ МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ОРГАНДАРЫНЫҢ АЙМАҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІН ШЕШУ БОЙЫНША ҰСЫНЫСТАР

Рахимбаева Ұ., Кинашева Ж.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

Аймақтағы халықтың жақсы әлеуметтік жағдайы бүкіл елдің экономикасына оң әсерін тигізеді. Осы орайда табиғи - экологиялық

әлеует маңызды орынға ие. Қоршаған ортаның адамдардың тіршілік ету қабілеті мен өмір сүру сапасына әсер етуін сипаттайтын экологиялық экономика да әлеуметтік экономикаға жатқызылуға тиіс. Қызметі бірінші кезекте адамның, отбасының қажетін қанағаттандыруға бағытталған және әлеуметтік сұраныстарды көздейтін экономика әлеуметтік бағдарланған деп аталады. Жоғарыда айтылғандай, Шығыс Қазақстанның өнеркәсіптік өндірісі жақсы жолға қойылған, осыған орай экологиялық жағдайы өте ауыр екені айтпаса да түсінікті. Нашар экологияның салдарынан аймақтағы онкологиялық ауруларға шалдыққандар саны тым көп. Осы орайда, денсаулық сақтау мекемелерінің, яғни ауруханалардың жағдайын жақсарту өте маңызды. Дәрігерлердің ауруға шалдыққандарға адамгершілік тұрғысынан қарым-қатынасын жақсартса екен деген тілек бар. Экология, денсаулық сақтау және халықты әлеуметтік қорғау саласындағы мемлекеттік органдар бірлесіп, әріптестік қатынастарын жақсартса деген ұсынысымыз бар.

Әрбір адам тек өзінің еңбегі мен жинақтарының арқасында ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік көмек механизмдерінің көмегімен де қалыпты өмір деңгейін қамтамасыз етуге тырысады. Кейбір азаматтар тек қана осы әлеуметтік төлемдердің арқасында өмір сүреді. Әлеуметтік қорғау жүйесі мақсаттарының көпшілігі адамдардың табыстарының тұрақтылығын қолдау, медициналық көмек пен қажетті әлеуметтік қызметтерге деген тең қол жетушілік терді ұсынумен сипатталады.

Қазіргі нарықтық экономикадағы әлеуметтік басымдықтар. Әлеуметтік ортаның қаржылық ресурстардың шектеулі бойынша жағдайы және мемлекет функциясының өзгертуі халықты қолдау және әлеуметтік қорғау бойынша шараларды күшейту мақсатында әлеуметтік саясаттың басымдылықтарын дәліректеу және кезең бойынша мақсаттарды нақты анықтап алу қажет. Ұзақ мерзімді болашақта бұл – қазақстандықтардың өмір сапасы мен деңгейін индустриалды жағдайындағы қоғамдық стандартқа жақындату, орта мерзімді кезеңде – тұтыну стандартына және дағдарысқа дейінгі өмір деңгейіне жету, ал қазіргі жағдайда – әлеуметтік жарылысты болдырмау, әлеуметтік қауіпсіздік жағдайларды қамтамасыз ету.

Еліміздің орта мерзімді болашақтағы әлеуметтік саясаттың негізгі басымдықтары келесілер болып табылады:

- 1) жұмысбастылық аумағын кеңейтуге, жұмыссыздықты қысқарту және болашақ жұмыс орындарын сақтап қалуын, сонымен қатар, тұтынушылық және инвестициялық сұранымды белсенді болуға, өндірістің қайта жандануына қолұшын беру;

2) тиімді еңбек нарығының қалыптасуы, еңбек бағасының әділетсіз төмендеуін өткеру, ұлттық экономиканың өсуі бойынша оның деңгейін көтеру;

3) өмір сүру деңгейін жоғарылату халықтың мүлктік бөлінісін қысқарту, әлеуметтік кепілділік деңгейі мен жүйесін қалыптастыру (еңбекақы төлеу, зейнетақы, жәрдемақы, шәкіртақы, медициналық қызмет көрсету);

4) әлеуметтік орта салаларының қызмет ету тиімділігін қайта қалыптастыру, дамыту және жоғарылату.

Аталған басымды бағыттарды жүзеге асыру бойынша негізгі шаралар келесілер болу керек.

Басқару тұрғысынан аймақтың экономикалық әлеуетін үш негізгі құрамдастарға бөлуге болады: табиғи - экологиялық, ресурстық - өндірістік, еңбек әлеуеті.

Табиғи - экологиялық әлеует жеке экономикалық бағалауға ие емес және аймақтық шаруашылық жүйесіне меншік ретінде қосылмайды, бірақ маңызды шаруашылық рөл (географиялық орналасуы, табиғи-климаттық факторлар, экологиясы және т.б.) атқарады. Бұл әлеуеттің негізгі элементтерінің сапасы ресурстық - өндірістік әлеуетті құндық бағалауға әсер етеді, онда көрініс табады және сондықтан аймақтың экономикалық әлеуетіне кіреді.

Ресурстық - өндірістік әлеует ақшалай бағаға ие және интеллектуалды меншікті қоса, меншіктің қандай да бір түрі ретінде көрінеді. Ол келесідей түрлерге бөлінеді:

- жер ресурстары, басқа ресурстық әлеует, оның ішінде экономикалық немесе әлеуметтік мәнге ие пайдалы қазбалар, орман және жасыл экономика, су ресурстары, өсімдік - жануарлар әлемі;

- экономикалық әлеует – өндірістік ұйымдардың, сонымен бірге өндірістік емес сфера бөлімшелері мен буындарының материалдық және материалдық емес активтері. Мүлкті бағалау оның сапалық жағдайын бейнелеуі тиіс – пайдалану үшін оның жарамдылық дәрежесі, яғни экономикалық әлеуеті;

- интеллектуалды әлеует – лицензия, патенттелген жаңа технология, жаңа өнім және басқа ғылыми-техникалық әзірлемелер түріндегі, сонымен бірге осы территорияда тұратын адамдардың авторлық және онымен аралас құқықтар түріндегі өнеркәсіптік және басқа интеллектуалды меншік;

- үй шаруашылығының әлеуеті – өндірістік және өндірістік емес мәнге ие үй мүліктері, оның ішінде халыққа тиесілі жылжымайтын мүлік.

Еңбек ресурстары қазіргі жағдайдағы жұмыс күшінің әлеуетті кө-

лемі ретінде аз рөл атқарады. Сонымен қатар босаған жұмысшылардың жұмысбастылықпен қамтамасыз ету, жұмыссыздықпен күрес мәселесі тереңдеуде, бұл өндірісті интенсивтендірудің тікелей салдары болып табылады. Сонымен бірге еңбек әлеуетінің басқа құрамдасы жылдам өсуде – жұмысшылардың деңгейі, олардың біліктілігі, шығармашылық қабілеті. Инновациялық экономикада адамның интеллектуалды және басқа шығармашылық қабілеттердің рөлі алмастырылмайтын рөл атқарады. Ар-ождан қасиеттері, еңбекке және өз міндеттемелеріне деген қатынасы, патриоттық сияқты адамның басқа жеке қасиеттерін де бағаламауға болмайды. Еңбек әлеуетінің бұл құрамдасын қандай да бір сандық бағалау болмайды. Шетелдік тәжірибеде мұндай бағалау жүргізіледі және интеллектуалды меншік түсінігіне кіреді [1].

Аймақтағы халықтың жақсы әлеуметтік жағдайы бүкіл елдің экономикасына оң әсерін тигізеді. Осы орайда табиғи - экологиялық әлеует маңызды орынға ие. Қоршаған ортаның адамдардың тіршілік ету қабілеті мен өмір сүру сапасына әсер етуін сипаттайтын экологиялық экономика да әлеуметтік экономикаға жатқызылуға тиіс. Қызметі бірінші кезекте адамның, отбасының қажетін қанағаттандыруға бағытталған және әлеуметтік сұраныстарды көздейтін экономика әлеуметтік бағдарланған деп аталады. Жоғарыда айтылғандай, Шығыс Қазақстанның өнеркәсіптік өндірісі жақсы жолға қойылған, осыған орай экологиялық жағдайы өте ауыр екені айтпаса да түсінікті. Нашар экологияның салдарынан аймақтағы онкологиялық ауруларға шалдыққандар саны тым көп. Осы орайда, денсаулық сақтау мекемелерінің, яғни ауруханалардың жағдайын жақсарту өте маңызды. Дәрігерлердің ауруға шалдыққандарға адамгершілік тұрғысынан қарым-қатынасын жақсартса екен деген тілек бар. Экология, денсаулық сақтау және халықты әлеуметтік қорғау саласындағы мемлекеттік органдар бірлесіп, әріптестік қатынастарын жақсартса деген ұсынысымыз бар.

Қазақстан Республикасындағы жұмыспен қамту және әлеуметтік бағдарламаларды үйлестіру басқармалары мемлекеттік мекемелерінің негізгі міндеттері ретінде келесілерді көрсеттік:

1) тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктер аумағында тұратын нысаналы топтарды және оларды қорғау жөніндегі әлеуметтік шараларды жыл сайын анықтап отыру;

2) еңбек, жұмыспен қамту және халықты әлеуметтік қорғау және еңбек ресурстарын тиімді пайдалану саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарын іске асыру, оның орындалуын үйлестіру, әдістемелік жағынан қамтамасыз ету;

3) жұмыссыздық деңгейін азайту және кедейшілік ауқымын келтіру, еңбекақы төлеуді жетілдіру бағытындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асыру жөнінде шаралар алу;

4) халықты әлеуметтік қорғау, мүгедектерді және олардың отбасы мүшелерін, сондай-ақ әлеуметтік қорғауды қажет ететін тұрғындардың басқа да тобын қолдау жөніндегі шараларды жүзеге асыру;

5) әлеуметтік әріптестік саласында мемлекеттік саясатты жүзеге асыру;

6) республикалық және аймақтық деңгейде әзірленетін әлеуметтік нормативтер мен стандарттар, әлеуметтік бағдарламалар жобаларына ұсыныстар енгізу;

7) Басқармаға Қазақстан Республикасының заңнамаларымен және облыс әкімі мен әкімдігінің актілерімен жүктелген өзге де міндеттерді жүзеге асыру.

Басқарма өз құзыреті шегінде және заңнамаларда белгіленген тәртіппен төмендегідей қызметтерді жүзеге асырады:

1) әлеуметтік-еңбек салаларында болып жатқан процестерді талдайды, істің жәй-күйі туралы қорытынды құжаттар даярлайды және ахуалды болжайды;

2) әлеуметтік бағдарламалардың іске асырылу барысы туралы Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігіне және облыс әкімі аппаратына ақпараттар береді;

3) соғыс және еңбек ардагерлері мен жалғыз басты егде адамдарды, мүгедектерді және тағы басқа әлеуметтік жағынан осал санаттағы азаматтарды әлеуметтік қорғау жөніндегі жұмыстарды ұйымдастырады;

4) мүгедектерді арнаулы қозғалу, тифло-сурдо техникалық құралдармен, протездік-ортопедиялық бұйымдармен және санаториялық-курорттық емдеумен қамтамасыз ету жұмыстарын ұйымдастырады;

5) бағыныстағы мекемелердің (медициналық-әлеуметтік мекемелері, мүгедек балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларға үйден әлеуметтік көмек көрсету бөлімшелері, қарттар мен мүгедектерге үйден әлеуметтік қызмет көрсету бөлімшелері) жұмысына әдістемелік немесе тәжірибелік көмек көрсетуді ұйымдастырады;

6) облыстың әлеуметтік-экономикалық дамуының қысқа мерзімді жоспарын әзірлеуге қатысады;

7) облыс халқының әлеуметтік әлжуаз топтарына және аз қамтамасыз етілген бөлігіне әлеуметтік көмек көрсетуге қатысты Қазақстан Республикасының Заңдарын және нормативтік актілерін орындау барысында уәкілетті органдарға әдістемелік және тәжірибелік көмек

көрсетеді;

8) еңбек рыногы және бос орындар бойынша аймақтық дерекқор базасын құру негізінде жұмыс күшіне сұраныстар мен ұсыныстарға болжау және талдау жасайды, еңбек рыногының жәй-күйі туралы халыққа, жергілікті атқарушы органдарға, Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігіне ақпараттар береді;

9) еңбек рыногы және бос орындар бойынша аймақтық дерекқор базасын құру негізінде жұмыс күшіне сұраныстар мен ұсыныстарға болжау және талдау жасайды, еңбек рыногының жәй-күйі туралы халыққа, жергілікті атқарушы органдарға, Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігіне ақпараттар береді;

10) жұмыс орындарын ашу, қоғамдық жұмыстарды ұйымдастыру, жұмыссыздарды кәсіби даярлау және қайта даярлау, еңбекке орналас-тыруға жәрдемдесу, жұмыспен қамту мәселелері бойынша ақпараттық дерекқор базасын құру және қолдау мәселелері енгізілген жұмыспен қамту бағдарламаларын әзірлеуге және жүзеге асыруға қатысады, халықты жұмыспен қамтуға жәрдемдесетін басқа да іс шараларды жүзеге асыруды үйлестіреді;

11) инвестициялық бағдарламалар бойынша ұсыныстарды қараған кезде еңбек рыногының жағдайын ескере отырып, қосымша жұмыс орындарын ашу қажеттілігі туралы ұсыныстар әзірлейді және енгізеді;

12) әлеуметтік және еңбек қатынастары саласында әлеуметтік әріптестік жүйесін реттеу жөнінде ұсыныстарды қорытады және әзірлейді;

13) әлеуметтік әріптестік жөніндегі облыстық, қалалық (аудандық) комиссиялар арқылы аймақтық деңгейдегі әлеуметтік әріптестіктің міндеттерін шешу жолдарын үйлестіреді;

14) Қазақстан Республикасы халықтың әлеуметтік осал топтары мен еңбек рыногы бойынша жүйелендірген ақпараттық дерекқорларын қалыптастырудың ақпараттық технологиялар мен бағдарламалық қамтамасыз ету жөніндегі шараларды жүзеге асырады;

15) жергілікті және республикалық бюджеттен қаржыландырылатын бағдарламалардың әкімшісі қызметін атқарады;

16) бірлескен міндеттерді шешу мақсатында басқа да жергілікті және аумақтық органдары, кәсіпорындар және қоғамдық ұйымдармен өзара қарым-қатынас жасайды;

17) мемлекеттік тілдің дамуын қамтамасыз етеді;

18) Қазақстан Республикасының заңнамаларымен өзіне жүктел-

ген басқа да қызметтерді орындайды.

Осы орайда жоғарыда аталған мемлекеттік мекемелерге экологиялық жағдайды жақсарту бойынша экологиялық басқармалар мен департаменттер органдарымен қызметтік қатынасты нығайту өте маңызды [2].

Әдебиеттер

1. Бопиева Ж.К. Қазақстан Республикасы экономикасын жаңарту әдістемесі. – Қарағанды, 2005.
2. Сулейманова Г.В. Трудоустройство и занятость. - М., 2001.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АПК КАЗАХСТАНА

Локотко А.В., Жанабаева А.С.

Колледж ВКГТУ им. Д. Серикбаева, Усть-Каменогорск, Казахстан

В Послании главы государства «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» отмечено, что «аграрный сектор должен стать драйвером экономики... необходимо пересмотреть принципы выделения субсидий и постепенно переходить на страхование продукции; в течение 5 лет нужно создать все условия для объединения более 500 тысяч домашних хозяйств и малых фермерств в кооперативы; создать эффективную систему хранения, транспортировки и сбыта товаров; повысить уровень производительности труда и снизить производственные расходы» [1]. Это возможно только при условии обеспечения инновационно - технологического развития АПК.

Но на современном этапе в агропромышленном комплексе Республики Казахстан существуют общесистемные проблемы, среди которых можно отметить следующие:

- отсталость агротехнологий, физическая и моральная изношенность основных средств производства;
- сверхнормативные потери поливной воды, неразвитость товарного рыбоводства, а также неэффективное использование других видов природных ресурсов;
- мелкотоварность сельскохозяйственного производства;
- низкий уровень генетического потенциала используемых семян и скота;
- нехватка качественного сырья для промышленной переработки

и низкая доля отечественной продукции глубокой переработки на внутреннем рынке продовольственных товаров;

- наличие важнейших продуктов питания, по которым не удовлетворяются внутренние потребности страны.

Помимо общесистемных проблем, отмечается наличие сдерживающих темпы инновационного развития АПК проблем, таких, как:

- необеспеченность научных организаций современной научной и материально-технической инфраструктурой. На сегодняшний день основная часть зданий и сооружений (71,1%) находится в эксплуатации свыше 30 лет и 22,1% - свыше 20 лет, подлежит списанию 71,4 % всей имеющейся сельхозтехники;

- ограниченность финансовых ресурсов на проведение научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ;

- низкий уровень конкурентоспособности научных продуктов и технологий на международном научном рынке. Из-за отсутствия финансовых ресурсов слабо осуществляется стажировка молодых специалистов в ведущих зарубежных научных центрах, не проводятся совместные международные научные исследования, не реализуются меры по привлечению ведущих зарубежных ученых;

- отсутствие эффективного механизма закрепления, мотивации и социальной поддержки молодых научных кадров в отечественной аграрной науке, которое привело к ухудшению социального статуса (снижению авторитета ученых в обществе) ученого и разрыву преемственности поколений ученых;

- низкий уровень оплаты труда в сельском хозяйстве;

- нехватка квалифицированных кадров из-за отсутствия эффективных методик прогнозирования потребности в кадрах, недостаточного выделения государственных заказов на подготовку аграрных кадров и низкого уровня трудоустройства выпускников сельскохозяйственных специальностей и т.д.

Инновационное развитие АПК означает его качественное преобразование, достигаемое за счет роста производительных сил при одновременном совершенствовании организационно-экономического механизма сельского хозяйства, взаимодействующих с ним отраслей и АПК в целом. Оно обеспечивается постоянно расширяющимся использованием более совершенных технологий производства и переработки сельскохозяйственной продукции, улучшенных сортов сельскохозяйственных культур и пород животных, новых машин, прогрессивных организационно-экономических моделей, современных информационных технологий и других нововведений.

В агропромышленный комплекс страны входит около 65 секто-

ров и подсекторов. Для конкретизации мер по наиболее перспективным направлениям и усилению специализации регионов на основе детального анализа данных секторов и подсекторов агропромышленного комплекса было отобрано 15 перспективных, конкурентоспособных секторов. К ним относятся: производство, экспорт зерна и продуктов его глубокой переработки, производство и экспорт мяса и мясопродуктов, птицеводство, производство и переработка масличных культур; производство и переработка плодоовощной продукции; производство молока и молочных продуктов, производство белого сахара из сахарной свеклы, производство и экспорт шерсти и продуктов ее глубокой переработки, развитие аквакультуры и переработки рыбной продукции; производство и переработка свинины, развитие коневодства мясного и молочного направлений, с дальнейшим производством готовой продукции, развитие верблюдоводства и продукции его переработки, развитие мараловодства для удовлетворения потребностей фармации, развитие пчеловодства для удовлетворения внутренних потребностей населения и фармации, производство и переработка хлопка.

Из них по 8 наиболее приоритетным секторам разработаны детальные мастер-планы, в которых определены четкие ориентиры и индикаторы для предпринимателей, финансовых институтов, государственных органов и социально-предпринимательских корпораций при реализации инвестиционных проектов. Благодаря инвестиционной политике государства реализуются проекты продовольственного обеспечения и наращивания экспортного потенциала, прежде всего за счет средств институтов АО «Национальный холдинг “КазАгро”». Так, по итогам 2015-2016 гг. введены в эксплуатацию 124 проекта на сумму 35,2 млрд. тенге, в том числе в 2015 г. 62 проекта на 5,9 млрд. тенге и в 2016 г. — на 29,3 млрд. тенге.

В настоящее время созданы и переданы в государственное сортоиспытание 16 новых сортов и гибридов сельскохозяйственных и других культур, увеличены посевные площади культур под сортами отечественной селекции на 2%. Создано 7 технологий в земледелии, рыбном хозяйстве и животноводстве. Разработано 6 рекомендаций и предложений по прогнозу развития АПК на 2014-2030 гг. и отраслей пищевой промышленности, системе мер государственной поддержки, структуре и тенденции развития трудовых ресурсов АПК в Казахстане и других странах; также разработаны 3 рекомендации в рыбном хозяйстве. В 2016 г. сорта хлопчатника отечественной селекции заняли 75% посевных площадей. Аналогичные результаты имеются и по другим видам сельскохозяйственных культур. В целом, государственная

политика по инновационному развитию АПК и стимулированию сбыта сельхозпродукции, способствует положительным тенденциям развития отрасли, но нельзя не отметить, что существует ряд проблем, решение которых требует дальнейших усилий АО «Национальный холдинг “КазАгро”» и субъектов сельского хозяйства. К сожалению, очень невелик процент внедрения инноваций в массовый процесс производства. Кроме того, низкий уровень платежеспособного спроса на научно-техническую продукцию со стороны аграрного сектора является главным барьером на пути нововведений.

Расчеты показывают, что ежегодно остаются невостребованными сельскохозяйственным производством до 80 % законченных научных разработок. Не менее актуальна проблема неразвитости инновационной проводящей сети от науки к производству. Только около 40% общего количества предприятий и около 35% крестьянских (фермерских) хозяйств республики платежеспособны, кредитоспособны и представляют собой финансово устойчивые формирования. Остальные сельскохозяйственные формирования ведут простое воспроизводство большинство из них банкроты: 26% сельскохозяйственных предприятий и около 60% крестьянских (фермерских) хозяйств.

Современный АПК находится в сложном финансово - экономическом состоянии: в отрасли действуют убыточные агропромышленные предприятия, себестоимость продукции по-прежнему остается высокой, не снижается кредиторская задолженность.

Системообразующим началом инновационного развития АПК в Республике Казахстан являются воспроизводство сельскохозяйственных инноваций и освоение в массовой практике более совершенных методов ведения сельскохозяйственного производства, определяющих в своей совокупности инновационное развитие сельского хозяйства. Обеспечение инновационного развития АПК состоит из двух блоков - ресурсного и институционального. Ресурсный блок включает финансовое, кадровое, материально-техническое, информационное обеспечение. В состав институционального блока входят организационно-экономическое, инфраструктурное, нормативно-правовое обеспечение; к этой же группе примыкает освоение инновационно - ориентированных форм хозяйствования.

Возросшее значение инновационного развития и связанные с этим ожидания получить в приемлемые сроки требуемые результаты не позволяют рассчитывать только на сложившуюся инновационную систему АПК, малоспособную в ее современном виде расширенными масштабами и достаточными темпами применять нововведения в массовой практике сельскохозяйственного производства. Основу меха-

низма кризисных явлений в аграрной сфере экономики составляла в период реформы и определяет в настоящее время деструктивная политика в отношении обеспечивающих мер инновационного развития АПК.

Чтобы инновационное развитие АПК отвечало своему предназначению и оправдало в обозримом будущем возлагаемые на него надежды, требуется полноценное и всестороннее обеспечение этого процесса, позволяющее преодолеть черты его инерционного, а нередко застойного и даже регрессирующего характера. Это относится ко всем направлениям обеспечения инновационного развития АПК. Непосредственной задачей совершенствования инновационной системы АПК является увеличение аграрного инновационного потенциала.

В действительности, всегда имеет место отставание фактических результатов сельскохозяйственного производства от возможностей их получения при полном и правильном использовании научно-технических достижений. Это справедливо и в отношении настоящего времени. Например, продуктивный потенциал растений и животных реализуется на уровне, не превышающем 35-40% генетически обусловленного. На таком же уровне используются возможности повышения почвенного плодородия. Наряду с развитием научных исследований, это требует увеличивать инновационный потенциал по всем остальным направлениям.

Следовательно, одной из основных задач обеспечивающих блоков инновационной системы АПК является создание благоприятных условий для формирования фонда инноваций и освоения их в производстве при сглаживании существующих различий между получаемыми в производстве результатами и потенциалом научно-технических разработок. Имеются в виду как имеющийся в наличии и доступный потребителям количественный набор нововведений, так и их возможности улучшать производственные, экономические и другие показатели агропромышленной деятельности.

Литература

1. Назарбаев Н.А. Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность. Послание Главы государства от 31 января 2017 г.
2. Башмакова, А.А. Развитие расширенного воспроизводства в сельском хозяйстве. – М., 2013.
3. Санду И.С., Нечаев В.И., Бирман В.Ф. Организация инновационной деятельности в АПК. - М., 2014.
4. <http://www.akorda.kz/ru/page/>

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ ПРОДУКЦИИ И УСЛУГ В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ

Макышева А.Б., Кайгородцев А.А.

*Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

В качестве основных приоритетов развития экономики Республики Казахстан должны фигурировать повышение конкурентоспособности, внедрение инноваций и повышение качества продукции и услуг отечественных предпринимателей.

Качество продукции и услуг представляет собой критерий оценки, основанный на совокупности свойств и характеристик, лежащих в основе оценки и определяющих предпочтение потребителей относительно данной продукции и услуг. Другими словами, качество – это комплексное понятие, раскрывающее потенциал продукции и услуг удовлетворять требования, потребности и запросы потребителей [1, с. 91].

Инновации – это процессные, технологические, качественные или сущностные преобразования кардинального характера, в результате которых осуществляются полновесные изменения общественного, культурного, производственного, социального и политического характера [2, с. 127].

Инновации могут внедряться как в виде конкретного продукта или услуги, так и в виде технологических возможностей, инновационных процессов, качественных изменений в технологиях и способах продвижения продукции и услуг на рынок.

В большинстве случаев внедрение инноваций связано с повышением качества жизни или с качественными изменениями производственного процесса. Именно поэтому понятия «качество» и «инновации» очень часто взаимно дополняют друг друга. Повышение уровня качества произведенной продукции и качество оказываемых услуг сегодня немыслимо без внедрения инноваций, а инновации, так или иначе, связаны с поиском решений в области качественных изменений процессов и состояний.

При этом важно понимать, что повышение качества не всегда требует использования инновационного подхода, в то время как внедрение инноваций так или иначе способствует качественным изменениям.

Инновационная деятельность предполагает совокупность научно-исследовательских, производственных и экспериментальных процес-

сов, направленных на разработку, создание и реализацию (адаптацию) результатов научных исследований в обновлении и расширении ряда и улучшения качества выпускаемой продукции, товаров и услуг. В основе инновационной деятельности чаще всего лежит процесс совершенствования технологии производства, результаты апробации которого, в случае успеха, подлежат внедрению на отечественном и мировом рынке [3, с.73].

Субъектом инновационной деятельности чаще всего выступают представители крупного и среднего бизнеса, но иногда, инициатива о внедрении инноваций исходит от частных лиц и индивидуальных предпринимателей и представителей малого бизнеса.

Естественным ограничителем для успешного внедрения и освоения инноваций в широком масштабе является наличие капитала в виде финансовых ресурсов или возможность доступа к источнику финансирования на выгодных и приемлемых условиях.

Одним из существенных ограничителей внедрения инноваций является сам порядок ведения бизнеса, а именно то обстоятельство, что большинство современных предпринимателей руководствуются мотивом получения прибыли и скорейшего возврата вложенных средств. Развитие инновационных проектов почти всегда требует разработки долгосрочной стратегии, которая предполагает отсрочку возврата первоначальных капиталовложений на достаточно долгий срок. Это служит естественным препятствием и ограничителем внедрения инноваций на уровне субъектов малого бизнеса, не имеющих ни финансовых ресурсов, ни времени для реализации долгосрочных инновационных проектов. Поэтому внедрение инноваций, в большинстве случаев, остается прерогативой представителей крупного бизнеса и серьезных состоятельных инвесторов.

То же самое можно сказать о качестве производимой продукции и оказываемых услуг.

Качество производимой продукции и оказываемых услуг генерирует конкурентоспособность предприятий и фирм, действующих на рынке той или иной страны. Успех и экспансия на мировой рынок производителей таких стран, как США, Германия, Япония, Франция стали возможными только благодаря высочайшим стандартам качества, которыми руководствуются производители этих стран. Акцент в данном случае ставится на производство высокотехнологичной, наукоемкой и конкурентоспособной продукции, в то время как другие страны вынуждены довольствоваться ролью поставщиков сырья и дешевой рабочей силы. Это напрямую касается производителей стран СНГ. Только качественный рывок и инновационный прорыв может

обеспечить преодоление пропасти между высокоразвитыми экономиками стран Европы, США и Китая, относительно недавно вырвавшегося вперёд, и отечественной экономикой, до сих пор ориентированной на сырьевую модель развития [4, с. 208].

Большую роль в данном процессе принадлежит квалифицированной работе специалистов в области коммерциализации интеллектуальной собственности.

В современных условиях «управление качеством» отражает нацеленность на достижение определенных показателей для совокупности параметров, свойств и характеристик в ходе процессов разработки, производства и продвижения продукции и услуг [2, с. 49]. При этом в качестве критериев оценки качества служат свойства и характеристики реализуемой продукции и оказываемых услуг, а также условия и факторы, определяющие состояние оцениваемых свойств и закономерности достижения необходимого качества на разных стадиях производства.

Субъектами управления повышением качества в рамках деятельности большинства предприятий зачастую выступают уполномоченные квалифицированные специалисты и службы корпоративного контроля, которые реализуют контроль качества на разных уровнях производства и управления [5, с. 61].

Механизм управления качеством – это комплекс взаимодействующих элементов, включая субъекты и объекты управления качеством, инструкции, правила и элементы корпоративной культуры, а также технологические методы, используемые на разных стадиях производства.

Политика управления качеством берет точку отсчета в миссии и стратегических целях предприятий.

В итоге стратегия управления качеством может быть реализована через осуществление политики управления качеством и воплощение всех принципов и стандартов качества, установленных руководством в рамках выбранной стратегии развития бизнеса.

Важнейшим звеном в процессе управления качеством является человеческий фактор, что способствует актуализации принципов демократии в области корпоративной культуры на всех её уровнях, особенно где напрямую задействованы вопросы совершенствования качества продукции и услуг [5, с. 83].

Литература

1. Иванов Н.М., Колупаева С.Р., Кочетков Г.Б. США: управление наукой и нововведениями. - М.: «Наука», 2012.

2. Инновационный менеджмент: Справ. пособие / под ред. П.Н. Завлина, А.К. Казанцева, Л.И. Миндели. Изд. 2-е, переработ. и доп. - М., 2012.
3. Квитко, А.В. Управление качеством: Учебное пособие. - М.: МГУ ЭСиИ, 2012.
4. Мазур И.И. Управление качеством: Учеб. пособие / И.И. Мазур, В.Д. Шапиро. - М., 2013.
5. Завлин П.Н., Васильев А.В. Оценка эффективности инноваций. - СПб., 2011.

РАЗВИТИЕ ОТРАСЛЕЙ НЕСЫРЬЕВОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ КАК ЗАЛОГ УСПЕШНОГО ПРОЦВЕТЕНИЯ ГОСУДАРСТВА В УСЛОВИЯХ ФИНАНСОВОГО КРИЗИСА НА ПРИМЕРЕ АПК

Попова Н.Н.

Колледж КАСУ, Усть-Каменогорск, Казахстан

Актуальность данной темы заключается в том, что понимая важность проблемы, правительство РК при формировании стратегии развития страны на период до 2020 года обозначило задачу развития отраслей не сырьевого сектора экономики как залог успешного процветания государства в условиях мирового финансового кризиса.

В последнем Послании президента Казахстана им поставлен акцент на продукцию агропромышленного комплекса.

По словам президента, бренд «Сделано в Казахстане» должен стать эталоном качественных и экологичных продуктов питания. Он ставит цель «стать так называемой «хлебной корзиной» по производству зерна на всем евразийском континенте», и обеспечить внутри страны переход «от сырьевого производства к выпуску качественной, переработанной продукции».

К 2021 году за счет диверсификации производства (перехода к многопрофильному производству) экспорт продовольственных товаров должен вырасти на 40%. В послании с агропромышленным комплексом связано много поручений, среди которых: пересмотр принципов выделения субсидий и постепенный переход на страхование продукции; создание из домашних хозяйств и малых фермерских хозяйств кооперативов в течение 5 лет; создание системы хранения, транспортировки и сбыта товаров; увеличение площади посевных земель на 40%, до 2 миллионов гектаров; увеличение объема инвести-

ций в аграрные научные исследования [1].

В структуре АПК выделяют три основные сферы, или группы отраслей и производств:

- сельское хозяйство (земледелие и животноводство), лесное и рыбное хозяйство;
- отрасли, перерабатывающие сельскохозяйственное сырье, пищевая промышленность, отрасли легкой промышленности, хлопка и шерсти.

Но на современном этапе в агропромышленном комплексе Республики Казахстан существуют общесистемные проблемы, среди которых можно отметить следующие:

- отсталость агротехнологий, физическая и моральная изношенность основных средств производства;
- неразвитость товарного рыбоводства, а также неэффективное использование других видов природных ресурсов;
- мелкотоварность сельскохозяйственного производства;
- низкий уровень генетического потенциала используемых семян и скота;
- нехватка качественного сырья для промышленной переработки и низкая доля отечественной продукции глубокой переработки на внутреннем рынке продовольственных товаров;
- наличие важнейших продуктов питания, по которым не удовлетворяются внутренние потребности страны;
- низкий уровень привлечения инвестиций в аграрный сектор экономики;
- недостаточное развитие сельской кооперации [2].

Ряд возможностей по освоению рынков, в том числе традиционных для Казахстана экспортных рынков сбыта продукции в СНГ, не используются.

В результате проведенного анализа выявлены следующие перспективные рынки сбыта продукции казахстанского производства:

- на рынке пшеницы в странах Центральной Азии, Афганистана, ЕС, Казахстан может занять более 15 млн. тонн в 2020 году с учетом быстрого роста населения стран ЦА и Афганистана. Одной из ключевых задач является сохранение лидирующих позиций по экспорту муки, который может сократиться из-за ориентации стран-импортеров на развитие собственных мощностей по производству муки. Экспорт продукции глубокой переработки пшеницы (крахмалов, глютен, клейковины, ГФС и др.) составит 0.3-0.5 млн. тонн в сырьевом эквиваленте при условии успеха запускаемых в настоящее время проектов по глубокой переработке пшеницы;

- рынок яблок и яблочных соков в РФ составляет около 1 млн. тонн, из которых Казахстан может занять около 400 тыс. тонн в 2020 г. При этом внутренний рынок Казахстана в 2020 г. составит более 1 млн. тонн, целью является полное самообеспечение по данному виду продукции;

- внутренний рынок овощной продукции, в т.ч. томатов, составит в 2020 г около 4 млн. тонн, из которых местные производители могут обеспечить 100% внутреннего спроса. Экспорт овощной продукции в 2020 году составит до 300 тыс. тонн;

- внутренний рынок консервированных томатов в 2020 году составит около 30 тыс. тонн, в том числе около 20 тыс. тонн томатной пасты. Внутреннее производство консервированных овощей в 2020 году возрастет до 85 тыс. тонн;

- спрос на внутреннем рынке кукурузы к 2020 году составит порядка 1 млн. тонн, который будет обеспечен местной продукцией. Также имеется потенциал увеличения объема экспорта в страны СНГ, Китай и Иран почти в 3 раза до 30 тыс. тонн;

- потенциальный рынок импортной говядины РФ составляет не менее 600 тыс. тонн, ежегодно, на котором Казахстан может поставлять около 60 тыс. тонн охлажденного мяса КРС в 2016 г. Также внутренний рынок мяса говядины составит около 500 тыс. тонн к 2020 г, баранины – 200 тыс. тонн, конины – более 120 тыс. тонн, который будет покрываться местной продукцией;

- внутренний рынок продукции переработки мяса составит, по прогнозам, к 2020 г около 115 тыс. тонн колбасных изделий, более 85 тыс. тонн прочих изделий, из которых местная продукция может составить около 100 тыс. тонн колбасных и более 60 тыс. тонн прочих изделий;

- рынок импортной охлажденной красной рыбы (лососевые) РФ составляет около 75 тыс. тонн в год, из которых Казахстан может занять до 15 тыс. тонн в 2020 году, также возможен экспорт в РФ, ЕС и другие страны до 5 тыс. тонн осетрины и черной икры. Внутренний рынок рыбы и рыбной продукции составит около 200 тыс. тонн, из которых местная продукция может составить около 105 тыс. тонн;

- внутренний рынок молочной продукции в Казахстане составит в 2020 г. около 1,6 млн. тонн в молочном эквиваленте, из которых местная продукция может составить около 1,5 млн. тонн в молочном эквиваленте;

- производство комбикормов для потребностей животноводства вырастет более 3 млн. тонн;

- по рису Казахстан достиг в основном самообеспечения, но экс-

порт в массовом количестве неперспективен ввиду высокой конкуренции и ограничений на качество продукции, диктуемых природно-климатическими условиями РК;

- по производству хлопка площадь территорий, пригодных для выращивания хлопка, ограничена тремя районами Южно - Казахстанской области, в связи с чем массивированный прирост производства и экспорта также проблематичен;

- на рынке тонкой шерсти возможно увеличение производства тонкой шерсти до 6-8 тыс. тонн, также возможно увеличение степени переработки производимой полугрубой и грубой шерсти на несколько тысяч тонн в год;

- по баранине и конине ориентация необходима на обеспечение внутреннего рынка, в силу специфики внешних рынков сопредельных стран экспорт в массовых количествах данных видов продукции не представляется возможным.

В настоящий момент политика государственного регулирования развития АПК реализуется в следующих формах:

- Распределение различных форм государственной поддержки среди субъектов АПК в форме субсидий, государственных закупок и т.д.;

- Оказание государственных услуг в сфере ветеринарной и фито-санитарной безопасности, контроля за расходованием бюджетных средств;

- Развитие отраслевой науки и распространение агротехнологических знаний;

- Поддержка экспорта продукции;

- Сохранение и развитие инфраструктуры, необходимой для развития АПК РК – транспортной, водной, хранения и др.;

- Квалифицированное управление развитием АПК РК;

- Создание привлекательных условий для привлечения инвестиций в проекты развития АПК;

- Обеспечение доступности финансово-кредитных инструментов для субъектов АПК [2].

В Казахстане доминируют в основном денежные и финансовые инструменты поддержки благодаря инвестиционной политике государства реализуются проекты продовольственного обеспечения и наращивания экспортного потенциала, прежде всего за счет средств институтов АО «Национальный холдинг “КазАгро”».

В настоящее время Холдингом сотрудничество с зарубежными странами осуществляется по нескольким направлениям.

АО «ҚазАгроӨнім» сотрудничает по поставке отечественной жи-

вотноводческой продукции с 11 странами дальнего и ближнего зарубежья, такими, как Россия, Украина, Беларусь, Узбекистан, Кыргызстан, Таджикистан, ОАЭ, Китай, Турция, Германия и Италия.

Холдинг к 2020 году станет ведущей управляющей компанией в области реализации государственной политики по повышению эффективности отраслей АПК Республики Казахстан.

Являясь финансовым оператором важнейших стратегических проектов развития сельского хозяйства, холдинг будет обеспечивать доступное, целевое и эффективное использование государственных и привлеченных ресурсов,

Основными странами, на которых, в первую очередь, ориентирована продукция АО «КазАгроФин» на внешнем рынке являются Россия (мясо и мясная продукция, шерсть), Беларусь (шерсть), Украина (шерсть), КНР (шерсть, кожсырье) и страны Евросоюза (кожсырье и полуфабрикаты из неё).

Группа компаний АО «Национальный управляющий холдинг «КазАгро» имеет продолжительный опыт успешного сотрудничества с ведущими международными финансовыми институтами.

Сотрудничество осуществляется в рамках двухсторонних займов на кредитование субъектов АПК, экспортное финансирование на покупку различной сельскохозяйственной техники и оборудования, пополнение оборотных средств и коммерческий закуп зерна.

Дочерние акционерные общества Холдинга добросовестно производят погашения основного долга и вознаграждения по внешним займам согласно графикам погашения.

Партнерами группы компаний Холдинга являются: Исламский Банк Развития, Программа развития ООН, BNP Paribas, HSBC Group, Societe Generale, RBS, Natixis, Citibank, LandesBank Berlin, Rabobank, Commerzbank.

Для развития агропромышленного комплекса Республики АО «КазАгроФин» проводит планомерную работу по налаживанию долгосрочных отношений с зарубежными странами - ведущими мировыми производителями техники и оборудования для сельского хозяйства. Среди поставщиков имеются известные бренды, как КЛААС (Германия), Джон Дир (США), Агротехника (США), Гримме (Германия), CNH Америка (США), Агротек (Германия) [3].

Развитие агропромышленного комплекса - это огромный потенциал для пополнения не сырьевой части государственного бюджета. Это позволит снизить риски от потери поступлений от нефтяного сектора, поступления от которого составляют в настоящее время до 80% от общего поступления и напрямую зависят от мировых цен на нефть.

Литература

1. Послание Президента Казахстана от 31 января 2017 года
2. Проблемы устойчивого развития аграрного сектора Республики Казахстан в условиях вступления в ВТО / Под ред. О. Сабдена; М-во образования и науки РК, Ин-т экономики. — Алматы: Ин-т экономики МОН РК, 2006. - 38 с.
3. Разработка стратегии ЦТКА. Отчет по первому этапу проекта «Выбор приоритетных технологических направлений»

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ ПРОДУКЦИИ И УСЛУГ В ПРОЦЕССЕ РЕАЛИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Макышева А.Б., Кайгородцев А.А.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Качество продукции - это совокупность свойств, обуславливающих ее пригодность к потреблению, ее способность удовлетворять своему назначению [1, с. 62].

Под инновационным развитием экономики следует понимать совокупность процессов трансформации научных разработок и достижений в сферу реального применения и воплощения научных идей и разработок в виде инновационных продуктов или технологий [1, с. 71].

Инновации отражают кардинальные нововведения, и могут воплощаться в жизнь в виде технических и технологических достижений, новейших методов рыночного взаимодействия, внедрение в повседневную жизнь продуктов, обладающих кардинально новыми качествами, свойствами и принципами действия. В конечном итоге внедрение инноваций способствует возникновению лавинообразных процессов и определяет изменения во всех смежных областях деятельности и сферах производства.

Успех в конкурентном развитии сегодня обусловлен исключительно ставкой на научные разработки и успешным внедрением инноваций в наиболее приоритетные сферы современного бизнеса.

В целом, инновационной деятельностью следует считать совокупность процессов, направленных на внедрение результатов научно-исследовательских разработок и достижений в те или иные процессы

современного социума. В частности, важнейшими критериями влияния инноваций могут считаться:

- степень обновления спектра производимых продуктов и оказываемых услуг, которые значительно повышают качество жизни населения, улучшают условия производства, а также способствуют оптимизации производственных процессов, что, в конечном итоге, может привести к снижению затрат и повышению эффективности бизнеса;

- совершенствование технологий производства продукции и оказания услуг, а также оптимизация каналов сбыта и распределения продукции и услуг;

- обеспечение возможностей для дальнейших достижений в сфере внедрения результатов научно-исследовательской деятельности [2, с. 113].

Инновация как процесс представляет собой комплекс достижений в области разработки, производства, внедрения и последующих доработок новшеств различного характера и назначения, предназначенных для удовлетворения потребностей общества. Качественные изменения являются неотъемлемым сопутствующим результатом внедрения инноваций.

Внедрение инноваций может рассматриваться как целенаправленный процесс, при этом область внедрения и внедряемые технологии и продукты являются объектом, а инициаторы разработки инновационных продуктов и технологий считаются субъектом инновационной деятельности.

Процесс внедрения инноваций протекает параллельно процессу повышения качества производимой продукции и услуг, при этом данные направления могут пересекаться и даже взаимно дополнять друг друга.

Управление качеством в процессе реализации инновационных проектов предполагает наличие субъекта управления и четко разработанного плана управления проектом. При этом с целью контроля реализации запланированных мероприятий, а также достижения поставленных целей и задач, необходима система индикаторов и маркеров, назначение которых в том, чтобы отражать характеристики и параметры разрабатываемой продукции, услуг или технологий.

Процесс управления проектами повышения качества на основе внедрения инноваций включает следующие основные функции:

1. Управление предметной областью проекта. Данная сфера включает такие ключевые параметры, как цель, задачи, ресурсная база, а также предмет и объект управления. Изменения параметров и факторов внешней среды обуславливают необходимость пересмотра

вышеназванных параметров, реорганизации и ресурсов и корректировки поставленных целей и задач.

2. Управление качеством. На этапе разработки проекта все ключевые параметры и стандарты качества должны быть установлены и определены. Они призваны служить конечным ориентиром в процессе реализации проектов. Контроль за соблюдением установленных требований – основа управления качеством в ходе всего процесса внедрения инноваций.

3. Управление временем. Временной интервал реализации проекта является одним из важнейших параметров и приоритетов, поскольку он определяет целесообразность и актуальность как внедрения инноваций, так и повышения качества. Именно поэтому, с точки зрения оптимизации временных затрат и устранения временных простоев, важно наличие четкого плана взаимодействия структур, подсистем и участников проекта.

4. Управление стоимостью. Разрабатываемый проект должен включать финансовый раздел и раздел сопутствующих капиталовложений, которые определяют бюджет проекта. Стоимость проекта представляет собой более гибкий параметр, чем планируемый срок реализации проекта [3, с. 94].

Вышеназванные функции управления проектами являются основополагающими, при этом исследователи и маркетологи считают целесообразным учитывать и нижеследующие функции:

1) наличие трудовых ресурсов и управление персоналом. Реализация проектов требует наличия высококвалифицированных специалистов с четко установленной специальностью, которые должны быть задействованы в строго определённые промежутки времени. Функция организации команды проекта и подбор специалистов реализуется руководителем проекта;

2) управление коммуникациями или контроль информационных потоков. Обратная связь необходима как для контроля и координации исполнителей, так и для оценки восприятия и реакции общества на внедрение инноваций и качественных преобразований продукции, услуг и технологий;

3) управление контрактами и ресурсным обеспечением проектов. Все участники и стороны, задействованные в разработке и производстве проектов, должны привлекаться на основе заключения договоров и контрактов. Кроме того, контрактами и договорами должно быть подкреплено сотрудничество с поставщиками сырья, материалов, комплектующих и оборудования. Система заключения договоров – отдельный и один из самых значимых элементов в процессе управле-

ния проектами повышения качества;

4) управление рисками. Реализация любого инновационного проекта связана с рисками убытков, неопределенностью реакций социума, непредсказуемостью внешней бизнес-среды и рынка. В современных условиях существуют различные инструменты снижения риска, но важно учитывать, как то, что разработка и внедрение инноваций, направленных на повышение качества продукции, услуг и технологий – подвержены риску в гораздо большей степени, так и то, что вознаграждение предпринимателя, в случае успешной реализации проекта – несопоставимо выше [3, с. 105].

Важнейшим критерием успешной и планомерной реализации проектов является решение задач и достижение целей, поставленных перед разработчиками заказчиками проекта и инвесторами. При этом основными параметрами оценки и характеристиками проектов являются:

- сроки реализации проекта;
- бюджет проекта в денежном выражении (стоимость расходов, рассчитанная на основании калькуляции и составления смет расходов);
- соответствие параметров качества, заложенных разработчиками в проект международным стандартам;
- наличие и степень возможных и допустимых изменений, поправок и корректировок, касающихся предметной области проекта (корректировка целей и задач, а также возможный пересмотр величины бюджета, объема производства и стоимости отдельных агрегатов, оборудования, сырья и материалов) [4, с. 80].

Оценка инновационного проекта должна учитывать всю совокупность научных и технологических инновационных достижений, а также степень вероятности их успешного применения и эффективность разработанной продукции, услуг и технологий в целом.

Основными этапами организации работ при разработке инновационного проекта нацеленного на повышение качества продукции, услуг и технологий являются:

- создание команды исполнителей проекта с распределением функций и полномочий между ними;
- планирование обеспеченности и поставок ресурсов, необходимых для осуществления проекта на всех стадиях его реализации, а также распределение ресурсов;
- проектирование самой инфраструктуры инновационной деятельности и обеспечение её качествами гибкости, мобильности и оптимального соотношения параметров затраты / прибыль от внедрения

инноваций;

- поиск источников финансирования и согласование вопросов, связанных с привлечением инвестиций, необходимых для реализации проекта;

- обеспечение проекта инноваций всеми видами законодательно-правовой, нормативной, государственной и другой документацией и поддержкой всех уполномоченных органов государственного регулирования и надзора [5, с. 216].

Предприятия, осуществляющие разработку и внедрение инновационных проектов, в современных условиях вынуждены искать партнеров и осуществлять свою деятельность в сотрудничестве с крупными компаниями, которые способны генерировать финансовые потоки, необходимые для поддержки наукоёмких проектов в течение продолжительных промежутков времени. Наиболее удачливым предпринимателям удаётся со временем обрести самостоятельность и независимость от своих спонсоров. В свою очередь, многие предприятия – представители среднего бизнеса не могут регулярно содержать в штате сотрудников и подразделения, деятельность которых носит эпизодический и нерегулярный характер – это также определяет тенденцию предпринимателей-новаторов к независимости.

Таким образом, были выявлены и исследованы основные аспекты воздействия менеджмента качества на сферу инновационных разработок. Выше уже было сказано, что фактор внедрения инноваций является наиболее весомым условием завоевания широких ниш и сегментов рынка, в то время как отрицательные результаты в данном направлении развития обусловлены отсутствием четко разработанной политики управления качеством продукции и услуг предприятий.

Литература

1. Басовский Л.Е., Протасьев В.Б. Управление качеством: Учебник. - М.: ИНФРА-М, 2001.
2. Ильенкова С.Д., Ильенкова Н.Д. Управление качеством: Учебник для вузов / Под ред. С.Д. Ильенковой. - М.: ЮНИТИ, 2000.
3. Гиссин В. И. Управление качеством. - М.: ИКЦ «МАРТ», Ростов-на-Дону: Издательский центр «МАРТ», 2003.
4. Круглов М.Г. Инновационный проект. Управление качеством и эффективностью. – М.: Образовательные инновации, 2009. – 336 с.
5. Мазур И.И., Шапиро В.Д. Управление качеством. Справочное пособие. - М.: «Высшая школа», 2003.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ КРЕДИТНЫМ РИСКОМ ССУДНОГО ПОРТФЕЛЯ

Кабдуллина Д., Непшина В.Н.

*Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

Продолжающийся кризис 2008 и 2011 годов сильно отразился на банковской сфере. Удивляет, с какой относительно быстрой скоростью закрываются (либо объединяются с более успешными) ранее цветущие банки – Альянс банк, БТА банк, Казинвестбанк, Delta Bank оказался на грани дефолта. Казинвестбанк уже лишен лицензии. Нацбанк подал в суд заявление о принудительной ликвидации проблемного финансового института. У Казкома другая судьба. Хотя бы потому, что это системообразующий банк страны и президент сказал, что не позволит ему обрушиться [1].

Все понимают, чего ждать в следующем году: внедрения нового МСФО 9 (IFRS 9), стресс-тестирования, очень активного процесса слияний и поглощений и, как следствие, сокращения числа банков. Многие банки все активнее сокращали персонал, чтобы урезать расходы.

Причин таких негативных явления может быть много – начиная от «денежного голода» в экономике ввиду высокой ставки рефинансирования Национального банка, заканчивая невыгодными спекуляциями на валютном рынке (в 2015 году Национальный банк пустил тенге в свободное плавание, таким образом, отдал национальную валюту в руки спекулянтов).

Однако особняком всех проблем стоит способность коммерческих банков оценивать свои риски при формировании ссудного портфеля.

Ссудный портфель подвержен всевозможным рискам, которые возникают в момент операционной деятельности любого коммерческого банка:

- риск ликвидности;
- риск процентных ставок;
- риск неплатежа;
- операционные риски;
- риск потери деловой репутации и так далее.

Таким образом, перед банком возникает извечная проблема «доходность - риск», то есть ограничение нормы прибыли для нивелирования рисков.

Кредитный портфель или любые кредитные операции являются

основным источником формирования прибыли любого коммерческого банка. Следовательно, кредитный риск (риск неплатежа, невозврата выданных денежных средств) – один из основных рисков операционной деятельности, который способствует возникновению других рисков.

Таким образом, управление кредитным риском выходит на первый план и становится неотъемлемой частью стратегии развития банка.

В большинстве случаев в экономической теории под кредитным риском понимают невозврат заёмщиком определенной части, либо всей суммы кредита, и (или) процентов по нему.

Другими словами, как только коммерческий банк приобретает для себя актив в виде выданного кредита, он берёт на себя риск того, что клиент может не вернуть его [2].

Неспособность клиента отвечать по своим обязательствам перед банком может быть вызвано следующими моментами:

- некачественное финансовое состояние;
- неэффективная организация управления;
- конъюнктура рынка;
- факторы внешней среды.

Таким образом, для банка на уровне отдельно взятого кредита или кредитного портфеля, можно выделить ряд причин возникновения кредитного риска. Данная взаимосвязь представлена на рис. 1.

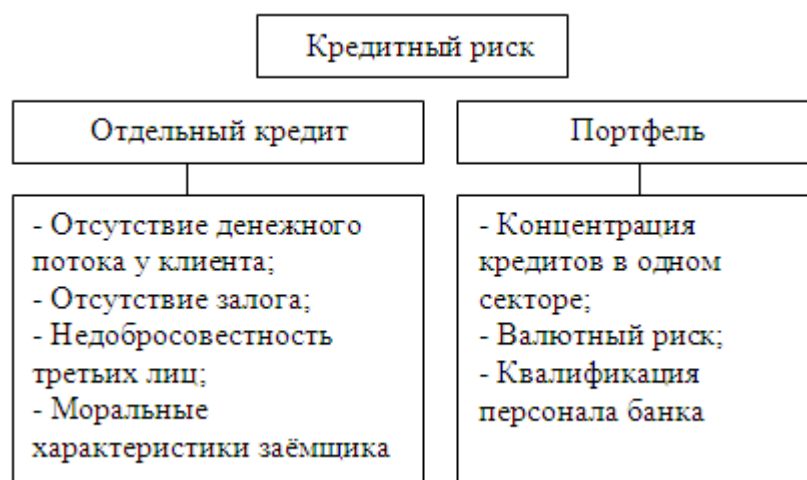

Рис. 1. Факторы кредитного риска

Одним из самых надёжных инструментов обеспечения возврата кредита является залог. Однако перед банком встаёт другой вопрос, связанный с залогом - возможность его быстрой реализации (риск ликвидности), которая связана с личными характеристиками залога.

Поэтому залог должен обладать следующими свойствами:

- быть высоколиквидным;
- иметь способность длительного хранения;
- иметь низкую волатильность на рыночную цену;
- иметь низкую себестоимость хранения.

Другими инструментами управления кредитным риском ссудного портфеля коммерческого банка являются:

- концентрация;
- диверсификация [3].

При создании кредитного портфеля банковские менеджеры должны соблюдать установленной степени концентрации кредитов в той или иной сфере экономики или области. Непомерно высокий уровень концентрации существенно увеличивает вероятность возникновения кредитного риска.

Диверсификация – понятие антагонист концентрации, то есть кредитный портфель должен быть распределен на несколько сфер или областей экономики. Однако диверсификация подразумевает под собой наличие высококвалифицированного персонала и глубокого анализа рынка. Поэтому непомерная диверсификация, так же, как и концентрация, повышает вероятность возникновения кредитного риска.

В процессе управления ссудным портфелем и регулирования его кредитным риском стоит учесть следующие моменты.

Первое – при оценке кредитного риска ссудного портфеля обязательно присутствует субъективный момент. Бывает ситуация, когда выводы по одному и тому же заёмщику разные в двух разных банках. Как правило, оценка заёмщика происходит на основании личных взаимоотношений банка и клиента, а также имеющихся ретроспективных сделок.

Второе – следствие первого. Инструменты математического анализа, используемые для оценки других рисков (статистические методы, теория вероятности), не дают адекватного представления о кредитном риске, следовательно, также являются субъективными. При оценке кредитного риска предпочтение должно отдаваться не математическим моделям, а личным беседам и интервью с заёмщиками.

Третье - риск кредитного портфеля финансового института не является прерогативой только кредитных отношений. Он также сопровождается большинством других активных операций банка, например, инвестиционная деятельность, поэтому необходимость в оценке кредитного риска присутствует в банке всегда.

Как уже стало понятно, важнейшей проблемой любого коммерческого банка является управление кредитным риском ссудного портфе-

ля, а именно получение наибольшего дохода при назначенном уровне риска.

Прибыльность кредитного портфеля банка зависит от его размера и структуры, и особенно от процентных ставок по ссудам. Однако стоит помнить, что со структурой и качеством кредитного портфеля взаимосвязаны базовые риски:

- риск ликвидности;
- кредитный риск;
- риск процентных ставок и так далее [4].

Таким образом, адекватная и верная оценка, а, следовательно, и дальнейший выбор экономически целесообразных методов управления кредитным портфелем, формирует базу управления и организации деятельности банка.

Оценка риска кредитного портфеля подразумевает под собой:

- Качественную оценку совокупного и индивидуального кредитного риска, сущность которой заключается в определении факторов риска, что требует значительных знаний и опыта сотрудников банка;
- Количественную оценку совокупного и индивидуального кредитного риска.

Кредитный портфель банка можно структурировать следующим образом:

- кредиты с высоким риском;
- кредиты с низким риском;
- кредиты с максимальным риском;
- исключительные кредиты [5].

В зарубежной практике используют следующие концептуальные методы оценки кредитного портфеля, научно обоснованные Базельским комитетом:

- 1) Использование статистических методов;
- 2) Использование линейного программирования;
- 3) Использование дерева классификации или рекурсионно - партиционного алгоритма (РПА) и нейронных сетей;
- 4) Генетический алгоритм;
- 5) Метод ближайших единиц.

Таким образом, методология оценки риска ссудного портфеля банка предусматривает одновременное проведение количественной и качественной его оценки, используя такие методы оценки как аналитический, статистический и коэффициентный. Оценка риска ссудного портфеля предполагает группирование кредитов по степени риска и по принципу взаимосвязи заемщиков между собой.

Литература

1. Алыкеев А.П. Ссудный портфель и его сущность. – М., 2014.
2. Капасов К.К. Риски. – М., 2014.
3. Кабушкин С.Н. Управление банковским кредитным риском: Учебное пособие. – М., 2014.
4. Чашко Т.А. Управление банковской деятельностью: Учебно - практическое пособие. – Донецк, 2015.
5. Михайлов Л.М. Рискология (управление рисками): Учебное пособие. – М., 2015.

ФИНАНСОВАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНЫХ ВЫЗОВОВ

Кайгородцев А.А.

ВКГУ им. С. Аманжолова, Усть-Каменогорск, Казахстан

Финансовая безопасность – это такое состояние финансовой системы, финансовых отношений и процессов в национальной экономике, при котором создаются финансовые условия, необходимые для обеспечения экономической и финансовой стабильности государства, сохранения целостности финансовой системы страны, преодоления внутренних и внешних угроз экономической безопасности в финансовой сфере.

Финансовую безопасность следует рассматривать:

1) С позиций *ресурсно-функционального подхода* как защищенность интересов всех хозяйствующих субъектов на различных уровнях финансовых отношений; обеспеченность домашних хозяйств, организаций, регионов и отраслей материального и духовного производства финансовыми ресурсами, достаточными для удовлетворения их потребностей и выполнения соответствующих обязательств.

2) С позиций статистики как состояние финансовой системы, которое характеризуется сбалансированностью и устойчивостью к воздействию внутренних и внешних угроз, способностью обеспечить устойчивое развитие экономики страны.

3) С позиций нормативно-правового регулирования как создание таких условий для функционирования финансовой системы, при которых отсутствует возможность направлять финансовые потоки в непредусмотренные нормативными правовыми актами сферы их использования и минимизирует возможность злоупотребления финансовыми ресурсами [1, с. 269].

Система финансовой безопасности включает в качестве подсистем:

- безопасность бюджетно-налоговой системы;
- безопасность валютно-денежной системы;
- безопасность кредитно-банковской системы;
- безопасность фондового рынка;
- безопасность внебюджетных фондов [2, с. 213].

Угрозы финансовой безопасности подразделяются на внутренние и внешние.

Внутренние угрозы характеризуются неспособностью национальной экономики к саморазвитию, недостаточным уровнем инновационности экономики, минимальным объемом инвестиций в сферу науки и разработок, невысокой эффективностью системы государственного регулирования экономики, неумением обеспечивать баланс интересов в процессе определения путей развития экономики и общества в целом.

К внутренним угрозам финансовой безопасности относятся:

- замедленный выход национальной экономики из глобального системного кризиса;
- сокращение ресурсов в финансово-кредитной сфере для успешного проведения социально-экономической модернизации страны;
- падение платежеспособности населения и юридических лиц;
- криминализация экономических отношений, высокий уровень экономической преступности, коррупции;
- нецелевое и неполное использование финансовых ресурсов.

К внешним угрозам финансовой безопасности относятся:

- затяжной характер глобального экономического кризиса;
- изменение конъюнктуры мировых цен на полезные ископаемые;
- резкие колебания курса национальной валюты;
- недофинансирование отраслей материального и духовного производства;
- чрезмерная импортная зависимость, перегрузка экспорта сырьевыми товарами;
- рост внешней финансовой задолженности;
- вывоз капитала за рубеж.

Для экономики Казахстана характерны следующие проблемы, определяющие уровень ее финансовой безопасности:

- сырьевая специализация и связанная с ней уязвимость национального рынка от колебаний мировой конъюнктуры, в частности от падения цен на энергоносители;

- низкий уровень монетизации (45% при пороговом уровне экономической безопасности 75%), являющийся причиной недоинвестирования реального сектора экономики и инновационной сферы;

- старение основного капитала в отраслях материального производства (степень износа основных фондов в горнодобывающей промышленности – 59,9%, в обрабатывающей промышленности – 40%, строительстве – 43,8%);

- повышенные транзакционные издержки, снижающие конкурентоспособность экономики страны;

- неразвитость банковской системы, незначительная ее роль в финансировании модернизационных проектов.

Привлечение прямых иностранных инвестиций (ПИИ), с одной, стороны, способствует экономическому росту, с другой стороны, является угрозой национальной экономической безопасности.

Согласно информации Национального банка Республики Казахстан, за период с 2010 г. по 2015 г. чистый приток ПИИ в экономику страны составил 61,6 млрд. долл. Наибольший приток прямых иностранных инвестиций приходится на 2011 г. (14 млрд. долл.) и 2012 г. (13,3 млрд. долл.). После этого началось резкое снижение притока ПИИ, объем которых в 2015 г. составил 4,8 млрд. долл. или 34,3% от уровня 2011 г.

Несмотря на то, что Казахстан занимает 41-е место в рейтинге Doing Business-2016, уменьшение притока ПИИ свидетельствует об уменьшении инвестиционной привлекательности. К тому же наша страна занимает в данном рейтинге 70-е место по доступности кредитов, 71-е место по скорости подключения к энергоснабжению, 92-е место по возможности получения разрешений на строительство и 122-е место по уровню развития международной торговли [3].

В 2014 г. наибольший удельный вес в структуре казахстанских ПИИ имели Нидерланды (27,3%), США (17,2%), Швейцария (9,9%), КНР (7,8%) и Российская Федерация (6,4%) [4].

В структуре ПИИ по видам экономической деятельности наибольший удельный вес имеют инвестиции в горнодобывающую промышленность и разработку карьеров (35,5%), в т.ч. в добычу сырой нефти и природного газа – 30,8%. Далее следуют профессиональная, научная и техническая деятельность (24,7%). Прямые иностранные инвестиции в обрабатывающую промышленность составляют только 15,7%, в т.ч. в металлургию и производство готовых металлических изделий – 12,3%. Инвестиции в строительство составили всего 3,3%, в логистику – 3,1%, а в сельское, лесное и рыбное хозяйство – 0%.

Подобное распределение ПИИ по видам экономической деятель-

ности не способствует структурной перестройке национальной экономики, сохраняет ее сырьевую ориентацию.

Существенной угрозой финансовой безопасности является незаконный вывод капитала за рубеж. Так, за 2004-2013 годы из Казахстана было выведено порядка 167,4 млрд. долл. или 16,7 млрд. долл. в среднем за год.

Основными причинами вывода капиталов являются: падение мировых цен на сырьевые ресурсы; замедление темпов экономического роста; девальвация национальной валюты (тенге); опасения предпринимателей по поводу возможного ухудшения бизнес-климата и дальнейшего обесценения тенге и т.п.

Для вывода денег из страны используются различные схемы, например: завышение или занижение в процессе таможенного декларирования фактической стоимости импорта и экспорта (83 % от общего нелегального оттока денежных средств); использование фиктивных зарубежных фирм-посредников, которым перечисляют денежные средства за поставку товаров.

Волатильность национальной валюты также является серьезной угрозой финансовой безопасности государства. В связи с этим, государство может осуществлять валютные интервенции с целью сглаживания слишком сильных колебаний курса национальной валюты. Однако в настоящее время Национальный банк Казахстана не проводит интервенций на валютном рынке. Это свидетельствует о переходе к политике независимого плавающего валютного курса, результатом которой является существенное обесценение тенге, оказывающее положительное воздействие на результаты хозяйственной деятельности экспортеров минерального сырья и продовольствия, а также предприятий, осуществляющих импортозамещение. В то же время: ухудшаются условия для деятельности предприятий-импортеров; сокращается реальная задолженность предприятий и населения в национальной валюте и увеличивается тяжесть внешних долгов, выраженных в иностранной валюте; снижается покупательная способность населения, следствием чего является уменьшение совокупного спроса и замедление темпов экономического роста страны. На основании вышеизложенного, мы предлагаем возобновить проведение валютных интервенций как механизма повышения устойчивости национальной валюты.

Валютные резервы, то есть запасы иностранной валюты, которыми владеет государство, обеспечивают финансовую стабильность страны и демонстрируют ее финансовые возможности. Их величина должны быть достаточной для обеспечения необходимого увеличения

предложения иностранной валюты. За 2016 год общая сумма международных резервов уменьшилась на 0,6% и составили 90,8 млрд. долл. (68% от ВВП).

Мы считаем целесообразным не только увеличивать международные резервы, но и в необходимых случаях использовать их для повышения устойчивости национальной финансовой системы.

Банковская система Казахстана обладает чрезвычайным высоким уровнем кредитного риска. По методологии Национального банка РК доля проблемных кредитов банков второго уровня не должна превышать 10% совокупного кредитного портфеля банковской системы страны. Однако, согласно оценке экспертов международного рейтингового агентства S&P, удельный вес проблемных кредитов (включая реструктурированные кредиты) составляет 25-30%.

Дефицит Государственного бюджета республики, составивший в 2015 году 2,2% от ВВП, за все годы глобального экономического кризиса (2007-2016 гг.) находился в диапазоне 1,7-2,9%, то есть не превышал допустимого порогового значения финансовой безопасности (3%). Однако при определении величины бюджета без учета доходов от гарантированных трансфертов из Национального фонда в 2008 г. дефицит составил 8,8%, в 2011 и 2013 гг. – по 6%, в 2015 г. – 8,6%.

Для решения выявленных в результате проведенного нами анализа проблем социально-экономического развития и обеспечения финансовой безопасности Казахстана необходимо проведение новой индустриализации республики, переход к материальному производству, базирующемуся на технологиях, характерных для экономики знаний.

При этом правительству и Национальному банку РК следует отказаться от проводимой ими монетарной политики, которая базируется на устаревшей неоклассической экономической теории и, вследствие этого не соответствует целям прорывной модернизации, активной антикризисной стратегии, ускоренного экономического роста и структурных реформ. Такая политика, основной целью которой является таргетирование инфляции и поддержание финансовой стабильности экономики не дает бизнесу осуществить разворот в сторону реальной политики реиндустриализации и импортозамещения на инновационной основе [5].

Необходимо найти «золотую середину» между целями уменьшения уровня инфляции до 4% и увеличением денежной массы почти на 70% для доведения темпов роста ВВП до среднегодового уровня не менее 6%.

Достижение такого оптимума невозможно без стратегии, базирующейся на рациональном сочетании принципов народнохозяйст-

венного планирования, рыночного саморегулирования и политической демократии. Казахстану необходим мобилизационный сценарий структурных преобразований с научно обоснованными этапами его реализации. В основе такого сценария должна лежать адаптированная к современным условиям разработанная Дж. К. Гэлбрейтом [6] концепция нового индустриального общества, так как без модернизации материального производства на принципах экономики знаний страна развиваться не может. На первых этапах реализации указанного сценария необходима жесткая централизация управления экономикой с концентрацией ресурсов на приоритетных направлениях (например, создание и развитие высокотехнологичных производств), которые следует вывести из под рыночного регулирования. При этом производство товаров массового потребления, малый и средний бизнес по-прежнему должны регулироваться рынком. Что же касается совершенствования политической демократии, то в ее основе должно лежать развитие среднего класса, в состав которого входят не только предприниматели, но и техническая и творческая интеллигенция, а также государственные служащие [7].

Литература

1. Экономическая безопасность России: Общий курс: учебник / под редакцией В.К. Сенчагова. – М.: БИНОМ, Лаборатория знаний, 2015.
2. Вавакина Т.Ф. Финансовая безопасность как основа обеспечения безопасности национальной экономики // Экономическая безопасность России: вызовы XXI века: матер. междунар. науч.-практ. конф. – Саратов: Саратовский социально-экономический институт (филиал) РЭУ им. Г.В. Плеханова, 2017.– С. 210-215.
3. Doing Business-2016. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. – URL: <http://www.worldbank.org/>.
4. Хишаева Ж.Т. Государственная поддержка инновационной деятельности в Казахстане / Ж.Т. Хишаева, К.Б. Тажибекова // Вестник Университета «Туран». – 2016. – № 4. – С. 23-27.
5. Городецкий А.Е. Теория планирующих систем Гэлбрейта и уроки российских административных реформ (Об изгнании плана и планирования из либеральной экономики, необходимости и политико-экономических войнах за его возвращение) // Гэлбрейт: возвращение / Под ред. С.Д. Бодрунова. - М.: Культурная революция, 2017. – С. 285-318.
6. Гэлбрейт Дж.К. Новое индустриальное общество / Дж.К. Гэлбрейт. – М.: АСТ; СПб.: Транзиткнига, 2004. – 602 с.

7. Воейков М.И. Капитализм, новое индустриальное общество и современное государство // Гэлбрейт: возвращение / Под ред. С.Д. Бодрунова. - М.: Культурная революция, 2017. – С. 250-284.

ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ, НАЗНАЧЕНИЕ И ОБЛАСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ В РФ

Климова Н.Н.

МПЭК РЭУ им. Г.В. Плеханова, Москва, Российская Федерация

В современных условиях сложившаяся система формирования подготовки кадрового потенциала не в полной мере удовлетворяет запросам работодателей. Успешной реализации функций профессионального образования можно добиться, ориентируясь на спрос со стороны рынка труда. Изменения должны произойти как в содержательном, так и в организационном аспектах образования. А их основой должны стать требования работодателей, которые являются непосредственными потребителями образовательных услуг и деловыми партнёрами сферы образования. Система профессионального образования должна иметь четкие представления о том, для каких конкретных видов работ профессиональной деятельности осуществляется подготовка специалистов, а не просто готовить унифицированных работников, обладающих компетенциями.

Профессиональный стандарт - характеристика квалификации, необходимой работнику для осуществления определенного вида профессиональной деятельности.

Профессиональные стандарты разработаны согласно статье 195.1 Трудового кодекса Российской Федерации, для применения [1]:

- работодателями при формировании кадровой политики и в управлении персоналом, при организации обучения и аттестации работников, разработке должностных инструкций, тарификации работ, присвоении тарифных разрядов работникам и установлении систем оплаты труда с учетом особенностей организации производства, труда и управления;

- образовательными организациями профессионального образования при разработке профессиональных образовательных программ;

- при разработке в установленном порядке федеральных государственных образовательных стандартов профессионального образования.

В современном понимании, получившем международное «хож-

дение», профессиональные стандарты формируются на основе иерархического анализа трудовой деятельности в части требований к ее результатам. Поскольку все области трудовой/профессиональной деятельности в современном мире характеризуются быстрыми и частыми изменениями, в процедуру разработки профессиональных стандартов включен их постоянный мониторинг, на основе данных которого осуществляется обновление профессиональных стандартов.

Разработка профессиональных стандартов основана на следующих принципах [2]:

1) учет особенностей постиндустриального общества, характеризующегося возрастающей неопределенностью и ускорением темпа технологических изменений, быстрыми изменениями требований развивающихся рынков и потребителей, а также изменениями в организации труда и в организационной культуре, что приводит к изменению требований к работникам, которые должны быть более адаптивными, ориентированными на постоянное обучение и самосовершенствование;

2) учет международных тенденций в области разработки профессиональных стандартов, ориентированных на требования к трем группам компетенций работников;

3) измеримость требований, указанных в стандарте, и единые критерии формулировки этих требований;

4) отражение минимальных требований, т.е. указание в стандартах только основных трудовых функций по областям профессиональной деятельности;

5) основа профессионального стандарта - образцы лучшей практики, т.е. опыт успешных предприятий и организаций, являющихся лидерами в отрасли и ориентированных на будущее и конкурентоспособность на национальном и мировом уровне, а также требования к качественному выполнению трудовых функций.

В настоящее время действующее законодательство в области образования позволяет обеспечить учет позиции работодателей путем их прямого участия в разработке, экспертизе и реализации ФГОС профессионального образования.

Федеральный закон от 29 декабря 2012 г. № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации», вступивший в силу 1 сентября 2013 г. зафиксировал роль профессиональных стандартов в системе образования [3]:

- учет положений ПС при формировании соответствующих ФГОС профессионального образования (часть 7 статьи 11);

- разработка и утверждение программ профессионального обуче-

ния на основе установленных ПС (часть 8 статьи 73), проведение соответствующего квалификационного экзамена в пределах требований, указанных в ПС по соответствующим профессиям рабочих, должностям служащих (часть 3 статьи 74);

- учет ПС при формировании содержания доп. проф. программ (часть 9 статьи 76);

- использование требований ПС к специалистам, рабочим и служащим соотв. профиля при проведении профессионально - общественной аккредитации профессиональных образовательных программ (часть 4 статьи 96);

- установление требований на основе ПС в отношении руководителей образовательных организаций, лиц, занимающихся педагогической деятельностью, иных работников образовательных организаций (часть 2 статьи 51, часть 1 статьи 46, часть 2 статьи 52).

Постановление Правительства РФ от 10 февраля 2014 г. определило Правила участия объединений работодателей в мониторинге и прогнозировании потребностей экономики в квалифицированных кадрах, а также в разработке и реализации государственной политики в области среднего профессионального и высшего образования [4].

Работодателям предоставлена возможность:

1. Инициативно разрабатывать проекты ФГОС и вносить их на рассмотрение в Минобрнауки России.

2. Проводить независимую экспертизу проектов ФГОС (каждый из проектов направляется не менее чем в две организации работодателей с учетом сферы профессиональной деятельности).

3. Участвовать в общественном обсуждении проектов ФГОС в период их размещения на сайте www.regulation.gov.ru.

4. Входить в состав Совета Минобрнауки России по ФГОС (в настоящее время в состав Совета входят представители РСПП, ОПОРЫ России, Лиги содействия оборонным предприятиям, Объединенной авиастроительной корпорации, Агентства стратегических инициатив, ОАО РОСНАНО).

5. Входить в состав рабочих групп Совета Минобрнауки России по ФГОС.

6. Участвовать в подготовке кадров в своих интересах путем целевого обучения.

7. Создавать центры сертификации квалификаций.

Работодателям предоставлена возможность участвовать в разработке и реализации образовательных программ в форме:

- а) формирования требований к результатам обучения в рамках вариативной части ФГОС;

- б) формирования примерной основной образовательной программы;
- в) непосредственного участия в учебном процессе (в проведении занятий);
- г) участия в сетевом обучении;
- д) участия в создании базовых кафедр образовательных организаций высшего образования на предприятиях;
- е) участия в государственной итоговой аттестации.

Таким образом, эффективные профессиональные стандарты должны быть ориентированы на требования сегодняшнего дня, ближайшего и отдаленного будущего. В современной практике в основу разработки профессионального стандарта положен метод функционального анализа, предполагающий «инвентаризацию» определенной области профессиональной деятельности в процессе последовательного описания ее цели, входящих в эту область профессиональной деятельности видов трудовой деятельности и функций в каждом из видов трудовой деятельности. В этом принципиальное отличие данного метода от метода описания должностных обязанностей, который использовался ранее, в условиях индустриальной экономики, где содержание трудовой деятельности было более стабильным, менее динамичным и подверженным изменениям, а метод описания должностных обязанностей был основан на пооперационном описании трудовых задач и не отражал столь важных в современных условиях базовых / ключевых / общих компетенций, обуславливающих гибкость и адаптивность индивида и его успешность на рынке труда, описание которых является неотъемлемой частью описаний содержания трудовых функций.

Литература

1. "Трудовой кодекс Российской Федерации" от 30.12.2001 N 197-ФЗ (ред. от 03.07.2016) (с изм. и доп., вступ. в силу с 01.01.2017)
2. Использование профессиональных стандартов в образовательном процессе: Составители Е.Н. Летягина, С.В. Едемская. Учеб.-метод. пособие. – Нижний Новгород, 2015. – 56 с.
3. Федеральный закон "Об образовании в Российской Федерации" от 29.12.2012 N 273-ФЗ (последняя редакция)
4. Постановление Правительства РФ от 10.02.2014 N 92 "Об утверждении Правил участия объединений работодателей в мониторинге и прогнозировании потребностей экономики в квалифицированных кадрах, а также в разработке и реализации государственной политики в области среднего профессионального образования и высшего образования"

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ ЖАНДАНДЫРУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ШАРАЛАР

Турсынбекулы Н.

С. Аманжолов атындағы ШҚМУ, Өскемен, Қазақстан

Қазақстан экономикасына шетел капиталын тартудың негізгі формаларының бірі – сыртқы несиелер.

Несиелік келісім шарттарға қол қоюда, сонымен бірге, көзделген инвестициялық жобаларды жүзеге асыруда, дефолттардың, яғни сыртқы қарызды жабумен байланысты бірқатар қиындықтар тууы мүмкін.

Дефолт себептеріне барлық кезеңдерде шетелдік несиелік тізбектер есебінен қаржыландырылатын инвестициялық жобалар қозғалысы механизмінің жоқтығы немесе сәйкес болмауы жатады: келісім шартқа қол қою, аймақ, ұйым немесе үкімет деңгейінде жоба бойынша шешім қабылдау, несиені игеру және ол бойынша қарызды өтеу. Әлемдік бизнесте кәсіпорындар мен ұйымдардың тәжірибесінің болмауы қарыз алушы үшін пайдасыз және кемсітушілік келісім шарттар жасауға әкеледі. Олардың жүзеге асырылуы нақты кәсіпорындар мен ұйымдардың, жалпы республика аймақтары мүдделеріне зиян келтіруі мүмкін [1].

Басым инвестициялық жобаларды таңдап алу механизмінің басты кемшілігі – таңдаудың нақты белгілері мен қарапайым бағыт - бағдардың жоқтығы. Жобалардың көпшілігі экономикалық тиімділік, валюталық қайтарымдылық, ішкі қарыз қабілеттілігі жағынан толық дәлелденбеген. Әлеуметтік сипаттағы көптеген жобалар экономикалық пайдалылыққа зиян келтіруде. Шетел несиелері бойынша өтелмеген төлемнен қалыптасқан сомалардың үшінші бөлігі төлем қабілеттілігі жоқ шаруашылық субъектілерге келеді.

Мүмкін боларлық дефолттарға жол бермеу үшін қаржылық, әкімшілік, құқықтық сипаттағы шаралар жиынтығын қолдану қажет. Ең алдымен, бақылау және жоспарлау сенімді негізге ие болуы үшін ұлттық экономиканың барлық секторлары мен барлық формасында сыртқы ресурстар түсімі көлемін сипаттаушы негізгі статистикалық көрсеткіштер жүйесі әзірленіп енгізілуі тиіс.

Пайдасыз келісім шарттар жасау, қорлардың шамадан тыс жұмсалуды, ескірген техника және технологияны сатып алуды тудырған несиелерді жабық түрде бөлу сияқты қалыптасқан тәжірибеде өзгерістер мен толықтырулар енгізуді қажет етеді.

Сыртқы қарызды бақылау және басқару бойынша жұмыстардың маңызды бөлігі жан - жақты бағалаудан өткен тиянақты тандалып алынған және дайындалған нақты жобаларды жүзеге асыру үшін қа-

рызды алу маңыздылығын ескере отырып, шетелдік несиелерді конкурстық негізде таңдау болып табылады. Қарыздар мен несиелердің басым көпшілігі (90 пайызы) нақты жобаларды қаржыландыру үшін тартылуы тиіс: кен орындарын игеру, шағын кәсіпорындарды, білім және денсаулық сақтау жүйесін дамыту, демографиялық жағдайды жақсарту, т.с.с. Мұндай бағыт республика экономикасын дамытуға жол ашатын тиімді жобаларға қорлар салымын қамтамасыз етіп, қарыз қорларын өтеу үшін оның нақты мүмкіндіктерін жоғарлатады [2].

Осымен байланысты банктік және тәуелсіз сарапшыларды тарту арқылы ұсынылатын инвестициялық жобаларға алдын - ала сараптама жасау қажет. Мұндай сараптама негізінде жобалардың техника – технологиялық, бағалық және құқықтық жағына толықтырулар енгізілуі тиіс. Содан кейін жобаның негізгі өлшемдері анықталуы керек: оның пайдасы мен шығындары, тиімділігі, қайтарымдылық мерзімі, сонымен бірге валюта қайтарымдылығы, коммерциялық тәуекел деңгейі, негізгі макроэкономикалық көрсеткіштерге әсері - өндіріс көлемінің өсімі, бюджет, ұлттық табыс өсімі, шығындардың төмендеуі, әлемдік нарықта өнімнің бәсеке қабілеттілігінің жоғарлауы.

Жобаның экономикалық аспектілерінің сапалық және сандық талдауы жобаны таңдау мен оған сараптама жасаудың негізгі белгісі болып табылады [3]. Жобаны мемлекеттік кепілдемемен қолдаушылық пен басымдыққа ие жобалар тізіміне енгізу үшін оларды таңдауда, келесі өлшемдер де ескерілуі керек: кәсіпорын, аймақ, республиканың сыртқы қарыз көлемі, Қазақстан Республикасы кепілдемесінің шегі, мүмкін боларлық қосымша қаржыландыру көлемі, ерекше және тұрақты құқықтық базаны құру мүмкіндіктерінің болуы. Сонымен қатар, сыртқы қарызды өтеу мүмкіндіктерін анықтау мақсатында, қарыз алушы кәсіпорындардың қаржылық - шаруашылық қызметіне күрделі тексеріс жүргізу қажет.

Шетелдік несиелер бойынша шешім қабылдауда, министрліктер мен ведомстволарды, кәсіпорындар мен ұйымдарды жауапкершілікке тарту бойынша механизмді құру, облыстық әкімшіліктермен бұл жауапкершілікті бөлу шаралар жиынтығының маңызды құрамдас бөліктері болуы тиіс. Дефолттардың алдын - алу үшін жалпы макроэкономикалық жағдаймен (инфляция деңгейі, ТМД елдерімен өзара есеп айырысу мәселесін шешу, өндірісті тұрақтандыру) қамтамасыз ету қажет, құқықтық базаның тұрақтылығы, қарыз алушы кәсіпорындардың жабылу немесе қайта құрылу жағдайында, Қазақстан Республикасы кепілдемесі аясында тартылған шетелдік несиелер бойынша міндеттемелерді беру механизмін құру керек. Мемлекеттік тізімге енген басым инвестициялық жобалардың жүзеге асырылуы, тұрақты

түрде несиелерді игеру мен қарызды мерзімді өтеу мониторингін жүргізуді талап етеді. Қазақстан экономикасына әлемдік инвестицияландыруды ынталандырудың маңызды факторы – саяси, әлеуметтік – экономикалық және коммерциялық тәуекелдерді кәсіби және толық сақтандыру [4].

Біздің еліміздің осы саладағы инвестициялық тартымдылығы инвесторлар құқықтарының деңгейін көтеретін бірқатар маңызды жаңа заңнамалық ережелерге ие. Қазақстан Республикасы “Тікелей инвестицияларды мемлекеттік қолдау туралы” Заңының баптарына сәйкес, инвесторлар мүдделерін қорғау бойынша келесі кепілдемелер қарастырылған:

1) шаруашылық серіктестіктің жарғылық қоры мен акцияларындағы өз үлесіне басшылық жасауда немесе салықтар мен басқа да міндеттемелік төлемдерді төлеу шартында, капитал, табыс немесе пайданы еркін аударуға бекітілген инвестордың құқығын шектеуге жол бермеу;

2) республика территориясында инвестормен өндірілетін тауарды сату мен шикізатты жеткізуді бақылайтын мемлекеттік монополияны құруға тиым салу;

3) инвестормен өндірілетін тауар немесе шикізатты өткізуде бағаны бақылау және реттеу шараларын қолдануға жол бермеу;

4) либералды валюталық реттеу;

5) инвесторды қорғау бойынша кедендік бақылау шаралары;

6) инвестордың заңды мүдделерін, инвестиция, табыс дивиденттері мен құқықтарын қорғау;

7) Қазақстан Республикасы Заңдарының негізінде инвесторларға өз мүлкіне басқарушылық танытуға жол беру.

Шетел инвесторларының маңызды құқықтық кепілдемесі – республика заңнамаларына толықтырулар мен өзгерістер енгізуден қорғау, шетел инвестицияларын тарту мен қолданудың нормативті – құқықтық бақылауының өзгеруінде, келісім шартқа өзгерістер енгізу мүмкіндіктерін беру, бірақ инвестор мүддесін қорғау аумағында әлі де шешілмеген мәселелер баршылық.

Шетел инвестицияларын сақтандырудың мүмкіндіктерін рационалды қолдану үшін халықаралық сақтандыру компаниясы немесе “ОПИК жеке инвестициялар” типтес шетел корпорациясы бойынша “American International Group” (AIG) корпорацияларының қатысуымен, саяси және коммерциялық тәуекелдерді сақтандыру бойынша бірлескен қорларды мақсатты түрде құру қажет. Бұл корпорация АҚШ - тың ірі саудалық және өнеркәсіптік тәуекелдерді сақтандырушы және ірі әлемдік диверсификациялық сақтандыру тобы [5]. Бұл мем-

лекеттік компания меншікті тәркілеуден, ұлттандырудан сақтандыратын компания және ол үшін қажетті сақтандыру қорына ие. Қазақстан экономикасының басым салаларына шетел капиталын тартуды ынталандыру үшін қаржылық - несиелік, салықтық ұмтылыстар мен қаржылық емес әдістерді қолдану қажет. Соңғысына шетел капиталының қызмет етуіне жалпы қолайлы орта құру, қажетті өндіріс факторларымен, ақпаратпен, басқару қызметтерімен, көліктің, байланыстың әр түрінің, банктік қызмет көрсетудің дамуын қамтамасыз ете отырып, нарықтық инфрақұрылымның басқа да эмитенттерін құру қажет.

Жекешелендіру үрдісі шеңберінде әрекет етуші шетел капиталын тартуды ынталандыратын механизмді құру үшін шетелдік портфельдік инвестициялардың валюталық айырбас принципін қайта қарастыру қажет, әлемдік сауда үшін жекешелендірілетін объектілері шеңберін анықтау және шетел инвесторларымен мүліктік құқыққа ие болуы үшін алғашқы және екінші ретті бағалы қағаздар нарығын дамыту керек.

Шетел капиталын тартуда ұйымдастырушылық шаралар қатарына келесілер қажет:

1) инвестицияларды өзара қорғау мен қолдау туралы келісім шарттар жасауға қызығушылық танытқан мемлекеттермен байланысты жалғастыру;

2) «Кепілдік туралы», «Қозғалмайтын мүлік ипотекасы туралы» заң жобаларын, шетел капиталын тарту мақсатында, кепілдемелік нысандарды қолдану механизмі бойынша ұсыныстарды қарастырып құру;

3) Қазақстан Республикасы мен оның аймақтарында инвестициялық ахуал мониторингі жүйесін қалыптастыру.

Шетел капиталын тарту бойынша мемлекеттік саясатты жүзеге асырумен байланысты қызметтерді орындау үшін инвестициялар жөніндегі Комитет шеңберінде келесілерді құру қажет:

1) жобалық қаржыландыру және кеңес берушілік көмек көрсету орталығы. Оның мақсаты алдын - ала инвестициялық зерттеулер, жобаларға сараптама жасау, кеңес берушілік - техникалық көмек көрсетуді жүзеге асыруда қызметтің бағытын анықтау;

2) шетел капиталы бар кәсіпорындарды тіркеу және шетел фирмалары мен компанияларын аккредитациялау үшін тіркеу палатасын құру;

3) нақты инвестициялық бағдарламалар мен жобалар, заңнамалық база, салықтық жүйе, инвестициялық саясат бойынша мәліметтер банкін құру және бұл мәліметтермен потенциалды шетел инвесторларын қамтамасыз ету мақсатында, шетел капиталы бойынша ақпараттық ор-

талық құру.

Жоғарыда айтылған шаралар, мемлекеттің шетел капиталын тарту саласындағы саясатын жүргізуге жол ашады.

Әдебиеттер

1. Баймуратов У. Инвестиции и инновации: нелинейный синтез. – Алматы: БИС, 2015. – Т.3: Избранные научные труды. – 320 с.
2. Бланк И.А. Управление инвестиционными предприятиями. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2009. – 480 с.
3. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: Учебное пособие /2-е изд., перераб. и доп. – К.: Эльга, 2006. – 552 с.
4. Гайсин С.С. Состояние и перспективы инвестиционной деятельности страховых организаций в Республике Казахстан // автореферат дисс. канд экон. наук. – Алматы, 2007. - 27 с.
5. Мороз С. Классификация инвестиций и их виды // Юрист. – 2016. – №4. – С. 15-21.

ОСОБЕННОСТИ УЧЕТА НДС НАЛОГОВЫМ АГЕНТОМ В РФ

Голованова О.В.

МПЭК РЭУ им. Плеханова, Москва, Россия

Налоговым агентом по НДС организация может стать, если совершает, в частности, следующие операции:

- арендует муниципальное или государственное имущество у органов власти;

- приобретает у иностранного продавца, не состоящего на учете в налоговых органах РФ, товары (работы, услуги), местом реализации которых признается территория РФ [1].

Налоговые агенты по НДС представляют в свою ИФНС налоговую декларацию с заполненными разд. 2 и 9.

НДС, уплаченный в качестве налогового агента, могут принять к вычету только плательщики НДС и только в следующих ситуациях:

- или при оплате аренды государственного либо муниципального имущества у органов власти;

- или при оплате приобретенного государственного либо муниципального имущества у органов власти;

- или при оплате товаров (работ, услуг), приобретенных у иностранного лица, не состоящего на налоговом учете в РФ.

В других случаях "агентский" НДС нельзя принять к вычету. На-

логовые агенты, применяющие освобождение или не являющиеся плательщиками НДС (например, в связи с применением УСН), вообще не имеют права на вычет.

Вычесть агентский НДС можно в квартале, когда товары (работы, услуги) приняты к бухгалтерскому учету и налог уплачен в бюджет.

В книге покупок за квартал, когда соблюдены оба условия для вычета, зарегистрируйте счет-фактуру, составленный вами при исчислении агентского НДС [2].

Сведения об "агентских" счетах-фактурах, зарегистрированных в книге покупок, отразите в разд. 8 декларации по НДС, а сумму вычета по ним - в строке 180 раздела 3 декларации по НДС.

Вычет "агентского" НДС можно заявить только в том квартале, в котором выполнены условия для этого вычета. Переносить его на более поздние периоды нельзя. Если по каким-либо причинам вы не заявили вычет в декларации за квартал, когда возникло право на него, подайте уточненную декларацию за этот квартал. Сделать это можно в течение трех лет со дня окончания квартала, в котором возникло право на вычет.

Организация, даже если она на УСН или платит ЕНВД, ЕСХН, является налоговым агентом по НДС, должна составить счет-фактуру.

Пример. Отразить в учете арендатора расходы по аренде помещения, находящегося в муниципальной собственности, если согласно договору, заключенному с комитетом по управлению имуществом сроком на девять месяцев, арендная плата перечисляется авансом за каждые три месяца аренды?

Ежемесячная плата за аренду помещения, используемого для производственных нужд организации, установлена в размере 236 000 руб. (в том числе НДС 36 000 руб.). Организацией в июне перечислен аванс за первые три месяца аренды (июль, август, сентябрь).

Решение. По договору аренды (имущественного найма) арендодатель (наймодатель) обязуется предоставить арендатору (нанимателю) имущество за плату во временное владение и пользование или во временное пользование.

Арендатор обязан своевременно вносить плату за пользование имуществом (арендную плату), порядок, условия и сроки внесения которой определяются договором аренды.

В рассматриваемой ситуации договором установлена обязанность арендатора вносить арендную плату до начала очередного периода пользования арендованным имуществом (квартала).

В данном случае организация арендует имущество (здание), находящееся в муниципальной собственности. Налоговыми агентами

признаются арендаторы указанного имущества. В связи с этим обязанность по исчислению, удержанию из доходов, уплачиваемых арендодателю, и уплате в полном объеме в бюджет соответствующей суммы налога возлагается на налогового агента (арендатора). Налоговая база по НДС при аренде муниципального имущества определяется на дату перечисления арендодателю арендной платы (полностью или частично). Сумма НДС, подлежащая удержанию и уплате, определяется расчетным методом с применением налоговой ставки 18/118.

Удержанная налоговым агентом сумма НДС уплачивается в бюджет по месту его нахождения равными долями не позднее 25-го числа каждого из трех месяцев, следующих за истекшим налоговым периодом (кварталом).

Являясь налоговым агентом, организация составляет счет - фактуру. По общему правилу уплаченную в бюджет сумму НДС арендатор имеет право принять к вычету в том же налоговом периоде, в котором она уплачена, при наличии составленного им и правильно оформленного счета-фактуры, а также документов, подтверждающих уплату НДС, при условии, что арендуемая недвижимость используется в облагаемых НДС операциях.

В данном случае по условиям договора арендная плата перечисляется авансом за каждые три месяца аренды. Право на применение налогового вычета на основании счета-фактуры, составленного при перечислении предоплаты, появляется у организации после принятия к учету расходов на аренду муниципального имущества и при наличии первичных документов, подтверждающих их принятие на учет.

Сумма перечисленной авансом арендной платы не признается расходом организации и отражается в составе дебиторской задолженности.

Затраты организации, связанные с арендой здания, которое используется для производственных нужд, относятся к расходам по обычным видам деятельности и признаются в учете ежемесячно (на последнюю дату каждого истекшего месяца аренды) в сумме арендной платы, установленной договором (без учета НДС, принимаемого к вычету).

Данный порядок может быть следующим. Сумма НДС, исчисленная и удержанная из арендной платы, отражается записью по дебету счета учета расчетов с арендодателем и кредиту счета 68 "Расчеты по налогам и сборам". Указанная сумма НДС до момента принятия к учету затрат по аренде может отражаться в качестве дебиторской задолженности (продолжать числиться на счете учета расчетов с арендодателем) либо может быть отнесена на счет 19 "Налог на добавлен-

ную стоимость по приобретенным ценностям".

Отметим, что такой факт хозяйственной жизни, как признание расходов в виде арендных платежей, подлежит оформлению соответствующим первичным учетным документом. Таким документом может являться бухгалтерская справка, составленная на основании действующего договора аренды, содержащая обязательные реквизиты, предусмотренные ч. 2 ст. 9 Федерального закона N 402-ФЗ, либо иной документ, составление и подписание которого предусмотрено условиями договора аренды (например, акт об оказании услуг по предоставлению имущества в аренду).

Арендные платежи за арендуемое имущество для целей налогообложения прибыли признаются прочими расходами, связанными с производством и реализацией.

При применении метода начисления расходы в виде арендных платежей признаются на последнее число отчетного (налогового) периода независимо от факта оплаты [3].

При кассовом методе учета доходов и расходов арендные платежи включаются в расходы при условии, что услуги фактически оказаны и оплачены.

Обозначения аналитических счетов, используемые в таблице проводок:

к балансовому счету 76 "Расчеты с разными дебиторами и кредиторами":

76-ар "Расчеты по арендной плате";

76-ва "Расчеты по авансам выданным".

Таблица 1. Учет НДС налоговым агентом

Содержание операций	Дебет	Кредит	Сумма, руб.	Первичный документ
При перечислении аванса арендодателю (в марте)				
Удержан НДС с арендной платы за первые три месяца аренды (236 000 x 3 x 18/118)	76-ва	68.2	108 000	Счет-фактура
Перечислен арендодателю аванс за первые три месяца аренды (236 000 x 3 - 108 000)	76-ва	51	300 000	Выписка банка по расчетному счету
На даты уплаты НДС в бюджет (не позднее 25 июля, 25 августа, 25 сентября)				

Перечислен в бюджет НДС, удержанный налоговым агентом (108 000 / 3)	68.2	51	36 000	Выписка банка по расчетному счету
На последнее число истекшего месяца аренды (июля, августа, сентября)				
Отражена в составе расходов арендная плата за текущий месяц (236 000 - 36 000)	20	76-ар	200 000	Договор аренды, Бухгалтерская справка
Отражена сумма НДС по арендной плате	19	76-ар	18 000	Договор аренды
Принят к вычету уплаченный в бюджет НДС по аренде за текущий месяц	68.2	19	18 000	Счет-фактура Выписка банка по расчетному счету
Сумма аванса зачтена в счет арендной платы за текущий месяц	76-ар	76-ав	118 000	Договор аренды, Бухгалтерская справка

Литература

1. Гражданский кодекс Российской Федерации 30 ноября 1994 года № 51-фз в ред. от 29.07.2017 № 259-фз.
2. Налоговый кодекс российской федерации часть вторая 5 августа 2000 года № 117-фз в ред. от 29.07.2017 № 254-фз.
3. Федеральный закон «О бухгалтерском учете» от 6 декабря 2011 года № 402-фз в ред. от 18.07.2017 № 160-фз.

ҚАЗАҚСТАНДА ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІ ДАМУ БАҒЫТТАРЫ

Нұрсоветов Б.Е., Кинашева Ж.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

Экономикалық саясаттың тұрақтылығы, нарықтық инфрақұрылымның дамуы, интеллектуалды меншікті қолдаудың тиімді жүйесі, жеңілдетілген әкімшілік талаптар, жеке бастамашылыққа дем беретін идеологиялық жағдайлар және тағы басқалар. Мысалы, АҚШ-та шағын бизнес мәселелерін шешетін арнайы ұйым Шағын Бизнес Әкімшілігі бар, ал Жапонияда жергілікті билік органдары қарызды кепілдендіру жөнінде ассоциация құрған, Канадада бизнесті дамытудың

федералды банктер арқылы кәсіпкерлерді несиелемен және кепілдемелемен қамтамасыз етеді.

Қазақстанда жеке кәсіпкерлікті қолдау мәселесі алғаш рет 1992 жылғы «Жеке кәсіпкерлікті қолдау және қорғау туралы» заңында көрініс тапты. Шағын кәсіпкерлікті қолдау мақсатында ҚР-ның Президентінің бастамасымен 1999-2000, 2001-2002 жж. арналған шағын кәсіпкерлікті мемлекеттік дамыту мен қолдау туралы 5 заң, заңдық күші бар 7 жарғы, бірнеше бағдарламалар қабылданған.

Дегенмен, оған қажетті жағдайлардың біртіндеп қалыптасып келе жатқанына қарамастан, шағын кәсіпкерлікті баяу қарқынды және қиын түрде дамып келеді. Қазіргі кезде нарықтық экономиканың ерекше секторы ретінде шағын кәсіпкерлік қалыптасуының алғашқы қадамдары ғана жасалды.

Сондықтан шағын және орта кәсіпкерлікті қолдау мен ынталандыру бүгінгі күнгі мемлекетіміздің алдындағы шешетін өзекті мәселелерінің бірі. Бұл тұрғыда негізгі мақсат-шағын кәсіпкерліктің экономикалық қызметін тиімді атқаруына мүмкіндіктер жасап, өмір сүру мерзімінің неғұрлым ұзаруына ықпал ету болып табылады.

ҚР-ның аса назар аударып жатқан аясы кәсіпкерлікті дамыту мен оны басқару және материалдық, құқықтық қамтамасыз етудің өзекті мәселелерін шешу қажеттігі. Ол үшін мемлекеттің көмегі керек:

Біріншіден, құқықтық реттеудің түрлері мен шегін белгілеу;

Екіншіден, кәсіпкерліктің қарқыны өсіру мәселесі;

Үшіншіден, салық салу жүйесін шешу жолдарын дамыту;

Төртіншіден, бақылау органдарының кәсіпкерлік субъектілерін тексеру жөніндегі қызметтерін бәсеңдеу [1].

Сондықтан бұл мәселе ҚР-ның Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясында да көрініс тапқан: экономикалық өсу стратегиясының қағидасы ретінде шағын кәсіпкерлікті дамытудың мақсаты – оны дамыту үшін қолайлы жағдай жасау. Негізгі басымдылықтар:

1) мемлекеттік, қоғамдық және халықаралық ұйымдардың шағын кәсіпкерлікті қолдау жөніндегі өзара іс - қимылы;

2) несиелендіру тиімді және қол жеткізілетін жүйелерін қалыптастыру;

3) шағын кәсіпкерлікті қолдаудың инфрақұрылымын дамыту.

Белгіленген шараларды іске асырудың нәтижесінде кәсіпкерлік субъектілері санының өсуі; жаңа жұмыс орындарының құрылуы; шағын бизнес саласында жұмыс істейтіндер санының артуы; нақты бәсекелестік орта құру; қоғамның орта негізі ретінде меншік иелерінің жаппай жігін қалыптастыру күтіліп отыр.

Сонымен қатар кәсіпкерлікті дамытудағы ынталандыру мақса-

тында 2000-жылдардың басында шағын кәсіпкерлікті қолдау мен дамытудың Мемлекеттік Бағдарламасы қабылданған. Бұл бағдарлама шағын бизнесті қолдау, бәсекені және табиғи монополияны реттеу жөніндегі Агенттігінің негізінде жүзеге асқан. Негізгі мақсат – шағын кәсіпкерліктің өндірістік саласының дамуының қамтамасыз етуін белгілейтін мемлекеттік қолдау саясатын ынталандыру. Бағдарламаның нәтижесінде екі жылдан кейін шағын кәсіпкерліктің жалпы ұлттық өнімдегі үлесі 22%-ға дейін өседі деп болжам жасаған.

ҚР-дағы шағын кәсіпкерлікті қолдаудың мемлекеттік шараларының бірі «Шағын кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау күшейту және оны жетілдіру жөніндегі шаралар туралы ҚР-ның Президентінің Жарлығы. Бұл жарлық бойынша:

1) шағын кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау институты құрылды: ҚР-ның Экономика және Сауда Министрлігінің шағын кәсіпкерлікті қолдау Департаменті (бүгінгі таңда шағын кәсіпкерлікті қолдау функциясы Индустрия және Сауда Министрлігіне жүктелген);

2) шағын кәсіпкерлікті дамыту Қоры құрылады;

3) мемлекеттік тексеруші органдар саны азайтылады;

4) екінші деңгейлі банктердің минималды көлеммен несиелендіру бекітілді.

Қазақстандағы шағын кәсіпкерлікті дамыту мен қолдаудың мемлекеттік саясатының негізгі үйлестірушісі мен серігі болып 1997 жылы мамырда құрылған Шағын кәсіпкерлікті қолдау Департаменті болып саналады. Оның құрамында 2 сараптау кеңесі бар:

Біріншісі – нормативті және құқықтық актілерді зерттеу үшін шағын бизнесті қолдау жөніндегі кәсіпкерлік құрылымының өкілдерінен тұрады;

Екіншісі – кәсіпкерлік қызметті жандандыру жөніндегі Президент жарлықтарын жүзеге асырумен айналысатын ведомствоаралық, министрлік өкілдерінен тұрады.

Жоғарыдағы аталған кәсіпкерліктің дамуына мол сенім, мемлекет тарапынан келіп, экономикалық негіз ретінде заңдар мен құқықтық-нормативтік құжаттармен қатар қаржылай, салықтық инвестициялық және тағы басқадай қолдаудың түрлері бар. Соның бірі – ақша-несие саясаты, оның кәсіпкерлік қызметтің жүзеге асуына ықпал өте жоғары.

Кәсіпкерлікті дамыту мен қолдау мәселесі қозғалғанда несие меселдесі маңызды, өйткені несие кәсіпкерлер үшін басты қаржы көзі [2].

Республикада шағын кәсіпкерлікті дамыту үшін несие жолдары қалыптасқан. Бұл тұрғыда шағын кәсіпкерлік субъектілері банктердің

несиелері мен халықаралық ұйымдар мен мемлекеттік арнайы бағдарламаларына сүйенеді. Еліміздегі екінші деңгейлі банктердің жалпы несие саясаты негізінде шағын кәсіпкерлік субъектілерін несиелендіру жүйесі жүзеге асырылған. Мысалы, Қазкоммерцбанк жеке тұлғаларға 500 доллардан жоғары көлемде және 12 айдан асатын уақытқа белгілі бір пайыз мөлшерле месімен несие беруді жүзеге асырады.

Сонымен қатар Еуропалық Қайта Құру мен Даму Банкі ҚР-ның шағын бизнесті қолдау Қорымен бірлесе отырып шағын кәсіпкерлікті несиелендіру бағдарламасын қалыптастыруда. Бұл бағдарламаның мақсаты – шағын және орта кәсіпорындарға қысқа мерзімді және орта мерзімді несиелер беру арқылы бәсекелі жеке секторды кеңейту және жақсартуға ықпал ету. Несиелік линия көлемі 775 млн. доллар және несиенің үш түрін беруді ұсынады:

1) micro (10 мың долларға дейін) – бұл теңгемен, шетел валютасымен де 12 айға дейін беріледі;

2) large-micro (10-нан 30 мың долларға дейін) шетел валютасымен 12 айға дейін;

3) small (30-дан 125 мың долларға дейін) шетел валютасымен 30 айға дейін; ал теңгемен 12 айға дейін беріледі.

Бұл бағдарлама бойынша келесі банктер жұмыс атқарады: «Қазкоммерцбанк», «Банк Центркредит» және т.б.

Жалпы шағын кәсіпорындарға несие берушілердің 37%-ы коммерциялық банктер, 21%-ы жеке қарыз берушілер (достары, туыстары), 18%-ы шағын кәсіпкерлікті дамытуды қолдау Қоры; 12%-ын Ұлттық Банк қаражаттары құрайды.

Тағы бір маңызды мәселе шағын кәсіпкерлік субъектілерін мемлекеттік қолдау ретінде 2014 жылы 27 желтоқсанда ҚР-ның Үкіметінің «Шағын кәсіпкерлік субъектілерін тексеруге мораторий жариялау туралы» Қаулысы қабылданды. Бұл Қаулысы сәйкес орталық және жергілікті атқарушы органдар 2015 жылдың 1 қаңтар мен 1 қазаны аралығы кезеңінде шағын кәсіпкерлік субъектілерін тексеруді тоқтата тұрады. Тек төрт түрлі жағдайда ғана тексеру жүргізіледі:

1) Салық қызметін тексеруі, бұл тексеру жүргізудің негізгі салық төлеушінің өтініші болып табылады. Яғни аталмыш тексеру салық төлеушінің мүддесін заң жүзінде қорғауға бағытталады.

2) Заңдарға сәйкес, қылмыстық іске және әкімшілік құқық бұзушылыққа тосқауыл қою мақсатында тексеру.

3) Мемлекетіміздің конституциялық құрылысы, қоғамдық тәртіп, адам құқығы мен бостандығына қарсы құқық бұзушылыққа бағытталған іс-әрекеттерді әшкерелеу мақсатында жүргізілетін тексеру.

4) Халықтың санитарлық-эпидемиологиялық жағдайы туралы

заңнамалардың талабын бұзуға бағытталған іс-әрекеттерді анықтау бағытында жүргізілетін тексеру.

Аталған қаулы шағын кәсіпкерлік субъектілерінің еркін жұмыс атқаруына мүмкіншілік тудырып отыр деуге болады.

ҚР Президентінің Қазақстан халқына жыл сайынғы Жолдауларында кезекті және сыртқы саясаттың негізгі бағыттары туралы бағдарламалар айтылады. Бұл тұрғыда экономиканы дамыту негізінде негізгі 4 бағыт аталуда:

- 1) аграрлық;
- 2) индустриалды-инновациялық;
- 3) инфрақұрылымдық;
- 4) әлеуметтік.

Бағдарламалардың негізгі мақсаты – жеке сектордың дамуын ынталандыратын кәсіпкерлік ортаны қалыптастыру. Кәсіпкерлік пен ғылыми-техникалық салалардың өзара қарым-қатынастарының тұрақты қамтамасыз ету мақсатында Инновациялық Қор құрылды.

Сонымен қатар Қазақстандағы кәсіпкерліктің осындай мемлекеттік қолдауларға ие болуына байланысты оны басқарудың көп деңгейлі жүйесін көрсетуге болады [3].

ҚР-дағы кәсіпкерлікті басқарудың көп деңгейлі жүйесі мемлекеттік қолдау жүйесінің құрылымы үш деңгейде қалыптасады: республикалық, аймақтық, жергілікті.

Әрбір деңгей өзіндік жүйе құрып, үш блокқа бөлінеді:

- 1) концептуалды-бағдарламалық;
- 2) ұйымдық-ресурстық;
- 3) функционалдық.

Концептуалды-бағдарламалық блок шағын кәсіпкерлікті қолдаудың мақсаттарын, әдістерін, қағидаларын, тұжырымдамалары мен бағдарламаларын қамтиды.

Ұйымдық - ресурстық бойынша шағын кәсіпкерлікті қолдаудың арнайы мемлекеттік басқару органдары мен қоғамдық бірлестіктерін, сондай-ақ тиісті ресурстармен және мамандармен қамтамасыз етілген инфрақұрылым нысандарын біріктіреді.

Сонымен қатар, кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау мен қорғау іс шараларын республикалық, аймақтық және жергілікті деңгейде ұйымдастыру бағыттарын мақсатты түрде қол жеткізуге арналған бағдарламалар негізінде қалыптастыру қажет.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан өз дамуындағы жаңа серпіліс жасау қарсаңында» атты халқына жолдауында «... өндірістерді, мұнай-газ, көлік саласында және машина жасау мен металлургиядағы, химия мен агроөнеркәсіп кешеніндегі

басқа да ішкі салаларда бірлескен кәсіпорындар құруға және дамытуға арқа сүйеуіміз керек. Алдымызда халықаралық ұйымдардың белсене қатысуымен биотехнологиялық орталықтар; өңірлік IT-орталық ретінде ақпараттық технологиялар паркін одан әрі дамыту міндеті тұр. Үкіметті ұлттық тауарлар мен қызмет көрсетудің бәсекеге қабілеттілігін қолдауға бағытталған нақты бағдарламалар қабылдауы қажет».

Қазақстан 2050 даму стратегиясы, Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан экономикалық, әлеуметтік және саяси жедел жаңару жолында» атты Қазақстан халқына жолдауы басымдықтары тұрғысынан «Қазақстан Республикасында шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі жеделдетілген шаралар» Бағдарламасының басты мақсаты шағын және орта кәсіпкерлік субъектілері қызметін барынша кеңейту және олардың қызметін жандандыруға бағытталған институционалдық жағдайларды жетілдіру есебінен Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігін арттыру болып табылады [4].

Шағын және орта кәсіпкерліктің қазіргі жағдайы мен дамуының талдамасының нәтижелерін және шетелдік тәжірибені ескере отырып, алға қойылған мақсатқа жету үшін аталған бағытта мынадай міндеттерді іске асыру көзделуде:

1. Шағын және орта кәсіпкерліктің дамуы үшін заңнамалық негіздің барынша ашықтығын құру;
2. Экономиканы бюрократиясыздандыру және әкімшілік кедергілерді жою;
3. Шағын және орта кәсіпкерлікте көлеңкелі айналымды қысқарту;
4. Мемлекетке бейінді емес функцияларды рыноктық ортаға, бірінші кезекте шағын және орта кәсіпкерлікке беру;
5. Кластерлік - желілік ұстаным негізінде тіршілікке қабілетті инфрақұрылымдық жүйелерді құру және қамтамасыз ету;
6. Инновациялық экономикаға кәсіпкерліктің қатысуы.

Жоғарыда аталған міндеттер мынадай негізгі шараларды жүзеге асыру арқылы жүзеге асырылады:

2016 жылы:

- Мемлекеттің қатысуымен мемлекеттің және акционерлік компаниялардың бейінді емес функцияларына талдау жүргізу және шағын және орта кәсіпкерлікке беру;
- Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне несие беру көлемін 10 млрд. теңгеге қосымша ұлғайтуды қамтамасыз ету.

2017 жылы:

- Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне несие беру көлемін 10 млрд. теңгеге қосымша ұлғайтуды қамтамасыз ету;

- Мемлекеттің жеке секторымен өзара іс-әрекетінің жаңа идеологиясын жасауды аяқтау.

Кластерлік - желілік ұстаным негізінде шағын және орта кәсіпкерлікті дамытудың экономикалық үлгісін әзірлеу шағын және орта кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың жаңа стратегиясына және мемлекет пен бизнестің өзара қатынасының жаңа идеологиясына көшуді білдіруі қажет. Шағын және орта кәсіпкерлікті қолдау мен дамыту үшін мемлекеттің бұдан әрі қолданатын шаралары (нормативтік-құқықтық базаны жетілдіру, салық салу, несие беру, инфрақұрылымды дамыту және т.б.) осы ұстанымды іске асыру тұрғысынан және осы экономикалық үлгі шеңберінде қолданылады.

Экономикалық дамудың қазіргі кезеңінде мемлекеттің негізгі ролі кәсіпкерлікті қолдаудың инфрақұрылымдарын жасау болуы тиіс.

Кәсіпкерлікті қолдаудың инфрақұрылымы – бұл субъектілердің дамуына жәрдемдесетін және оларға кәсіпкерліктің дамуы үшін қажетті қызмет көрсететін және кәсіпкерлік ортаның тыныс-тіршілігіне орта мен жағдайды қамтамасыз ететін ұйымдар мен бірлестіктердің жиынтығы.

Әдебиеттер

1. Кабалина В. Инновация на постсоветских промышленных предприятиях // Вопросы экономики, №7, 2001. – С. 19-22.
2. Индивидуальный бизнес в РК. - Алматы, 2002.
3. «Қазақстан – 2050» стратегиясы
4. Мейірбеков А.Қ., Әлімбетов Қ.Ә. Кәсіпорынның экономикасы. - Алматы, 2003.

КОЛИЧЕСТВЕННАЯ ОЦЕНКА КАЧЕСТВА ТОВАРА И ПОВЫШЕНИЕ ЕГО КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

Жайлаубаева Г.М., Турсынбекулы Н.

ВКГУ им. С Аманжолова, Усть-Каменогорск, Казахстан

Ключевые факторы рыночного успеха играют важную роль в системе «покупатель - товар». Поэтому перед маркетологами встает задача найти и реализовать в товаре такие элементы, которые особенно привлекли бы покупателя, заставив его выбрать данный товар среди аналогов.

Конкурентоспособность любого товара определяется совокупностью тех его свойств, которые представляют интерес для покупателя и

обеспечивают удовлетворение определенной потребности. Прочие параметры, выходящие за указанные рамки, при оценке учитываться не должны.

При разработке нового/усовершенствованного товара работу необходимо начинать с изучения покупательских предпочтений. Для чего нужно провести исследование целевых рынков.

Такое исследование осуществляется в несколько туров. По результатам первого тура выстраивается полный перечень значимых параметров для потребителей данного товара. В перечень могут входить до десятка и более различных параметров, указанных теми или иными потребителями целевого рынка как значимые параметры. Причем на данном этапе исследования не указывается степень значимости выявленных параметров.

После этого можно приступить ко второму туру исследования - определению значимости выявленных параметров. На данном этапе работа ведется в двух направлениях. Одно из направлений определения значимости параметров разрабатываемого товара касается профессиональной оценки технических экспертов, другое - потребительской оценки значимости параметров разрабатываемого товара.

Первое направление осуществляется посредством экспертных оценок. Экспертные методы основаны на совокупном мнении специалистов. Они относятся к субъективным методам, однако, субъективное не всегда синоним неправильного или неэффективного.

В основе применения этого метода лежит гипотеза о наличии у экспертов умения с достаточной степенью достоверности оценить важность и значение исследуемой проблемы.

В данном случае для интегральной оценки качественных параметров товара подойдет метод, связанный с обобщением и статистической обработкой мнений группы экспертов, получивший название метод Дельфи, который был разработан в США в 1964 г. сотрудниками научно-исследовательской корпорации РЭНД О. Хелмером и Т. Гордоном (2).

Сущность метода состоит в последовательном анкетировании мнений экспертов различных областей науки и техники и формирования массива информации, отражающего индивидуальные оценки экспертов, основанные как на строго логическом анализе, так и на интуитивном опыте.

Для выбора наилучшего решения необходим набор критериев эффективности. Каждый критерий такого набора может иметь количественное или качественное выражение, быть простым и понятным для специалистов. Критерии могут быть единичными и составными. Каж-

дый критерий характеризуется набором показателей и их значениями.

В набор могут входить один, два и более критериев. Разумность их количества определяется руководителем на базе опыта. Если критериев достаточно много, их необходимо сгруппировать вокруг основного критерия путем формирования набора коэффициентов приоритета.

Можно использовать один из следующих направлений экспертных методов:

- метод простой ранжировки (метод предпочтения);
- метод задания весовых коэффициентов;
- метод последовательных сравнений;

Метод простой ранжировки. Метод основан на том, что каждый эксперт располагает набором параметров товара (например, для мягкой мебели это: размер, многофункциональность, дизайн, удобство, стоимость и т.д.). Эти параметры располагают в порядке предпочтения. Цифрой 1 обозначается наиболее важный параметр, цифрой 2 следующий по важности и т.д. Полученные данные сводятся в таблицу и обрабатываются. В качестве примера приведена таблица 1.

Таблица 1 Оценка параметров по каждой из предлагаемых моделей

№ п/п	Параметр	Желательный приоритет	Фактический приоритет параметра в модели			
			№ 1	№ 2	№ 3	№ 4
1	Размер	4	1	3	4	2
2	Многофункциональность	3	3	2	1	5
3	Дизайн	1	5	1	3	4
4	Удобство	2	2	4	2	1
5	Стоимость	5	4	5	5	3

В таблице нет модели, соответствующей желательному распределению приоритетов параметров. Наиболее приемлемой считается модель № 2, у которой совпадают с желательным приоритеты по третьему и пятому признакам и имеются небольшие отклонения по остальным.

Метод задания весовых коэффициентов. Метод заключается в том, что каждой модели ставится в соответствие весовой коэффициент (коэффициент значимости). Используются два варианта формирования весовых коэффициентов:

1) сумма всех коэффициентов должна быть равна какому-нибудь целому числу, например, для шести параметров модели устанавливаются коэффициенты 0,3; 0,1; 0,2; 0,2; 0,1; 0,1 - в сумме это составляет 1;

2) для наиболее важного параметра модели устанавливают предельный коэффициент (например, 8), все остальные коэффициенты равны долям этого числа (например, 1, 2, 4, 6).

Метод последовательных сравнений (сортировки). В состав метода входят следующие операции:

- 1) составляется перечень параметров моделей;
- 2) перечень записывается в таблицу в порядке убывания значимости;
- 3) по каждому параметру в таблицу записывается его оценка по всем моделям - максимальная оценка 5 (см. пример в таблице 2);
- 4) по каждому столбцу находится сумма произведений оценки на соответствующий коэффициент значимости признака;
- 5) производят сортировку полученных значений по максимальному значению суммы и определяют предпочтительный вариант модели. По данным примера предпочтительный вариант имеет модель №2 с суммой в 14,1 балла.

Таблица 2. Оценка параметров по каждой модели

№ п/п	Наименование параметра	Коэффициент значимости	Оценка			
			Модель №1	Модель №2	Модель №3	Модель №4
1	Размер	1	4	5	3	3
2	Многофункциональность	0,8	5	3	4	4
3	Дизайн	0,6	5	3	2	1
4	Удобство	0,6	2	4	4	5
5	Стоимость	0,5	2	5	4	3
	Сумма	-	13,2	14,1	11,8	11,3

Второе направление определения значимости параметров товара при изучении покупательских предпочтений осуществляется с применением диффузной модели.

Работа в этом направлении предполагает проведение опроса покупателей/потребителей товара. Для выяснения значимости каждой характеристики товара вводятся определенные категории и величины оценки. Например: безразлично (0 баллов); желательно (0,5 баллов); обязательно (1 балл).

Покупателям предлагается оценить важность каждого параметра товара со своей точки зрения. Полученные данные сводятся в таблицу. В качестве примера приведена таблица 3 (на примере оценки качественных характеристик мягкой мебели).

Таблица 3. Результаты опроса

Потребитель	Качественные характеристики товара				
	раз- мер	многофунк- циональ- ность	дизайн	удобство	стоимость
1	0,5	1	1	1	0,5
2	1	0	1	0,5	0,5
3	0	0	0,5	1	1
...					

Таблица составлена авторами

Полученные табличные данные подлежат дальнейшей обработке и анализу. Причем, при проведении опроса можно собрать параллельно информацию, необходимую для анализа предпочтений сегментных групп потребителей. Критерий сегментации, рассматриваемый как существенный, индивидуален для каждой конкретной цели исследования.

Обработка результатов опроса покажет долю респондентов, отметивших каждую из характеристик как обязательную, желательную или не имеющую значения в данном товаре. На основе этого рассчитывается коэффициент значимости каждого параметра для покупателей товара данного производителя по диффузной модели. Для расчета коэффициента значимости каждого параметра, необходимо умножить число потребителей, отметивших данную характеристику определенной категорией, на количественное значение данной категории. Результаты обработки можно свести в таблицу (таблица 4). Например, опрошено 1000 человек.

Таблица 4. Значимость параметров товара глазами потребителей

№ п/п	Качественные характеристики товара	Уровни значимости			Коэффици- ент значимо- сти (балл)
		безраз- лично	желательно	обяза- тельно	
1	Размер	500/ 0	200/ 100	300/ 300	400
2	Многофунк- циональность	200/ 0	600/ 300	200/ 200	500
3	Дизайн	100/ 0	400/ 200	500/ 500	700
4	Удобство	50/ 0	700/ 350	250/ 250	600
5	Стоимость	100/ 0	600/ 300	300/ 300	900

Таблица составлена авторами

Примечание: в данных таблицы в числителе показано число потребителей, отметивших данную характеристику товара указанной категорией; в знаменателе - полученное суммарное значение величины указанной категории для данного параметра товара

Такой расчет поможет маркетологам предприятия определить, какие параметры/характеристики товара ценятся потребителями этого товара более всего. Из приведенного примера видно, что потребители данного сегмента рынка более всего ценят в мягкой мебели его стоимость (900 баллов), следующий по значимости - дизайн (700 баллов) и т.д. Это говорит о том, что производителям товара для удовлетворения покупательских потребностей данного сегмента рынка должны предложить товар недорогой (среднего уровня цены), но при этом данный товар (мягкая мебель) должен быть относительно привлекательного внешнего вида и довольно удобным.

Таким образом, глубокий анализ потребностей рынка в совокупности с маркетинговыми усилиями производителей повысит конкурентоспособность товара и сделает вложения высокопрофессиональными, что в конечном итоге отразится на конкурентоспособности предприятия в целом.

Литература

1. Глущенко В.В., Глущенко И.И. Разработка управленческого решения. Прогнозирование - планирование. Теория проектирование экспериментов. - г. Железнодорожный, Моск. обл.: ООО НПЦ «Крылья», 2000.
2. Саркисян С.А. Теория прогнозирования и принятия решений. - М.: «Высш. шк.», 1977
3. Рабочая книга по прогнозированию /Редкол.: И.В. Бестужев - Лада (отв. ред.) - М.: Мысль, 1982 - 430 с.
4. Смирнов Э.А. Разработка управленческих решений: Учебник для вузов. - М., 2000. - 271 с.

ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВ И МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ

ОЛ КЕЗДЕ БАЛҒЕР БОЛҒАН НЫСАН АБЫЗ...

Нурланова А.Н.

Қазақстан–Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Нысан абыз бейнесі кездесетін «Еңлік-Кебек» оқиғасы он сегізінші ғасырдың үшінші ширегінде, дәлірек топшылағанда 1770-1780 жылдардың аралығында Шыңғыс тауының алқабындағы Бөкенші өзенінің бойы мен Кіші Орда тауының балақ сілемінде өткен.

Нұсқалардың бәрінде кездесетін Нысан Есімді абыз зерттеуші Т. Жұртбайдың пікіріне сүйенсек, 18-ғасырдың екінші жартысында өмір сүрген [1].

Ол «Ақтабан шұбырынды, алқа көл сұламаның» қайғы-қасіретін, халықтың азып-тозып барып, қайта ел болып құрылған қуанышын көрген. Жаугершіліктен іркіттей іріген жұрттың сүттей ұйып келе жатқан тұсында кез болған «Жолсыз жазаны» алдын-ала болжап, зар запыранын төгеді. Еңлік пен Кебектің жазмыштан «пешенесіне жазылған» ажал үкімін ол шынымен қобыз сарнату арқылы болжап білді ме? Кебектің бал аштырып, болашағын болжатқаны рас па?

Көшпелі өмір тұрмысында абыз қандай әлеуметтік - рухани орын алды, ол жағын кесіп-пішіп, үзілді-кесілді тұжырым жасап айту, әрине, қиын.

Ал, Нысан абыз өмір сүрген жоңғар шапқыншылығы тұсында соғыста жүрген ұлының, бауырының, қосағының, ағасының, әкесінің, тіпті, мұқым қазақ жасағының амандығын тілеп, бал аштырып, әр нәрсені ырым ету – барынша кең тарады.

Абыздың тегі - шамандық дәстүрден қалған сияқты. Келе-келе қазақ тұрмысына бейімделіп, өзгеше әлеуметтік маңызға көтерілген. Осы шамандық – абыздық дәстүрі зерттеген М.Б. К – Лапсанның «Ту-валар (ұранхай) шамандарының фольклоры мен сарындық дәстүрі» атты еңбегінде «қара суды теріс ағызғанды» азар, арғыз деп атайтындығын, олар шындығында да асқан тәуіптік, көріпкел қасиетке ие екендігін дәлелдейді. Уранхайлардың өзіне тәсілі тиесілі үлкен руын Әмірсана Абылай ханның қол астына бергенін ескерсек, азар - арғыз – абыз арасындағы дыбыстық ұқсастықты ғана емес, салттық–сарындық ұқсастықтарды аңғару қиынға соқпайды. Тіпті азарлардың иесін шақырған сарынын қазақ диуаналарының сөзімен салыстырғанда, мағыналық, образдық үндестіктер кездесті.

Ғалым Қ. Жұбанов: "Қазақта ескі кездегі шаманды абыз деп ата-

ған. Ру құрылысы дәуірінде олар ру бастықтары болғандықтан, ру-дың ақсақалы, үлкені болғандықтан, абыз сөзі барлық үлкендіктің аты болып кеткен", - дейді.

Зерттеушінің пікірінше, абыз сөзі бұрынғы қобыз сөзінің өзгерген түрі. "Қ" дыбысы түсіп қалған да, "о" – ның орнына "а" дыбысы қолданылады, сөйтіп барып, "қобыз" "абыз" болып кеткен. Себебі, Алтай, ойраттықтарда қобызды тек шамандар ғана тартса, қазақта да қобызды ойнайтындар негізінен абыздар, кейіннен бақсылар болған.

Арғы тарихты қозғамағаның өзінде, мұқым түркі мен қазақ халқының шежіресін жазған ғұлама тарихшы Шәкәрімнің, қажы Шәкәрімнің, философ Шәкәрімнің:

Ол кезде балгер болған Нысан абыз,
Шын дәулескер бақсының өзі нағыз.
Жын айтты ма, кім білсін шын айтты ма,
Айтқаны келеді деп қылады аңыз, -
деп жорта, байыбына бармай жазуы мүмкін емес.

Мұндағы Нысан абыз Әнет баба тәрізді жастар жағындағы, адамгершілік, елдік жағындағы жан. Бірақ, оның Әнет бабадан айырмасы – көріпкел, сәуегей.

Абыз бейнесін ақын былайша асқақ баяндайды.
Темір масақ жыбырлап тұр сылдырып,
Екі көзі бақсының тым бұлдырап.
Ындын қойып тыңдасаң, сарнағанын.
Сақтанбасаң, алғандай ақылды ұрлап.

Мұңлы қоңыр дауысы шықса зарлап,
Ықтиярсыз кетеді бой шымырлап.
А, дейді де тыңдайды анда – санда,
Құлағына кеткендей жын сыбырлап.

Екі көзін қан басып, өңі қашып,
Сұп – сұр болып алартып көзін ашып.
Шүлдір – шүлдір сөйлесіп жыныменен,
Өзін - өзі тоқтатты азар басып [3; 130].

Осы бір портреттің құндылығы – Абыздың кім екендігін, кәсібі не және оның мәні мен мақсатын көрсетуінде емес, сол Абызды бүкіл болмысымен, бар өнерімен, өнерінің бүкіл ерекшелігімен тұтастай оқушының көз алдына келтіру құдіретінде.

Поэманың басында эпизодтық дәрежеде көрінетін Нысан абыз бейнесінің шығарманың идеялық мақсатын ашуда елеулі орны бар. Ол - әлдеқандай бір тылсым күштің ғана емес, ақыл мен көрегендік

қасиеттің де иесі.

Ол – айтқаны айнымай келетін құдіретті жан. Осынау құдіретті абыз Кебек алдына келгенде қарапайым пенделік қалыпқа түсіп, кешірім өтінеді, мейірбандық танытады.

Міне, Шәкәрім әу бастан дастанды осы тартысқа құрған.

«Қазақтың естерінен кетпей жүрген бір сөз» атты 1892 жылғы «Дала уәлаяты» газетінде (№ 29, 31, 34-40) жарияланған аңызда да Абыз – сәуегей ретінде баяндалады.

«Нысан көп сөйлемейтін, түсі суық, қарт кісі екен. Өзінің түсінің суықтығынан, бал ашып, қобызымен ойнағанда ешкім шыдай алмай қашып кетеді екен. Қобызды тыңдағандардың көзіне жас келіп отырады екен.

Бұл күнде ондай қобызшы жоқ. Бұрынғы қобызшылар қайда, есіткен кісілерді ерітіп жіберуші еді. Қазақтардың осы күнгі бақсылары бұрынғы қалған бір мұрасы, сонда да бұрынғыдай емес», - деп абызға мінездеме бірледі.

Барлық нұсқаның мазмұны бірдей. Мұның өзі өмірлік шындыққа жетелейді.

Қалайда, абыздың о бастағы көшпелі қоғамдағы әлеуметтік орны шамандық сенімнің ой-санадан көшпей тұрған кезіндегі салт-санасына байланысты қалыптасқан.

М. Әуезовтің «Еңлік - Кебек» драмасында Нысан абыз сәуегей, философ деңгейіне көтерілген.

Қалайда, абыздың о бастағы көшпелі қоғамдағы әлеуметтік орны шамандық сенімнің ой – санадан көшпей тұрған кезіндегі салт – санасына байланысты қалыптасқан. Отқа май құю, мәйіт қойылған үйге жеті шырақ жағып қою рәсімі әлі де ұмытылған жоқ.

Қазір абыз ұғымын біз басқаша түсінеміз. Ондай ұғымның қалыптасуына аса қатты ықпал жасаған М. Әуезовтің "Еңлік – Кебек" трагедиясындағы әдеби образ – Нысан абыз.

Егер де 1922 жылғы нұсқаға иек артсақ, ондағы Нысан абыз тура Шәкәрім Құдайбердіұлының суреттегеніндей көріпкел, бақсы бейнесінде берілген.

Мағауия нұсқасында халық Нысан абызды алдағыны болжайтын қасиетті жан, ерекше бір құдіретті күштің иесі деп түсінген. Кебектің тағдырын Нысан абыз болжап айтыпты–мыс деген аңыз болып кеткен [5; 122].

Мағауия өз поэмасында Нысан абыздың болжауы жайындағы халық аңызын сақтаған. Абыз аузынан шыққан «ажалың биік қабақ сұрлау қыздан» деген сөз алдағы трагедиялық оқиғалардан хабар бергендей. Осы эпизодты суреттеуде Шәкәрім мен Мағауия поэмаларында

айырмашылық бар.

Ал, тарихқа жүгінсек, тобықты арасында Нысан атты абыздың болғаны рас. Туған, өлген жылы белгісіз. Ел арасында там-тұмдап әңгіме айтылғанымен, оның барлығы «Еңлік-Кебектің» оқиғасына әкеп тірейді.

Сонымен, Нысан абыз бейнесі "көп жасамай, көп орған, жарасы үлкен жас өлім" Еңлік пен Кебек трагедиясына арналған барлық шығармаларда сәуегей, болжағаны болып, айтқаны келетін көріпкел бейнесінде. Оқиғаның бар трагедиялық шешімі соның аузынан шыққан "ажалың биік қабақ сұрлау қыздан" деген бір ауыз сөзге тіреледі.

Әдебиеттер

1. Мұхтар мұрасы. - Алматы: «Қазақстан», 1997.
2. Құдайбердіұлы Ш. Өлеңдері мен поэмалары. – Алматы, 1990.
3. Тілеуханова А. Шәкәрім шығармаларындағы шеберлік пен таным бірлігі. - Алматы, 1995.
4. Мұхамедханұлы Қ. Абайдың ақын шәкірттері. - Алматы, 1995.
5. Құдайбердіұлы Ш. Түрік, қырғыз – қазақ һәм хандар шежіресі. – Алматы, 1991.

CHALLENGES IN TRANSITION TO CLIL TECHNOLOGY

Gersonskaya V., Smagina A.

Kazakh-American Free University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

In the recent years, all normative documents of the Republic of Kazakhstan on education demonstrate the change of education paradigm in the country, primarily connected with the ambitious plans to make Kazakhstan a leading world country and its people – highly qualified human capital, competitive in the global labor market.

Education of the Republic of Kazakhstan is on the threshold of global changes. The World Economic Forum (WEF) designated sixteen types of knowledge and skills of a person successful in the 21st century - teamwork skills, leadership skills, initiative, IT competence, financial and civic literacy, etc. So far, the WEF's "Study of Discrepancies in the Skills of the XXI Century" rating placed Kazakhstan in the group of countries with a low level of cognitive and emotional intelligence of schoolchildren. The level of competencies and personal characteristics is much lower than the basic skills [1]. To improve the situation, much has been done on the national level. To implement the "100 Steps" Plan of the Nation, initiated by the

President of the Republic of Kazakhstan, NA. Nazarbayev [2], five measures in the field of education aimed at improving the quality of human capital have been proposed. Among the steps is gradual transition to instruction in the English language - in high school and universities (Step 79).

For this aim as well as for the development of functional literacy CLIL is introduced both in secondary and higher education institutions. CLIL technology is an approach to teaching the content of curricular subjects through the medium of a non-native language, when learners gain knowledge and understanding of the curricular subject while simultaneously learning and using the target language [3].

There are many different types of CLIL programs, ranging from full immersion through partial immersion, about 50–60% of the curriculum, to language showers and regular 20–30 minute subject lessons in the target language [4]. As a learning environment, CLIL has its roots in the immersion education and on Krashen's notions of comprehensible input and on the ideas of the communicative approach. Though Krashen's work has been reappraised on many occasions, his core ideas still constitute some of the fundamental principles of CLIL. The notions that learning can occur even when attention is not consciously paid to vocabulary or structures (a degree of learning is automatic), and that learning is partly related to exposure are still of significant importance for CLIL.

Besides, as output is also claimed to be vital, CLIL provides input that learners can understand as well as gives them many opportunities for meaningful interaction using the target language.

CLIL began to be widely introduced worldwide after PISA (Program for International Student Assessment) conducted research in most European countries. Their findings were shocking: most of 15-year olds were not able to apply their knowledge, i.e. had not functional literacy and low level of low order and high order thinking skills [3].

The research on CLIL proved that the technology induces the learner to be more cognitively active during the learning process. It develops confident learners and enhances academic proficiency. The research shows that learners become more sensitive to vocabulary and ideas presented in their first language as well as in the target language and, as a result, their vocabulary is more extensive and varied. In the target language, learners reach proficiency levels in all four skills - listening, speaking, reading and writing far beyond than expected in mainstream programs. In secondary schools, research indicates that, 'CLIL leads to better English proficiency, that it has no negative effect on L1 proficiency, nor on the pupils' subject knowledge. CLIL induces the learner to be more cognitively active during the learning process' (2008) [5].

Having reviewed works of educators who focus on CLIL challenges and benefits, we are coming to the conclusion, that they all note planning learners' output, activating prior knowledge, wait time, collaborative tasks, cognitive challenge, providing scaffolding, developing thinking skills, code switching, language support and finding proper materials to be of special significance for a successful CLIL class.

First, teachers should plan the input, i.e. the information that is to be presented in the CLIL class and the form of its presentation (oral, written, paper, electronic), as well as necessity for practical demonstrations.

Planning learners' output, i.e. how learners are going to produce and communicate the content and language of the lesson and whether it will be communicated orally, in writing or by using practical skills, is of equal importance. Besides, teachers should think of assessment criteria.

Wait time, the time teachers wait between asking questions and learners answering them, should be also considered, as in a CLIL classroom learners need more time for processing information as they have to perceive and produce ideas in a foreign language.

The teacher should create positive attitude to the CLIL subject taught and encourage students in every way, so it is necessary to include collaborative tasks that involve learners in producing key subject-specific vocabulary and structures in meaningful pair or group work activities. Activities should support processing of new science content and language. Cognitive challenge is of similar importance. Learners usually need considerable support to develop their thinking skills in a non-native language. They need to communicate not only everyday target language, but also the cognitive, academic language of school subjects. Therefore, providing scaffolding, i.e. content and language support strategies, is very important and challenging to all CLIL teachers because learners vary in the amount of support they need and in the length of time the support is needed.

Developing thinking skills is a priority. Teachers need to ask questions which encourage lower order thinking skills (what, when, where and which questions) and they should also ask questions, which demand higher order thinking skills. These involve the why and how questions and, consequently, require the use of more complex language. In CLIL, it is recognized that some use of the native tongue by learners and sometimes by teachers is a bilingual strategy that helps learners communicate fluently. Code switching, i.e. moving between the native and the target languages, either mid-sentence or between sentences, is quite common for CLIL learners. When learners communicate in the CLIL classroom, they can use native or mixed language while clarifying teachers' instructions, developing ideas for curricular content, group negotiations, encouraging peers, off-task

social comments. It is natural and should not be forbidden as free communication provides safe educational environment.

Yet, CLIL faces many challenges. One of the most common concerns of CLIL teachers is that they cannot find appropriate science materials for their classes. Either they cannot find anything to complement the work done in the native language curriculum or they have difficulties with adapting native-speaker materials. For example, whereas school subjects planned to be taught in English are Chemistry, Biology, Mathematics, IT, i.e. subjects which teach general knowledge, in higher education institutions most subjects are culturally-specific [5]. They are about realia of our country, so authentic materials in the target language (English) do not exist.

Another challenge is connected with learner's low language proficiency. Unlike students who are taught in their native language and can use their general language skills for the purposes of learning (they have cognitive academic language proficiency – CALP), learners in a CLIL classroom may not use these academic language skills easily. In most cases, students in CLIL programs are learning basic language skills, academic language skills and new subject concepts all at the same time. Besides, most school and university teachers, who will have to conduct CLIL courses, have poor English language proficiency. At present, they are taking English courses, yet for them to master the language, more time than expected by the authorities, is necessary.

A second challenge Kazakhstani educators are facing is a technical one. CLIL requires extensive use of audial and visual aids, Power Point presentations, the Internet, etc. The majority of education institutions do not all the necessary equipment for CLIL classrooms.

However, of greatest concern is the psychological aspect of CLIL courses. It is well-known that people, especially, adolescents, associate their intellectual level with mastery of foreign English. And, if they think that their English is not good enough to study non-linguistic subjects in English they will be apriori against taking any CLIL course because they will not feel safe, being afraid to fail it. Though CLIL learners are explained the technology specifics and aims, it is not easy for them to see that they are making progress in English. As it takes quite a time for the progress to become visible, the first weeks of a CLIL course can be quite frustrating and demotivating. Psychological problems may lead to misbehavior and poor diligence. To avoid it, much effort should be taken to provide scaffolding for each particular student.

References

1. [http://iac.kz/en/publishing/ does- kazakhstan - system - education -](http://iac.kz/en/publishing/does-kazakhstan-system-education-)

[meet-challenges](#) - time

2. Сто шагов для реализации пяти институциональных реформ
<http://www.zakon.kz/4713070-sto-konkretnykh-shagov-prezidenta.html>
3. Stevie, D. General educator blog. Retrieved March 21, 2017 from:
<http://www.fluentu.com/educator/blog/clil-teaching/>
4. Coyle, Do, Hood, Philip, Mrsh, David Content and Language Integrated Learning. Retrieved March 1, 2017 from: <http://www.cambridge.org/ru/cambridgeenglish/catalog/teacher-training-development-and-research/clil>
5. Dalton-Puffer, C. Content-and-Language Integrated Learning: From Practice to Principles. Annual Review of Applied Linguistics, 31. – Cambridge: University of Cambridge. 2011. - PP. 182-204

ИНТЕГРАЦИЯ КАК СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА ПЕДАГОГА В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ЛИТЕРАТУРЫ

Таскимбаева Р.К.

*Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

Интеграционные процессы жизни разных народов и государств обеспечиваются, прежде всего, диалогом культур, результатом которого является нахождение точек взаимодействия, взаимообогащения, общих координат, целостных ориентиров. Среди них важно выделить терпимое, уважительное отношение к уникальности, самобытности культуры. Опираясь на выражение О. Шпенглера, что культурный человек живет, углубляясь внутрь, а цивилизованный, обращаясь во внешнее пространство, целью художественного образования должно стать формирование художественной культуры обучающихся, их умения посылно участвовать в поддержании и развитии культуры человечества через совершенствование самих себя.

Интеграция дисциплин в современном колледже - одно из направлений активных поисков новых педагогических решений, способствующих улучшению дел в ней, развития творческого потенциала педагогического коллектива и отдельных преподавателей с целью более эффективного и разумного воздействия на обучающихся.

Интеграция способствует преодолению фрагментарности и мозаичности знаний обучающихся, обеспечивает овладение ими целостным знанием, комплектом универсальных человеческих ценностей,

служит формированию системно-целостного взгляда на мир.

Профессиональное мастерство педагога в процессе преподавания литературы будет наиболее эффективным, если основой для педагогического творчества будет интеграция как педагогическое направление для повышения квалификации преподавателя литературы, в которой последовательно реализуется заранее спроектированный учебно-воспитательный процесс, направленный на формирование художественной культуры обучающихся и целостной картины мира.

В учебный процесс преподавателем активно включаются развивающие инновационные педагогические технологии комплексной организации уроков (объединение занятий в единый тематический цикл, уроков-путешествий, «исторических событий»), проектные формы творческой работы, самостоятельное творчество обучающихся.

Практическая значимость вопроса заключается в создании модели учебного курса организации и проведения педагогической практики в учебных заведениях технического и профессионального образования для обучающихся на основе современных интегрированных технологий, форм и методов преподавания литературы, определить схемы применения развивающих инновационных технологий преподавания литературы. Необходимо разработать интегрированную программу, направленную на повышение педагогического мастерства, представляющую собой результативный способ приобщения обучающихся учебных заведений технического и профессионального образования к эстетическому освоению окружающего мира и культуры и формирования у них стремления к творческой деятельности.

Специфика интегрированного подхода в педагогической деятельности преподавателя литературы представляет собой проблему синтеза искусств и интегрированного подхода к освоению разных видов искусства в педагогической, научно-философской, психологической и искусствоведческой литературе.

Безусловно, одним из важнейших вопросов в области педагогики является детское творчество, играющее важное значение в формировании его личности, поэтому приобщение к искусству и художественной литературе необходимо считать приоритетной для образования в целом.

Согласно гуманистической точки зрения (Л.Н. Толстой, Д.С. Лихачев, Ж.. Руссо) существует внутреннее родство этической и эстетической сфер жизни: прекрасным является морально-доброе, а все нравственное в той или иной степени является прекрасным. «Основная особенность эстетического, резко отличающая его от познания и поступка – его рецептивный, положительно приемлющий характер:

преднаходимая эстетическим актом, опознанная и оцененная поступком действительность входит в произведение (точнее в эстетический объект) и становится здесь необходимым конститутивным моментом. В этом смысле мы можем сказать: жизнь находится не только вне искусства, но и в нем, внутри его, во всей полноте своей ценностной весомости: социальной, политической, познавательной и иной. Искусство богато, оно не сухо, не специально...» [1].

По словам Б.П. Юсова, ключевым понятием современной культуры и искусства является «синтез», взаимодействие, интеграция разных видов искусства, разных этажей мышления, разных квадрантов культурного пространства при непереносимом отделении реального от действительного: действительных культурных ценностей» [2].

Определение синтеза в философском словаре раскрывается как «соединение различных элементов, сторон предмета в единое целое (систему), которое осуществляется как в практической деятельности, так и в процессе познания» [3].

Определение интеграции в переводе с латинского «*integratio*» - восстановление, восполнение (от «*integer*» - целый), сторона процесса развития, связанная с объединением в целое ранее разнородных частей и элементов. Процессы интеграции могут иметь место как в рамках уже сложившейся системы – в этом случае они ведут к повышению уровня ее целостности и организованности, так и при возникновении новой системы из ранее несвязанных элементов. Отдельные части интегрированного целого могут обладать различной степенью автономии. В ходе процессов интеграции в системе увеличивается объем и интенсивность взаимосвязей и взаимодействий между элементами [4].

В работах Л.Г. Савенковой, обозначившей тесную связь между интеграцией в области науки, искусства и педагогики, прослеживается широта применения интеграции: «В области науки термин «интеграция» упоминается в процессе сближения и связи наук наряду с процессом их дифференциации и так далее, во всех других областях, в том числе в социальной сфере, искусстве, педагогике» [5, С. 100].

Искусство должно изменить мир, приблизить его к совершенству.

Прежде всего, художественный синтез определялся как сложное явление. В литературной культуре серебряного века родилась концепция «нового синтеза», в рамках которого перед художником ставилась задача овладения «забытым»: несловесными искусствами и словесным искусством – литературой – комплексом магических умений. «Синтез искусств уподоблялся по своей роли эффекту резонанса, во множество раз усиливающему производимое действие, которое может

не только повлечь великие разрушения, но и... осуществить грандиозные созидания».

«Силой синтетического искусства художественные деятели серебряного века надеялись преобразовать мир», - такие выводы делает И.Г. Минералова в исследовании, посвященном поэтике символизма [6].

Современные социально-культурные реалии оказывают непосредственное влияние на сферу образования. Обществу требуются самостоятельно мыслящие, творческие личности, способные принимать решения и отвечать за них, планировать и прогнозировать, моделировать и создавать потребляемую продукцию. В связи с этим особо важную роль продолжает приобретать личность педагога.

Задача совершенствования профессиональных умений преподавателей имеет важное значение. Система повышения квалификации ставит целью трансляцию положительного опыта, гармонизацию педагогической и исследовательской деятельности, освоение опыта практикоориентированного исследования, в конечном итоге, содействуя становлению самоуправляемой образовательной практики педагога.

Тенденции развития общества предопределяют формирование у обучающихся учебных заведений технического и профессионального образования способностей адаптироваться к меняющимся жизненным ситуациям таких умений, как:

- самостоятельно приобретать необходимые знания, целесообразно применяя их на практике при решении возникающих проблем;
- грамотно работать с информацией;
- быть коммуникабельными, «контактными», предотвращая или умело выходя из любых конфликтных ситуаций;
- самостоятельно работать над развитием профессионально важных качеств личности, культурного уровня.

Формирование названных качеств выпускника учебных заведений технического и профессионального образования возможно при определенном уровне квалификации современного преподавателя. Базисной составляющей квалификации служат реализуемые в образовательной практике педагогические умения, основы которых формируются в вузах, развиваются в практической деятельности, культивируются и конкретизируются в системе повышения квалификации.

На сегодняшний день интегрированный подход к повышению квалификации педагогических кадров в образовании является самым эффективным, так как обеспечивает преемственность образования и является лучшим способом повышения профессионального мастерст-

ва педагога.

Литература

1. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. - М.: «Художественная литература», 1975. - С. 29.
2. Юсов Б.П. Современная концепция образовательной области искусства // Виды искусства и их взаимодействие (Пособие для учителя) / Б.П. Юсов и др. - М.: ИХО РАО, 2001.
3. Философский энциклопедический словарь – 2-е изд. - М.: «Сов. Энциклопедия», 1989. – С. 583.
4. Философский энциклопедический словарь – 2-е изд. - М.: «Сов. Энциклопедия», 1989. – С. 215.
5. Савенкова Л.Г. Человек в мире пространства и культуры. - М., 2000. – С. 100.
6. Минералова И.Г. Русская литература серебряного века (поэтика символизма). - М.: Издательство Литературного института им. А.М. Горького, 1999. – С. 220.

АБАЙ ТҮЛҒАСЫ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНА АРНАЛҒАН ШЕТЕЛДЕГІ ЗЕРТТЕУЛЕР (ТӘУЕЛСІЗДІК КЕЗЕҢІ)

Тургумбаева Н.К.

Қазақстан–Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Қазақстан тәуелсіз мемлекет ретінде әлемдік кеңістікте елеулі орын алып отырған қазіргі уақытта қазақ мәдениеті мен әдебиетіне де ерекше назар аударылып, қазақ әдебиетінің шетел әдебиетімен байланысы белсенді сипат ала бастады. Қазақ әдебиетіндегі тәуелсіздік кезеңі шетелдік авторлар тарапынан қазақ әдебиетін ғылыми тұрғыда зерттеумен ерекшеленеді [1, 12 б.].

Бұл жерде ҚР БҒМ М. Әуезов атындағы Әдебиетті зерттеу институтының ғылыми қызметкері Машакова Айнұр Қасымжановнаның зерттеушілік еңбегін ерекше атап өткен жөн. Ғалым «Қазіргі шетел рецепциясындағы қазақ әдебиеті» тақырыбындағы кандидаттық диссертациясының төңірегінде біздің тақырыбымызға қатысты көп ақпарат береді. Осы ақпараттарға сүйенетін болсақ, тәуелсіздік алғаннан бері Абай Құнанбаев туралы жеке зерттеу жүргізген екі ірі монография бар екен. Олардың екеуі де шетелдік Шығыс елдеріне тиесілі. 1995 жылы қытай зерттеушісі, жазушысы және аудармашысы Су Чжоу Сюнь «Шыңғыстаудың үш шыңы - Шәкәрім, Абай және Мұхтар» атты мо-

нографиясын жазды. Ал 2006 жылы түрік ғалымы Али Аббас Чинардың «Қазақ мәдениеті мен әдебиетін зерттеу» атты монографиясы жарық көрді. Алдағы сөз осы екі іргелі еңбек туралы болмақ.

Су Чжоу Сюньді қазақ әдебиетін зерттеуге итермелеген себептердің бірі - 1990-жылдары Қытайдағы Қазақстан елшісі Мұрат Әуезовпен кездесу еді. Ғалым Қазақстанға келіп, Абай туралы материал жинаумен айналысты. Абайдың туған жерінде - Семей, Бөрілі, Қарауылда да болды. Ол жерде зерттеуші мұрағат, мұражай, жергілікті тұрғындармен материал жинаумен айналысты. Осы зерттеулер барысында ғалымның назарына Абайдың айналасындағы тағы екі тұлға ілінді. Олар – Шәкәрім мен Мұхтар. Осылайша бұл сапардан кейін Су Чжоу Сюньнің зерттеу нысаны тереңдеп қана қоймай, зерттеу пәнінің шеңбері де кеңейді. Осының арқасында қытай ғалымы өз отандастарын қазақтың тек бір ерек тұлғасымен таныстыру ғана емес, қазақ әдебиетінің бір кезеңіндегі даму эволюциясын көрсету мүмкіндігіне ие болды. Қытайға оралып барған соң, Су Чжоу Сюнь қазақ әдебиетінің үш ірі өкіліне арнап 20-ға жуық мақалалар жазып, өзінің жоғарыда аталған монографиясын да жарыққа шығарды.

Абайға арналған бөлімінде Су Чжоу Сюнь қытай оқырманының Абайдың мұрасын қабылдауы, тануы мен меңгеруінің үш кезеңін атап көрсетеді. Оның біріншісі – ҚХР қалыптасуына дейінгі кезең. Бұл кездің ерекшелігі сол - Қытайдағы қазақтардың Қазақстандағы қазақтармен еркін түрде араласуы. Осының арқасында Қытайдың Синьзянь провинциясына Абайдың көп шығармасы көбінесе ауызша формада жеткізілді. Осы бөлімде Абай шығармаларын таратқан Есет ақын туралы да ақпарат берілген. Ғалымның айтуына қарағанда Есет ақын арқылы өлеңдер қазақтар көп қоныстанған Синьзянның батыс облыстарында – Алтай, Тачэн, Іле, Бөріталда кең таралды. Абайдың шәкірті Есет Тачэнге отбасымен 1916 жыл қоныстанып, осы жерде 7 жылдан кейін қайтыс болады. Ал 20-30 жылдары ақынның шығармаларын Қазақстаннан келген босқындар таратты. Ал 30- жылдардан бастап, Қытай мен КСРО арасындағы ынтымақтастық нығайып, осы жерде тіпті кеңестік бағдарлама бойынша оқытатын мектептер де ашылып, ондағы қазақ тіліндегі оқулықтарда Абай туралы ақпарат және оның шығармалары таратылды.

Екінші кезең ҚХР құрылуымен 1949 жылдан басталып, 90-жылдардың басына дейін, демек, тәуелсіздік алғанға дейінгі кезеңді алады. Бұл кезеңнің ерекшелігі – Абай шығармаларын кәсіби зерттеу мен аудару болып табылады. Осы салада Хабай деген лақап атымен жұмыс жасаған профессор Ха Хуаньчжанның сіңірген еңбегі мол. Хабай қытай орта мектебін бітіріп, Синьзянь университетінің орыс тілі факуль-

тетінде оқыды. Көп жыл бойын Синьзяньдағы қазақтармен бірге жұмыс атқарды. Қазақ, орыс, қытай тілдерін жетік білген соң, Абай шығармашылығымен айналысуға мүмкіндік мол болды. Жастайынан ақын шығармаларын аударып, осы күнде Абайдың барлығына дерлік шығармалары осы кісінің қаламымен қытай тіліне аударылған.

Аударма саласындағы жетістіктердің айтпағанда, Қытайдағы ұлы ақынымыздың насихатталуы мен танылуы Синьзянь провинциясының шекарасымен ғана шектелгенін айтуға болады дейі хабарлайды монография авторы.

Абайды Қытайда танудың соңғы кезеңі - тәуелсіздік алғаннан кейінгі кезең болды дедік. Бұл жылдардан бастап екі мемлекеттің тікелей араласуы арқасында халықтың абай туралы білім алу мүмкіндігі өсті. 1994 жылы Абайдың 150 – жылдығын тойлау қарсаңында қытай оқырманының ақын тұлғасын тану белсенділігі артты.

Су Чжоу Сюнь қытай оқырманына Абайды таныстыра отырып, оған келесідей мінездеме береді: «Жарық шырақ ретінде ол халыққа оның жарқын болашағына жол көрсетті. Ақын даналығы мәңгілік, оның шығармалары өшпес даңқ әкелмек» [2, 116 б.].

Ақын шығармашылығын ғылыми зерттеумен қатар, Су Чжоу Сюнь Абай шығармаларын қытай тіліне де аударды. Акбал деген ақынмен бірлесе отырып, 1995 жылы Абайдың туған күні қарсаңында «Қара сөздер» шығармасын аударып, күллі Қытай халқына тарту етті. Осыдан кейін Су Чжоу Сюнь Қазақстанда ұйымдастырылған ғылыми конференциялар мен іс-шараларға қатысып, Абай шығармашылығына қатысты диссертация жұмысын қорғайды. Осылайша бүгінгі таңда Су Чжоу Сюнь бастаған «Қытайлық абайтану» саласының барын атаған дұрыс. Ғалым Мұхтардың қаламгерлік жолына баға бере отырып: «Әрине өзінің басқа шығармашылығы мен зерттеулерінің арқасында Мұхтар Әуезов өз елінің әдебиетінде белгілі бір орын алар еді. Алайда, «Абай жолын» жазбаса, әлемдік даңққа бөленер ме еді?!» - дейді.

Абайды тақырып еткен тағы бір шетелдік Шығыс зерттеушісі – фольклор тарихы мен түрік әдебиеті бойынша көптеген басылымдардың авторы, ғалым - филолог Али Аббас Чинар. Қазіргі кезде ол түріктің Мугла қаласындағы университеттің қазіргі түркі әдебиеті кафедрасының доценті болып табылады. 1986 жылы ол Хаджеттеп қаласындағы университеттің қасындағы Гуманитарлық ғылымдар институтында фольклористика мамандығы бойынша филология ғылымдарының докторы ғылыми дәрежесін алды. 1995 жылдан бері Мугла қаласында оқытып, 1996 жылы доцент атағын алды. Али Аббас Чинар Түркияның Адияман, Аксарай, Анкара, Балыкесир, Баубурт, Бурса,

Чорум, Эрзурум, Гюмюшхане, Кыршехир, Конья, Малатья, Мугла, Йозгат, Зонгулдак секілді қалаларында сзерттеулер жүргізген. «Қазақ мәдениеті мен әдебиетін зерттеу» атты монографиясынан басқа, ол 1993 жылдан бері Қазақстан мен Түркияда жарыққа шығып жатқан қазақ әдебиетінің классиктері туралы көптеген монографиялардың авторы болып табылады.

Өз еңбегінде Али Аббас Чинар қазақтың бай фольклорымен танысу түркі халықтарының ортақ бай қазынасы ретінде өте маңызды екенін атап көрсетеді. Және ол өз зерттеулерін қазақ әдебиетін зерттеудегі тек кішкентай ғана үлесі екенін мойындап, бұл жұмыста оған көмек көрсеткен Ш. Ибраевқа, А. Нысанбаевқа, М. Жармұхамедұлына, С. Қасқабасовқа, К. Кусаиновқа, Ж. Дәдебаевқа, К. Алпысбаевқа шексіз алғысын білдіреді. Монографиясындағы зерттеу нысаны ретінде шетелдік оқырмандар мен шығыс әдебиеті бойынша мамандар үшін тарихи-танымдық әрі ғылыми құндылық болып саналатын Абай, Мұхтар мен Жамбылды алады. Әр қаламгердің өмірбаянымен түрік оқырманын қысқаша таныстыра отырып автор Абай шығармашылығындағы орыс мәдениеті мен Еуропа лирикасының орнын ерекше атап көрсетеді. Ақынның шығармашылық тақырыбы ақиқат, әділет пен теңдік, сұлулық пен рухани ізденіс, табиғат, халықтың өмір сүру салты, қазақтың тарихы мен тілі, салт-дәстүрі болып табылады дейді. Абай өз халқын сүйеді, сүйе отырып, сынға алады. Өзінің әрбір шығармасында ақын халқын ынтымаққа, білімге, әрекетке шақырады. Түрік ғалымы ол туралы былай дейді: «Өзін – өзі жоғалтқан ақсүйектер, халықты алдаған молдалар, ғылым мен техникалық прогресске мән бермейтін білімсіздер өздеріне қаратылып айтылған әділ сынның бір пұшпағына ілінді. Өз халқын керек кезде сынға алуға ұялмаған Абай бұл жерде өзін халыққа жол сілтер ұстаз, шындықтың мәнін танытатын ақсақал ретінде көрсетті» [3, 159 б.].

Абай шығармашылығында екі кезеңде анықтай отырып (біріншісі – шәкірттік кезі, 1881 жылға дейін, екіншісі – ақындық шеберлігінің өсіп, сөз мәнін түсінген кезі), автор тілдің құндылығын тек шынымен ойшыл тұлға ғана түсінетінін ерекше атап көрсетеді. Абайды бағалауда ғалым әруақытта оның шығармаларынан дәйексөздерге нұсқап отырады. Али Аббас Чинар Абайдың шығармашылығында достықтың орны ерекше екенін көрсетіп, адам өзімен де, өзінің екінші жартысымен де, отбасымен қоғаммен де дос болу керек дегеніне сілтейді. Абай үшін ең бастысы – өз еңбегімен табылған биіктік пен бүкіл адамзатқа тигізе алар пайдасы.

Абайдың қазақ халқының жеті қазынасының бірі жүйрік атқа берген бағасын түркі әдебиетінде де кездесетін үрдіс дейді. Табиғат

лирикасына келетін болсақ, Абай оны тірі, өзгермелі материя деп береді. Али Аббас Чинар бұл жерде түрік ақыны Ахмет Хашиммен ұқсастықты табады. Екі ақында да аңға шығу күрделі өнер ретінде бейнеленген. Али Аббас Чинардың пікірінше, Абайдай данышпанмен барлық түркі халықтары жақсы таныс болуы керек.

Монографиясындағы Мұхтар Әуезовке арналған бөлімінде автор Абайдың тұлғасына әлі сан рет оралады. Және осының барлығынан ол ақынға деген сүйіспеншілігі мен құрметін көрсетіп отырады [3, 449б.].

Ендігі кезекті Николай Аркадьевич Анастасьевтің шығармашылығына берген жөн. Нақтырақ айтатын болсақ, Николай Аркадьевич Анастасьев шығармашылығындағы Абайға арналаған тұстар. Ғалым – бүгінгі таңдағы орыс әдебиетіндегі ең танымал, білікті де білімді әдебиет зерттеушілерінің бірі. Ол М.В. Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университетінің профессоры, филология ғылымдарының докторы.

XX ғасырдағы америка әдебиетінің маманы ретінде Н.А. Анастасьев 20-дан астам монография, мыңнан астам мақалалар жазған ірі ғалым. Ол өз еңбектерінде әлем әдебиетінде шығармаларды іріктеп, соларға терең талдаулар жасайды.

Қаламгердің кітаптары Ресейде ғана емес, АҚШ пен Еуропаның көптеген елдерінде жарық көрген. Солардың ішінде «Феномен Набокова», «Творчество Эрнеста Хемингуэя», «Уильям Фолкнер» атты зерттеулері әлемдік әдебиеттанудың шоқтықты шығармалары саналады.

Н.А.Анастасьев кейінгі жылдары қазақ әдебиетіне айрықша ден қойып, «Небо в чашечке цветка: Абдижамал Нурпеисов и его книги в мировом литературном пейзаже» атты монография жазған. Сөйтіп, біздің ұлттық әдебиетімізге ерекше қызығушылық танытып, Мәскеудегі «Молодая гвардия» баспасынан, «ЖЗЛ» сериясымен «Ауэзов», «Абай» атты кітаптар шығарды. Көріп отырғанымыздай әлемдік классиктерді зерттеумен айналысқан Николай Аркадьевич Анастасьевтің қаламына Абайдың ілігуі де оны дүниежүзінің асыл қазынасына қосуының дәлелі. 2010 жылы «Абай. Самғау салмағы» атты кітабын отандық аударма әдебиетінің классигі, профессор Жұмағали Ысмағұлов тамаша тәржімалаған болатын. Алты тараудан тұратын бұл кітапта зерттеуші Абайдың шығармашылығына әсер еткен сол кездің өмір сүру салты мен саясаты, халықтық фольклор, әлем әдебиетінің жауһарларын нысанға алып қарастырады. Сонымен Николай Аркадьевич Анастасьевтің кітабы келесідей бөлімдерден тұрады: «Шет аймақтардың мифологиясы», «Өзінің киіз үйінде», «Өзінің Даласында», «Өзінің Шығысында», «Өзінің Батысында», «Өзінің Ев-

ропасында». Осындай тақырыптарға бөлуді автор: «Тау жоталары Шыңғыстау аталады. Бір есептен ол Тянь-Шань, Орал, Альпы, керек десеңіз, Американың Жартасты таулары деп аталуы да мүмкін еді. Қазақстанның солтүстік-шығыс жағындағы Жидебай ауылынан тартылған желі бірде ашық, бірде жасырын түрде басқа бір замандарға, тіпті алыс-алыс қияндарға қарай, кейде тіпті сол Даладан талай мыңдаған шақырымдарға созылып кетеді. Абайдың өлеңдері, философиялық қара сөздері сияқты сан түрлі қосалқы ойларға жетелейді - ұсынылып отырған кітаптың уақыт жүйесіндегі кейбір тіркестер мен құрылымындағы үздік - создықтар, бәлкім, сондықтан да болар», - деп түсіндіреді [4, 5 б.]. Н. Анастасьев кіріспе сөзінде ақынның халық өмірі мен тарихындағы ауыр тағдырын өлең жолдары арқылы көрсетеді:

«Сеніскен досым да жоқ, асығым да,
Ақыры өлең қылдым, жасыдым да...

Бұл жай жаза салған өлең жолдары емес, бұл - тағдыр, дұрысын айтқанда, болашақ тағдырды сезінуі, өйткені өмірінің таусыншақ ниеті әлі алыста болатын, алда әлі жиырма жылдай өмірі қалған-ды. Әрине, мұндай жалғыздық - қасірет және бақытсыздық. Бірақ айтуға ауыз бармайды, мұндай қасірет болмаса, мұншалықты орасан зор тұлғалы ағартушы - ақын да болмас еді. Есесін қайтару заңының нәтижесі. Абай өз замандастары арасынан дос таба алған жоқ, бірақ ол бөгделік бөгеттер мен таптық алауыздық дегенді білмейтін әлемдік мәдениет әуенінен өзіне достарды тапты» [5, 5 б.].

Еңбегін не өмірбаянға, не әдеби - сын очеркке жатқызбаған қаламгер «сонда бұл не?» деп өзіне де, оқырманға да сұрақ қояды да: «Ең дұрысы - оның суреті немесе тіпті жай ғана нобайы, өткен ғасырлардағы әдеби - қоғамдық өмірге қатысушы адамдардың өз болмыстары мен сырттай тартылғандарының толқымалы тобының баршасына ортақ байғазы», - деп жауап береді.

Әдебиеттер

1. Машакова А.Қ. Казахская литература в современной зарубежной рецепции: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. - Алматы: Институт литературы и искусства им. М.О. Ауэзова, 2008.
2. Мәсімханұлы Д. «Абай жолы» эпопеясының қытай тіліне аударылуы // Жұлдыз, 1997. - №9. - Б. 109-111.
3. Мир Абая. Международные связи казахской литературы. - Алматы: Международный клуб Абая, 2004.
4. Анастасьев Н. Абай. Самғау биігі. - Алматы: Аударма, 2010.

5. Сәтбаева Ш.Қ. Бес томдық шығармалар жинағы. Т 1. - Астана: Елорда, 2007.

ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДІҢ ҰЛТТЫҚ-МӘДЕНИ СИПАТЫ

Едильбаева Г.Б., Мейраш М.

Қазақстан–Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Қазақ ұлтының мәдени өмірінің көрінісі – фразеологиялық қордан ерекше байқалады. Өйткені қазақ фразеологизмдері – халық өмірінің айнасы. Бұл айнада ұлт менталитеті көрінісі тұтастай камтылды десек, асыра айтпағандық. Осыған байланысты фразеологиялық тіркестердің шығу тәркісіне байланысты екі түрлі пікір айтуға болады: 1) фразеологиялық тіркес – белгілі бір озық ойлы, парасатты, сөзге шешен, халық өкілдерінің өмірден алған тәжірибесінің немесе нақты бір оқиғаға, іске қатысты айтылған ой-тұжырымдарының қорытындысы; 2) жесір дауы, құн дауы тәрізді келелі кеңестерде шешендердің айтқан биліктерінің уақыты өте келе ықшамдалып, өңделіп жеткен үлгілері. Олар жылдар бойы халық жадында сақталып, жатталып бірте-бірте қолдануға даяр тілдік құралға, халықтық ортақ мұраға айналған.

Тілдегі фразеологизмдердің жасалуына сан түрлі құбылыстар, ұғымдар, түсініктер себеп болған. Солардың бастылары мыналар:

1 Көптеген фразеологизмдердің жасалуына адам ойында қорытылған құбылыстардың нақтылы бейнесі негіз болған. Мысалы, сары қарын бие деп 8-9 жастағы биені айтса, мағына дами келе сары қарын бәйбіше деп адамға қатысты айтыла бастаған. Сол сияқты ағынан жарылды, аузынан ақ май ағызды деген фразеологизмдердің жасалуына да, сөз жоқ, адам ойында қорытылған құбылыстардың нақтылы бейнесі себеп болғандығын танып білуге болады.

2 Бірқыдыру фразеологизмдер өлшемдік ұғымдардың негізінде пайда болған. Мысалы, қас қарая, қызыл іңірде, ала жаздай, ақ қар, көк мұзда, ұзын сарыда т.б.

3 Бірсыпыра фразеологизмдер діни ұғымдар мен ескі әдет-ғұрыптарға байланысты жасалған. Мысалы, оқ жауып, арулап көмді, қара жамылды, қарасын алды т.б.

4 Кейбір тұрақты тіркестердің жасалуына аңыздар мен өткен тарихи оқиғалар негіз болған. Мысалы: жеті атасынан қара көк үзілмеу, шынжыр балақ, шұбар төс, қара нар, қалы кілем, қой үстіне боз торғай жұмыртқалады, ақ табан шұбырынды т.б.

Сонымен, фразеологизмдердің көпшілігі – халқымыздың тари-

хын, салт-дәстүрін, адамгершілік заңдылықтарын, кәсібі мен тұрмыс-тіршілігін, мінез-құлқын, ой-жүйесін бейнелейтін ең қысқа формадағы болмыс пен тұрмыс ережелері немесе мәдениет тілі болып табылады.

Ал “мәдениет тілі” – семиотикалық жүйелерде сақталады. Бұл ретте ұлт мәдениеті оның ғылымында, өмірінде, дінінде тіл арқылы танылады десек, онда фразеологиялық материалдар ұлттық мәдени маңызы бар деректерден тұрады. Бұл деректердің түп төркіні, таралу шығу көзі фразеологизмдердің тұлғалық ерекшеліктеріне байланысты. Фразеологизм белгілеріндегі мағына тұтастығы, қолдану тиянақтылығы, даяр қалпында қолданылу тұрақтылығы арқасында ұлт тілінде ұрпақтан-ұрпаққа жетіп сақталуда әр фразеологизмдерде мәдени ақпар беретін дағдылы қалыптасқан дүниетаным, ұлт ерекшелігі аңғарылады. Осындай ұлттық мәдени ерекшеліктерді қамтитын тұрақты тіркестерді талдап түсіндіру үшін оның ұлттық мәдени негізіне сүйену керек. Әр ұлттық мәдени ағымындағы тілдік құбылыстар тамырланып, қалыптасуы үшін оның көптеген алғышарттары мен салалары болу керек.

Ұлт мәдениетін өзінің тіл әлемінде қарастыру – қазақ тіл білімінде негізгі зерттеу бағыттарының бірі ретінде жолға қойылған. Бұл бағыттағы зерттеу жұмыстары М. Копыленко, Ж.А. Манкеева, Г. Смағұлова, Қ.С. Дүсіпбаева, Ә. Қайдаров, Е. Жампейісов еңбектерінде көрініс тапқан.

Ал жеке нақты, мәдени салалар бойынша ұлттық сипаты бар деп танылатын әлеуметтік, танымдық, этикалық, эстетикалық, саяси, адамгершілік, руханилық, тұрмыстық қағидалар мен заңдылықтарды тілдік құралдар арқылы жеткізуді зерттейтін тіл білімінің бағыты – лингвомәдениеттану. Осы тұрғыдан лингвомәдениеттанудың ең негізгі мақсаты-ұлттық болмыстың тілдегі көрінісін, тіл фактілері мен халықтың танымдық, этика-эстетикалық категориялары арқылы рухани мәдениетін танытып, олардың қызметі мен орнын анықтайтын тіл ғылымының бір саласы.

Лингвомәдениеттану мен этнолингвистиканың теориялық арқауы, зерттеу нысаны мен мақсатының өзектес, тамырлас екені дау туғызбайды, және осы қатынасты жалпы мен халқының, бүтін мен бөлшектің байланысы іспетті деп қарауға болады. Нақтырақ айтсақ, этнолингвистиканың зерттеу нысаны – этнос болмысын тұтастай танытатын “тіл әлемі”. Осы қағиданың құрамдас бөлшектерінің қатыстылығы мен үйлесімділігінің сипатын анықтау мақсатына қарай зерттеушілердің “этнолингвистика” деп аталатын “тіл әлемінің” тұтас шеңберін жеке-жеке салаларға бөліп қарастыруы этнос болмысының белгілі бір жақтарын көрсеткенімен, тұтас бейнесін айқындай ал-

майды. Этнолингвистикамен сабақтас этнос болмысының сан түрлі қырын зерттейтін ғылымдарды академик Ә. Қайдар екіге бөледі[1, 86 б.]:

1) этнос тіліне жалпы қатысы бар (мәдени, мәдениеттану, этнография, этнология, өлкетану, фольклористика, мифология, педагогика, дидактика т.б.) ғылымдар; 2) этнос тілінің тілдік табиғатын айқындауға тікелей қатысты ғылымдар (мәселен, этимология, диалектология, ономастика, фразеология, терминология, лексикография, этнолингвистика, психоллингвистика т.б.). Демек, бұл екі топтағы ғылым салаларын этнолингвистикамен байланыстыратын, этнос болмысын танытатын тілдік дерек көздерінен көреміз. Міне, осындай сабақтастықтың бірі – этностың мәдениетін таныту мүддесін көздеген мәдениеттанумен сабақтас лингвомәдениеттану саласы.

Тілші А. Сейілхан атаулы сала туралы мынандай анықтама тұжырымдайды [2, 89 б.].

Лингвомәдениеттану – этнос мәдениеті мен сол тілде сөйлеуші халықтың лексикасының мәдени тілдік деректерін сипаттайтын, жұрт мәдениетін өз лексикасы арқылы басқа этносқа танытатын, ұлттық рух пен ұлттық тілдің туын көтеретін, халықтың тіл байлығын тек болмысы арқылы өз тұғырына жеткізіп келешекке танытатын, тілдік деректерді ұлттық нышанда жарата да жарқырата да алатын, этнолингвистика пәнімен ағайындас ұлттық рух пен тіл арасында өзіндік жолы бар, тілді мәдениет арқылы танудағы бітімімен басқа тіл ғылымдарынан ерекшеленетін, қоғамдық-әлеуметтік, эстетикалық, философиялық сипаты бар кешенді пән. Тіл мен мәдениеттің тоғысуында пайда болған лингвомәдениеттану деректері тіліміздегі тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйінін келтірген фразеологиялық сипатында ерекше танылады. Осы тұрғыда фразалық тіркестердің мәдениет пен тіл категориясына қаншалықты қатысты екенін былайша байқауға болады. Ол фразеологизмдердің мәдени ақпар көздерінің түсініктері қандай мәдени негізде пайда болып, жасалынады деген сауалдарға мынандай ғылыми негіздер ұсынады:

1 Қазақ халқының ең маңызды мәдени ұлттық ерекшеліктерінің бірі жан-жақты қамтылған дәстүрлі мәдениет үлгілеріндегі дағдылы ұлттық рәсімдері. Халық ұғымында мұндай ұлттық рәсімдер түрлерінің әбден сақталып қалғандығы ғана бүгіндері ұлт төлқұжатымдай көрінеді және өзге ұлттардан бөлек мәдени айырмашылықтарын айқындайды.

Ұлттық рәсімдерге әдет-ғұрыптар мен салт-дәстүрлер жатады. Қай ұлттың болмасын өзінің өмір сүрген дәуіріне қарай, күн-көріс тұрмыс-тіршілігі, сол ұлтқа ғана тән әдет-ғұрыптары мен салт-дәс-

түрлері, мәдениеті бар. Ежелден келе жатқан қазақ ұлтының да бұрыннан қалыптасқан көне мәдениеті, салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпы, тұрмыс-тіршілігінің бізге жеткен үлгілері сан түрлі. Күні бүгінге дейін жер бетіндегі басқа ұлттардан жарытып көрсететін қазақтың салт-дәстүрі туралы айту – қазақтар туралы айту деген сөз. Қазақтар өмірінің сан ғасырлық тарихы әдетте ана тілімен тығыз байланысты. Барлық өмір салты туған тілінде әр түрлі номинативті атауларынан әсіресе фразеологизмдерінен көрініс тапқан. Мысалы, құда түсу рәсімдері, үйлену тойы, ас беру т.б. толып жатқан ұлттық дәстүр, әдет-ғұрып түрлерінің атаулары тілде сақталмаған болса, онда рухани мәдениет үлгілерінің мазмұны да кеми бермек. Еншісі бөлек – енді басқа – бұрынғы уақытта малға таңба салынып, ержеткен азамат балаларына арнап тиісті мал-мүлік үлесін бөлу. Қаза салты бойынша енші ұл балаларға бөлінеді. Осыдан әрі қарай енші алу (беру) тіркесі - өзіне тиісті сыбағасын алу (беру) мағынасында айтылады.

2 Фразеологиялық материалдардың мәдени деректері түсінігіне жататын қазақ тіліндегі ұлан-ғайыр паремиологиялық қор мақал-мәтелдер. Мұнда халықтың ғасырлар бойы өмірден түйілген өзіндік ақыл-ойы, парасат танымы, өмірлік түрлі қағидалары мен философиясы жатыр. Біз бұл деректер түсінігін фразеологизмдерді кең мағынада түсінуді жақтайтындықтан қосып отырмыз. Жалпы қазақ мақал-мәтелдер мәдениет тұрғысынан зерттеліп, өз бағасын әлі алған жоқ. Күні бүгінге дейін қазақ мақал мәтелдері тек тағлым тұрғысынан ғана талданып келеді. Ал ондағы халық жарналығынан басқа да сол ұлт менталдылығына аз сөзбен көп түйін жеткізген тіркестер ұлт тілінің ерекшелігі ретінде әлі танылған жоқ.

3 Образ эталонға айналған тұрақты теңеулер тіркесі ұлттық мәдени өмірінен хабардар етеді. Мысалы бес биенің сабасындай – толық етженді, үлкен; қойдай өргізіп, қозыдай көгендеу – дегеніне көндіріп отыру; ботадай боздау – қатты жылау; қасықтай қаны қалғанша - өмірінің ақырғы сағатына дейін; айрандай ұйып отыру - өте тату; киіктің асығындай – кішкентай, сүйкімді; аюдың өтіндей – қасиетті зат ретінде бағалау, құдасын құдадай сыйлау т.б.

4 Фразеологизмдердің мәдени ұлттық түсініктер дерегінің тағы бір қайнар көзі – тілдегі саз символдар, символдық мән алатын сөздер мен сөз тіркестері. Әдетте мәтін ішіндегі тілдік символды аңғаруға, түсінуге, бағалауға көкірек көз керек.

Мәселен қазақ ұл жағынан ең жақын адамын бауырға балайды. Жүрек бауырдан да кем емес, ең қажетті орган, бірақ жүрегім емес, бауырым деуіндегі символдық мағына бауыр санатизмінің ерекшелігіне байланысты болып отыр. Мұнда бауырдың бүйрек, өкпелердей

емес, жалқылығы мен организм үшін қан жасаудағы рөлі бағаланған. Сонда жоғарыдағы фразеологиялық тіркестердегі атаулар метафораланып тұрған жоқ, керісінше сөз символдың мағыналары сақталып тұр.

Сонда заттардың символдық қызметінің көмегімен тілдік белгілердің атымен символға айналуы фразеологизм жасауда астарлы ойдың, тұспалдың тағы бір көмескі қыры ашылады.

5 Қазақ дүниетанымындағы діннің рөлі, дінге қатысты ой толғамдар, оның адамгершілік, адамды сүю, құрметтеу, мораль, этика үлгілерін танытатын сөз тіркестері фразеологиялық материалдардың деректерін қамтиды. Қазақтар ислам дініне сенеді. Дін жолын ұстаған қазақтар ислам дінінің сунниттік ережелерін қабылдаған. Оған дейінгі шаман дінінің жерінен қазақ мифологиясында ертеден келе жатқан нанымдардың белгілері сақталған. Мәселен “Көк” түсті қазақтар ерекше пір тұтқан. Тіпті әулие, хан, атақты адамдар мазарлары мен күмбездер төбелері көк түспен (бирюза) болған. Ал “көк соққыр”, “көк келсін” деген қарғыс мәнді фразеологизмдері – “Алланың қаһары тисін” деген мағынада қолданылған. Осы орайда “көк” түсіне байланысты рухани тұрмыстың көрінісі:

“Көк қасқа сою” (атау) – құрбандық шалу, отқа май құю; т.б. культ ұғымдары діннің әдет-ғұрыптың жоғын көрсетеді. Мұндай культ түрлерінің (культ латынша “cultus” – сыйлау, құрметтеу) мазмұндық сипаты ұлттың сөйлеу тілінде орын алып, кейінгілерге мұра боп жетеді. Діни наным сенімнің, дүниетанымның материалдық мазмұны халықтың рухани мәдени өмірлік сипаттайтын сөздер мен тұрақты тіркестері қазақ тілінде көптеп кездеседі. Бұл фразеологизмдер арқылы тілді жасаушы халықтың бір кездердегі ой санасының, жан дүниесінің, сәулесі деп түсіну керек. Қазақ тілінде адамдар бір-біріне жақсы тілек айтқанда қалыптасқан тұрақты тіркестері құдай атымен көп кездеседі. Құдай жарылқасын! Құдай сәтін салсын! Алла жар болсын! Құдай тілегінді берсін! т.б.

6 Қазақ фразеологизмдері мәдени деректерінің тағы бір үлкен саласы ұлттық адамзат тарихында жасаған интеллектуалдық рухани мұрасы. Бұл төл мәдениетінің өсуі мен гүлденуі, өркениет заманындағы ұлт тарихының бүкіл мәдениетін көрсететін философиялық көзқарасы, тарихы, әдебиеті, тілі. Бұл түп деректердің ауқымдылығы соншалық, олардың әр қайсысы фразеологизмдердің шығу тарихын зерделейтін жеке-жеке ғылым салаларына арқау болатын үлкен ұлттық мәдени қор. Бұған ежелден құлаққа сіңген фольклорлық мұрадан бастау алатын “жердің жарығын бітеу” – ертегісіндегі ситуация; “қабағынан қар жауып, кірпігіне мұз тоңып”, “тау өртеніп, тас жанған” сияқты

эпостағы бейнелі сөз өрімдері, “қанды көбік жұтқызу” (Махамбет) “қарағай басын шортан шалар” (Асан қайғы) – дейтін тарихи дәуір суреттеріне осындай образды тіркестер куә.

7 Мәдени ұлттық ақпарлардың тағы бір ұшығы ұл тіліндегі өзіндік мән мағынасымен бейнеленген сөздер мен сөз тіркестерінің фразеологиялық мағына жасауда ықпалы бар. Мұндай сөздер мен сөз тіркестері көбінесе елтану мақсатында талданып түсіндіріледі. Мысалы: Шықбермес Шығайбай, Қарабайдай қанпезер – сарандық эталондары болса, сол сияқты сыбағасын жегізу (беру) – 1 сыйлау, құрметтеу, 2 таяқ жегізу мағынасында, шаңырақ көтеру – үйлену, үй болу сияқты фразеологизмдер құрамындағы Шықбермес, Қарабай – ертегі мен жырдағы әдеби кейіпкерлердің аттары немесе сыбаға сөзіндегі ұлттық дәстүр, шаңырақ сөзіндегі – мәдени салт ұғымдарында фразеологизмдердегі компонент сөздер астарында ұлт тіліндегі өзіндік мағынасы белгіленген сөздері бар.

8 Тілдегі образды тіркестер көбінесе фразеологиялық материалдарды байытуға әсер етеді. Себепсіз метафоралы тіркес пайда болмайтынын ескерсек, онда кез келген метафоралы тіркес мағынасында сол тілде сөйлейтін ұлттың таным білімі байқалады. Адамдардың ойлау жүйесі бүгінгі таңда сәт сайын өзгеріп жатады. Құбылыстар мен жағдайлар арасындағы ұқсастық, оның тіл көрінісіндегі мүлдем жаңа образбен астарлануы қашан да сана төңкерісінің маңынан табылуы керек.

Мәдени ұлттық дүниетанымның сыры мен ерекшеліктер тек ұлт тілі арқылы жетіп танылады. Адамдардың материалдық тұрмыс тіршілігі, қоршаған ортасы және рухани ой өрісі бір-бірімен тығыз байланысты болғандықтан, бұл бірлік мәдени өмір сүру заңдылықтарына сай, сол ұлттың өз менталитетін айқындайды. Тіл – тілде сақталып келген образды, метафоралы тіркестер әсіресе, фразеологизмдер халық менталдылығынан хабардар етеді. Ұлт ерекшелігін тұтастай тану үшін оның тілдік, танымдық қасиеттерін зерттеп білмейінше пәлендей ой пікір түюге болмайды. Тіл дүниенің ұлттық мәдени айшықтарын бейнелеуде адамдардың когнитивтік (танымдық) әрекетін қоршаған ортаның ықпалымен ұштастырды. Халықтың күн-көрісі, тұрмысының мазмұндық белгілері жинақталған фразеологиялық тұлғаларды түсініп талдау арқылы ұлттық дүниетаным құбылысты қабылдаудағы көркемдік ақыл, ой деңгейін бағдарлауға болады. Әдетте фразеологиялық мағынаның пайда болуына дәстүрлі тіршілік пен мәдени өмірдің әсері мол. Образға негізделген көрініс тіл арқылы жарыққа шыққанда ондағы ұлттық қабылдау, қазақи дүниетаным, ойлау ерекшеліктері бірден аңғарылады.

Әдебиеттер

- 1 Қайдар Ә. Қазақ тілінің өзекті мәселелері: Актуальные вопросы казахского языка. – Алматы: Ана тілі, 1998.
- 2 Сейілхан А.Қ. Қазақ тіліндегі этнографизмдердің лингвомәдениеттанымдық мәні /филол. ғылым. канд... дис. авторефер. – Алматы, 2001.
- 3 Манкеева Ж.А. Мәдени лексиканың ұлттық сипаты. – Алматы, 1997.
- 4 Смағұлова Г. Мағыналас фразеологизмдердің ұлттық-мәдени аспектілері. – Алматы, 1998.

PECULIARITIES OF TEACHING ENGLISH GRAMMAR TO BILINGUAL STUDENTS

Khairullina A.

Kazakh-American Free University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

Grammar teaching holds a crucial role in English as a Foreign Language (EFL) teaching, as without good command of grammar, the language use will be constrained. Teaching grammar is basically teaching the language rules, also known as the sentence patterns, which are essential to define meaning and use. For the decades, grammar teaching has been through some debates which can be described at the following discussion.

The choice of methods and techniques of teaching grammar is generally defined by two basic approaches: 1) based on the mother tongue and 2) without references on the native language. Each of these approaches has its advantages and disadvantages. Teaching grammar based on the native language can help to get rid of a large number of difficulties in the perception of foreign-language grammatical structures, can store them in the memory based on the correlation with the usual grammatical phenomena, reduces the amount of material for storing, provides a better understanding of the native language in relation to the foreign language. Teaching grammar without relying on the native language allows distinguishing the studied material from the influence of the native language, making it thus more close to the reality of foreign language. The study of grammar without the support of their mother tongue to a greater extent should resemble the development of a subject in a foreign language environment. The problem of choice of approach will depend on the nature and abilities of the group of pupils with whom the teacher works.

There are several principles that are necessary to take into account in

teaching grammar by communicatively functional approach.

- material for teaching grammar should reflect the natural use of language to communicate without the artificial examples and contrived situations;

- the training material should clearly highlight the formal, semantic and functional aspects, in order to allow students to establish a link between them in certain contexts;

- grammatical material is advisable to present in an accessible volume for the purpose of possibility of learning it in new contexts;

- before the introduction of new material it is necessary to repeat previously assimilated material and widely used as a support exemplary clarity, charts, tables [1, p. 23];

- explanation and rules should be concise, accurate and simple, adequately reflects the specificity of grammatical material;

- to fix grammatical phenomena should be used different types of communication, including pair and group work.

The main stages of work on new grammatical phenomena include: introduction, initial consolidation, the development of skills in the use of grammar oral and written communication.

In this case are usually used boards with writing sample of simple context or demonstration of grammatical phenomena in the text, as well as tables, charts, figures. Often, these techniques are used not in isolation but in various combinations with one another [2, p. 313].

Explain the grammatical phenomenon means: to reveal its formal characteristics; to explain its meaning, that is semantic features; explain the function in the context of the speech; to conduct an initial consolidation.

The explanation begins with the preparation of students to perceive the new grammatical phenomenon, during which the teacher reminds students already familiar to them grammatical means of a foreign language, which he intends to use as a support in explaining. For example, the introduction of some form of past times is preceded by a repetition of the conjugation of auxiliary verbs, before the introduction of the passive voice repeated valid and others. This is followed by the selection of a new grammatical phenomenon of context, disclosure of the form and meaning, and especially its use. Explanation is completed by formulation of generalizing rules containing specific list of distinctive features of the grammatical phenomena that characterize its features and the sequence of the implementation of these features in oral and written communication. Explanation is followed by, as it was already mentioned, the checking and understanding primary knowledge [3, p. 16].

The main approaches of explaining grammar are inductive and deduc-

tive.

Under induction is understood form of reasoning, generalizing some facts and describing the movement of knowledge from the particular to the general. In the methodology of teaching foreign languages the essence of induction is explained that grammatical phenomena are observed in the graphic text / sounding speech, studied in specially selected examples and summarized in the rules.

Under the deduction is understood the movement of knowledge from the general to the particular, that is a synthesis of the rules or regulations, instructions relating to the form, meaning and function of the phenomenon, to observe the context and consolidation exercises.

The choice of the approach of explanation depends on the number of factors:

- the nature of the grammatical phenomena.

Some of the grammatical structures are difficult to summarize and explain as lexical units. Such grammar learning is termed “lexical approach” and is reduced to the fact that grammatical agent is administered outside the system as a single word or turnover. In lexical approach induction is usually used.

Induction is appropriate in cases where the grammatical form of the phenomenon is simple and transparent enough to observe in the context (for example, the degrees of comparison of adjectives, conjunctions and prepositions value; adjectives in French with generic contrast, some form of conjunctivitis modal verbs, negation and other).

- the presence or absence of a similar grammatical phenomena in the native language.

Induction is preferred where there is a similarity, deduction - in those cases where there is no similarity.

Language training for students and their experience of speaking. Based on previously learned, students easily orient themselves in the context of new grammatical phenomena, determine its functional features. Induction and deduction in this case may interact (e.g., formal and semantic aspects are explained by induction and functional, requiring a large number of observations - deductively).

- the purpose of grammatical material. Productive grammar is studied mainly inductively, in oral situationally determined communication.

Teaching grammar of students at the initial stage is built primarily on the basis of inductive relying on imitation. The student learns a particular grammatical phenomenon in speech patterns (a phrase context), which makes him a teacher or that he finds in the textbook. Because the learning process is not excluded in this sense and awareness of students of all the

values that they have to play. Taking into account the experience of the use of the same in speech and writing, the teacher can compile and organize these facts as a paradigm. Tables and schemes have adequate internal clarity that provides students with a better understanding and a more firmly established [4, p. 52].

It is necessary to emphasize that that learning grammar is an integral part of the process of learning the English language at the initial stage, as the mastery of these skills involves the use of high-quality active receptive types of speech activity. In order to successfully master the skills it is necessary to use different grammar exercises.

Exercises are an important stage in the work on grammar. It is associated with the accumulation of linguistic resources and practice using them in different forms of communication [5, p. 40].

Training exercises should be subject to the exercises with the speech unit. Describing the system of exercises as a whole, it is necessary to take into account their complementary role. It is necessary to build a training exercise so that students in their implementation need to understand this phenomenon in the grammatical subject-situational whole.

There are following basic types of exercises designed to develop the skills and abilities of use of grammar.

1) simulation exercises. Simulations exercises can be built on one structural or oppositional (contrast) grammatical material. Grammatical structure in such exercises is set; it should be repeated without any changes.

Exercising may take place in the form of listening and repetition of forms modeled; contrast repetition of various forms after a teacher, with the fitting of speech comes to pronouncing new grammatical phenomena in a small context; rewriting the text or part underlined grammatical guidelines [6, p. 16].

2) substitution exercises. Substitution exercises are used to reinforce the grammatical material, developing automaticity in the use of grammatical structure in similar situations; this type of exercises is particularly responsible for the formation of flexible skills, there is the assimilation of all the variety of forms specific to the grammatical phenomena, through a variety of transformations, paraphrase, add-ons and extensions.

3) the transformation exercises. Transformation exercises give the possibility to form the skills of combining, replacement, expansion or contraction predetermined grammatical structures in question. Here training method is connected virtually with the use of grammatical material in speech [7, p. 54].

If you choose English language training based on native language, it is useful to use in learning process the concept of "transitional form", i.e.,

grammatical structures of the English language, filled with lexical units of the native language.

A set of grammatical structures are usually divided into two groups: 1) intended for a productive assimilation, 2) intended for the receptive assimilation. In productive assimilation it is advisable to distinguish three main stages of formation of speech grammar skills: 1) introduction and initial consolidation, 2) training, 3) application.

The aim of the first phase is to create a rough basis of grammatical action grammatical for further skill formation in different situations of speech communication. At this stage it is necessary to disclose the value shaping and use of grammatical structures to maintain control of understanding it by students and initial consolidation. Acquaintance with a new grammatical structure usually occurs in the following sequence: General instruction on the functional orientation. "We learn how to speak / express..." Creation and presentation of educational and speech situations are typical for the functioning of the new grammatical structure (perception of the situation at the hearing, visually or in the process of viewing the video). Control of understanding the significance of the new grammatical structure and its correct use. Selection of the rules and the wording. Analysis and understanding of grammatical study the phenomenon using exercises.

The aim of the training phase is to develop skills of relatively exact reproduction of the studied phenomenon in typical speech situations and develop flexibility of its use by varying the conditions of communication. For this purpose usually are used simulation, substitution and transformation exercises. In a separate group stand exercises of game character. Simulation exercises can be built on the one structural or opposition grammatical material. Grammatical structure is set, it should be repeated without any changes. Substitute exercises are used to secure grammatical material, development of automaticity in the use of grammatical structure in similar situations. Essential in this case is providing elements for substitution tips. Especially effective substitution exercises which require not only the automatic design proposals similar to the speech patterns, but also as a result of the choice of contrasting grammatical forms in the substitution table. Transformation exercises give the opportunity of forming skills combining, replacement, expansion or contraction predetermined grammatical structures in speech.

The aim of the third phase is the development of using the grammatical structure without the use of the grammatical structure of language tips in accordance with the circumstances of speech. Exercises of this type can be carried out on the oral material, home reading, movies, etc. Improving the speech grammar skill is advantageously to carry out through: activation

of grammar structure in educational conversation as part of dialogue and monologue statements of different types of narration or exposition heard or read the contents of the text, in a prepared speech, including in the conversation earned grammatical material in new situations involving intermittent opposition grammatical structures, listen to talks on read, reviews the text, suggesting the opposition free of grammatical forms, organizing and conducting various types of grammatical directed role-playing games. Control of grammar skills can be followed, or stand out in a separate stage. Receptive assimilation is associated with recognition. It also requires memorization and stores in the grammatical forms and models. For recognition it is not necessary, however, that the mechanical work required for productive use, so exercises for training may be less. To understand the grammatical structures while reading and listening it is necessary to: 1) recognize grammatical structure on formal grounds, 2) relate to the value of the form, to differentiate it from the homonymous forms. Receptive assimilation includes the same three basic steps.

Speaking about bilinguals it is necessary to emphasize that in the process of learning grammar they have influence of two languages. It means that depending on the language structure of the two native languages, teacher can choose which language to use as a base to explain new material.

References

1. Ostapenko V.I. The training of Russian grammar of foreigners at the initial stage. - M.: Russian language, 1983. - 98 p.
2. Galskova ND, Gez N.I. The theory of teaching foreign languages. Linguodidactics and methodology. - M.: Publishing Center "Academy", 2006. - 336 p.
3. Krutskikh A.V. Communicative-directed teaching of grammar at an advanced stage in the humanities and linguistic gymnasium. // IYASh-1996. - №6. - P. 16-20
4. Zakhava-Nekrasova E.B. The role and place of grammar in the process of teaching the Russian language at the initial stage. - In the book: The Russian language and the methodology of its teaching non-Russian. - Moscow: Prosveshchenie, 1973. - P. 52-60
5. Kazaritskaya TA Exercises in functionally directed learning grammar. // IYAS. - 1987. - №2. - P. 40-49
6. Moskalenko D.V. Some methods of working on grammatical phenomena in the lesson of the German language. // IYASH. - 1999.-No.1. - P. 16-19
7. Skalkin V.P. Communicative exercises in English. - Vladimir, 1980.

ҚҰЗІРЕТТІ ТҰЛҒА ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ҮШТІЛДІЛІКТІҢ МАҢЫЗЫ

Самарханова Н.Н.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Қазіргі білім беру үдерісінде бәсекеге қабілетті, күнделікті болып жатқан өзгерістерге бейім құзыретті тұлға тәрбиелеудің ізденіске толы шығармашылық жұмыстарды қажет ететіндігі айқын. Бүгінгі заман талабы білімді, білікті, өзіндік жол таба білетін іскер адам тәрбиелеуді қажет етіп отырғандықтан, білім алушылардың жеке тұлға ретінде қалыптасуына жағдай жасау – заман талабынан туған шара.

Бүгінгі жас ұрпақ – ертеңгі азамат, еліміздің болашағы. Болашаққа деген сенім болмаса, толыққанды мемлекет те құруға болмайды. Осы тұста Елбасымыздың: «Бала тәрбиелеу – болашаққа ең үлкен инвестиция. Біз бұл мәселеге осылай қарап, балаларымызға жақсы білім беруге ұмтылуымыз керек» - дегені еске түседі. Ал, сапалы, толыққанды білім және кәсіби қабілеттерді арттыру үшін ғылым мен техниканы игерген жөн. Бұл мақсатта шет тілдерді білу қажеттігі туындайды. Сондықтан да бүгінгі күнгі «Үш тұғырлы тіл» жобасы ел болашағын баянды етуден туған, алысты көздеген мақсат екендігіне шүбә жоқ. Дегенмен, «Үш тұғырлы тіл» - қазақ, орыс, ағылшын тілдерін қатар қойып, жарыстыру емес. Керісінше, бұл әр тілді өзіне лайықты орнымен қажетіне қарай лайықты пайдалану деген сөз» - деген пікірдің де дұрыстығы даусыз екені ақиқат. Осыдан барып, үштұғырлы тіл жай ғана әдемі тұжырымдама немесе тілдік саясаттың жаңа формасы ретінде пайда болмағандығын, ол – өмірлік қажеттіліктен туындаған игілікті идея екендігін түсіну қиын болмас.

Жаһандану заманында елдер арасын жақындастыратын, жүздескенде ізгі ниетті, жақсы ілтипатты жеткізетін тілдің орны бөлек екені белгілі. Көп тілді білген елдің көсегесі көгереді дейді. Әйтсе де, өз ұлтының, халқының, мемлекетінің тілін жетік біле отырып, өркениет көшінің алдыңғы сапында келе жатқан жұрттардың тілін де білу керектігін заман талап етіп отырғаны анық. «Үш тұғырлы тіл» мәдени жобасы – Қазақстан халқының үш тілді, қазақ, орыс, ағылшын тілдерін меңгеруін көздегенімен, бұның түпкі идеясы – мемлекеттік қазақ тілінің халықаралық қолданыстағы орыс, ағылшын тілдерімен терезесін теңестіру, әлемдік деңгейге көтеру, жаһан тілдерімен тең қолданылатын тіл дәрежесіне жеткізу болып табылады.

Бүгінгі күні ұрпақ өз таңдауына шексіз мүмкіндік туған заманда өмір сүріп жатыр. Бүгінгі білім алушыны дұрыс таңдау жасау, ұтымды шешім қабылдау, сондай-ақ өзінің өміріндегі өзгерістер ағымына

икемделу қабілетіне байланысты өмір сүру талабы күтіп тұр.

«Келешекке кемел біліммен», - деп Елбасы Н.Ә. Назарбаев ұстаным еткендей, келешекке терең біліммен қадам басып, әлемдік білім кеңістігінің құпияларына үңіліп, қоғамға бейім, өз қабілетін таныта алатын, жан-жақты дамыған, бірнеше тілді меңгерген күзіретті тұлғаны қалыптастыру басты мақсаттардың бірегейі болып отыр.

Үштілділік – бәсекеге қабілетті елдер қатарына апарар нақты баспалдақтардың бірі деп білемін. Ағылшын тілі - әлемдік бизнес тілі, оны меңгеру – жастарға әлем танудың кілті. Ағылшын тілін білу біздің жастарға шексіз мүмкіндіктер ашады. Ол – жаһанданудың кепілі. Ақпараттық технология дамыған қазіргі дәуірде күн сайын дерлік ағылшын тілі дүние жүзі халықтарының тілдеріне жаңа сөздер мен ұғымдар арқылы батыл ену үстінде. Бұл үдерістен біз де тыс қалмауымыз керек.

Елбасы Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан - 2050» стратегиясында мұғалімдерге сенім арта отырып, жастарымыздан үміттенеді. «Болашақта еңбек етіп, өмір сүретіндер – бүгінгі мектеп оқушылары, мұғалім оларды қалай тәрбиелесе, Қазақстан да сол деңгейде болады. Сондықтан да ұстазға жүктелетін міндет ауыр» - дегендей, жастарды сауатты баулысақ болашағымыздың жарқын болатыны белгілі.

Білім беру жүйесі - сынға көп ұшырайтын саланың бірі және онда болып жатқан реформалар ауыртпалықсыз өткен емес. Қазақстанда білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2020 жылға арналған мемлекеттік бағдарламасы бекітілді. Білім беру мазмұнын жаңарту туралы мәселе қозғалған бұл мемлекеттік бағдарлама жайында Е. Сағадиев былай түсіндіреді: «Үштілді оқыту – жас ұрпақтың білім кеңістігінде еркін самғауына жол ашылатын, әлемдік ғылым құпияларына үңіліп, өз қабілетін танытуына мүмкіншілік беретін бүгінгі күнгі ең басты қажеттілік. Қарапайым тілмен айтқанда, қазақ тілді дамыту керек, орыс тілін қолданамыз және ағылшын тілін үйренеміз».

Көптілділік заман талабына айналып отырған кезеңде ана тілімізді қастерлей отырып, өзге тілдерді білгеніміз – көптілділігіміз әлемдік мәдениетке, өркениетке, білім кеңістігіне еркін кіріп, болашақта алдыңғы қатардағы бәсекеге қабілетті дамыған 50 елдің қатарына енуімізге, жаһандану үрдісінде білім мен ғылымның барлық саласында бәсекелестікке төтеп беруімізге мүмкіншілігімізді арттыратыны анық. Үштілділіктің маңызын түсіне білген жанның еліміз үшін болашақтағы алары да, берері де мол.

Демек, бірнеше тіл білмей, заман талабына лайықты, бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыруға толық қол жеткізе алмаймыз. Орыс тілі арқылы қосымша білім алып, дүниетанымын байытып, араласатын

ортасын кеңейтіп, іргелес елдерден анағұрлым ілгері тұрған Қазақстан бұл жетістіктерімен шектеліп қалмау үшін де көптілділікке ұмтылуда. Өйткені еліміздің біліктілігі мен сауаттылық деңгейін әлемге танытып, алпауыт мемлекеттермен тереземізді теңестіру мүмкіндігіне жетелейтін қадамдардың маңыздысы – көптілділік. Шетелдіктердің арасында біліктілігімен, сауаттылығымен суырылып алға шығу үшін де тіл білу маңызды.

Қазақстан Республикасындағы көпұлттылық жағдайында да бірнеше тілді білу үлкен-кішінің күнделікті керегі, өмірлік қажеті десек те артық етпес. Себебі, көпұлтты еңбек ұжымдарында, әкімшілік, ішкі-сыртқы саяси, іскерлік жұмыстар, кәсіпкерлік т.б. салаларда бірнеше тілдерді меңгеріп, тілдер қатынасын жүзеге асыра білу де қажеттілік. Демек, қоғам өмірінде ана тілін өркендете отырып, көптілділікті де өрістету мемлекет дамуының негізгі шарты болмақ. Керісінше, сол тілдерді пайдалана отырып өзімізді өзгелерге таныта білуіміз қажет. Мәселен, М. Әуезовтың «Абай жолы» романы басқа тілдерге аударылмаса Абайдай ғажап ақынымызбен қалай мақтанар едік? Заңғар жазушының шығармалары дүние жүзінің 38 тіліне 6 млн. дана тиражбен тараған екен.

Еліміздің атақты жазушысы Әбіш Кекілбайұлы: «Жалпақ әлемді ауызыңа қарату үшін, рухани ерлік керек, жалпақ әлемге қысылмай, қымтырылмай қарау үшін, рухани байлық керек» деп айтқан екен. Сол рухани байлық, рухани ерлік тұлғаның тұла бойына тіл арқылы дарымақ. Бір халықтың мәдениетін басқаларымен салыстыру арқылы ғана, әлем суретін әр қилы әрі тұтас көруге мүмкіндік беретін ұлттық мәдениеттің күллі ерекшеліктерін, барша құндылықтарын сезінуге болады. Яғни, екінші бір тілде сөйлеу өзге тілді пайдалану ғана емес, басқа ұлттық мәдениеттің, психологияның аясына сыналап енуді де аңғартады. Олай болса, өркениетті еліміздің дамуына үлес қосқымыз келсе, көп тілді игерген жастарымызға қарап қуанғанымыз дұрыс.

Көптілділікті насихаттауды өзінің басты ерекшелігі деп есептейтін, бірнеше ұлттың басын қосып оқытып жатқан оқу орны ретінде біздің Қазақстан-Американдық еркін университетінің колледжі де көптілді білім беруді басты міндеттердің бірі деп есептейді. Ағылшын тілін тереңдетіп оқытуға көп көңіл бөледі. Ағылшын тілін – қазақ жерінің жаңа әлемге ашар есігі деп таниды. Шет тілін үйрену өмір қажеттілігінен туындап, еркіндік, теңдік, ізгілік ниеттерімен жүрсе ғана ол – пайдалы деген пікірді қолдайды. Көптілділіктен қашпау керек, қайта әлемге ашылған терезе ретінде қабылдау қажет деген бағытты ұстанады. Қазіргі жаһандану дәуірінде көп тіл білу, оны мемлекет саясатына енгізу – заманның өзі туғызып отырған қажеттілік екендігін

көпшілікке ұғындыруда көп еңбек сіңіруде. Ағылшын тілін қарқынды оқытуға яғни, тілді қолданушылармен тікелей байланыста болуға басымдылық беру жұмыстары да жақсы жолға қойылған. Оқу процесіне шетелдік серіктестердің қатысуы да – Қазақстан-Американдық еркін университетін басқа оқу орындарынан ерекшелендіріп тұрады. Дәлірек айтсам, біз оқитын оқу орнында көптілді білім беруді дамытудың нақты бағыттары айқындалып, іргелі істер атқарылуда. Бүгінгі таңда әлемнің 30-дан астам елдерінде ағылшын тілі ұлттық тілдермен қатар мемлекеттік дәрежеде қолданылып, адами капиталдың бәсекеге қабілеттілігін арттырып отырған уақытта бұл мақтанарлық игі іс екендігі анық.

Көптілділік - заман талабы. Дегенмен, «көптілділік» деген сөз байыбына бармай ұрандата беретін ұғымға айналмаса екен. Қайта бұл ұғым бүкіл елдің саяси бағытын, болашаққа көзқарасын, ұстанымын көрсететін дәрежеге жетсе деп армандаймын.

Сөзімді қорыта келе, көптілділіктің немесе үш тұғырлы тілдің ұтымды тұстарын біздің оқу орнымызда қалай айқындалатынын баса көрсеткім келеді:

1) Көптілділік – ұлтаралық қарым-қатынасты жақсарттады. Тіл – көпұлтты мемлекетте ұлттар татулығының басты құралы.

2) Көптілділік – мемлекетаралық қарым-қатынасты реттеуге көмектеседі. Бұл тұста экономика мен түрлі әлеуметтік салалардағы тілдің атқарар қызметін түсіндіріп жату артық болар.

3) Көптілділік – ақпаратқа қолжетімділік. Мұнда аударма арқылы келген ақпараттың деформациялануы әр түрлі қателіктер мен түрлі саладағы келеңсіздік әкелу қаупі орасан екенін мойындамай қоюға болмайды.

4) Көптілділік – білім беру мен ғылым саласында пайдалы. Бұл - жоғарыда аталған ақпаратқа қол жетімділік те, ғылымның дамуы да, түрлі білім беру бағдарламалары да, т.б.

Қорытындылай келгенде, болашақ жастарымыз өз тілін ардақтай отырып, заман талабы тудырып отырған үш тілде еркін сөйлеп, әлемнің кез-келген жерімен еркін байланысқа түсіп жатса еліміздің ертеңінің көркейте түсері сөзсіз. Олай болса бүгінгі әлемдік кеңістікке қанат қағып, шет тілін меңгерсем деп талап білдірген жас буынға сәттілік тілегеніміз дұрыс болар.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан». «Тілдердің үштұғырлылығы» мәдени жобасы. - Астана, 2007.

2. Үштілді білім беру саласындағы ғылыми зерттеулер бағдарлама жобасы. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016. – 64 б.
3. Үштілділік аясында оқыту үрдісінде инновациялық технологияларды пайдалану арқылы оқушылардың ойлау қабілетін дамыту: Облыстық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары. - Шымкент: «Әлем» баспасы, 2017.
4. Сулейменова Г.М. Үш тілді меңгеру – полимәдениетті тұлға қалыптастыру кепілі. – Алматы, 2015.

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ОЙЫН ЭЛЕМЕНТТЕРІН ПАЙДАЛАНУ ТИІМДІЛІГІ

Нұғыманова Г.Е.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Ойын дегеніміз – жас ерекшеліктеріне қарамайтын, адамның көңіл-күйін көтеретін, ойландыратын үрдіс. Ойын – төзімділікті, алғырттықты, тапқырлықты, ұқыптылықты, ізденімпаздықты, іскерлікті, дүниетаным өрісінің көлемділігінің, көп білуді, сондай-ақ, басқа да толып жатқан сапалылық қасиеттердің қалыптастыруға үлкен мүмкіндігі бар педагогикалық тиімді әдістердің бірі. Ағылшын тілі – қазақ елін әлемге танытатын, әлемдік деңгейге шығаратын тіл. Сол себепті ағылшын тілін үйренудің маңызы зор. Ағылшын тілін оқытуда ойын түрлерін қолдану оқушының тілді үйренуге деген ынтасын арттырады. Ағылшын тілін үйрету кезінде ойын элементтерін пайдалану оқушының шет тіліне деген қызығушылығын арттырып, жаңа тақырыпты жақсы түсінуге әсер етеді. Ойын арқылы балалар ағылшын тілінде жеңіл қарым-қатынас жасай алады және ойын кезінде оқушылар шаршағандығын сезбей, әсерлене, қызыға отырып ағылшын тілін тез үйренеді. Егерде мұғалім ойынды тек балалардың көңілін көтеру, демалдыру үшін ойнатса, онда пайда болмайды. Ойын белгілі бір білім беруді мақсат етіп ойналған кезде ғана нәтижелі болады. Ойындар баланың тапқырлығын, байқағыштығын, зейінділігін арттырумен қатар, ерік сезім түрлерін де дамытады. Ойын түрлері көп. Соның ішінде бастауыш және орта буын сыныптарда пайдаланатын: ойын-сабақ, ойын жаттығу, сергіту ойындар, дидактикалық мақсаттағы ойындар, сөздік ойындар, логикалық ойындар және тағы басқа. Психологиялық тұрғыдан алып қарағанда бастауыш және орта буында оқушылар белсенді және өте қозғалмалы болып келеді. Бұл жастағы балалар өздерін

еркін ұстап, сабаққа аса қызығумен қатысады, өзінің айналасындағы нәрсені көріп, соны бейнелеуді ұнатады. Оқушының қызығушылығын арттыру мақсатында мұғалім ойынға қатысушының өзіндік сөз ырғағын бейнелеп көрсетіп, тапсырманы дұрыс құра білуі керек. Тақырыптық «рөлдік ойындар» оқушылардың сөйлеу дағдысының қалыптасуын дамытады. Ойын – оқушылармен дидактикалық қарым-қатынас жасаудың әмбебап нысаны. Ол білім берудің ең көне нысаны болып табылады, өйткені қатысушылардың жасына шектеу қойылмайды, ойыншыларға өздерін оқу үрдісінің субъектілері ретінде сезінуге мүмкіндік береді. Мұғалім ағылшын тілінің әр сабағында ойын әдістерін пайдалануы тиіс. Төменгі сынып оқушыларының жасы мен психологиясының ерекшеліктерін ескере отырып, бұл тәсілдер ең тиімді болып табылады. Ағылшын тілін үйренудің бастапқы кезеңінде оқу ойындарының тілдік, рөлдік және динамикалық түрлерін араластыра пайдаланған жөн. Тілдік ойындар дыбыстау дағдысын, лексикалық және грамматикалық дағдыларды қалыптастыруға, тілдік құбылыстарды пайдалануға жаттықтыруға бағытталған. Ойын қызметі оқушылардың сабақтағы жұмысын түрлендірумен қатар жұмыс нысандарын, әдіс-тәсілдерін саралауға мүмкіндік береді. Коммуникативтілік қағидасы арнайы берілген тілдік құралдар – белсенді лексика мен белсенді грамматикалық материал арқылы коммуникативтік міндеттерді шешуге бағытталған күнделікті жағдайларда рөлдік ойындарды пайдалану арқылы іске асырылады. Ойынның сабақ барысындағы басты мақсаты – білім беруді ойынмен ұштастыру. Баланың ойынға белсенді түрде қатысуы оның ұжымдағы басқа да әрекеттерін айқындайды. Ойын бір қарағанда қарапайым құбылыс не әрекет сияқты болғанымен, ол ұжымдық әрекет.

Сабақ барысында оқушының зейінін сабаққа аудару, ауызша сөйлей алу және жазу дағдысын қалыптастыру, пәнге деген қызығушылығымен өз бетінше жұмыс жасай алу қабілетін дамытуда дидактикалық ойындардың үлесі зор. Мәтінді мазмұндауға үйрету, жоспар құруға, белгілі бір суретке қарап тақырып қоя білуге, сол суретке қарап сөйлем құрауға, мұғалімнің көмегімен өздерінің ойларын, қызықты іс-әрекеттерін әңгімелеуге үйрету дидактикалық ойындарды ойнау барысында қалыптасады. Балалар білімді ойын арқылы қабылдап үйренеді. Сондықтан сабақтағы ойын оқушы білімін тыңдап, ой-өрісін кеңейте алады, білім алудағы қызығушылығын артады. Ойын арқылы бала көптеген мәліметтер алады, психологиялық ерекшеліктерін қалыптастырады. Баланың жас ерекшеліктеріне, сабақтың мақсатына сай ұйымдастырылған ойындардың берері мол. Ағылшын тілі сабағында әрбір оқушының сабаққа белсенді қатысуының, ауызекі сөйлеуге құлшын-

дыратын, ағылшын тілін оқып үйренуге талпынысы мен қызығушылығын арттыратын әдіс-тәсілдер түрі ерекше орын алады. Бұл міндеттерді сабақта оқытудың ойын әдістерінің көмегімен шешуге болады. Алайда, ойын әрекетін қандай мақсатта қолдануға болады? Қандай деңгейде? Сабақтың қай кезеңінде? Қай кезде жақсы нәтиже береді? деген сұрақтар әрбір мұғалімді толғандыратыны сөзсіз. Ойынды мынадай мақсаттар қойып пайдалану керек: алфавитті және лексиканы меңгерту, қарым-қатынас жасай алуға үйрету, тілдік материалдарды есте сақтау, белгілі бір тілдік білімді дамыту, қажетті психикалық қызметтер мен қабілеттілікті дамыту, білім беру. Сондай-ақ, ойын арқылы қызықсыз тақырыптарды жеңіл, оңай меңгертуге болады. Ағылшын тілінде жұмбақтар, сөзжұмбақтар, лото, лингвистикалық ойындар, бөлмедегі жиһаздарды орнына қою, дүкендерді аралау, телефонмен сөйлесу, т.б. түрінде де ойналады. Ойынның түрлері: лексикалық, орфографиялық, дидактикалық және грамматикалық, рөлдік болып табылады. Сонымен қатар, ағылшын тілінде сөйлеуге және жазуға үйрететін арнайы ойындар да болады.

Ойынды сабақтың әр кезеңінде пайдалануға болады. Мысалы, ұйымдастыру бөлімі кезінде фонетикалық рифмовка алуға болады. Жарыс түрінде өткізсеңіз (Кім өлеңді бірінші жаттайды?), оқушылар өлеңді жарыса отырып қалай жаттап алғандарын байқамай қалады. Ағылшын тілі сабағында қолданылатын ойындар: «Let's draw a Rainbow!» ойыны. Мақсаты: түстерді үйрету. Ойынға қажет құралдар: түрлі –түсті карандаштар, кемпірқосақ салынған сурет. Ойын барысы: біріншіден мұғалім кемпірқосақ салынған суретті тақтаға іледі. Оқушылар 7 түрлі қарындашты партаның үстіне қояды. Мұғалім: This is a rainbow. I can see red colour (суретті көрсетеді, балалар сол түсті қарындашты көтереді), orange colour, yellow colour, green colour, blue colour, dark blue colour, violet colour. The rainbow is colourful. It's beautiful. Let's draw a rainbow! Сосын мұғалім балаларға кемпірқосақтағы түстерді реттілігімен есте сақтап алуларына уақыт береді де, суретті тақтадан алып тастайды. Балалар кемпірқосақты салып болғаннан кейін, мұғалім суретті тақтаға іледі. Балалар өз суреттерімен салыстырады. Суреттер салынып, салыстырылғаннан кейін, мұғалім кемпірқосақтың түстерін көрсете отырып сұрайды. What colour is it? Балалар сұраққа жауап береді. «Кесек қар» дидактикалық ойыны. Оқушылар шеңберге тұрады. Бірінші оқушы отбасының бір мүшесін атап, допты екінші оқушыға лақтырады. Ол допты ұстап алып, алдыңғы екі сөзді қайталап, өз сөзін айтып, допты келесі оқушыға лақтырады. Алдыңғы оқушының артынан барлық сөздерді қайталап, өз сөзін айта алған оқушы жеңімпаз атанады. «Доппен ойын» - балалар допты бір-біріне лақ-

тырып, тез заттың атын немесе түсін, яғни жалғастырып айту керек. «Сұрақ қой» ойынында үстелдің үстінде бірнеше заттар жатады, оқушылар әр затқа сұрақ қою керек. «Затты тап» ойынында мұғалім әлдебір затты газетпен жауып, сұрақтар қою барысында оқушылар ол не зат екенін шешу керек, «Сөз құрау» - суретке қарап атын атау және осы сөздің бірінші әрпіне сөз құрау керек, « Дым білмес» ойынында дым білмес тақтадағы сөзді немесе санды дұрыс оқымайды, мысалы: мұғалім 20 санын көрсетеді, ал дым білмес It's twelve десе, сынып түзетеді No, it's twenty деп жауап беру керек, «Түсті ата» ойынында мұғалім қызыл түсті карточкыны көрсетіп "What colour is it?" балалар It's red деп жауап береді. «Bingo» ойыны. Әр оқушы бір сөйлемді таңдап, сонымен ғана жұмыс істейді. Мұғалім оқылған сөздерді бейнеленген флэш-карталарды мөлдір емес дорбаға салады. Балалар кезек-кезек 1 карточкадан шығарып, осы сөзді айтады. Бірақ сыныпқа көрсетпейді. Қолында осы сөзді бейнелейтін суреті бар оқушылар өздерінің жолынан оны сызып тастайды. Жолдағы барлық сөздерді сызып тастаған бала «Bingo!» - деп айқайлайды. Мұғалім жаттығудың дұрыс орындалғанын тексереді. Егер сөздердің барлығы аталған болса, бұл бала жеңімпаз атанады Қорыта келгенде, ойын әрекетсіз ағылшын тілі лексикасын оқушының есінде қалдыру тиімділігі аз және ақыл ой күшін көп қажет етеді. Оқу үрдісіне енгізілген ойын ағылшын тілі сабағында оқытудың бір түрі ретінде қызықты, жеңіл және жанды болуы керек. Ойын оқу үрдісін жеңілдететінін ескеру қажет. Оқытушының сабаққа қойған мақсатына, міндетіне, шартына байланысты ойын түрі өзгертіліп отырылуы қажет. Ойын арқылы кез-келген оқу материалын қызықты да тартымды қылып, оқушылардың көңіл-күйін көтеруге, өздерінің жұмыстарын қанағаттануға және білім үрдісін жеңіл меңгеруге көмектеседі. Сабақ барысында ойын арқылы дамытуға арналған тапсырмалар жүйелі бағыттталып, ұйымдастырылып отырса сонда ғана мұғалімнің сабақ мақсатына жеткізуіне мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Мектептегі шетел тілі. Республикалық әдістемелік журнал. № 6, 2011.
2. Мектептегі шетел тілі. Республикалық әдістемелік журнал. № 4, 2012.
3. Қазақстан мектебі. Ғылыми-педагогикалық журнал. № 1, 2004.

TEACHING STRATEGIES AND STYLES FOR ADULT LEARNERS

Kulinka Y.

Kazakh-American Free University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

While it may be difficult to identify the variety of learning styles in a class, some measures can be taken to facilitate and encourage all types of learners. Consideration of the variety of learning styles highlights the need for order, structure, creativity, group work, and practical exercises. In essence, the message for teachers is to incorporate as much variety as possible into courses. However, exercises / discussions, which are introduced, should have a purpose and serve to develop understanding and knowledge, rather than merely being included to add a different dimension.

By using combinations of adult learner techniques and strategies, extension educators can create training experiences that will enhance the learning of participants. When adults participate in a positive learning experience they are more likely to retain what they have learned and apply it in their work environment.

This means that a teacher may find certain teaching strategies more effective than others with adult learners. The most effective strategies are:

Table 1. Adult learner characteristics and teaching strategies [1]

<i>Adult Learner Characteristics</i>	<i>Teaching Strategies</i>
Adults have years of experience and a wealth of knowledge	Use your adult students as resources for yourself and for other students; use open-ended questions to draw out students' knowledge and experiences; provide many opportunities for dialogue among students
Adults have established values, beliefs, and opinions	Take time to clarify student expectations of the course; permit debate and the challenge of ideas; be careful to protect minority opinions within the class
Adults expect to be treated as adults	Treat questions and comments with respect; acknowledge contributions students make to the class; do not expect students to necessarily agree with your plan for the course
Adults need to feel self-directed	Engage students in designing the learning process; expect students to want more than one medium for learning and to want control over the learning pace and start/stop times
Adults often have a problem centered approach to learning	Show immediately how new knowledge or skills can be applied to current problems or situations; use participatory techniques such as case studies and problem-solving groups
Adults tend to be less interested in survey types of	Focus on theories and concepts within the context of their applications to relevant problems; orient the

courses and more interested in straightforward how-to	course content toward direct applications rather than toward theory
Adults have increased variation in learning styles (individual differences among people increase with age)	Use a variety of teaching materials and methods to take into account differences in style, time, types, and pace of learning

Instruction designed tends to be more effective if it is learner-centered than if it is instructor-centered. The instructor must maintain a careful balance between the presentation of new material and its applications, discussion and participation among students, and the quarter's calendar [2].

Teaching Styles. No one model of instruction will be the best for all situations. Two contrasting models are shown below; one or both or a combination could be used in English courses:

Table 2. Teaching styles

<i>Instructor - centered</i>	<i>Learner - centered</i>
The learning objective is usually the transfer of knowledge, information, or skills from the instructor to the students. The instructor more or less controls the material to be learned and the pace of learning while presenting the course content to the students. The purpose of learning is to acquire and memorize new knowledge or learn new skills.	The underlying philosophy is that students learn best not only by receiving knowledge but also by interpreting it, learning through discovery while also setting the pace of their own learning. Instructors coach and mentor students to facilitate their learning, designing experiences through which students acquire new knowledge and develop new skills.

In general, student controlled learning (learner-centered) works best when the learners are relatively mature and possess significant related knowledge or where there is no particular sequencing of the material to be learned.

Thinking Styles. Here is a brief comparison of some different thinking styles of learners. Again, these are generalizations - some people use more than one style, but generally each person has a preferred style. English course will be most successful if a teacher varies the style to meet the variety of thinking styles among students.

Table 3. Thinking styles [3]

<i>Thinking Styles</i>	<i>Characteristics</i>
Reflective Thinkers	- view new information subjectively - relate new information to past experiences - often ask "why?" - examine their feelings about what they are learning
Creative Think-	- like to play with new information

ers	- always ask "why?" - make excellent troubleshooters - create their own solutions and shortcuts
Practical Thinkers	- want factual information without any "nice-to-know" additions - seek the simplest, most efficient way to do their work - not satisfied until they know how to apply their new skills to their job or other interest
Conceptual Thinkers	- accept new information only after seeing the big picture - want to know how things work, not just the final outcome - learn the concepts that are presented but also want to know the related concepts that may not have been included

Learning Styles. Here are some of the main learning styles. Most people are predominantly one type of learner, but usually they can adapt to another style. Learners do tend to look for their preferred style in each learning situation because they associate that style with learning success. A course that provides learning experiences for a variety of learning styles will increase the likelihood of learner success in the course.

Table 4. Learning styles [4]

Learning Styles	Characteristics	Teaching Strategies
Visual Learners	process new information best when it is visually illustrated or demonstrated	graphics, illustrations images demonstrations
Auditory Learners	process new information best when it is spoken	lectures discussions
Kinesthetic Learners	process new information best when it can be touched or manipulated	written assignments, taking notes examination of objects participation in activities
Environmental Learners	process new information best when it is presented in surroundings that match learner preferences (room temperature, lighting, seating, etc.)	online learners can control their own learning environment to a larger extent than on-campus students

Thus, emphasis in adult education should focus on experiential techniques that tap into the experience of learners, such as group discussion, problem-solving, case methods, simulation exercises, games, and role-play, instead of primarily using transmittal techniques such as lecture, dialogue, case studies, role play, discussion, demonstrations and group work.

Adults become ready to learn things they need to know and do in order to cope effectively with real-life situations. They are life-centered (task-centered, problem-centered) in their orientation to learning. Adults are responsive to some external motivators (e.g., better job, higher salaries), but

the most potent motivators are internal. Motivation means that a person wants to do something for some reason [5].

Adults in the classroom adults get higher grades and take academic work seriously. Adult experience brings different forms of learning into the classroom; faculty also becomes learners. They may take on some of the instructor's role.

The most important social characteristic of adult learner is an abundance and variety of experiences. This aspect alone makes teaching adults different from teaching children.

There is a list of features in teaching adults: involve learners in planning and implementing learning activities; draw upon learners' experiences as a resource; cultivate self-direction in learners; create a climate that encourages and supports learning; foster a spirit of collaboration in the learning setting and use small groups. Adults bring more, and expect to bring more, to a learning situation because of their wider experience. They do not need much demonstration but ask more to explain and formulate. Private lessons of English are the most comfortable for adult learners. Owing to a close contact between a teacher and a student a very good relationship can develop and it has a beneficial effect on the learning process. Adult students are fully engaged and have duties in their private lives to be done. But at the same time there are some disadvantages: boredom, lack of stimulation by other students and difficulty adjusting to a regular class. Experiential techniques are of great importance in adult education.

Bibliography

1. Harmer, Jeremy. *The Practice of English Language Teaching*, Longman 1993.
2. Merriam S.B. (2001). *The new update on adult learning theory*. San Francisco: Jossey-Bass.
3. Draper J.A. *The Dynamic Mandala of Adult Education*. *Convergence* 25, no. 6 (1992): 73-81.
4. Schmitt, D. and Schmitt, N. (2005). *Focus on Vocabulary: Mastering the Academic Word List*. White Plains, NY: Pearson Education.
5. Richards, J.C. (1985). *The Context of Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.

ОСОБЕННОСТИ И ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ СТРУКТУРЫ УРОКА

Гулова И.Н.

Средняя школа № 18, Усть-Каменогорск, Казахстан

Воспитание и обучение - это два взаимосвязанных процесса.

Процесс обучения - это педагогически обоснованная, последовательная, непрерывная смена актов обучения, в ходе которой решаются задачи развития и воспитания личности. Результатами учебного процесса являются: правильность и системность знаний учащихся, точность исполнения предусмотренных программой способов учебной деятельности, а также способов познания и самообразования; готовность к творческому применению знаний и умений; трудовая, умственная, нравственная воспитанность. Успешная реализация задач процесса обучения зависит от его эффективности.

Структура педагогического процесса включает в себя:

1. Цель – выявление итогового результата.
2. Принципы – это основные направления в достижении цели.
3. Содержание – получение практического дидактического методического материала, необходимого для решения педагогических задач.
4. Методы – это необходимая работа учителя и ученика с целью передачи, переработки и восприятия содержания обучения.
5. Средства – способы «работы» с содержанием.
6. Формы – это последовательное получение результата педагогического процесса [1].

Современный урок характеризуется большой интенсивностью и требует от учеников концентрации внимания, напряжения сил. Основная форма организации учебного процесса в школе – это урок. Главная задача урока это получение новой информации. Для учителя очень важно правильно организовать урок, т.к. он является основной формой педагогического процесса. Чтобы достигнуть высокой эффективности урока, следует учитывать физиологические и психологические особенности детей.

Организационный этап, очень кратковременный, определяет весь психологический настрой урока. Он предназначен для создания у учащихся рабочей настроенности.

Требует от учителя: творческого подхода, вариации различных приёмов, поиск своеобразных форм, отвечающих содержанию урока.

Психологический настрой - эмоциональное состояние класса, в котором отражаются личные и деловые взаимоотношения членов уче-

нического коллектива, определяемые их ценностями, моральными нормами и интересами. Психологический настрой проводится для создания благоприятной рабочей обстановке в классе, чтобы дети поняли, что им рады, их ждали.

Приветливые, доброжелательные слова учителя, спокойная, уверенная манера являются условием выполнения задач данного этапа.

Положительное эмоциональное состояние учащихся важно в двух аспектах:

- оно активизирует высшие отделы мозга, способствует высокой их возбудимости, улучшает память и тем самым повышает работоспособность;

- способствует психическому здоровью [2].

Психологическим настроением может являться:

1. Эмоциональное вхождение в урок «Поделись улыбкой своей».
2. Игра «Мешок настроений».
3. Аутотренинг.
4. Музыкальное начало урока.
5. Интегрированная разминка.
6. Сказка.
7. Мимические упражнения.
8. Рифмованное начало урока и т.д.

Целеполагание - постановка учебных задач, соотнесение того, что уже известно и усвоено, и того, что еще не известно.

Цель - это то, к чему стремятся, что надо осуществить. На уроке ставятся обучающая (образовательная), воспитывающая и развивающая цели.

Цели должны быть:

- Диагностируемые. Диагностичность целей обозначает, что имеются средства и возможности проверить, достигнута ли цель. Критерии измеримости бывают качественные и количественные.

- Конкретные.

- Понятные.

- Осознанные.

- Описывающие желаемый результат.

- Реальные.

- Побудительные (побуждать к действию).

- Точные. Цель не должна иметь расплывчатые формулировки.

Не следует употреблять такие расплывчатые выражения, как «узнать», «почувствовать», «понять».

Под целями занятия понимают те результаты, которые предполагает достичь педагог в процессе совместной деятельности с обучаю-

щимися при их обучении, воспитании, развитии. Все три цели тесно взаимосвязаны, и в зависимости от конкретных условий их роль в организации и проведении занятия различна. На занятии практически решаются все три цели. Одна из них, как правило, выступает в роли основной, а другие, решая собственные задачи, в то же время помогают достижению главной, ведущей цели.

Приемы целеполагания могут быть различными:

а) Тема урока формулируется в виде вопроса. Учащимся необходимо построить план действий, чтобы ответить на поставленный вопрос. Дети выдвигают множество мнений, чем больше мнений, чем лучше развито умение слушать друг друга и поддерживать идеи других, тем интереснее и быстрее проходит работа.

б) Учащимся предложено для зрительного восприятия название темы урока, необходимо объяснить значение каждого слова или отыскать в "Толковом словаре". Например, тема урока "Спряжение глаголов". Далее, от значения слова определяется цель урока.

в) Предлагается тема урока и слова "помощники": повторим, изучим, узнаем, проверим. С помощью слов "помощников" дети формулируют цели урока и т.д.

Процесс целеполагания – это коллективное действие, каждый ученик – участник, активный деятель, каждый чувствует себя создателем общего творения. Дети учатся высказывать свое мнение, зная, что его услышат и примут. Учатся слушать и слышать другого, без чего не получится взаимодействия.

Отношение учащихся к учению преподавателя обычно характеризуется активностью. Активность (учения, содержания) определяет степень освоения обучаемого предметом его деятельности.

В структуре активности выделяются следующие компоненты:

- готовность выполнять учебные задания;
- стремление к самостоятельной деятельности;
- сознательность выполнения заданий;
- систематичность обучения;
- стремление повысить свой личный уровень и другие.

Наибольший активизирующий эффект на занятиях дают ситуации, в которых учащиеся сами должны:

1) отстаивать свое мнение - например, на уроках литературы проводятся беседы-дебаты, в которых ученики отстаивают свое отношение к герою произведения;

2) ставить вопросы своим товарищам и учителям - учащиеся должны правильно формулировать вопросы и сами знать ответы на них;

3) рецензировать ответы товарищей - если учащийся дал неверный или неполный ответ;

4) оценивать ответы и письменные работы товарищей - учащиеся проверяют друг друга в парах или в группе;

5) заниматься обучением отстающих - учащиеся в процессе обучения могут обучать друг друга, обмениваясь знаниями;

6) самостоятельно выбирать посильное задание - это организация учебно-познавательной деятельности с учетом индивидуальных особенностей и возможностей учащегося;

7) создавать ситуации самопроверки, анализа личных познавательных и практических действий - очень важно, чтобы учебно - познавательная деятельность учащихся носила творческий, поисковый характер и по возможности включала в себя элементы анализа и обобщения.

При выборе тех или иных методов обучения необходимо, прежде всего, стремиться к продуктивному результату. При этом от учащегося требуется не только понять, запомнить и воспроизвести полученные знания, но и уметь применять их на практике. И чем активнее протекает этот мыслительный и практический учебно-познавательный процесс, тем продуктивнее его результат. Вот почему активизация учебно-познавательной деятельности в учебном процессе имеет столь важное значение [3].

Оценивание – один или более процессов определения, сбора, накопления и анализа данных, используемых для оценки достижения результатов, целей учебной деятельности.

Оценка - определение степени достижения целей и результатов деятельности и определение действий для корректировки, с целью улучшения результата.

В инструктивно-методическом письме от 2016, по контролю и оценке результатов обучения, говорится, что система контроля и оценки не может ограничиваться утилитарной целью-проверкой усвоения знаний и выработки умений и навыков по конкретному учебному предмету. Она ставит более важную социальную задачу: развить у школьников умение проверять и контролировать себя, критически оценивать свою деятельность, находить ошибки и пути их устранения.

Виды оценивания

Формирующее оценивание (внутреннее) - процесс определения индивидуальных достижений каждого учащегося на основе сбора и анализа данных.

Внешнее оценивание (суммирующее) - процесс сравнения пись-

менной работы или ответа каждого учащегося с критериями оценивания [4].

При пятибалльной шкале примерная характеристика критериального оценивания может выглядеть так:

0 баллов – задание не выполнено;

1 балл – содержание задания не осознано;

2 балла – допущены серьезные ошибки логического и фактического характера, выводы отсутствуют;

3 балла – задание выполнено отчасти, допущены ошибки логического или фактического характера, предпринята попытка сформулировать выводы;

4 балла – задание в целом выполнено, но допущены одна-две незначительных ошибки логического или фактического характера, сделаны выводы;

5 баллов – задание выполнено, сделаны в целом корректные выводы.

Например, критериальное оценивание использовалось на интегрированных уроках литературы и музыки:

№	Критерии оценивания	спикер	оформитель	редактор
1	Вспомнил о понятиях фольклор и литература			
2	Нашел новую информацию в тексте			
3	Составил вопросы			
4	Заполнил таблицу ЗУХ			
5	Внимательно прочитал текст частушек			
6	Участвовал в пении частушек			
7	Участвовал в организации группы			
8	Соблюдал правило поведения в группе			
	Итого: 8-7 - "5" 6-5 - "4" 4 - "3" 3-0 - "2"			

Рефлексия - это этап урока, в ходе которого учащиеся самостоятельно оценивают свое состояние, свои эмоции, результаты своей деятельности. Она помогает учителю контролировать класс, уже в ходе урока видеть, что было понято учащимися. Рефлексия помогает ребенку не только осознать пройденный путь, но и выстроить логическую цепочку, систематизировать полученный опыт, сравнить свои успехи с успехами других учеников.

Рефлексию можно проводить на любом этапе урока, а также по

итогах изучения темы, целого раздела материала.

Существует несколько классификаций рефлексии как этапа урока. Зная классификацию, учителю удобнее варьировать и комбинировать приемы, включая рефлекссию в план урока.

1. По содержанию: символическая, устная и письменная.

2. По форме деятельности: коллективная, групповая, фронтальная, индивидуальная.

3. По цели: эмоциональная, интеллектуальная, деятельностная.

Эмоциональная рефлексия оценивает настроение, восприятие учебного материала. Это рефлексия из категории "понравилось / не понравилось", "интересно / скучно", "было весело / грустно".

Деятельностная рефлексия помогает ученикам осмыслить виды и способы работы, проанализировать свою активность и, конечно, выявить пробелы. Например, лесенка успеха, каждая ступень - один из видов работы. Чем больше заданий выполнено, тем выше поднимается нарисованный человечек. Благодаря таким приемам перед учителем всегда будет наглядная картина: что поняли и осознали, а над чем нужно еще поработать.

Интеллектуальная рефлексия дает возможность детям осознать содержание пройденного, оценить эффективность собственной работы на уроке. Чаще всего учащиеся продолжают предложения: сегодня я узнал..., было трудно..., я понял, что..., я научился..., меня удивило... и т.д. Каждый ученик выбирает по 1-2 предложения и заканчивает их. Проводить такую рефлекссию можно устно, а можно и письменно.

На уроках литературы чаще проводится эмоциональная рефлексия; здесь учащиеся могут выразить свои мысли, подойти к анализу урока творчески. На уроках русского языка используется интеллектуальная рефлексия, т.к. учащийся может самостоятельно оценить свою работу на уроке, сравнив свои ответы и ответы одноклассников, может самостоятельно изучить то, что было непонятно на уроке или обратиться за помощью к одноклассникам.

Литература

1. Джуринский А.Н. Основы педагогики. – М., 2008.
2. Психогигиена - <http://www.medinterm.ru>
3. Педагогика: учебное пособие для пед. институтов /под ред. Бабанского Ю.К. - М.: «Просвещение», 1988.
4. Фишман И.С., Голуб Г.Б. Формирующая оценка образовательных результатов учащихся: Метод. пособие. – Самара, 2007.

СОДЕРЖАНИЕ	
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ЭКОНОМИКИ, ЭКОЛОГИИ, ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО - ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ИНДУСТРИАЛЬНО - ИННОВАЦИОННЫМ РАЗВИТИЕМ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ Абдыбаева А.Е., Конопьянова Г.А.	3
ОСОБЕННОСТИ РЕГИОНАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ Кирдасинова К.А.	14
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ КАК ОСНОВА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО МАРКЕТИНГА Искендерова Ф.В.	18
РЕГЕНЕРАЦИЯ РАСТЕНИЙ ИЗ МИКРОЧЕРЕНКОВ A.APHYLLA L. Оразбекова С.О	22
ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АО «КАЗАГРОФИНАНС» Контарбаева А., Богородская О. Г.	27
ЖЕРГІЛІКТІ ӨЗІН-ӨЗІ БАСҚАРУДЫҢ ҚАҒИДАЛАРЫ Жұмабекова А.Ж., Кинашева Ж.Б.	31
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВТОРИЧНЫХ РЕСУРСОВ И ПУТИ ЕЕ ПОВЫШЕНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИИ Азаев А.С., Сарсембаева Г.Ж.	36
СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ Аканов О.Б., Мамбетказиев А.Е.	41
ОСНОВЫ УЧЁТА, АНАЛИЗА И АУДИТА РАСЧЁТОВ С ПОСТАВЩИКАМИ И ПОДРЯДЧИКАМИ Демешко Е.А., Трофимова Ю.В.	45
МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ Алтай А., Кинашева Ж.Б.	49
РАЗРАБОТКА МОБИЛЬНЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ НА БАЗЕ КОНФИГУРАЦИИ 1С:ПРЕДПРИЯТИЕ 8 Четтыкбаев Р.К.	53
ТУРИЗМ ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ КЛАСТЕРЛІК БАСҚАРУ Ерембекова Д., Кинашева Ж.Б.	56

КОММЕРЧЕСКИЙ БАНК КАК КЛЮЧЕВОЙ ИСТОЧНИК ФИНАНСИРОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ Непшина В.Н.	60
ХАОСТЫҚ АТТРАКТОРЛАР-ХАОСТЫҚ ЖҮЙЕНІ ЗЕРТТЕУ МЫСАЛЫ РЕТІНДЕ Ахметова Д.К.	64
ЗНАЧЕНИЕ И ОСОБЕННОСТИ ШКОЛЬНОГО ТУРИЗМА Уварова Н.С., Калиева А.Е.	70
УЧЕТ НАЛИЧИЯ И ДВИЖЕНИЯ ТОВАРОВ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ (НА ПРИМЕРЕ ТОО «СТЭЛС») Мамаева М.Е., Трофимова Ю.В.	74
РОЛЬ РЕКЛАМЫ В ПРОДВИЖЕНИИ РЕКРЕАЦИОННОГО ТУРИСТСКОГО ПРОДУКТА Медведев А.Д., Калиева А.Е.	77
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖЕРГІЛІКТІ ӨЗІН-ӨЗІ БАСҚАРУ ҮЛГІЛЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУ ЖӘНЕ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ Жұмабекова А.Ж., Кинашева Ж.Б.	82
ESTIMATION OF FINANCIAL SECURITY OF «EMIL» LLP Makarova M.I., Nepshina V.N.	86
САЙТТАРДЫ ҚҰРАСТЫРУЫҢ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ Мұратұлы Д.	90
НАРЫҚТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ РЕТІНДЕГІ БИЗНЕСТІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСТАРЫ Нұрсоветов Б.Е., Кинашева Ж.Б.	93
ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АО «БАНК ЦЕНТРКРЕДИТ» Рахимбаева Р.М., Богородская О.Г.	98
АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕН ЖӘНЕ ОНЫҢ ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫ ТУРАЛЫ Сандыбаев Е.Е., Кинашева Ж.Б.	102
ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ. ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ. ПЕРСПЕКТИВЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН Зайцева В.С.	105
БЮДЖЕТТІК РЕТТЕУДІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ Сейітқан Ә.Ж., Кинашева Ж.Б.	110
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ТУРИЗМДІ ДАМУ СТРАТЕГИЯСЫ Ерембекова Д., Кинашева Ж.Б.	115

АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕНДІ ДАМУДА БӘСЕКЕЛЕСТІК СТРАТЕГИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ Сандыбаев Е.Е., Кинашева Ж.Б.	121
ҚАЗАҚСТАН ҚОҒАМЫНДА МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТТІҢ ДАМУЫНА ТАЛДАУ Алтай А., Кинашева Ж.Б.	126
ХАЛЫҚТЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУДЫ МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ОРГАНДАРЫНЫҢ АЙМАҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІН ШЕШУ БОЙЫНША ҰСЫНЫСТАР Рахимбаева Ұ., Кинашева Ж.Б.	131
ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АПК КАЗАХСТАНА Локотко А.В., Жанабаева А.С.	137
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ ПРОДУКЦИИ И УСЛУГ В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ Макышева А.Б., Кайгородцев А.А.	142
РАЗВИТИЕ ОТРАСЛЕЙ НЕСЫРЬЕВОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ КАК ЗАЛОГ УСПЕШНОГО ПРОЦВЕТАНИЯ ГОСУДАРСТВА В УСЛОВИЯХ ФИНАНСОВОГО КРИЗИСА НА ПРИМЕРЕ АПК Попова Н.Н.	145
ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ ПРОДУКЦИИ И УСЛУГ В ПРОЦЕССЕ РЕАЛИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ Макышева А.Б., Кайгородцев А.А.	150
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ КРЕДИТНЫМ РИСКОМ ССУДНОГО ПОРТФЕЛЯ Кабдуллина Д., Непшина В.Н.	155
ФИНАНСОВАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНЫХ ВЫЗОВОВ Кайгородцев А.А.	159
ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ, НАЗНАЧЕНИЕ И ОБЛАСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ В РФ Климова Н.Н.	165
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ ЖАНДАНДЫРУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ШАРАЛАР Турсынбекулы Н.	169
ОСОБЕННОСТИ УЧЕТА НДС НАЛОГОВЫМ АГЕНТОМ В РФ Голованова О.В.	173

ҚАЗАҚСТАНДА ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІ ДАМУ БАҒЫТТАРЫ
Нұрсоветов Б.Е., Кинашева Ж.Б. 177

КОЛИЧЕСТВЕННАЯ ОЦЕНКА КАЧЕСТВА ТОВАРА И ПОВЫШЕНИЕ ЕГО
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ
Жайлаубаева Г.М., Турсынбекулы Н. 183

ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВ И МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ

ОЛ КЕЗДЕ БАЛҒЕР БОЛҒАН НЫСАН АБЫЗ...
Нурланова А.Н. 189

CHALLENGES IN TRANSITION TO CLIL TECHNOLOGY
Gersonskaya V., Smagina A. 192

ИНТЕГРАЦИЯ КАК СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО
МАСТЕРСТВА ПЕДАГОГА В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ЛИТЕРАТУРЫ
Таскимбаева Р.К. 196

АБАЙ ТҰЛҒАСЫ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНА АРНАЛҒАН ШЕТЕЛДЕГІ
ЗЕРТТЕУЛЕР (ТӘУЕЛСІЗДІК КЕЗЕҢІ)
Тургумбаева Н.К. 200

ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДІҢ ҰЛТТЫҚ-МӘДЕНИ СИПАТЫ
Едильбаева Г.Б., Мейраш М. 206

PECULIARITIES OF TEACHING ENGLISH GRAMMAR TO BILINGUAL
STUDENTS
Khairullina A. 212

ҚҰЗІРЕТТІ ТҰЛҒА ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ҮШТІЛДІЛІКТІҢ МАҢЫЗЫ
Самарханова Н.Н. 218

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ОЙЫН ЭЛЕМЕНТТЕРІН ПАЙДАЛАНУ
ТИІМДІЛІГІ
Нұғыманова Г.Е. 222

TEACHING STRATEGIES AND STYLES FOR ADULT LEARNERS
Kulinka Y. 226

ОСОБЕННОСТИ И ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ СТРУКТУРЫ УРОКА
Гулова И.Н. 230

СОДЕРЖАНИЕ 236

Научное издание

**МЕЖДУНАРОДНОЕ ПАРТНЕРСТВО В ОБРАЗОВАНИИ И
НАУКЕ: ВЫЗОВЫ И ТРЕНДЫ**

Сборник докладов Международного научного Конгресса
(12-14 сентября 2017 года)

Часть 2

Отпечатано в Казахстанско-Американском свободном университете

Дизайн обложки К.Н. Хаукка
Технический редактор Т.В. Левина

Подписано в печать 14.09.2017	Формат 60x84/16	Объем 15 усл.печ.л.
10,1 уч.-изд.л	Тираж 500 экз.	Цена договорная
